[illegible]YTO REGI HVN[illegible] [illegible]RCHIDVCI AVSTRIAE [illegible]issimo, Domino suo clemen[illegible]tissimo, Gratiam & pacem in Christo.

TRES SVNT CAVSAE cur expediat Ecclesiae multos existere, qui enarrationes suas in scripta Prophetica & Apostolica edant: Primum ut aliis ostendãt, quod doctrinae genus profiteantur. Deinde ut pro suo quisq; dono Ecclesiam aedificet. Habet enim quisq; interpres peculiare quoddam donum. Alius scripturam quadam dexteritate & foelicitate interpretatur: alius praeclaras in enarrando cogitationes, quas Paulus [illegible] vocat, habet, alius subtiliter disputat, & firmiss: argumentis adversarios confutat: alius mirum in modum novit consolari & confirmare pavidas mentes, & afflictas conscientias, alius foelix est in exhortando, in-

[illegible]

[illegible] Pſalmis, [illegible]

xime

[illegible] propriam, & natiuam [illegible] Pſalmorum reddidiſſe, lu[illegible] perſpicuis uerbis. Nam [illegible] rus non modo linguam E[illegible] egregie callet, ſed etiam cer[illegible] ſpiritualium peritiſſimus [illegible] go enim quamuis ingenio, et [illegible] eruditione præditus ſit, [illegible] recte ac fœliciter interpre[illegible] niſi tentationes illas, quarum [illegible] mentio fit in Pſalmis, deguſta[illegible]

[illegible] Cum autem uſitatum ſit, Regibus & Principibus pia ſcripta dedicare; ut illis non modo ad amorem & ſtudi[illegible] cœleſtis doctrinæ excitentur, ue[illegible], ut de inſidijs & [illegible] admoneantur, qui ſummis ui[illegible] præcipuè inſidiantur: piè ac recte [illegible] putaui, ſi has meas lucu[illegible] Regiæ M: Tuæ inſcribe[illegible] tam ut de inſidijs Diaboli [illegible] admonerem, quam hoc ampliſ[illegible] donum Dei ipſi gratularer, q

tanto

[illegible]

peccatum [illegible] Dei [illegible]

[illegible] Dei [illegible]

sentit [illegible] , [illegible]

[illegible]

Ephes. 3. [illegible]

[illegible]

[illegible] Incredibile e-
nim est quanto gaudio angeli affici-
antur, cum uident, Deum in medio
inimicorum suorum colligere sibi Ec-
clesiam [illegible] & [illegible] &
furores Diaboli frangere & [illegible]
quas [illegible] delendae Ecclesiae [illegible]
turbaret, & [illegible]
faucibus [illegible] glo-
riosa illustrare [illegible] propa-
gando Euangelio ac [illegible] Eccle-
sia. Hanc admirandam Dei sapientiam
& rationem colligendi ac seruandi
Ecclesiam Paulus [illegible]

cian

[illegible] quam ſemper ſolet ab ini[illegible] in Aegypto per [illegible] colligebat heredi[illegible], & autem in terra Canaan [illegible], Romae autem ubi [illegible] gentium idola colebantur, [illegible] ſibi Eccleſiam per Paulum [illegible] & συνεργὸς eius. Et nunc [illegible], in qua ſunt denſiſſimæ [illegible] aliquem qui doctrinam Euangelij ardenti animo amplectentem per Regiam Ma: T. colligit. Quod quidem ſummis Dei operibus & [illegible] annumerare non dubito. Nam ſi quis recte æſtimet, non hoc minus miraculum eſt, quam cum in Aegypto & captiuitate Babylonica populum Iſrael ſeruabat, & ingenti [illegible] gloria.

[illegible] autem Deum patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, ut opus ſuum in Regia Maieſtate T. cœptum confirmet, [illegible] et ſtudium Euangelij in [illegible] augeat, conſtantiam & fortitudinem in confeſſione ueritatis eidem

[illegible] Chriſtophoro,
[illegible] puerum Ieſum in
[illegible] nihil oneris geſta
[illegible], ſed poſtquam flu-
[illegible] eſt, putabat ſe onus
[illegible] ſuſtinere humeris, &
[illegible] dextra geſta-
[illegible] ſuccubuiſſet one-
[illegible] ſignificat tentationes.
[illegible] Crux, afflictiones,
[illegible] aquæ, flumina &
[illegible] autem eſt uerbum Dei
[illegible] in afflictionibus ſeſe ſuſten-
[illegible], quæ Chri-
[illegible] terrores pec-
[illegible] inferni, & omnis
[illegible], quibus pium in
[illegible] neceſſe eſt. Hæc
[illegible], quæ iubent
[illegible] puerum Ieſum abijcere hu-
[illegible] hoc eſt, Chriſtum abnegare.
[illegible] Chriſtophorum ab illis mon-
[illegible] oculos ad puerum Ieſum:
[illegible] terroribus oppreſſi Chriſtum
[illegible], & promiſſiones eius infi-

[illegible] sed [illegible] nes C[illegible] Diabolum [illegible] tum. Lucernam quam senex Christophoro [illegible] & [illegible] fustibus [illegible] illud Psalmi 119. Lucerna pedibus meis uerbum tuum Domine. Qua quidem imagine admonemur, ut in tentationibus uerbum Dei tanquam lucernam in caliginoso loco sequamur, donec dies illucescat & lucifer exoriatur in cordibus nostris, hoc est donec consolationem experiamur. Senex significat eum qui afflictos ac tentatos [illegible] rum esse peritum & [illegible], qui nouit [illegible] artificium consolandi conscientias animarum [illegible] remedia certis [illegible] adhibendi. Fieri enim non potest ut homo [illegible] num spiritualium [illegible]

ac

[illegible] tur, etiamſi [illegible] coaceruet [illegible] eſt cauſa, cur [illegible] Eccleſię iam [illegible] multis & uarijs tenta- [illegible] oluerit, ut poſſint [illegible] ſtatos ignitis te [illegible] animos fulcire, ſicut Pau- [illegible] 2. Cor. [illegible] afflictum [illegible] à Domino, ut ali [illegible] afflictos filios conſolari poſ- [illegible] ſolatione, qua ipſe à Deo [illegible] ſit.

[illegible] ſicut Chriſtophorus poſt [illegible] nam humilior & timidi- or [illegible] ita homines pij multis [illegible] exercitati ſunt timidio [illegible] res quam prophani, & ſe [illegible] enim norunt, quanta ſit [illegible] naturæ infirmitas, & quod [illegible] conſtanter & fortis [illegible] poteſt, ſine auxilio et con [illegible] Spiritus ſancti: cũ econtra [illegible] ſecuri & imperiti rem faci- lem

[illegible]
[illegible] quam qui-
[illegible]; T.
[illegible] perfer-
[illegible] etſi
[illegible]
[illegible]
[illegible] quin ge-
[illegible] ſit. Nam
[illegible] libellum congeſſi
[illegible] Prophetarum, Apoſtolo-
[illegible] monumentis Lu-
[illegible] hauſi, Hunc e-
[illegible] ſummis prophetis
[illegible], Bene ac fœliciter uale,
[illegible] Chriſtus, quem diligis &
[illegible] αὐτὸς σὲ ἐν ἐκκλησίᾳ καταρτίσαι,
[illegible] θεμελιῶσαι, AMEN.

[illegible] T.

Addictiſs.

Hieronymus Vuellerus
Doctor.

[illegible] in cælis.

[illegible] DOMINE [illegible]

DEVS [illegible]

[illegible] DOMINVS [illegible]

30 Exaltabo te DOMINE.

34 Benedicam DOMINVM.

37 NOLI æmulari.

46 DEVS refugium nostrum.

73 QVAM bonus Israel.

77 Voce mea ad DOMINVM.

79 DEVS venerunt Gentes.

91 Qui habitat in adiutorio.

92 BONVM est confiteri Domino.

50 DEVS deorum DOMINVS

110 Dixit DOMINVS.

137 Super flumina Babylonis.

[illegible] orum Ge-
[illegible]
[illegible]

[illegible] iuniores ac im-
[illegible], multos Psalmos esse, in
[illegible] quatuor genera Psalmorum
[illegible], uel qui sint mixti Psalmi
[illegible], qui simul
[illegible] & εὐχαριστι-
κοί.

[illegible] iuniores admonere
[illegible], ut sciant Psalmos in hoc
[illegible] esse, ut piæ & afflictæ men-
tes [illegible] consolationem, & ratio-
nem informandi precationem;
& gratiarum actionem in-
de petant.

Quinque psalmorum genera

Προφητικοί, [illegible] psalmi [illegible]
[illegible]
διδασκαλικοί [illegible] psalmi. [illegible]
[illegible], Consolatorij. Tres psalmos
[illegible], precationis. [illegible]
εὐχαριστικοί, gratiarum actionis. [illegible]
[illegible] ut q[illegible] sunt simul

PSALMVS I.

BEATVS VIR QVI NON ABIIT in consilio impiorum, & in uia peccatorum non stetit, & in cathedra derisorum non sedit.

Sed in lege DOMINI uoluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte.

Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo; Et folium eius non defluet, & omnia quęcunq; faciet, prosperabuntur.

Non sic impij, non sic, Sed tanquam puluis, quem proiicit uentus.

Ideo non resurgent impij in iudicio, neq; peccatores in concilio iustorum.

Quoniam nouit DOMINVS uiam iustorum, & iter impiorum peribit.

ARGVMENTVM.

[illegible] fi-
[illegible] tur enim nos ad
[illegible] diligenter
[illegible] enim
[illegible] & facit
[illegible]

ſis [illegible] negligunt, con [illegible] traditio nis [illegible] ſtudi [illegible] eſſe.

[illegible] tertium præceptum decalogi docet [illegible] ſit ſanctificare ſabbatum, ſcilicet verbum [illegible] reverentia, diligentia & ſtudio audire [illegible] meditari.

Beatus vir qui non ab[illegible] conſilio impiorum.

MVndus beatos prædicat, qui florent in hac vita & [illegible] vitæ [illegible]. Contra Spiritus ſanctus illos vere beatos, ac perpetuo fœlices pronunciat, qui ſerio verbum Dei amplectuntur, atq; illud habent in delitijs, & ſummum theſaurum eſſe ducunt / Die Gottes wort gern hören / und halten daſſelb fur ſein hochſten ſchatz.

Cauſam [illegible] exponit: Quia verbum Dei in omni [illegible] ac [illegible] præbet refrigerium, h. e. certam & [illegible] conſolationem affert. [illegible] humana [illegible].

[illegible] genere. Primi ſunt [illegible] & ſancti, [illegible] ipſi ſummi [illegible] & [illegible], conci[illegible] ſcri[illegible] ſcripturæ [illegible] impij docto[illegible] religioſus [illegible] ipſi [illegible]

bene,

[illegible] ſtatas lumina Eccleſiæ perhiberi poſtulãt. [illegible] illorũ dogmata reuera nihil aliud ſint, [illegible] conſcientiarum laquei. Nã in ueris dolorib. [illegible]. quando conſcientiæ ſenſu peccati, & [illegible] cruciantur, nihil hi nec conſilij, nec ſola[illegible] illis poſſunt. Imò conſternatas mentes, [illegible] conſcientias magis etiam pertur[illegible] in deſperationem impellant.

[illegible] ad hunc gradum, ſeu claſſem hoſtes ac [illegible] Euangelij, qui uaria cõſilia, et præ[illegible] in opprimenda doctrina Euangelij, [illegible] pijs doctoribus. Sic .n. ſunt perſuaſi ab [illegible] doctorib. Euangelium eſſe facem ſeditionũ & [illegible] turbarum, in omnib. ordinib. Verentur [illegible] ſi doctrina Euangelij longius propagari [illegible], ipſorum dignitas & autoritas minuatur, & [illegible] tranquillitas turbetur.

[illegible] gradus eſt eorum, qui in omni genere [illegible], contra primam & ſecundam tabulam [illegible] uiuunt, ac pergunt in peccatis ſecuri, & [illegible] ſcelere, Der ieze/wilde/freche hauffe [illegible] Pſalmographus peccatores.

[illegible] gradus eſt deriſorum ἐμπαικτῶν. [illegible] Epicureos uocamus. Hi ſunt illi, qui om[illegible] pariter fabuloſas eſſe ducunt, & [illegible] habent eos, qui piè in Chriſto uo[illegible], & nos [illegible] uident, qui propter [illegible], tantiſq; conflictamur afflictionibus, [illegible] periculo propter Euangelij doctri-

[illegible] legem Dei pure ac fideliter docet, qui [illegible], qui reuerenter sentit & loquitur de uera [illegible] & cultibus Dei.

[illegible] Sed in lege Domini uoluptas eius.

[illegible] hasis est in uocabulo (uoluptas) ut osten- [illegible] esse, tantum audire, docere, & legere uer [illegible] nec applicare in mores & uitam illud [illegible] Sicut hypocritae solent: Aliud esse, [illegible] Dei serio, & cum magna animi uolu- [illegible], & in eo, tanquam in summo [illegible] acquiescere. Gottes wort hertzlich lust / vnd [illegible] haben, & propter illud omnia [illegible], atque illud omnibus rite con- [illegible]

[illegible] hanc uoluptatem ex uerbo Dei percipere [illegible] homines prophani, qui securi indul- [illegible], & prauis cupiditatibus frena laxant. [illegible] tentationibus, & afflictio [illegible] illic demum dulcescit lex Domini [illegible] Esai. 28. Vexatio dat intellectum. [illegible] schmecket Gottes wort ins hertz.

[illegible] & firmam consolationem ex uerbo [illegible] percipere. Was solt ein frecher / si- [illegible] / roher / vnuersuchter / vnd vn- [illegible] mensch für lust vnd freude an [illegible] haben? Ja wens Gelt vnd gut / [illegible] vnd gewalt / vnd zeitliche güter [illegible] seine lust vnd freude da- [illegible]

[illegible] deni [illegible]

Der gern [illegible]/ [illegible]/ wird ſin[illegible] get/ O wie [illegible] iſt [illegible] ſpricht er: dem mir es wol gehet.

Q. D. Qui [illegible] operam in diſcendo verbo Dei ponit, qui non poteſt illius obſaturari, ſed quo magis illud audit, legit, hoc magis ſibi delectat.

[illegible] Dei [illegible] Wenn [illegible] patien[illegible] do, [illegible] in [illegible]

[illegible] verbum Dei [illegible] Dei [illegible] Dei ſunt [illegible] nunquam deſſi[illegible] ſemper [illegible] verbi Dei.

Die [illegible] mit Gottes wort [illegible] auch Gottes [illegible]

[illegible] quod plant[illegible]

[illegible] plantatum eſt ſecus decurſus aquarum.

Addit cauſam, cur beatum dixerit, qui uerbum Dei amat, libenter audit, diſcit & meditatur.

Loquitur autem de palma arbore, huic iuſtum, ſiue amantem uerbi comparat, ut Pſalm. 92. Eſt enim Palma inſignis imago pij. Dicitur autem Palma in terra leui, ſabuloſa, nitroſa & ſalſa creſcere & tamen perpetuo gaudet riuis. Et floret æſtate & hyeme.

Ita pius, qui amplectitur [illegible] uerbi, uerſatur in mundo ſicut in terra ſabuloſa, nitroſa, hoc eſt, inter peſſimos & ſceleratiſſimos homines, imò in medio dæmoniorum, & undique, intus & foris oppugnatur & affligitur, ut appareat eum à Deo prorſus deſertum eſſe.

Sed habet riuulum perennem, id eſt, uerbum Dei, quo omnis generis tentationes & ærumnas mitigat, ac ſe ſuſtentat, & fidem langueſcentem confirmat, & tandem in Chriſto uiuit, & triumphat. Nullum tam atrox ac lethale uulnus Diabolus infligere poteſt, cuius non præſtantiſſimum remedium ex uerbo Dei petat. Quia eſt potentia Dei, quæ omnes uires & conatus mundi & Diaboli Deus frangit, & in media morte pios uiuificat.

Conuenit & hoc cum palma arbore, quòd pius perpetuò floret, æſtate & hyeme. Hoc eſt, cui [illegible], non quidem cor-
[illegible]

[illegible] ſunt Oeconomi
[illegible] uelut prorſus nihili
[illegible] Tam multa ob-
[illegible] partim à Diabolo, par-
[illegible] ipſorum carne, ut &
[illegible] aliquem fructum in
[illegible] ſed ad extremum
[illegible] ſe longè plura & maiora commoda
[illegible] Eccleſiæ & politiæ quam ſperare auſi fu-
[illegible] rei illuſtre exemplum habes in Moſe,
[illegible] in Hieremia. Rectè igitur in eos conue-
[illegible] Viam feciſti in mari equis tuis, in
[illegible] multarum.

[illegible] ſibi proponant omnes, qui
[illegible] cernunt fructum
[illegible] angitur animis,
[illegible] Das ſie dencken: Es
[illegible] dieſer ſein lebtage ein vnfruchtiger
[illegible] bleiben / weil ſichs ſo vbel mit jm an-
[illegible] heiſt: In tempore ſuo.

[illegible] verò impij doctores, cum primum do-
[illegible] apparet illos in ſemeſtri totum
[illegible] ad amplificandam ſuam do-
[illegible] eſſe, illos ſolos habere ſpiritũ
[illegible] rectè ſapere [illegible], cæteros om-
[illegible] Sed in fine res ipſa declarat eos fuiſſe
[illegible] putridos truncos, hoc eſt,
[illegible] Eccleſiæ. An non ma-
[illegible] Arrij habebat? Cum

Verbosi [illegible]
hec solum [illegible]

[illegible]

[illegible] in ſtatu juſto [illegible] fuerat [illegible] pulcher [illegible] & [illegible] Sed [illegible] oſtendit illud [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] Perfe- [illegible] prius pro- [illegible] Doctor prius [illegible] apparent. [illegible] 1. Corinth. 4. [illegible]

Dei

[illegible] anſehen / ſonder [illegible] / das ſeine lehre ehe [illegible] habe / denn das ſie das anſehen [illegible].

[illegible] & Hereticorum ſom[illegible] [illegible] ſpeciem, prius florent [illegible] ſructum [illegible] adferent. Tantam [illegible].

Et omnia quæ faciet, proſperabuntur.

[illegible] er macht / das geredt wol.

[illegible] in omnibus conſilijs & negotijs ſuis [illegible] ſucceſſum habe[illegible] Patrum, prophetarum, [illegible] ſimilium exemplis [illegible] difficultatib. atq; cer[illegible] quam ratio humana [illegible] ſucceſſum in medijs ad[illegible] Diabolus & mun[illegible] & ſucceſſum pij impe[illegible], ſed plus tan[illegible] impedimenta. [illegible] / were die [illegible] ſo grim̃ig / [illegible]

[illegible] exemplum in [illegible] obſer[illegible] rentur.

David [illegible] exemplum [illegible]

[illegible] omnia [illegible] [illegible] ubi [illegible] [illegible] ac [illegible] rex [illegible] [illegible] integram [illegible] emulare cogebatur [illegible] plurima [illegible] & [illegible] filius Abſalon [illegible] pellere conabatur. [illegible] interna [illegible] tentationes aſperrimas.

[illegible] exemplum S. [illegible] Item exemplum R. D. Lutheri, cuius curſum in reſtauranda [illegible] pontifices, Reges & principes non potuerunt impellere, quam[illegible] tentarunt. [illegible]

[illegible]

[illegible] non [illegible]

[illegible] humane rationis iudicio, ſed ex approbatione Dei. Was Gott gut vnd nütz helt / das iſt vnd mus gut vnd nütz ſein / Wenn es gleich alle welt / vnd alle teufel [illegible] vnd ſchedlich ſchulte. Vnd wider[illegible].

Quid igitur cauſe eſt, cur impij quantumuis ſummè ſapientes & præſtantes uirtute & bonis operibus, ſint palea coram Deo?

Reſpondeo: Quia ſunt uacui fide, & timore Dei. Quicquid enim non eſt ex fide, peccatum eſt, [illegible]. Vel ſic: Quia non habent ſpiritum, idq; [illegible] declarant, ut ſequitur.

Ideo non conſiſtent impij in iudicio.

[illegible] Non retinebunt miniſteria Eccleſiaſtica, [illegible] ipſos ut puluerem proijciunt, atq; excludunt [illegible] cœtu piorum, ſeu Eccleſia, cum hæretici & [illegible] ſunt, abijcientes ueram doctrinam, et de [illegible] religione. Sie müſſen Secten an[illegible] / das ſie nit bleiben in der Chriſten [illegible]

[illegible] hic officium, ſeu miniſterium ſignificat [illegible] ſcriptura. Sic iudicare, regere, gubernare [illegible] iudicabit pauperes populi. Item: Pſal. 9[illegible] orbem terre in equitate.

[illegible] ſententia: impij doctores tandem à [illegible] communione damnabuntur, ut [illegible] membra Eccleſie, ut zizania immixta tritico.

[illegible] sicut apparet in exemplo Arrij, qui cum [illegible] orthodoxorum sententijs damnatus & excommunicatus est in horrendasq; blasphemias.

Hac similia exempla omnium temporum commemoranda sunt, quæ testantur impios doctores unà cũ suis dogmatibus interiisse. Vere Ecclesia, & singuli pij illos, & deliria illorum ac horrendas blasphemias abominantur & execrantur.

Also ists auch vnsern ſchwermern gangen. Was helt man jtzt von Thoma Müntzer/ von Zwinglio / beyde jre lehre vnd name iſt ein greuel worden bey den rechten Chriſten.

Neq; peccatores in congregatione iustorum.

Prius membrum versiculi de impijs doctoribus accipiendum esse docui, illud vero posterius de ipsorum auditoribus atq; discipulis. Et male dixerit: Es ſol jren Schülern gleich alſo gehen. Discipuli [illegible] præceptores excommunicabuntur, atq; ejicientur de cœtu piorum, seu veræ Ecclesiæ. Loquitur autem de illis auditoribus et discipulis, qui pertinaciter præceptorum suorum deliramenta defendunt, qui sunt prorsus insanabiles, Die ſich nit wöllen [illegible] noch weiſen laſſen. Quales præceptores [illegible] discipulos fi[illegible] ipſe præceptor.

Quoniam nouit Dominus uiam iuſtorum, & iter impiorum interibit.

Vocabulum (uiæ) hic & alibi ſignificat proprie mores, conſuetudinem, & doctrinam. Eſt igitur ſententia: Dominus nouit, & approbat doctrinam, uitam, & omnia opera piorum. Alles was ſie thun/leren/leben vnd leiden/ das gefelt vnſerm HErrn Gott wol. Etiamſi coram iudicio rationis humanæ contrarium appareat, da ligt nichts an. Nihil igitur moueamur iudicia [illegible] ſapientum, qui noſtram doctrinam, & uitam damnant. Sed hac nos conſolatione ſuſtentamus, Deo nos, noſtramq; doctrinam & opera placere.

[illegible] igitur verſiculum quiſq; noſtrum uelut ſ[illegible] omnibus ſuis negocijs atq; uocationis ſuæ [illegible] inſcribat, ſemperq; in ore ac pectore habeat.

[illegible] weis vnd bins gewis / das alle mein [illegible]/ vnd weſen Gott wol gefellet. Da [illegible] ich getroſt/ vnd vnerſchrocken ſein [illegible] nichts irren laſſen / was die welt [illegible] lere/ leben/ vnd weſen helt/ vnd [illegible]

Et iter impiorum interibit.

[illegible] iuſtorum. Videlicet quod impiorum do[illegible] ſint & opera quantumuis præclara & ſplendi-

[illegible] Sed

[illegible] D O.

[illegible] Christo illi uino

[illegible] Quoniam tu

[illegible] in spe constituisti me.

[illegible]

[illegible] enim

[illegible] & tolerantiam

[illegible] pij in hac uita

[illegible] in

[illegible] Oportet enim pios

[illegible] in terris agere, iux

[illegible] qui pie in Christo

[illegible] Non e

[illegible] etiam

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] & quorum

[illegible]

[illegible]

[illegible] sit quo

[illegible] in

[illegible]

[illegible]

C [illegible] ac in

[illegible] Deum, sup[illegible] [illegible] quæ rentes præsidia. [illegible] exempla [illegible] generantis, ac pe- tentes ab eo auxilium. [illegible] Deo debetur hoc [illegible]. Adiicit & opportuni- tate & [illegible].

Pertinet autem hic psalmus partim ad primum partim ad secundum præceptum Decalogi. Quia docet fidem [illegible] & [illegible] vera iustitia, [illegible] ad fi- dem, inuocationem, & patientiam.

Cum inuocarem, exaudiuit me Deus iustitiæ meæ.

HÆC sunt Epitheta seu prædicata Dei propria quibus [illegible]. Comprehendit au- tem hic primus versus argumentum psalmi. Videli- cet, quod Deus in [illegible] iustificet, & in tribu- lationibus [illegible]. Et quia [illegible] credunt, ideo in affli- ctionibus & [illegible] quærunt Deum [illegible] sed [illegible] & quæ- [illegible] seu idololatra [illegible]

[illegible]

et

[illegible], quibus Deum reconcilient & placent [illegible] præſtatio ſuorum operum ex omnibus malis [illegible] eſſe confidunt. Primum quærunt iuſtitiam operum, deinde ſanctos in cœlo patronos ſibi [illegible]. Hi ſunt enim illorum conſolatores, & ſic [illegible] Deo ſuum honorem, videlicet: quod ſolus ipſe iuſtus, & iuſtificet eum qui eſt ex ſide Ieſu Chriſti. [illegible]

Miſerere mei.

Opem fer mihi Domine Deus, ſicut antea ſoli[illegible]. Atq; hic quidem ſcopus eſt Pſalmi. Nunc incipit concionari, alioſq; hortari, ut ſuum exemplu imitentur, h. e. ut in calamitatibus ad Deum confugiant, ab eoq; ſolatium & auxilium petant, & primum increpat & taxat contemptores uerbi, tum impios doctores, tum ipſorum rationes. Hos [illegible], quod ipſi in mundo potentia, dignitate, opibus florent, Das ſie ſind Herrn in der Welt, & pios, qui in hac uita ſunt ærumnoſi & afflicti, [illegible] uident, eorumq; doctrinam iudi[illegible].

[illegible]

Vſquequo gloria mea erit opprobrio?

[illegible] poteſt accipi uel pro Deo, uel pro ipſo miniſterio. D. Luth. [illegible] hoc loco accipi pro [illegible]. Vos proceres, qui [illegible] uerã ac cæleſtem do[illegible], neq; ſcire quos cultus Dei [illegible] ſolum [illegible] ſine, bene [illegible] populo obedi[illegible] eum illos [illegible] ſonare verbum ſui [illegible] habent, eoſq; prouſus [illegible] ſpecioſum præ[illegible] at in ſe ſua bona glorientur, ꝯ [illegible] inquiunt, [illegible] eſſe [illegible] Chriſtum, prædicant ꝯ [illegible] (vnd clein [illegible] Chriſtus.

[illegible] Propheta hic [illegible]

Quouſq; [illegible] diligitis?

[illegible] quod di[illegible] Deus [illegible] ſunt ꝯ [illegible] quare [illegible] ꝯ ſunt vendi[illegible] offer[illegible] Veritas [illegible] ſapientia [illegible] ꝯ [illegible]

eo

[illegible] Deus, [illegible] gratiam eius [illegible] [illegible] habetis pro ludibrio.

Et scitote, quoniam [illegible] Deus mirabiliter egit cum sancto suo.

Quasi dicat: Discite quid sit fides. An nescitis [illegible] Dei, quod ipse mirabiliter, hoc est, supra et [illegible] captum humanae mentis sanctos suos gubernet [illegible] apparet illos a Deo desertos esse? Mun[illegible] de illis actum esse, ibi tum mirabiliter [illegible] illis opem ferre. Sed vos alio modo, sci[illegible] Deo praescribitis, postulatis, ut vos [illegible] non mirificando, sed sicut vos cupitis & co[illegible].

[illegible], sed persuasio nobis deponen[illegible], ac discendum quid sit mos Dei, nimirum [illegible] opem ferre suis consuevit, cum omnia hu[illegible] deficiunt praesidia, & consilia, praeter [illegible] & captum humanum. Wenn [illegible] wissen / so muss es eine solche hülffe sein [illegible] hette / sicut nos su[illegible] mirabiliter in Papatu liberati.

[illegible] Deus sanctos suos tum maxime dilige[illegible], & curare, cum simulat se illos odisse [illegible]. Sicut ostendit exemplum Abelis, [illegible] & diligebat Deus, [illegible] a [illegible] fratre sineret trucidari [illegible] perituros.

[illegible]? Mirificavit Do-

obs:

[illegible]

Simile.

Exempl[illegible]

minus

[illegible] ſanctum ſuum [illegible] mirabiliter [illegible]
ſus [illegible], & [illegible] ſanctos ſuos gubernat,
[illegible] impios. Ita
ſe gerit [illegible] & non De-
[illegible] impios ſinit in hoc [illegible] eoſq; omni-
bus bonis [illegible], & velut oues &
[illegible] ad [illegible] Hier.
[illegible] pijs [illegible] omnia [illegible], quæ ad
[illegible] cultum [illegible]. Copioſius hic locus, et
[illegible] teſtimonijs ſcripturæ, atq; exemplis illuſtra-
[illegible] videlicet exemplis S. Patriarchæ Abrahæ
[illegible] Ioſeph [illegible] Dauidis, & ſimilibus ex-
emplis.

Hæc enim omnia [illegible] Deus ſanctos ſuos mirabiliter [illegible] & [illegible]. Nimirum his [illegible] iuſtificare, in im[illegible] cœlum [illegible], in [illegible] viuificare, in [illegible] eos lætificare [illegible], & ſtractos con[illegible] & [illegible] robur. Denique pro[illegible] eos [illegible] ſeruare, [illegible] & ſalute [illegible].

Dominus exaudiet me, cum clamauero ad eum.

Non ſolum [illegible] ut iuſtificet, ſed etiam [illegible] conſolatur eum in omnibus afflicti[illegible] gratiæ et precum. Glo[illegible] filij hominum [illegible] honoribus [illegible] & gaudebo.

[illegible] respicit, amat, ex-[illegible] consolatur, liberat. Hanc fœlicitatem [illegible].

Si irascimini, nolite peccare.

[illegible] hortetur pios ad patientiam que est fru-[illegible] sic iubet eos declarare fidem, non mo-do [illegible], sed etiam tolerantia afflictionum.

[illegible] respondet autem tacitæ obiectioni. Dicat e-nim aliquis: Et quis tandem hanc tantam molem afflictionum quibus Sancti premuntur, ferre pos-sit?

Ad hanc quæstionem ita respondet: Nolite com-[illegible] frangamini impatientia, sed mortifica-te [illegible] cordis, repugnantes volun-tati [illegible] fide, inuocatione & patientia.

[illegible] cordibus uestris, super cu-bilibus uestris.

[illegible] legite ac meditamini sa-[illegible] atq; inde consolationes colligite, [illegible] uestras perturbatas tranquilletis & [illegible]. Desilete, id est, reprimite iram, cupi-[illegible] impatientiam, fremi-[illegible] Deum, & similes prauos affectus, pe-[illegible] auxilium, sequetur enim in [illegible] illud Esaie 30. In silen-

Esa. 31

[illegible], [illegible]
[illegible] Ideo addit iam
[illegible]
[illegible] iustitiae, & sperate in
[illegible]

[illegible] sacrificia iustitiae, ut
[illegible] Deum aduersari
[illegible], denique
[illegible] quae hypocritae Deo
[illegible] illud Psal. Non in sacrificijs arguam
[illegible]

[illegible] fidem atque spem. Sacrifici[illegible]
[illegible] vnd hoffen.

[illegible] acceptissima Deo sacrifi- Ps 147.
[illegible] illud Psal. [illegible] Beneplacitum est Do-
[illegible] & in eis qui sperant su-
[illegible] eius.

[illegible] adhortatus est pios ad fidem, inuoca-
[illegible] Nunc docet quid mundus
[illegible] & dicat.

[illegible] dicunt; Quis ostendet nobis
[illegible]

[illegible] sole [illegible] der weisen/was 2.a par[illegible]

[illegible] incipitur, a solo
[illegible] & consilium in pe-
[illegible] reprimendam esse iram,
[illegible] aduersus Deum
[illegible] ferendam esse

se crucem

[illegible] Dei [illegible] Nam [illegible] sapien-tia, eruditione, sanctitate, dignitate, potentia, & caeteris [illegible] excellunt [illegible]. Quid [illegible] miseri, aerumnosi, & abiecti homines nos docent, quid pium & uerum sit? Videmus enim omnes qui hanc doctrinam amplectuntur & profitentur esse afflictissimos, [illegible] ipsamque doctrinam [illegible] esse seditiosam & [illegible] in mundo. Wer ist gutes/ sprechen sie/ [illegible] lere [illegible]?

Emphasis est in uocabulo (multi) significat enim ingentem illam multitudinem hominum in omnibus ordinibus, qui opibus, honoribus, dignitate, potentia, item ingenio, eruditione, sapientia & similibus donis excellunt. Hisce enim illi, quibus doctrina haec de fide, [illegible] & cruce, stulta, seditiosa & heretica esse uidetur. Contra illa dogmata [illegible] cultus Dei [illegible] esse arbitrantur [illegible]. Exempla sunt in promptu: Turcarum, Papistarum, & Iudaeorum.

Sed tu leua super nos lumen, uultus tui Domine.

Wöllen sie nicht [illegible], so sey du doch vns HERR gnedig vnd freundlich / vnd gibe vns dein tröstliches wort / vnd erhalt vns [illegible].

[illegible] hic [illegible] Deus facit

nos

[illegible] ſua gratia ſuauem, beneuolentiam ſuam [illegible] & bonitatem.

Lum̄ vu
Dei. quid

Lumen uultus Dei eſt propriè uerbum Dei, dulciſſimæ illæ promiſſiones & conſolationes ſcripturæ. Eſt ſententia: Las vns dein gnediges wort hören/vnd erhalt vns dabey. Effice ut verbum tuum doctrinæ & conſolationis plenum inter nos ſonet & copioſe habitet, Ενοικε͂ιτω ἐν [illegible] ἐν πάσῃ σοφίᾳ, quo minus in murmurationem ac fremitum aduerſus Deum & ſuperiores [illegible] ruamus.

Eſt autem metaphorica oratio. Vt enim in exercitu ſeu bello milites uexillum reſpicere ac ſequi oportet, ita pij ad uerbum Dei reſpiciant, & ad [illegible] uitam & omnes uitæ actiones inſtituant, deniq; conſilium & conſolationem in omnibus afflictionibus inde petant. Das ſie keinen andern troſt/noch hertzen freuden ſollen wiſſen denn das wort Gottes. Concedant filijs huius ſeculi opes, uoluptates, potentiam, dignitatem, etc. Ipſi uero uerbum Dei ſummum theſaurum, ac delicias ſuas ducant.

Diuus Auguſtinus hunc locum de regeneratione ſeu renouatione hominis accipit, & lumen uultus interpretatur ueram noticiam Dei, ſeu ipſam imaginem Dei, ad quam homo conditus eſt.

[illegible] bona ſit ſententia & analoga fidei, tamen [illegible] Lutheri magis mihi placet, uidelicet quod ſignificet præſentiam Dei, Dʒ freundtlich

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] dotes; [illegible] Dei
ut tu nos respicit ac [illegible] & [illegible] [illegible].

Porro [illegible] ([illegible]) significat Hebraeis [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] addere [illegible] pugnaris.

Dedisti laetitiam in corde meo, dum illi vino & frumento abundant.

Facit collationem bonorum, quibus abundant impii, & istius amplissimi beneficii, quod Deus piis largitur: nimirum laetitiae cordis, quasi dicat: Abundent sane impii, ac referti sint omnibus corporalibus bonis, & vitae commodis, ego tamen felicitatem mihi gratulor, quod tu Domine exhilaras cor meum, hoc enim bonum ac beneficium omnia externa beneficia longe superat.

Cum enim cor laetum est, & conscientia tranquilla, tum omnes afflictiones & mala nobis tolerabilia & iucunda fiunt. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Christi: [illegible] [illegible] [illegible]. Sicut testantur exempla Martyrum. Veruntamen haec laetificatio cordis non sine lacrymis piorum fieri solet.

[illegible] 11.

In pace simul cubo & dormio.

Ego soli Deo ac [illegible] sua acquiesco, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible].

Vnd liege vnd ſchlaffe gantz vnd gar/ mit allem das ich bin vnd habe/ in guter ruge. Ich werde ja auch noch zu eſſen müſſen haben.

Quoniam tu Domine in ſpe conſtituiſti me.

Nullum alium agnoſco, nec colo Deum, præter te Domine Deus meus. Ipſi habent & colunt Mammonem ſuum Deum. Vel ſic: Ipſorum autem Deus eſt Mammon. Ego te ſolum uerum Deum habeo, & uerbum tuum. Da hab ich gnug an/ vnd bleibe wol ſicher.

PSALMVS VI.

DOMINE, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.

Miſerere mei DOMINE, quoniam infirmus ſum, ſana me DOMINE, quoniam conturbata ſunt oſſa mea.

Et anima mea turbata eſt ualde, ſed tu DOMINE uſquequo?

Reuertere DOMINE, & eripe animam meam ſaluum me fac propter miſericordiam tuam.

Quoniam non eſt in morte qui memor ſit tui, in inferno autem quis gratias aget tibi?

Laboraui in gemitu meo, lauabo per ſingulas noctes lectum meum, lachrymis meis ſtratum meum rigabo. Tabe-

Turbatus est [illegible] oculus meus, & inueteraui dum omnes [illegible] me.

Recedite a me omnes qui operamini iniquitatem, quoniam exaudiuit DOMINVS uocem fletus mei.

Exaudiuit DOMINVS deprecationem meam, DOMINVS orationem meam suscepit.

Erubescant & conturbentur uehementer omnes inimici mei, conuertantur & erubescant ualde uelociter.

ARGVMENTVM HVIVS Psalmi in Summarijs Germanicis D. Lutheri extat.

Sunt autem paucissimi homines, qui hunc Psalmum intelligunt, Conqueritur enim de summa illa & acerrima tentatione: de Abiectione, quam ueteres uocarunt Spiritum blasphemiae. Cum homo tentatur, id est, qui sensu peccati & irae Dei uexatur, fremit aduersus Deum, & irascitur Deo, Das ers nicht recht mache. Est tentatio fidei & spei, quae parit trepidationem, dubitationem & desperationem.

Docet autem nos propheta hoc suo exemplo uerum remedium contra hanc tentationem.

DOMINE ne in furore tuo arguas me.

Haec sunt uerba pij loquentis cum Deo, & con-

queren

[illegible], ſed de ira & furore Dei, & quaſi querela expoſtulantis cum Deo, quod tam [illegible] premat. Et eſt ſententia: Fateor Domine, [illegible] commeruiſſe hanc pœnam, Ich hab [illegible] dieſe ſtraff wol verdienet / ſed oro [illegible] gnediges. Aber lieber HERR Gott / [illegible] des Vaters ſtaupen ſey / vnd nicht des Richters / oder des Stockmeiſters. [illegible] iuſtam ac debitam pœnam in caſtigationem [illegible].

[illegible] ſolent ſigna dici, [illegible] ſublimior eſt hic Pſalmus, quàm ut homines rerum ſpiritualium imperiti, illum [illegible]. Sed tamen prodeſt, ut eum probè nobis familiarem reddamus, ut ſi quandò hac nos oppreſſerit tentatio, ex hoc Pſalmo firmam conſolationem petamus, cùm uideamus non nos ſolum hac tentatione uexari, ſed multos pios iam inde ab initio [illegible] conflictatos fuiſſe, & uſque ad finem mundi [illegible].

Cum enim procellæ iſtarum cogitationum in nos [illegible]: Deus te odit, auerſatur, nec te uult [illegible] auditum, proijcit te à facie ſua, oportet [illegible] prorſum ruere in deſperationem, niſi [illegible] & conſolatione huis Pſalmi fuerit præ[illegible] confortatus. Sicut apparet in exem[illegible], & in exemplo Doctoris Kraus, & [illegible] Es kan in ſolcher tentation niemand [illegible] muß verzweiffeln / Er erwiſche [illegible] troſt.

Miſere-

[illegible] gere poſſumus
[illegible] perfecto fide & ſpi
[illegible] atq; furori Sa-
[illegible] wenn vns dünckt /
[illegible] hertzen gar ge
[illegible] gar in vns gefat
[illegible] der Satan zuſat
[illegible] werden / gleich als wenn jmand
[illegible] einen ſtarcken
[illegible] ſtellete.

[illegible] Domine quouſque.

[illegible] in ſolcher [illegible] ſtecken / ſo
[illegible] gantz jar ſein
[illegible] in ſolchen [illegible] / vnd anfecht
[illegible] laſſen.
[illegible] tentationes (quæ nullum finem
[illegible] mali perficere poſſunt) omnis
[illegible] videtur eſſe diutur-
[illegible]

[illegible] Domine, eripe animam me-

[illegible] qualis fuerit illa tentatio,
[illegible] Quod ſibi viſus eſt Deus à ſe receßiſſe.
[illegible] Gott ſey gar von jm
[illegible]

Eripe animam meam.
[illegible] ſibi in [illegible] tartara detruſam eſſe. Ideo

orat

[illegible] Deus [illegible] ſerno [illegible].

[illegible] vero , ſed [illegible] ſeruos uocet [illegible] illos [illegible] ſpiritua les. [illegible] infernales , qui [illegible]

[illegible] ſolummodo, ſed propter [illegible].

[illegible] , [illegible] ne , quod [illegible] Dei conſer [illegible] opera: [illegible] propter [illegible]. Nam in ſummis [illegible] po [illegible] ſolius miſericor [illegible]. [illegible] / kein werck / kein [illegible] / noch heiligkeit / ſon [illegible] gnade / vnd barmhertzigkeit [illegible]

Q [illegible] ſpiritu [illegible] , in [illegible] , [illegible] proditor, Iulianus, & ſimiles.

Debet [illegible] no- [illegible] operibus, [illegible]

[illegible]

Mortem et infernum uocat deſperationem, [illegible] pauores, Die hellen angſt / item [illegible] aduerſus deum, odium Dei, fugam Dei. Wenn [illegible] menſch) wider Gott [illegible] [illegible] vnd feind iſt.

Tales enim qui ita fremunt aduerſus Deum, [illegible] et fugiunt Deum, non poſſunt Deum laudare, nec beneficia eius celebrare.

Denn ein ſolcher Menſch/ der alſo mit Gott [illegible]/ vnd wider jn murret/ der wolt das er [illegible] Gott hette.

Pertinet igitur hic uerſiculus ad ſecundum praeceptum Decalogi. Petit autem ut Dominus efficiat [illegible] poſſit eum laudare et celebrare, id quod nulli niſi qui diuinitus ex inferno liberati ſunt, praeſtare poſſunt.

Laborâui in gemitu meo, lauabo per ſingulas noctes lectum meum.

Haec ſunt quidem Hyperbolica, quo ad corpus, ſed quo ad animam non ſunt hyperbolica.

Cum enim ſumus in paroxiſmo huius tentationis [illegible] impetus animi maior eſt, quam ut ille hyperbole non poſſint conſequi, et omnino illa [illegible] [illegible] uerbis eam quiſquam exprimere [illegible] hac tentatione premuntur, uidentur [illegible] lachrymulas, ſed flumen lachrymarum profundere. Eſt igitur ſententia: Defatigatus ſum lachrymando, gemendo, ſudando, ich bin [illegible] *omnem.*

[illegible] *sit sic* *ſ*[illegible] [illegible] *ſicut* [illegible] [illegible] *aquam, &* [illegible] *deplorabo die* [illegible]

[illegible] *, niſi qui* [illegible]

[illegible] *dicit ſe in* [illegible] [illegible] *fudiſſe,* [illegible] *, ſed* [illegible] *qui* [illegible] *, ſed totos* [illegible] *Ve*[illegible] [illegible] *in ipſo* [illegible] *tentationis & do*[illegible] *loris* [illegible] *emittere* *ſed* [illegible] *& in*[illegible] *Verum mox* *ubi* [illegible] *dolor animum* [illegible] *, incipimus* [illegible]

Vultus meus per [illegible] *corruptus eſt.*

[illegible] *parit ſe*[illegible] [illegible] *&* [illegible] [illegible] *offe*[illegible] [illegible] *ſolidæ* [illegible]

Appa

[illegible] autem hunc Psalmum à Dauide com[illegible] in senectute, post lapsum suum, cùm [illegible] corporis exhauſtæ erant, adeo ut non [illegible] fieri opertus ueſtibus.

Sed dicat aliquis: Cur Deus ſinat ſolos pios in [illegible] ſenſu peccati & ira Dei tam horribiliter cruciari. E contra impios illa ſecuros uiuere atq; florere? Facilis & plana reſponſio eſt. Quod o[illegible] pios ſimiles fieri imaginis Chriſti. Item ut [illegible] eſt, homines prophani & impœniten[illegible]gent, atq; inde ratiocinentur quàm hor[illegible] illos expectent, vnd ſollen dencken / geſchicht das am grünen holtz / was [illegible] werden? Es heiſt indicium [illegible] Dei. Weil Gott die frommen ſo hart [illegible] wie will es denn den Gottloſen werden?

[illegible] homines prophani & ſecuri, dan [illegible] ſentiant dolores infernales paſſu [illegible].

[illegible] undiq; angor, ſeu premor.

[illegible]: Quocunq; me uerto, occurrunt [illegible] angant & excrucient, nullum [illegible] mihi affectum. Wo ich hin ſehe [illegible] / [illegible] ſollet mir kein guter [illegible]. Qui enim hac horribili tentatione [illegible] & uariis lethiferis cogitatio[illegible] cerpiunt, & concu-

tiant,

tiunt, [illegible] illud Psal. 42. Omnes collisiones & fluctus tui super me transierunt. [illegible] cogitur audire comminationes & sarcasmos inimicorum suorum, intus vero Diabolus exercitus horribilium exemplorum & comminationum Dei [illegible] eius occidit. Das einer gar [illegible] drüber [illegible] / und schier [illegible] gewis weis fur angst zu bleiben.

Hactenus suam angustiam & dolorem animi exposuit atque [illegible]. Nunc incipit confortari, & ostendit suam in medio querela & precatione se [illegible] solatium spiritus sancti, ut quae haec omnia in consolationem nostram.

Discedite a me omnes, qui operamini iniquitatem.

Apostrophe. Alloquitur iusticiarios hypocritas, qui etsi coram mundo magnam pietatis & sancti[illegible] [illegible] doctores [illegible], tamen si re ac [illegible] re sint carnificatores conscientiarum. Quasi dicat: Vestra doctrina tantum perturbat, & affligit conscientias, [illegible] misericordiam Dei, [illegible] Vos do[illegible] [illegible] Dei [illegible] Sed haec & [illegible] magis etiam per[illegible]. Solche lere [illegible] / [illegible]

Sicut

[illegible] sub horrendo regno Pontificio experti sumus. Recte igitur uocat hos doctores, operarios iniquitatis.

Possunt etiam hæc uerba de Diabolo accipi, quem Christus conuicijs à se repellit, is enim multo uehementius solet pauidam conscientiam perturbare, & excruciari exaggerandis peccatis, & amplificanda ira Dei, quam falsi doctores & hypocritæ. Der kan erst einem betrübten hertzen recht angst und bange machen / & augere iram Dei, und mit seinen fewrigen pfeilen / das hertz quelen / das einem die weite welt wol zu enge werden.

Hanc criminationem & uexationem Diaboli nullo alio pacto possumus refutare ac uincere, quam si spiritum illum mendacem & homicidam fortiter contemnamus, & conuicijs repellamus: imitati exemplum Christi, qui & ipse illum hoc pacto à se repulit Matthæi 4. Est enim superbus spiritus, uult timeri & obseruari, & adorari, & disputando magis etiam irritatur. Quare rectissime fecerimus, si illum disputantem & criminantem contemnamus, & conuicijs repellamus.

Huic Propheta in hoc uersiculo insultat. Q. D. Recede à me Satana, pater mendacij, & homicida. Non amplius terrebis me, ut mihi ad aurem obgannis, & in corde meo concionaris, Deum me auersari, oculos [illegible] auersos & aures precibus meis ad [illegible]. Sed scio & certus sum, quod Dominus exaudicontradixerit [illegible] quod deprecationem meam exaudierit, quod [illegible] ſententiam [illegible] ſuſceperit. Quod ſi cor [illegible] angelus de cœlo contrarium dixerit, anathema ſit. [illegible] / alſo müſſen wir vnſer feinde die falſchen lerer/ vnd den Teuffel von vns treiben/ vnd zu rücke ſchlagen/ wenn ſie vnſer ſpotten/ vnd vns plagen in vnſer höchſten anfechtung / vnd trawrigkeit.

Docet autem Propheta his verbis: Quoniam [illegible] Quando in hac atrociſſima tentatione & ſumma pauoribus [illegible] ſuggeſſerit. [illegible] quod primum neceſſitatem ſuam Deo propoſuerit lachrymans, gemens, & conſiteri. Deinde, quod deprecatus ſit Dominum, hoc eſt quod improbis precibus Deum fatigauerit, [illegible] ſua ad [illegible] Deo.

poſſumus quod [illegible] & auxilium à Deo [illegible] illud Chriſti: Petite, & [illegible] & inuenietis, pulſate, & aperietur vobis. [illegible] eſt illud præſtantiſſimum remedium huius [illegible] tentationis: Qu[illegible] hoc remedium [illegible] in pauoribus ſu[illegible] neceſſe eſt ſuccumbere [illegible] fundatum, ut [illegible] & [illegible].

[illegible] Propheta his verbis oſtendere [illegible] foris oppugnatum fuiſſe. Intus quidem [illegible] Diabolo, foris autem [illegible] & falſis doct[illegible] [illegible] oppugnare doctrinam, [illegible] [illegible] operas illis ſe tradant.

[illegible], oportet omnis qui pie in Chriſto uiuere cœperit, in primis uerò pius ac fidelis Doctor Eccleſiæ. Da wirt nichts anders aus. Commendat igitur hic nobis Propheta ſuam religionem, & docet illis qui ueram doctrinam amplectuntur, docent, propagare conantur, multiplicia certamina & pericula ſubeunda eſſe, ac uitam in perpetuo fletu, gemitu, ac deprecatione exigendam eſſe.

Erubeſcant & conturbentur omnes inimici mei.

Optat ut Dominus aliqua atroci tentatione eos frangat, ut humiliati, uerè peccatum & iram Dei expaueſcant, atq; pœniteant, iuxta illud Eſa. 18. Vexatio dat intellectum. Homo enim bono ſecurus eſt, propriæ iuſtitiæ & ſapientiæ fiducia tumens, non poteſt conuerti, nec gratuitam gratiam & remiſſionem peccatorum expetere. Quia ſcriptum eſt: Pauperes euangelizantur. Item: Cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies.

Recte igitur & piè facimus, cum inimicis noſtris hoſtibus Euangelij, qui ſunt ſanabiles, imprecamur hanc conſternationem animi, & pauores internos, ut his fracti & humiliati conuertantur & uiuant. Sic enim orarunt omnes ſancti iam inde ab initio, ut Pſal. 83. Perſequeris eos in tempeſtate tua, & in ira tua conturbabis eos. Imple facies eorum ignominia, ut quærant nomen tuum.

PSALMVS XI.

IN DOMINO confido, quomodo dicitis animæ meæ, Transmigra in montem ſicut paſſer?

Quoniam ecce impij intenderunt arcum, parauerunt ſagittas ſuas ſuper neruum, ut ſagittent in obſcuro rectos corde.

Quoniam fundamenta deſtruxerunt, iuſtus quid faciet?

DOMINVS in templo ſancto ſuo, DOMINVS in cœlo ſedes eius. Oculi eius aſpiciunt, palpebræ eius probabunt filios hominum.

DOMINVS iuſtum probat, & impium, & diligentem iniquitatem odit anima ipſius.

Pluet ſuper impios laqueos, ignem & ſulphur, & ſpiritus procellarum pars calicis eorum.

Quoniam iuſtus DOMINVS & iuſticias dilexit, quia æquitatem uiderunt uultus eorum.

ARGVMENTVM.

HIC Pſalmus eſt querela contra impios Doctores, depravatores ſcripturæ, qui homines à fundamento ſuo [illegible] fidei ad [illegible]

mentes

[illegible] fiduciam propriæ iuſticiæ abdu-
cunt, [illegible] pios doctores acerbis conuitijs exagi-
tant, dicentes: Quid fecerit iuſtus? Conſolatur
[illegible] illos corruptores ſcripturæ, ac
[illegible] deleturum, utrunq; Eccleſiam
conſeruaturum, & oſtendit preces piorum non eſ-
ſe irritas, ſed magni eſſe ponderis apud Deum.

[illegible] igitur hic Pſalmus conſolatio piorum, cum
Doctorum, tum auditorum, quos impij Doctores et
tyranni [illegible] & atrociſsimis minis exagitant,
ut illos à confeſsione puriorum doctrinæ ac fidei de-
[illegible]
[illegible] In Domino confido.

[illegible]

Videtur propheta quaſi ex abrupto reſponde-
re utriſq;, et impijs Doctoribus, & tyrannis, quo-
rum alij excommunicatione, alij gladio exitium
ipſis minantur. Q. D. qui poßint doctrinam ne-
ſtram [illegible], cum uerum Dei cultum profiteor?
[illegible], & uerus Dei cultus eſt, confidere in
Dominum, hoc eſt, gratuitam miſericordiam & re
conciliationem apprehendere fide. Hinc ille furor
[illegible].

[illegible] autem hic uerbis uerum cultum à
falſo. Verus Dei cultus eſt fiducia gratuitæ mi-
ſericordiæ, quam Deus in ſemine promiſſo exhibu-
it.

[illegible] & idolatricus cultus eſt fiducia
[illegible] ſeu meritorum. Hi duo cultus ſem-
per ab

per [illegible] fuerunt, [illegible] ad ſignum [illegible]runt. Et habet utrunq; [illegible]ſſecus & propagatorem qui [illegible] ſe dicebant. Nam dum [illegible], deſendit ac propagauit [illegible] ſolutionem, [illegible] ac cedem. Sicut in exemplis omnium temporum cõſpicitur. Nam prima omnium cedes in mundo propter illam diſſenſionem de cultibus Dei facta eſt. Cain enim nullam aliam ob cauſam fratrem ſuum Hebelem occidit, niſi quod uideret ſacrificium illius Deo acceptum eſſe [illegible], [illegible] quid aliud [illegible] [illegible] cultu Dei, [illegible] & propaga[illegible] idolatriam [illegible].

Quomodo dicitis animæ meæ, ut tranſuolet ad montes ueſtros ut paſſer?

Comparat impia dogmata montibus & ſolitudinibus. Q. D. Vos me [illegible], ut deſerto nido [illegible] ſui uiuere [illegible], ac uno [illegible] templo [illegible] Dei (hic enim uerus nidus eſt animæ) ad uos confugiam, & ueſtram doctrinam [illegible] quod ſi facerem idem mihi quod auiculæ è nido [illegible] poſſet accideret, ut incertis ſedibus [illegible] uagarer, [illegible], ut ubiq; locum certum & firmam conſolationem quererem, & [illegible] quo plures [illegible] fuerit [illegible]

tion

[illegible] regno Pontificio experti ſumus.

Videtur autem Propheta alludere ad illud Geneſis 4. ubi Moſes comminatur hanc pœnam filio parricidæ Cain, dicens: Vagus & profugus eris ſuper terram.

Docet autem hoc loco Propheta eos qui à uera doctrina & fide defecerunt, in montibus & ſolitudinibus [illegible] uelle uagari, hoc eſt, multis, uarijs, & incertis dogmatibus & erroribus agitari, & fluctuari, ac uerè in eos conuenire illud Pauli 2. Tim. 3. Semper diſcentes, & nunquam ad cognitionem ueritatis peruenientes, etiamſi omnia dogmatum genera [illegible] atq; perdidicerint, uarijsq; cultibus [illegible] Deum placere, & ſibi reconciliare [illegible], tamē nihil eos proficere, ſed tantum [illegible] angores conſcientiæ, atq; ex alio in alium errorem ruere præcipites.

Eſt igitur hic uerſiculus grauiſſimum fulmen contra [illegible] corruptores ſcripturæ, qui miris modis & [illegible] ſua deliria, & corruptelas pingere, & [illegible] conſueuerint.

Poſt [illegible] confeſſionem & reprehenſionem impiorum doctorum ſequitur crux: Ideo dicit:

Quoniam ecce impij intenderunt arcum.

[illegible] Quia ſanam doctrinam uerbi ſerio amplector, [illegible], profiteor & propago, hinc ille furor & inſania hoſtium ueritatis, qui omnes

ſuas

[illegible] & [illegible] ſimilibus opp
uendis tentant. Ipſi [illegible] docentem ſer
poſſent, ſi modo abſtinerent à reprehenſione
rum idolatriæ. Sed quia hoc fieri non poteſt,
Deo ſimul grata, & illis placentia doceam. C
[illegible], toti in furorem uertuntur, u
ut hereticum et ſeditioſum uenantur ad ſupplici

Conſonat autem hic uerſiculus cum illo Pſal
Credidi, propterea loquor, ego autem humiliat
ſum nimis.

Loquitur autem Propheta de utriſque, de fal
doctoribus & tyrannis, ſeu hoſtium ueritatis, q
rum alij mendacio, alij gladio ac ſæuitia imperi
ac ſimplices à ſana doctrina abducere conant
Nam primum heretici & Phanatici bellis & c
ciunis dogmatib. quæ magnam habent ſpeciem
ritatis, & quæ ſunt plauſibilia & humana rati
grata & conſentanea, conantur ſimplices decip
re. Incredibile eſt enim quàm artificioſè illi ſua
liris & ſomnia depingant Scripturæ locis, om
& pingere norint. Præclariſſima quæque dicta ſ
pturæ citant, ſed non uerè, nec integrè, eaſque ad ſ
opiniones detorquent, ut ſcilicet illis præſtigijs
peritorum animas capiant, atque in exitium co
ciant, & ſequantur in docendo magiſtrum ſ
Diabolum. Has enim conſolationes ſcripturæ, q
lus mentes ſauciatas ignitis telis Diaboli ſanare
bebant, ad prophanos, ſecuros ac impœnitentes
accommodant, & contra.

Se

[illegible] cap. 13. [illegible] graphicè depingit Spiri[illegible] qui conſuitis puluillos ſub omni [illegible] ceruicalia facitis ſub capite uniuerſ[illegible] ad capiendas animas, & poſtquam illas [illegible] in populo meo, [illegible] illis promittitis & [illegible] in populo meo, propter pu[illegible] ordei, & fragmen panis, eò quòd reas mortis [illegible] animas, quæ tamen mori non debent. [illegible] illas uiuificatis, ſeu illis uitam promittitis, quæ non uiuunt.

[illegible] Propheta fucata illorum dogmata [illegible] ſagittas, quod ualde ſint penetrabilia, & [illegible] aures atq; animos hominum feriunt, [illegible] grauiter ſauciant, ac prorſus [illegible] conſcientijs faciunt, ut apparet in ex[illegible], qui hereticorum & phanaticorum [illegible] ſunt, & tandem horribiles crucia[illegible] ſenſerunt. E contrà uerò ſagittæ [illegible] quidem cordibus immiſſæ dolorem [illegible] mirum in modum dulceſcunt, & [illegible] tranquillas reddunt. Sicut ſcriptum eſt, [illegible] Sagittæ tuæ acutæ. Et Heb. 4. Verbum [illegible] & penetrantius quouis gladio an[illegible] uſq; ad diuiſionem animæ ac ſpiritus, [illegible] quoq; & medullarum.

[illegible] igitur de cauſis Scriptura Hereticorum [illegible] Phanaticorum dogmata ſagittis compa[illegible] propter [illegible], quod citius & a-

auidius à uulgo arripiuntur, & latius uagantur
2 quàm ueræ doctrinæ. Deinde propter efficaciam
quod maiorem ſucceſſum & applauſum habent
quàm ueræ dogmata, propterea quod cum iudici
3 rationis humanæ egregiè congruunt. Poſtrem
propter dolorem, quem conſcientijs ad extremu
facere ſolent.

Huc reſpexiſſe uidetur Paul. Rom. 16. ubi di
impios doctores χρηστολογίαις καὶ εὐλογίαις ſi
plicium corda decipere.

Cum autem uerè pij & uigilantes doctores, ta
dem illas uenenatas ſagittas Hæreticorum & Ph
naticorum obſeruant & produnt, hortanturq; i
peritiores ſuis concionibus atq; exemplis, ut ſi
ab his ſagittis ſummoperè caueant. Falſi doctor
uenenum ſuum ſentientes, illico accendunt regum &
principum odia, ut igne, ferro, & omni genere c
delitatis in confeſſores ueræ doctrinæ graſſentu
ideo illorum quoq; atrociſſimas minas Prophe
arcum & ſagittas uocat, quod corpora noſtra ſ
riunt & uulnerant.

Emphaſis eſt autem in hac uoce (ut ſagitte
in occulto) Significat enim hoſtes ueritatis non
inuitare pios doctores ad iudicium, ſeu diſputatio
nem, ſed iniuſta cauſa eos occidere. Sicut Ioann
Huſ Cardinales & Epiſcopi combuſſerunt, et m
tos alios. Tantum furentes clamant hæretico
medio tollendos eſſe. Sicut Iudæi clamabant
Chriſto: Tolle, tolle, crucifige eum. Veruntamen

ne

[illegible] publicam disputationum admitterentur, [illegible]

Quia fundamentum subuerterunt.

Haec est proprijssima Hereticorum & Phanaticorum descriptio, Quòd fundamentum euertunt hoc est, ueram & sanam doctrinam sophismatum praestigijs labefactare ac delere conantur, & traditiones humanas ac deliria sua spargunt in Ecclesijs ac propagant.

Fundamentum scriptura uocat ueram ac coelestem doctrinam per Prophetas & Apostolos diuinitus traditam, seu scripta Prophetica & Apostolica. 1. Cor. 3. Fundamentum aliud nemo potest ponere, praeter id quod positū quod est Christus Iesus. Ephes. 2. Superaedificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum ipso summo angulari lapide existente Iesu Christo.

Vult autem Propheta his uerbis distinguere inter impios doctores, & pios. Nam impij doctores prorsus fundamentum euertunt. Pij uero & si interdum labuntur & errant, non tamen conuellunt fundamentum. Sed alij aurum, argentum, lapides preciosos, alij uero lignum, foenum, stipulas superaedificant. 1. Corinth. 3. Aurum & argentum significant ueram interpretationem scripturae, iuxta analogiam fidei. Lignum uero foenum, & stipula significant opiniones humanas, quas interdum pij Doctores imprudentes, scripturae adsuunt: Quales

les multa Ambroſius, Auguſtinus, Bernardus al fuerunt. Sed illa tandem omiſerunt, non defende runt. Econtra Falſi Doctores errores & deliria ſua non modo non reuocant, ſed ſummè etiam de fendunt.

Quid faciat iuſtus?

μίμησις est. Sic enim hoſtes Euangelij loquun tur. Qualis eſt illa Pſalm. 4. Quis oſtendet nobi bona? Was ſolt der Bube anrichten / ſolt er die warheit wiſſen / vnd vns leren? Ille no nos doceat veritatem, ut ſolus ſapiat? An ille ſo lus ſacram ſcripturam rectè intelligat, & inter pretetur, & plus ſapiat, quam totus ille coetus Car dinalium, Epiſcoporum, & Doctorum in Eccleſia, quam concilia & patres? Scilicet ſolus ille ſpiri tum habet. Non dignantur eum hoc honore, ut ip ſum nominent, ſed atrociore verbo utuntur, cla mantes eum hereticum. Qua appellatione omni virulenta conuitia complectuntur.

Vult autem Propheta his verbis oſtendere illo ſumma ſecuritate & faſtu ſinceros Doctores, qua ex alto deſpicere, nec dignos iudicare, cum quib in arenam deſcendant, ac diſputent.

Dominus eſt in templo ſancto ſuo.

Antitheſis eſt, quaſi dicat: Vos me iubetis m re auicule, que nidulo ſuo pulſa eſt, hinc inde vag ri in montibus. Non faciam, ſed apud Dominum um mando in templo ſuo, ubi ſonat uox eius. Hunc Deum colo & celebro, in eiusq; uerbo totus acquieſco, an Gott halt ich mich/an Gott glaub ich zu im wende ich mich/auff den troz ich wider alles was böſe ſein wil/oder mach / wölt jrs nicht glauben/ſo laſſet es/ich halt mich ſeines worts.

Emphaſis eſt in uocabulo (Templi) ſignificat non illam ſtructuram lapideam, ſed omnem locum, ubi ſonat uox Dei, hoc eſt, ubi uerbum Dei purè ſincere, ac fideliter docetur, & ſacramenta rectè iuxta ordinationem Dei adminiſtrantur.

Dominus, in coelo ſedes eius.

Videtur Propheta his uerbis tacitè collationem ueri Dei & idolorum facere, & taxare impiorum Doctorum fiduciam, quam in ſummos reges, Principes, ac potentes huius mundi collocant. Quaſi dicat: Ewer Götter/darauff jr pocht/vnd trozt ſind arme/elende/ſterbliche menſchen/die ein klein vergenglich reich vnd herſchafft haben alhie auff erden/ſind da zu keinen tag/ſtund/noch augenblick jres lebens ſicher. In ſumma/ſie ſind ſtaub vnd aſchen/vnd müſſen ſich von maden vnd würmen freſſen laſſen / wie der König Herodes von den würmen gefreſſen ward. Aber mein Gott/darauff ich traw/baw/hoffe / poche vnd troze/ iſt der rechte Gott / des ſtuel im Himel iſt / vnd wonet gleichwol auch hie nieden auff erden / vnter den [illegible]

Oculi eius uident.

Sunt uerba fidei ac spiritus. Quasi dicat: Cer-
tus sum Deum meum cernere [illegible] aduersariorum insidi
practicas, consilia, atque conatus. Permittit quide
illos arcum suum intendere, & moliri mihi exi
um. Sed non sinit illos cogitata perficere, ac uo
compotes fieri. Er leſst ſie es wol anfahen / ab
nicht hinaus fhuren. Praeterea & illud certo ſc
Deum, ut decet patrem miſericordiarum, & De
uniuerſe conſolationis meas uidere aerumnas, u
audire gemitus, greſſus meos numerare, & lachr
mas meas in utrem ſuum colligere. Pſal. 16. Ad h
modum & alibi dicit, ut Pſal. 54. De cœlo reſ
xit Dominus, uidit omnes filios hominum, de pr
parato habitaculo ſuo reſpexit ſuper omnes, qui
bitant terram. Item, Pſal. 102. Quoniam proſpe
Dominus de cœlo ſancto ſuo, Dominus de cœl
terram aſpexit, ut audiret gemitus compeditor
& liberaret filios mortis. Ita his uerbis naturam
dei pulcherrime pingit, quae certò ſtatuit D
nos curare, reſpicere, ſemperque defixos in nos o
re oculos, magis quam illa uel φιλοστοργοτ
blandiſſima mater in filium, quem gremio foue
teri ſui, intentos habet oculos. Iuxta illud Pſal.
Ecce oculi Domini ſuper iuſtos. Das er ſo vle
ſig vnd genaw auff vns ſehe / das er auch
herlein auff vnſerm haupt alle ſehe. Matth
Nam etiam capilli ueſtri omnes numerati ſu

Pa

Palpebræ eius probant filios hominum.

[illegible]: Deus diſsimulat clauſis parumper oculis ſe uidere hoſtium ſuorũ conſilia, technas, inſidias ac conatus, er ſtellet ſich gleich als wuſte er nichts was ſie im ſinn haben/ vnd womit ſie vmbgehen. Sicut conniuebat in ædificatione turris Babylonicæ, in graſſatione Pharaonis, ſed ad extremum [illegible] eos punire ac perdere cœpit, declarat ſe minimè conniuiſſe. Gen.

Ad eundem modum diſsimulat ſe piorum afflictiones & perſequutiones uidere, eorumq; altiſsima cordis ſuſpiria intelligere. Er leſſet ſie wol vnd gemartert werden / leſſet ſie tag vnd nacht [illegible]/ vnd ſchreien. Sed tandem re ipſa, ac glorioſa liberatione oſtendit ſe minimè conniuiſſe aut dormitaſſe, ſed ſedulò pro ipſis excubiiſſe [illegible].

Vult igitur dicere Propheta: Deus ideo ita diſsimulat ſe hoſtium ueritatis furores, conatus & [illegible] uidere ac intelligere, ut eos ſua μακροθυμίᾳ ad pœnitentiam inuitet. Ro. 1. Econtrà uero eo diſsimulare ſe piorum ærumnas, & oppreſsiones [illegible], ut illorum fidem, inuocationem, & patientiam exerceat, atq; ita hi fiant probati, illi uero reprobi, ut Deus iuſtificetur in ſermonibus ſuis, & homines confiteantur & dicant: Iuſtus es Domine, & rectum iudicium tuum, Pſal. 119.

Dominus iustum probat & impium, & iniuriosum odit.

Αὔξησις est amplificatio superioris uersicu & simul prouisio. Estque sententia: Dominus id uita committit, ut probet iustum, impium uero gis oderit. Vel sic, ut amorem suum, & beneuol tiam erga pium protectum declaret. Econtra odium suum erga impium magis etiam acuat, tandem grauiore supplicio eum afficiat.

Studio autem appellationem iniuriosi impio tribuit, ut ostendat eum non modo aduersus Deum contumeliosum esse, sed etiam seuire in pios, da nando & occidendo.

Pluet super impios laqueos, ignem & sulphur, & spiritus procellarum pars calicis eorum.

Duplex sensus est huius uersiculi: Historicus & Allegoricus: Historicus, Quod Deus ad hun modum blasphemos illos Doctores, & ipsorum nutritores & patronos, deleturus est igne & sulphure, hoc est, fulminibus de coelo missis, sicut deleu Aegyptios in mari rubro, & antea Sodomitas, & similes.

Allegoricus, quod terroribus internis eos op primet, quos hic uocat ignem, sulphur, & spiritum procellarum. Der wirt sie mit dem geistlichen blitz vnd donner in abgrund der hellen schm sen vnd stecken. *spirituali fulmine eos pe*

cutiet,

[illegible] furiose precipitans, sicut percußit [illegible], Achitophelem, Iudam, Iulianum, Herodem magnum & similes.

Quidam autem ita exponunt, uidelicet ignem significare feruentem illum zelum idolatriæ, & impiæ doctrinæ. Sulphur uero significare malam famam, seu ignominiam, den bösen namen, qua male olent coram Deo & Ecclesia. Quod nomen illorum, uelut pestilentißimum fœtorem Deus & homines abominabuntur. Calicem uerò significare horribiles illorum pœnas. Illud autem iuniores sciant, uocabulum (Calicis) duo significare in scriptura. Primum doctrinam & gratiarum actionem, qua Deum celebramus. Vt Psal. 116. Calicem salutis accipiam, & nomen Domini inuocabo.

Deinde crucem & afflictiones, iuxta illud Christi: Pater transeat à me calix iste. Et Psalm. 75. Quia calix in manu Domini uino rubicundo infuso plenus, & effundit ex hoc. Verumtamen feces eius sugent, et ebibent omnes impij terræ.

Quoniam iustus Dominus, & iustitias diligit.

Claudit Psalmum consolatione. Estq; sententia: Dominus iustus est, qui tribuit unicuiq; secundum opera sua, puniens impios, & hostes ueritatis, qui [illegible] suum contumelijs afficiunt, ac pre-

[illegible] D[illegible] eo, qui [illegible] approbat, neq; ab eo ſe [illegible] mus: das her [illegible] ſo [illegible] bleiben / und ſich [illegible] noch ſcheuhen. Hos [illegible] caturos.

PSALMVS XIII.

Vſquequo DOMINE obliuiſceris mei in
perpetuum? Vſquequo abſcondis faci
em tuam à me?

Quamdiu ponam conſilia in anima mea, do
lorem in corde meo per diem? Vſquequo
exaltabitur inimicus meus ſuper me?

Reſpice & exaudi me DOMINE Deus me
us. Illumina oculos meos, ne obdormiam
in morte.

Nequando dicat inimicus meus, praeualui. Qui tribu
lant me, exultabunt ſi motus fuero.

Ego autem in miſericordia tua ſperaui, Exult
abit cor meum in ſalutari tuo, cantabo
DOMINO quoniam bona tribuit mi
hi.

ARGVMENTVM.

H[illegible] id eſt [illegible]
[illegible] ipſum id eſt [illegible]
[illegible]

[illegible] ſeu ſpirituali triſtitia. [illegible] autem triſtitiam ſpiritualem, [illegible] à Deo eſſe proiecti. Quæ eſt [illegible] tentatio, omnes enim uires [illegible] & conſumit. Ideoq; Scriptura, [illegible] dolores inferni, & [illegible] mortis. Nam etſi permultæ aliæ horrendæ [illegible] ſint tentationes, et afflictiones, ut exilium, [illegible] amiſsio liberorum & coniugis, pa[illegible] ignominia & ſimiles calamitates [illegible] uix ſunt προγυμνάσματα quæ [illegible] Lutherus inquit, prima elementa afflictionum [illegible] ad hanc tentationem de abiectione conferenda. [illegible] idem Lutherus affirmat ſe malle [illegible] iacere in carcere, fame ſitiq; con[illegible], quam uel unum diem hac tentatione [illegible].

N.

[illegible] in hanc tentationem interdum Diabolus interdum improbi homines nos conijciunt.

[illegible] autem hic Pſalmus quod ſit præſentiſsimum [illegible] iſtius tentationis, ſcilicet, Inuocatio [illegible], ut hac tentatione oppreſsi ad Deum [illegible] & noſtra corda, Vt Pſal. 62. ait, in conſpectu eius effundamus, ab eo petentes auxilium, deinde ut colligamus animo exempla illorum, qui eadem tentatione oppreſsi, tandem diuinitus inde eluctati ſunt. Incredibile eſt enim quantum animus afflicti precatione, & cogitatione exemplorum de liberatione confirmetur. Hinc illa

Presentissimum re[illegible]
[illegible]
[illegible] est [illegible]
ad deum.

[illegible] triplex est [illegible]
pertinentium [illegible]
[illegible] & ad [illegible]
[illegible] Dom[illegible]

[illegible] Quo[illegible]
[illegible]

Vsquequo Domine [illegible]
perpetuum?

Quod [illegible]
[illegible]

Vsquequo [illegible] faciem tuam [illegible]
me.

Faciem Dei Scripturæ [illegible]
[illegible] Domino, [illegible]
[illegible]

Q[illegible]

[illegible] ponam consilia in anima [illegible] dolorem in corde meo per [illegible]

[illegible] Quamdiu me sinis inani contentione [illegible] consilia, quibus me ex hoc malo euoluam [illegible] autem suo exemplo Psalmogra- [illegible] nos uexari animis postquam uer- [illegible], & partim à nobis ipsis, partim [illegible] consilia, quibus ex incommodis præ [illegible] explicemus, & tamen nihil proficere [illegible] & dolorem nobis ipsi cumula- [illegible] atque alijs cogitationibus morti- [illegible]. Et Psal. 42. dicit ex alijs in ali- [illegible] deijcimur. Abyssus ad [illegible] in uoce cataractarum tuarum.

[illegible] exaltabitur inimicus super [illegible]

[illegible] & fatetur Propheta Diabolum [illegible] autorem esse. Deus enim non est [illegible] lætitiæ ac uitæ, sicut scriptum [illegible] in uoluntate eius. Solet autem Di[illegible] in tristitiam, cum aut atro [illegible] & magnitudinem iræ Dei, eis [illegible] cum metu mortis eos excru- ciat [illegible] mortem multis [illegible] reddere, quam per se sit, [illegible] mortiferis cogita-

tionibus mentes piorum [illegible] Ut nec ad-
cem edere nec spiritum [illegible] Sicut testa-
tur Psal. 77. Turbatus sum [illegible] non potui loqui.
Hinc est quod Deus promittit [illegible] spiritum precum
suum piis effusurum [illegible] Flatus
ego faciam.

Deinde dicit Diabolus [illegible] in finem, cum
pios videt integris illis [illegible]
Sed hoc Deus [illegible]
minis [illegible]
[illegible]

Responsio. [illegible] Deus
[illegible]

[illegible]
fuit. [illegible]
gentibus, et [illegible]
oculos suos [illegible]
cri multis Deum celebrat. [illegible] tristitia non [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
dicit. Sicut apparet [illegible]
Christi [illegible] tristitia.

[illegible] morte.

[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] triſtitiis contabeſcere. Item mul- [illegible] & non eſt utilitas in illa. Itē 2. Cor. [illegible] huius mundi mortem operatur.

[illegible] Deum non uelle ut homo triſtitia [illegible] ſed ut in Deo ſemper lætetur.

[illegible] Quod duplex ſit [illegible] quam Paulus uocat triſtitiam quæ [illegible] quæ operatur pœnitentiam ad ſalutem [illegible] exiſtere ſolet in his qui uerè [illegible] Hi enim grauiter anguntur animo [illegible] quod tantopere Deum ſuis peccatis offenderunt. Eiuſmodi triſtitia conflictati ſunt Dauid, Manaſſe, Paulus, Petrus, & mulier illa peccatrix [illegible] Luc. 7. Quare hæc triſtitia eſt pars pœnitentiæ.

[illegible] eſt quam aut Diabolus in nobis [illegible] mortiferis cogitationibus, noſtra [illegible] Hanc triſtitiam non expe- [illegible] prophani & Epicurei ſed tan- [illegible] per pauci, aut quam nobis ipſi [illegible] cum angimur animo, quando uide- [illegible] omnibus uitæ commodis, aut [illegible] amißionem pecuniæ ita diſcru- [illegible] uidet humanis præſidijs deſtitutū [illegible] deſperationē ruat. Itē cum quis ex [illegible] gradu deiectus, perpetuo mœro- [illegible] fuit triſtitia Herodis Anti- [illegible] Itē Achitophel qui triſti- [illegible] ſtrangulauit.

Ne [illegible] præualui ad-
uerſus eum.

[illegible] ſe [illegible], & [illegible] contur[illegible] re [illegible] Dei pro [illegible] Diabolus [illegible] dum nullum [illegible] ſpicio, Nam [illegible] Dei [illegible] dum [illegible], [illegible] & [illegible] Deo detrahunt, cumq; [illegible] & ut Tyrannum fugitant, ut Cain, Saul, Iudas proditor.

Qui tribulant me, Exultabunt, ſi motus fuero.

In ſuperiore uerſiculo petiuit ſe Dominus à Diabolo ſe [illegible] patiatur. [illegible] uero [illegible] ut Di[illegible] [illegible] Nam piorum [illegible] potest contingere, quam ut [illegible] pios [illegible] oppreſſos & [illegible] deſtitutos, & ut [illegible] [illegible] Sicut [illegible] Iudæi ſingulare [illegible] quod in Christum pendentem in cruce [illegible] conuitia, & [illegible] [illegible] uociferantes. Si Filius eſt, deſcendat [illegible] de [illegible] potuit ſaluare, ſaluet nunc [illegible] ſeruaui & Satane magis pios [illegible] dolores & cruciatus.

[illegible] conuitari conuitiis ſe[illegible] inimicorum noſtrorum [illegible] Chriſtlich zu. Q[illegible] Chriſtianæ ſe contulerit, [illegible] ſe preparet, & quo quiſq; ap[illegible] Dei amplectetur, hoc acerbius [illegible] & mundi odium contra ſe concitabit.

Ego [illegible] in miſericordia tua ſperaui
E[illegible] meum in ſalutari tuo.

Q[illegible] fremant & fæuiant inſatiati [illegible] perniciem meam iunctis virib. inſaniant, [illegible] tamen frangar animo, aut à te deficiam. [illegible] confugio, à te auxilium & conſ[illegible] peto ac expecto, Deniq; in te & pr[illegible] totus acquieſco. Quia certus ſum [illegible] propitium, fauentem, & multæ [illegible] Hac me conſolor, & his [illegible] me ſuſtento.

[illegible] hic verſiculus, Quod ſi præſentiſſim[illegible] contrà triſtitiam ſcilicet, Animum [illegible] ab his monſtris quæ nobis mi[illegible] in ipſum verbum Dei defigere[illegible] erga nos voluntatem patefacit [illegible] Deo obgrato ſcimus hec [illegible].

Quoties

[illegible] triumphan
[illegible] tribuit
[illegible]

C[illegible] diligenter le-
[illegible] hic qui ſpiritu triſtitiæ
[illegible] conſilij diuini pœnitet
[illegible]

[illegible] M V S XIIII.

D[illegible] in corde ſuo, non eſt De[illegible] ſunt & abominabiles facti [illegible] ſuis, non eſt qui faciat bo-[illegible]

D[illegible] de cœlo proſpexit ſuper filios ho[illegible] videat, an ſit intelligens aut [illegible] Deum.

O[illegible] ſimul inutiles facti ſunt no[illegible] qui faciat bonum, ne unus qui-[illegible]

N[illegible] omnes qui operantur ini-[illegible] deuorant plebem meam, de-[illegible] panem DOMINVM non in-[illegible]

[illegible] DOMINVS [illegible] eſt.

C[illegible] DOMINVS [illegible]

QV[illegible], Cum

[illegible] ad reprehensionem [illegible] gloriam [illegible] sed se[illegible] id studio habent ut glori[illegible] ut sic sentiri [illegible] ut Do[illegible] Christi [illegible]tionem ca[illegible] [illegible].

[illegible]

[illegible] habere [illegible] cordis [illegible]

[illegible] vocat [illegible]. Hi [illegible] fu[illegible] Dei [illegible] multis [illegible] ex[illegible] Epicu[illegible] Nero, [illegible]

[illegible] nihil ſunt in die ſit. [illegible] ingenii propria incorruptam eſſe eff[illegible]

[illegible] abominabiles facti ſunt in [illegible] quoſque boni [illegible] ſapientia, iuſticia, [illegible], ut Deo abominabiles [illegible] ſuis ſtudijs, id eſt optimis ſuis operibus [illegible] cultibus quos ipſi excogi[illegible]

[illegible] loco omnes Idolatras, hos [illegible] eſſe [illegible] Jr leben vnd [illegible] ſey wie herrlich/heilig/vnd köſtlich [illegible] iſt der Gott ein greuel.

[illegible] locum Rom. 3. allegat contra [illegible] qui propria merita iudicio et [illegible], et laudem iuſtificationis que [illegible] debetur propriae iuſticie et [illegible]

[illegible] Pſalmi, eſt grauiſſimum Fulmen [illegible] qui fiducia propriae iuſticie t[illegible] ad Deum.

[illegible] qui faciat bonum.

O[illegible] ſuis viribus efficere poteſt [illegible] habere, Scriptura bit [illegible] hec exequatio omnium [illegible] et ſn

citate

[illegible]

Vrgenda est igitur haec [illegible]. Non est facie[illegible] [illegible] intellige [illegible]

[illegible]

[illegible] Ezech. [illegible]

[illegible] Psal. 104.

[illegible] confirmatio propositionis [illegible]

Quid [illegible]

[illegible] filiis Dei et filios hominum.
[illegible] Omnes qui,ut D-
[illegible] nati sunt, hoc
[illegible] suo novo timore
[illegible] divinitatis quan-
[illegible] inscriptam habeant, tamen
[illegible] sed illam obliterare
[illegible] et erroribus co-
[illegible] in cordibus
[illegible]

[illegible] intelligens, aut requirens
Deum.

[illegible] Poenitentiam re-
[illegible] Dei [illegible] et
[illegible] et [illegible].
[illegible] Deum.

[illegible] in Deum, sed invocans
[illegible] semper adversus Deum
[illegible] et
[illegible] humanum
[illegible] Deum, sed etiam blasphemia,
[illegible] persequitur. Sic negle-
[illegible] Dei, scilicet,
[illegible] excogitatos et
[illegible]
[illegible]
[illegible] enim

[illegible] calami-
[illegible] per omnes ordines
[illegible] homines qui fide
[illegible] consiliis cona-
[illegible] homines, et gloriosis
[illegible]
[illegible] vera notitia
[illegible] fiducia, et invocatio, esse ve-
[illegible] frugi homines.
[illegible]
[illegible]

[illegible] omnes qui operan-
[illegible]

[illegible] omnes homines na-
[illegible] accusant
[illegible] doctoribus concio-
[illegible] coloribus.
[illegible] illorum vitia
[illegible] ope-
[illegible] Item,
[illegible] Nam pri-
[illegible] occidunt
[illegible] Deinde et corpo-
[illegible] Quia faciunt ut
[illegible] calami-
[illegible] Ut apparet in
[illegible] exemplo Sodomitarum, Item
[illegible] exemplo Graeciae, Itẽ
exemplo

[illegible]

habes in Sexta Pontificalium [illegible]

Quantis vero pij Doctores [illegible]

il est, [illegible] Spiritu [illegible]

por [illegible]

Primum enim [illegible]

[illegible]
[illegible] hoſtem, ſcilicet diabolum [illegible]
[illegible] impiorum uitio; Pe-
[illegible] quæ omnes [illegible]
[illegible] Epiſcopis, &
[illegible] colligenda ſunt
[illegible] Spiri-
[illegible]
[illegible] doctorum hæ ſunt potiſ-
ſ[illegible] Modeſtia, Temperantia,
[illegible] manſuetudo coniuncta cum
[illegible]
[illegible] Scripturæ quæ
[illegible] miniſtros uerbi
[illegible] comparet, Ideoq;
[illegible] autem ſuos palmi
[illegible] autem hic eſt iſtius pa-
[illegible] miniſtros uerbi ingentes la-
[illegible] & certamina in do-
[illegible] uocatio, ſi modo recte
[illegible] non ſit ocioſum uitæ ge-
[illegible] ærumnarum plenum
[illegible] Prophetarum,
[illegible] doctorum iam inde uſq;
[illegible] functionem Eccleſi
[illegible] Eccleſiam le-
[illegible] quod ſibi ocium, de-
[illegible] ſed ad ingentia
[illegible] ſeſe præparet. In

prom-

[illegible]
[illegible] pertis facia-
[illegible] uerbis di-
[illegible] tentatione uexari,
[illegible] uita
[illegible] exerce-
[illegible] eum uincere
pos[illegible] & Deum precare
[illegible] adesse uelit,
[illegible] & [illegible]tibus eiusmodi
[illegible] cum tentati
[illegible] ad Senioris
[illegible] est pro fori-
[illegible] & impo-
[illegible] adolescentis
[illegible] transferri,
[illegible] id quod lon-
[illegible]
[illegible] precationem
[illegible] uelit iacula
[illegible] quibus ille ictus
[illegible] & cum diuti-
[illegible] ferre non potest de cel-
la [illegible] perrexit
[illegible] & cœpit rogare quo
[illegible] co-
[illegible] obiurga-
[illegible] tentatio
[illegible] Dei sibi conti-
git.

[illegible]

[illegible]

Dominum [illegible]

[illegible]

Dei [illegible]

[illegible]

scriptura [illegible]

cuius [illegible]

[illegible] studium et [illegible]

[illegible]

[illegible] Dei [illegible]

[illegible] potest [illegible]

[illegible] ille paratum est [illegible]

velit impellat et rapiat pro sua libidine [illegible]

[illegible] precibus [illegible]

[illegible] in exemplis [illegible]

[illegible]

Dei, [illegible] fides, Ex hoc certo uerum [illegible] scilicet beneficia sperit [illegible]. idolo[illegible] est quia uel per propriae iustitiae [illegible], diuagant in praesumptionem aut [illegible] impellit [illegible] ut conspicitur in exemplo Cain, Saulis, Iudae proditoris, [illegible] exemplis impiorum, qui cum propria [illegible]tute et meritis destituerentur, [illegible] tandem desperatione oppressi sunt. [illegible] propriae dignitatis et iustitiae [illegible] sunt in praesumptionem ut apparet [illegible] superbi illius Pharisaei Lucae 18. Deum [illegible] glaube ist / da kan auch kain [illegible]. Quia uera fides parit ueram [illegible], uera inuocatio consolationem, [illegible] gratiarum actionem. Gratiarum actio [illegible] proximi. Aedificatio proximi consistit [illegible] et comminatione, Qui comminationem [illegible] promissionem proponit, is de[illegible] docebit.

[illegible] timore ubi non erat [illegible]

Q[illegible] omnia. Nam loco Dei et uero [illegible] ac principum minas. Sic [illegible] atrox regis edictum de [illegible] timent pericula uitae [illegible] commodorum

uentris

[illegible]

[illegible] Prophetæ [illegible]

[illegible] Dominum, & non Deus è longe? [illegible]

[illegible] *Reſ*[illegible] [illegible]
Dei [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
introſpiciat [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
& conſilio [illegible]
gubernat, [illegible]
[illegible]
ſtruat eos in [illegible]
[illegible]
nerat, Matth. 10. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] *Deum* [illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] [illegible] & experiuntur Deum [illegible] ipſis [illegible] longe lateq; propagari, & [illegible] omnes portas inferorum furioſa [illegible] & propter multipli- [illegible] aſſerere [illegible] eccleſiaſt. politico & Oeconomico [illegible] vel [illegible] fructus [illegible] [illegible]. Quia verbum Dei ſemp [illegible] fructu [illegible]. Quinetiam cum [illegible] ſi [illegible] pijs defendiq; [illegible] [illegible] fraude quicquam proficere, [illegible] in Doctores ac confeſſores [illegible] doctrinæ accenduntur, & [illegible] [illegible] perſequi, damnare, execrari, [illegible] [illegible]. Ideo dicit Propheta,

Conſiliarius inopis [illegible].

Conſiliarius [illegible] vocat doctrinæ & admonitiones pijs [illegible] ipſi conſiliarii, hoc eſt, [illegible] vocat. Porro verbum Dei [illegible]. Quia in omnibus periculis [illegible], ac erumnis poteſt efferre [illegible]. Solum enim verbum Dei in [illegible] conſilio ſunt inextricabiles [illegible] recte erudire, mentes afflictas erigere [illegible] conſolari, vt in agone mortis, & [illegible].

[illegible] tempore, id eſt diſcipulos & [illegible], & [illegible] graviſſima [illegible], & [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] 1. Cor. [illegible]

[illegible]

Propter quae [illegible]

[illegible] populus Israel [illegible]

[illegible] Ezechielis cap. 13. [illegible]

[illegible]

Dominica [illegible]

Subiicit [illegible]

[illegible] pios [illegible]

Dei [illegible]

[illegible] Dei ſpiritu [illegible] prædicationibus ſit neceſſe eſt [illegible] Eccleſiarum Mundum de peccato [illegible] generis uitia taxent [illegible] unius/ und ſein [illegible] die laſter wider Gottes gebot [illegible]

Hoc ubi [illegible] acerbiſſimum odium & mundi & Diaboli in [illegible]. Darüber hebt ſich der Kampf [illegible] illa multiplicia certamina [illegible] & impiis, Mundus iſte Euangelium [illegible] poſtulat, ne [illegible] [illegible] ſectatores, in impios Reges [illegible] uitia hominum cuiuslibet [illegible]. Sed quia hoc facere non poſſumus [illegible] generi in nos graſſationes [illegible], & beneficia eius celebrare [illegible] poſſent huius Mundi ſapientes [illegible] taxare Mundũ, & Diaboli [illegible] calliditatem, malitiam, inſidias & [illegible] organa & ſatellites [illegible] modo poſſũt. Da werdẽ ſie [illegible]. Auf kan man Chriſtum [illegible] gen/loben/ und preiſſen [illegible] den Teuffel und [illegible] Welt.

Utinam [illegible] Sion daretur & Dominus [illegible] ſuum populum liberaret [illegible] de ſpirituali illa capti-

[illegible] Canticum [illegible] per Antiphonam [illegible] rum Eccleſie [illegible]

Domine quis habitabit in tabernaculo tuo.

[illegible] Dei [illegible] de terminum vite eterne.

[illegible] Dei [illegible]

[illegible] ſeipſumq; [illegible]
[illegible]
[illegible] pro Eccleſia
[illegible] vero [illegible]
[illegible] & [illegible]
[illegible] & hoc [illegible]
[illegible]

V[illegible] & requieſcere, [illegible] non de [illegible] ſignificant, ut [illegible] Prophetia [illegible] ad tempus in Eccle-ſia [illegible] in ea [illegible] tempus [illegible] quamvis ſeviret, & [illegible] religionis [illegible] ad [illegible] ſit. Quia [illegible] in [illegible] ſeparatio illa [illegible] in æterno [illegible] tur.

[illegible] ſine macula.

[illegible] qui vere [illegible] Videlicet [illegible] coram Deo immacula-[illegible] Vt [illegible] ſunt [illegible]

[illegible]

[illegible] genere Malitiam. Est
[illegible] interior & exterior, uel
[illegible] Dicitur interior est illa
interna [illegible], & praua inclinatio,
& [illegible] Dei, fuge Dei, fre
[illegible], Diffiden-
tia, Dubitatio [illegible], Denique omnes uitiosi af-
fectus [illegible] diuinam. Corporalis, siue
exterior [illegible] externis prauis,
[illegible] intelligit & uideri esse
[illegible] patitur. Huius generis
[illegible] contra secundam tabu-
lam [illegible].

Duplex ma

[illegible] iusticiam.

Secundum [illegible] & memorabile Ec-
clesiae [illegible] operum, hoc enim iusti-
tiae fidei [illegible] iustitiae complectitur
[illegible] & fructus fidei, quae in-
[illegible].

[illegible] ueritatem ex corde.

Tertium [illegible] Scilicet amor ueri
tatis & [illegible].

[illegible] in sui uocatione ueritа-
[illegible] pastores & Docto-
res Ecclesiae [illegible] loqui debent
[illegible] Euangelij sonant,
[illegible] populo, ac uero zelo il-
lustrande

[illegible] credant, atque [illegible] audiuerunt [illegible] sijs suis consilium [illegible]

[illegible] qui contemnunt et despiciunt [illegible] sunt Haeretici, Pharisaici spiritus.

Deinde et in politico ordine [illegible] dicuntur [illegible] ijs [illegible] Iosephi. Cum [illegible] consilio [illegible] tempore [illegible] propinas [illegible] gunt eos quam optime consilium [illegible]

Postremo in Oeconomico [illegible] liberos et familiam [illegible] christiani integre seruire, [illegible] iudicant, Das es [illegible]

Qui non [illegible]

[illegible] eſt Dia- [illegible] ut ſuam doctri- [illegible] de aliis [illegible] in [illegible], idq; uel [illegible] commendarunt [illegible] ipſi [illegible] ac de [illegible] autoritate detra- [illegible] de illis & [illegible] & ſi quae [illegible] commode [illegible] ſunt [illegible], non illis [illegible] de illorum doctrina [illegible] in illorum [illegible], & [illegible] poſſunt, & [illegible] Euangelici. [illegible] & hypocritae non [illegible] detra- [illegible] errata, & [illegible] [illegible].

[illegible] ſuo traduntur.

[illegible] eſt, ſcilicet [illegible] beneficentia. Complecti- [illegible] dilectionis officia. [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] & hypocritae [illegible]. Vtiq; [illegible] [illegible]

[illegible]

Cæterum Hæreditatem ſuam, id eſt, Eccleſia Chriſtus ſpecioſam uocat, propter multiplicem illum, ac inſignem ornatum ipſum, uidelicet, propte uerbum Dei, ſacramenta, orationem, crucem, & propter admiranda illa dona Spiritus ſancti. Nam etſi Eccleſia Chriſti foris quidem coram mundo deformis eſſe uideatur, uidelicet, propter perſecutiones, & afflictiones, tamen intus coram Deo, & in oculis Dei eſt formoſiſſima, idq; propter ornatum illum internum. Iuxta illud Canticorum: Nigra ſum, ſed formoſa filia Ieruſalem. Item Pſalmo 45: Omnis gloria eius filiæ regis ab intus.

Eſt igitur Eccleſia nigra, quod ad crucem, & lapſus, & infirmitates piorum pertinet. Formoſa autem, quod ad uerbum Dei, ſacramenta, & dona ſpiritus ſancti attinet.

Laudo Dominum, qui conſuluit mihi,
Perpetuo Dominum laudabo & carmine dicam,
Qui mihi & auxilium conſiliumq; dedit.

Tertia hæc pars eſt Pſalmi, in qua Chriſtus Deo patri agit gratiã, quod in ſuis illis aſperrimis afflictionibus ac terroribus ei & adiutor, & conſolator præſto fuerit.

In ſuperioribus uerſiculis docuit, quis ſit fructus paſſionis ſuæ, uidelicet: Abrogatio ueteris Synagogæ cum ſuis cultibus, & inſtitutio noui & ueri cultus Dei, id eſt, fiduciæ in Chriſtum & inuocationis, quæ fit in nomine ipſius. Nunc in iſto uerſiculo Deo patri agit gratiã pro liberatione.

Vocab

Vocabulum Conſuluit, duo ſignificat, cum Tolerantiam afflictionum, tum conſolationem & liberationem.

Oſtendit igitur primum, quod norit patienter & prudenter crucem ſuam perferre. Quod non fugerit paßionem & mortem, ſed ſumma uoluntate Deo patri obedierit, uſque ad mortem, mortem autem crucis. Et quod non in tentationibus & afflictionibus ſuis fremuerit aduerſus Deum, nec blaſphemantibus reſponderit ὃς λοιδορούμενος οὐκ ἀντελοιδόρει, πάσχων οὐκ ἠπείλει. 1. Petri 2. Sicut impij & ἄθεοι ſolent facere, qui carnem ponunt brachium ſuum. Sed quod prudens fuerit in tollerandis afflictionibus, id eſt, quod ad Deum patrem ſumma fiducia confugerit. Das er ſich zu ſeinem himliſchen vater gehalten/jm vertrawet vnd jn angerufft.

Item, Quod non in ęrumnis ſuis fracto fuerit animo, Sicut Hypocritarum mos eſt, qui rebus ſecundis poſſunt magnificè prędicare patientiam, atque afflictis rectum dare conſilium, & afferre ſolatium. Verum in afflictionibus franguntur animo & ſimul cum fiducia inuocationem abijciunt. Maior enim uirtus eſt, res aduerſas ęquo ferre animo quam alijs poſſe rebus ſecundis rectum dare conſilium, ac firmum afferre ſolatium, iuxta prouerbium: ῥάδιον παραινεῖν, ἢ πάθοντα καρτερεῖν. Item Salomon Prouerb. 24. Nihili fortitudo eſt, Si in rebus aduerſis parum firma fuerit patientia.

Docet igitur nos hic Chriſtus ſuo exemplo, u
afflictiones & ærumnas noſtras diuinitus impoſi
tas patienter & prudenter feramus, patienter q
dem, ne ſcilicet impatientia fracti, fremamus ad
uerſus iudicium Dei. Prudenter uerò, ut ſcilicet ce
tò ſtatuamus aliter nos affligi quam impios: Scili
cet bona uoluntate Dei, & noſtro magno comm
do & ſalute nos affligi.

Deinde docet Chriſtus Deum patrem, perind
omnibus ſuis membris affuturum eſſe adiutorem e
conſolatorem, in omni tentationum & afflictio
num genere, ſicut ipſi adfuit.

Etiam noctibus caſtigant me renes mei,

Inſuper inſomnes cogebar ducere noctes,
In quibus affectus me erudiere mei.

Nam etſi Chriſtus ſenſerit Deum patrem in
horrendis illis pauoribus ſibi adeſſe ſuo conſilio &
auxilio, tamen fatetur ſe magnam quoq; carnis in
firmitatem ſenſiſſe, atq; cum ea ſe luctatum fuiſſe,
& ſic in ea lucta experiundo didiciſſe Deo pat
obedire, idq; noſtro exemplo, ut ſcilicet, diſcam
nos eo magis erudiri ac proficere in pietate, qu
magis premimur afflictionibus ac tentationibus. Si
cut & Paulus 2. Cor. 12. de ſe ipſo prædicat, cum
infirmor, fortis ſum, Item: Virtus mea, inquit Chri
ſtus, in infirmitate perficitur.

Vocabulum Noctis frequens eſt in ſcripturis,

&

& ſolet biſariam accipi: Cum ad literam tum allegoricè. Hoc autem loco ad literam accipiatur pro tempore nocturno. Tum enim omnis generis tentationes acerrimæ eſſe conſueuerunt. Propterea quod tum deſtituimur illis medijs, quibus tentationes depellere ac mitigare ſolemus, Videlicet, fraterno conſilio, conſolatione & auxilio. Item exercitijs illis à Deo ordinatis. Sic legimus permultos ſanctos & grauiſsimis tentationibus & horribilibus pauoribus nocturno potiſsimum tempore conflictatos fuiſſe, ut Abrahamum Gene. 15. Poſt occaſum ſolis tenebroſo & magno horrore affectum fuiſſe legimus. Item Gene. 31. Iacob acerrime cum Angelo uſq; manè luctatus fuiſſe dicitur.

Ac ipſe memini R. V. D. Doctorem M. L. ſanctæ memoriæ noctu ſæpius aſperrimis pauoribus uexari ſolitum eſſe. Nec opus eſt hic plura exempla recitare. Cum unico exemplo Chriſti contenti eſſe poſsimus, quem Euangeliſtæ ſcribunt noctu frequenter oraſſe: Quæ res indicat eum multas inſomnes duxiſſe noctes, tentationibus excitatum atq; uexatum.

Renes ſignificant affectus ϛόργας Phyſicas, & appetitum, ſeu uim concupiſcibilem, quæ appetit res ſuaues & iucundas. Horret autem & fugit res aſperas & moleſtas.

Oſtendit igitur his uerbis Chriſtus ſe tempore nocturno affectibus ſuis, qui crucem exhorruerunt & fugerunt acerrimè repugnaſſe. Das er ſich

hat mit ſeinen affectibus zubiſſen / N
Chriſtus , perinde ut omnes ſancti certamen il
carnis & ſpiritus in ſe ipſo expertus eſt. Iu
illud Math. 26. Spiritus quidem promptus eſt, ca
ro autem infirma.

Poſui Dominum in conſpectu meo ſe
per. Quoniam à dextris eſt mihi ne co
mouear.

Nunc exponit quale illud conſilium Dei fu
quo ſeruatus eſt in illis ſuis horribilibus pauori
uidelicet, quòd certo ſtatuerit etiamſi mortem op
petiturus ſit, Dominum tamen ſibi à dextris aſ
turum eſſe.

Hic obſeruanda eſt phraſis. Ponere Domi
in conſpectum, eſt, cogitare ac certò ſtatuere D
um ſibi adeſſe propicium, fauentem, exaudient
arridentem, & planè paterno affectu complect
tem, dz er ſich auffs freundlichſte zu vns we
de / in uerbo & Sacramentis .

Atq; his uerbis pulcherrimè deſcribit natur
fidei. Primum enim cum ait Ponebam , oſte
conſtantem & firmum affectum fidei , Qui n
tentationum fluctibus, nec procellis afflictionum
patitur euerti & frangi, Propterea quod fund
eſt, & nititur firmiſſima petra, id eſt, uerbo D
Vocabulum Shima, id eſt, Ponebam, Hebræis
ſimpliciter ponere ſignificat, ſed firmitatem & f
damentum ponere ſonat.

De

Deinde cum dicit DOMINVM, ſignificat proprium obiectum fidei eſſe gratuitam miſericordiam Dei in Chriſto promiſſam & exhibitam, in ea enim ſola fides acquieſcit, non in noſtris meritis.

Tertio ait In conſpectum meum, Qua uoce uigilantiam & ἐνέργειαν fidei exprimit. Quia fides non eſt ocioſa ſpeculatio, ut quidam ſomniant, ſed quæ ſemper Deum in conſpectu habet, nec unquam aut uſpiam oculos cordis à Deo dimouet. Sicut teſtantur Pſal. 122. Ecce ſicut oculi ſeruorum in manibus Dominorum ſuorum: Sicut oculi ancillæ, ita oculi noſtri ad Dominum Deum noſtrum.

Quarto addit Semper, Vt oſtendat fidem in utranq; partem paratam eſſe, aut ut benè operetur, aut crucem fortiter ferat & luctetur. Deniq; nunquam ocioſam, ac in omnes occaſiones intentam eſſe, quibus Diabolus eam poſſit euertere.

Quoniam à dextris meis eſt.

Hoc eſt, adeſt mihi ſua præſentia, potentia, conſilio & auxilio.

Quidam hoc loco allegoriam faciunt, & dexteram ſignificare dicunt interiorem, Siniſtram uero exteriorem hominem, ut ſit ſententia: Licet Sathan à ſiniſtris meis ſit, ac exteriorem hominem, hoc eſt, affectus meos exerceat: Interim tamen Deus interiorem hominem, id eſt, interiores motus cordis conſentientes legi Dei ſuſtentat, & confirmat.

Oſtendit autem his uerbis Chriſtus, ſe ſenſiſſe
bolum conatum fuiſſe, ut Deum ex animo ſibi
ret, Das er jm Gott aus den augen ruckte,
renes, id eſt, affectos ſuos, & docet nos, quom
in tentationib. nos geramus, uidelicet, ut Deum
namus in conſpectum noſtrum & uerbum eius
prehendamus, eoq; nos ſuſtentemus. Item docet
tam Chriſtianam perpetuam eſſe militiam, in
Diabolus à ſiniſtris pios perpetuò oppugnet,
cet, quod hac potiſsimum parte eos petat, Qua
ximè ſunt imbecilles minuſq; premuniti, Prop
rea quod affectus noſtros inuadit, & per eoſde
uelut ex noſtra arce, nos impugnet. Addit aut
conſolationem: Quod ait Dominum à dexteris
bi adeſſe, id eſt, ut intelligamus in hac ipſa lu
Deum tamen adeſſe nobis ſua præſentia, poten
conſilio, & auxilio, & nos tandem liberaturum
ſe, ſicut Chriſtum caput noſtrum tandem libera

Vt non mouear.

Vocabulum Mouear, in Hebræa lingua ſigni
cantius & ἐμφατικώτερον eſt, magis lapſum qu
motum ſignificat. Eſtq; ſententia, ut non intere
uel ut non excidam à gratia & ſalute.

Tacitè autem his uerbis Chriſtus oſtendit ſe
ſiniſtris grauiter impugnatum fuiſſe, eam impu
tionem fuiſſe crebram. Quia Diabolus non deſ
nec defatigatur pios impugnare: Quos enim
non poteſt euertere, hos aſsiduitate frangere ſ
det eos.

Propter hoc lætatum eſt cor meum.

His uerbis ingentem cordis leticiam uult ſignificare. Nam fiducia uera in Deum ſummum ac inenarrabile gaudium parit, & dulciſſimum affectum erga Deum. Propterea quod Spiritus ſanctus effuſus eſt in corda credentium, qui ita eos confirmat, ac renouat, ut ſumma uoluntate, & uoluptate omnia & facere & pati propter Deum, & gloriam nominis ſui ſemper parati ſint, idq; gratis, tantum, ut gloriam Dei illuſtrent. Quinetiam idem ſpiritus facit, utcum amicos, tum inimicos æque diligant: Deniq; ut ſe totos Deo & proximo dedant, ut nō modo facultates ſuas, ſed ipſam etiam uitam, propter gloriam Dei & utilitatem proximi profundere non dubitent. Eo quod maiorem curam & rationem Dei & proximi, quàm ſuorum ipſorum habeant. Sicut in martyribus apparet, qui cum gaudio illo ſpirituali abundarent, ſumma alacritate animi mortem propter Chriſtum oppetierunt. Vt ſanctus Ignacius cum immanibus beſtijs lacerandus obijceretur, lætus in hæc uerba prorupit: Frumentum inquit, ego ſum Dei, beſtiarum dentibus molor & ſubigor, ut panis mundus efficiar Chriſto. Huius gaudij ſpiritualis Paulus mentionem facit Rom. 14. Regnum Dei eſt iuſticia, pax, & gaudium in ſpiritu ſancto.

D. Ignatiū consta
in aduersis.

Et gloria mea exultat.

Linguam ſuam uocat gloriam ſuam, qua Deum

glorificat ac celebrat. Docet autem fiduciam
leticiam illam ſpiritualem comitari laudem et
rificationem Dei, ac celebrationem beneficio
eius, & gratiarum actionem. Sicut teſtantur Pſ
115. Credidi, propterea & loquor: Qui enim u
confidit Deo, inuocat Deum, is continere ſe non
teſt, quin eum ipſum Deum, quem diligit, glorifi
etiam miſericordiam & bonitatem eius celebre
Sicut teſtatur Chriſtus Mat. 12. Ex abundantia
dis os loquitur.

Obſeruanda eſt autem Emphaſis huius uoca
li Exultat, Vult enim ſignificare ingentem qu
dam affectum & cordis leticiam: Sic enim ſo
is qui uerè bonitatem ac beneuolentiam Dei, ex
ſe expertus eſt, ingenti motu animi exultans ac t
umphans Deum laudare & glorificare.

Er weis nicht wie er gnugſam Gott lob
preiſen/vnd dancken ſolle.

Sed cur uocat linguam gloriam ſuam. Vt oſte
dat nulla alia ratione & modo gloriam Dei il
ſtrari, & doctrinam Euangelij poſſe propaga
quàm uerbo uocali.

Hæc iam per Antitheſin amplificanda ſunt, ui
delicet: Quod incredulitatem comitatur aut p
ſumptio aut deſperatio. Hinc omnis generis bla
phemiæ. Nam ut impij & increduli rebus aduer
fremunt, & iraſcuntur Deo, ac mallent ſe ac De
non exiſtere, quo fit ut multi [illegible] mortem ſi
pſis conſciſcant: Ita rebus ſecundis & ad uolu

tem omnia fluentibus, altiſsimo ſecuritatis ſomno opprimuntur. Quia uero nec confidunt Deo, nec inuocant Deum: ideo poſtea ruunt in omne genus flagitiorum, & ut Paulinis uerbis utar, ἐκ τῆς ἀνομίας εἰς τὴν ἀνομίαν labuntur, donec tandem in ipſum infernum prorſus decidant, ut apparet in exemplo Cain, in exemplo Saulis: Deniq; in multorum Tyrannorum exemplis.

Etiam caro mea ſecura quieſcet.

Vocabulum Hebreum Schacan ſignificat non ſimpliciter requieſcere, ſed ſuauiter & ſumma tranquillitate animi quieſcere. Betah ſignificat mollem quietem, quæ fit in ſpe & ſecuritate.

Oſtendit autem Chriſtus, qualis mors ſua futura ſit, uidelicet, ſe mortuum ſuauiſsime quieturum eſſe, & ad eundem modum omnes pios excedentes ex hac uita, pacatiſsima quiete, & dulciſsimo ſomno conſopiri. Sicut teſtatur Pſalm. 4. In pace in ipſum, dormiam & requieſcam. Et Chriſtus Iohan. 11. Lazarus amicus noſter dormit. Item, Eſaie 57. Qui in directione ſua ambulauerunt, ad quietem peruenient, & in cubilibus ſuis quieſcunt.

Diſtinguit autem Chriſtus his uerbis: Caro mea requieſcet, mortem ſuam à morte piorum; & docet corpus moriturum quidem eſſe, ſed minime à uermibus corrumpendum. Nam etſi pij morientes dulciſsimo ſomno conſopiuntur, & ſuauiter quieſcunt, tamen corpora eorum conficiuntur à uermibus.

Quia non derelinques animam meam
in inferno.

Q. D. Etiamsi passus & mortuus fuero
men corpus illæsum à uermibus & saluum perma
nebit, quia corpus Christi non fuit corruptum ne
infectum peccato originali, ut cæterorum homi
num corpora. Hanc prærogatiuam Christum præ
fratribus suis habere conuenit, ne corpus eius com
putresceret, & in puluerē redigeretur, Propterea
quod ipse sine peccato conceptus & natus sit. Pec
catum enim originale causa est; ut corpora no
moriantur & computrescant, Quod si primi no
stri parentes lapsi non fuissent, uiuis, sanis & sal
corporibus in cœlum translati fuissemus postqua
certum ac determinatum à Deo uitæ curricul
hic in terris confecissemus.

Vocabulum Inferni in scriptura modo pr
rendis illis terroribus, quos damnati post hanc
tam experientur, accipiendum est, ut Psal. 6. I
inferno autem quis confitebitur tibi? Item, Psal
17. Dolores inferni circumdederunt me. Mod
ipsam foueam seu sepulchrum significat, ut Gen
37. Iacob inquit: Descendam ad filium meum lu
gens ad infernum. Hoc autem loco pro utroq;
sepulchro & doloribus inferni accipitur. Qui
Christus uerè mortuus & sepultus est.

Item uerè dolores & terrores inferni sensit, &
expertus est; Propterea quod uerè sensit mag

dinem peccati, & magnitudinem iræ Dei aduerſus peccatum.

Solet enim hoc loco agitari Quæſtio: Vtrum Chriſtus ſecundum ſubſtantiam, an ſecundum effectum animæ ad infernum deſcenderit? Sed eſt facilis reſponſio. Chriſtus uere ſecundum ſubſtantiam deſcendit ad inferos, id eſt, corpore & ſpiritu. Quemadmodum & reſurrexit corpore & ſpiritu. Ita enim Eccleſia in Symbolo Apoſtolico confitetur. Credo in Chriſtum, qui deſcendit ad inferos, tertia die reſurrexit à mortuis. Nam hæc uocabula: Deſcendit ad inferos, Reſurrexit, de toto Chriſto intelligenda ſunt.

Itaq; hæc uerba Prophetæ: Non derelinques animam meam in inferno, ſimpliciter dicta, ſimpliciter accipienda ſunt. Præclare Auguſtinus: Maior eſt ſcripturæ autoritas, quàm humani ingenij capacitas.

Nec dabis ſanctum tuum uidere corruptionem.

Sanctum iuxta Hebræam phraſin ſignificat quod eſt ſegregatum, & Deo conſecratum: Sed ita ut propter peccatum ſit mactandum & offerendum Deo. Vocatur igitur Chriſtus ſanctus: Quod ſeipſum Deo patri conſecrauit, & immolauit pro peccatis humani generis.

Obſeruanda eſt hæc quoq; Phraſis, uidere corruptionem pro corrumpi, ut uidere mortem, pro mori.

Notas mihi feciſti uias uitæ.

Conſolatio : Noſſe uiam uitæ, eſt reſurgere ad uitam immortalem. Eſtq; ſententia : Tu me reuocaſti à morte ad uitam perpetuam. Q. D. Etiamſi iam ſim in inferno, et in ſepulchro iaceam, tamen certus ſum, quod me ex inferno ſimul & ſepulchro tertia die reuocaturus ſis. Sunt autem uerba mortui, & tamen æternam uitam expectantis.

Eſt autem Emphaſis in uocabulo T V, ut oſtendat Deum uitæ authorem eſſe, qui per mediam mortem ſemitam facit ad immortalem uitam, ut teſtatur Pſalm. 67. Dominus Domini exitus mortis, & Deus ſaluos faciendi. Vel ſic: Nos habemus Deum qui iuuet, et Dominum Dominum qui à morte redimat. Er kan durch den tod einen weg vnd ſteig machen / er reiſſet die gleubigen mit ſich hindurch.

Ita in hoc ultimo uerſiculo Chriſtus ſeipſum conſolatur, primum ſpe reſurrectionis ſuæ glorioſæ; Deinde expectatione æternæ uitæ, quæ ineffabili gaudio & iucunditate cumulata eſt; Ideo tam ſignificantibus uerbis utitur dicens.

Cumulatum gaudium coram te, delectationes in dextera tua in perpetuum.

Propriè hic de inenarrabili illo gaudio quo ſancti in æterna uita fruentur concionatur. Vocat autem hoc gaudium adimplens ſeu cumulatum gaudium.

dium. Ein vollige vberſchwengliche freude/ quod Chriſtus alibi uocat perfectum gaudium, cui nihil addi poßit, prorſus dißimillimum illi gaudio, quo mundus exultat, quod plurimis ærumnis, & multiplici triſtitia permixtum eſt, nec durabile, ſed caducum & breue.

Quale autem hoc cumulatum gaudium futurum ſit, quo pij perfruentur in cœlo, nec dicendo, nec cogitando quiſquam poteſt aſſequi. Sed nec anguſtiæ humani pectoris id capere queunt: Sicut ſcriptum eſt Eſaie 64. & 1. Cor. 3. Quod oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit quæ Deus præparauit diligentibus illum. Paul. 1. Cor. 13. breuibus uerbis ſignificat, qualis uita, & quale gaudium piorum in futuro erit ſeculo, cum inquit: Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem, nunc cognoſco ex parte, tunc uerò cognoſcam ſicuti & cognitus ſum. Item 1. Iohan. 3. Tunc enim uidebimus eum ſicut eſt;

Ex hiis uerbis clarè poteſt colligi, qualis uita, & quale hoc gaudium futurum ſit, quo in uita æterna perfruemur. Videlicet: Quod Deum hiſce noſtris oculis, in hac carne noſtra, ſed glorificata intuebimur, & perpetua conſuetudine Dei patris, filij, Spiritus ſancti, & omnium angelorum & piorum perfruemur.

Item, quod uidebimus Deum ſicut eſt, h. e. interiorem eius naturam cognoſcemus, eiuſq; diuinam

Maiestatem & gloriam cernemus coram. Tum demum perfectè cognoscemus, quomodo Deus per filium omnia creauerit.

Item quomodo duæ illæ naturæ in una persona Christi unitæ sunt. Cumulabit hoc gaudium illa uoluptas, quam ex consideratione omnium creaturarum & operum Dei in cœlo & in terra percipiemus. Item illa dulcißima agnitio, conuersatio, & mutua beneuolentia omnium piorum. Illa suauißima colloquia de Deo, de nostra creatione, redemptione, liberatione, & glorificatione nostra.

Quantam enim illam uoluptatem fore existimas, quod cum primis nostris parentibus, cum S. Patribus, Prophetis, Apostolis, Martyribus, & cum omnibus pijs: Adde cum tuis parentibus, fratribus, cognatis, uxore, liberis colloqui & conuersari perpetuo licebit. Exuperat hæc res omnem captum humanum. Ach es leſſet ſich nicht weder mit worten noch mit gedancken erreichen / was das für ein freud ſein wird. Hanc dulcißimam consuetudinem Dei, Angelorum & piorum, Christus hic uocat Delectationes in dextera tua.

Huius igitur futuri gaudij spe ac expectatione sustentent se pij, qui in hac uita multis horribilibus calamitatibus, ac ærumnis premuntur, semperque oculos cordis ab his ærumnarum spectris referant ad uitam perpetuam, ubi hoc cumulatum gaudium illis paratum est. Incredibile est enim quantopere hæc cogitatio futuræ illius uitæ & gloriæ ani animum afflictum erigat & tranquillet. Videlicet breui futurum eſſe, ut gloriam Chriſti uiſuri ſimus, Ioan. 17. Vt uere dixerit Apoſto: Non ſunt condignæ afflictiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis.

Rom. 8. Pudeat nos noſtræ mollicieí, qui cum tot ampliſsimis conſolationibus obruimur, tamen ita impatientes ſumus in noſtris afflictionibus, quæ ſunt faciles & momentaneæ, 2. Cor. 4. Quid enim ſunt uniuerſæ calamitates omnium piorum, ſi ad futuram illam glorificationem electorum conferantur.

Eiuſmodi cogitationes inſerendæ ſunt teneræ ætati, in primis uero inculcandæ ſunt illis, qui triſtiſsimis caſibus ac ærumnis oppreſsi ſunt. Ita demum fiet, ut & ærumnæ illis tollerabiliores reddantur. & deſiderium æternæ uitæ, & gloriæ, in illis accendatur, & creſcat.

Hanc uberrimam conſolationem hic extremus uerſiculus complectitur. Reliquum eſt, ut hunc Pſalmum non modo ſæpiſsime legamus, ut indies illum melius intelligamus, ſed etiam ut doctrinam & conſolationem eiuſdem ad uſum transferamus.

PSALMVS XVII.

EXaudi DOMINE iuſticiam, intende deprecationi meæ, auribus percipe orationem meam, non in labijs doloſis.

DE uultu tuo iudicium meum prodeat,
tui uideant æquitatem.
Probaſti cor meum & uiſitaſti nocte, igne
examinaſti, & non eſt inuenta in me iniq
tas, Statui ut non transgrediatur os me-
um.
Ab operibus hominum, in uerba labioru
tuorum ego obſeruaui uias latronis.
Suſtenta greſſus meos in ſemitis tuis, ut no
moueantur ueſtigia mea.
Ego clamaui ad te, quoniam exaudies me De-
us. Inclina aurem tuam mihi, & exaudi u
ba mea.
MIrifica miſericordias tuas, qui ſaluos fa
ſperantes in te, à reſiſtentibus dexteræ tu
CVſtodi me ut pupillam oculi, Sub umb
alarum tuarum protege me.
A facie impiorum qui me afflixerunt, & in
micorum meorum qui animam meam c
rcundederunt.
Pinguem eorum concluſerunt, os eorum loc
tum eſt ſuperbiam.
In greſſibus noſtris nunc circundederunt
oculos ſuos ſtatuerunt, ut proſternant no
in terram.
Sicut leo paratus ad prædam, & ſicut catulu
leonis habitans in abditis.
EXVRge DOMINE, præueni eum & ſup
lia eum, eripe animam meam ab impio, f
mea tua.

Ab uiris manus tuæ DOMINE à uiris huius
ſeculi, portio eorum in uita, & theſauris tuis implebis uentrem eorum, ſaturabuntur
filijs, & reliquias ſuas relinquent liberis ſuis.

Ego autem in iuſtitia uidebo faciem tuam, Satiabor cum euigilauero ad ſimilitudinem
tuam.

ARGVMENTVM.

HIC Pſalmus eſt προσευχετικὸς, in quo Propheta non modo in ſua, ſed etiam in perſona omnium piorum Doctorum, imò totius Eccleſiæ orat, ut Dominus ſibi adſit, ac miniſterium ſuum fœliciter gubernet, contra impugnationem ac perſecutionem hypocritarum & Pſeudoprophetarum, qui piorum mentes à ſana doctrina abducunt præſtigijs ſuorum dogmatũ. Egregiè autem illos pingit ſuis coloribus uidelicet: Quod ipſi omnia ſua conſilia, ſtudia, & dogmata huc dirigunt, ut in ocio & pace ſuauiter ac delicatè uiuant, opibus, honoribus ac uoluptatibus diffluentes. Facit autem illuſtrem collationem fortunæ piorum & impiorum Doctorum. Et quanuis iſte Pſalmus propriè ad pios doctores pertineat, tamen ad pios etiam auditores & confeſſores purioris doctrinæ Euangelij referri poteſt. Porro priores duo uerſiculi ſunt ueluti argumentum totius Pſalmi.

Exaudi Domine iuſtitiam.

Vocabulum iuſtitiæ non ſignificat hic propri
am, ſeu perſonalem iuſticiam, ſed iuſtitiam publ
ministerij: Quaſi dicat: Tu noſti Domine cauſa
meam coram te iuſtam eſſe, non enim meum, ſed tu
um hoc eſt negocium quod gero. E contra uero, ad
uerſariorum meorum cauſam noſti iniuſtam eſſe.
Oro igitur, ut cauſam meam, imo, tuam ipſam cau-
ſam ſuſcipias, agas, & tuearis.

Cauſa, cur Propheta ſic oret, eſt iſta: Quia d
ctrina & cauſa impiorum doctorum magnam ſe
per habet ſpeciem coram ratione humana. Hinc
cedit applauſus uulgi, Regum ac Principum ſau
& gratia. Poſtremo & fœlicitas impiorum, Ecõ
tra piorum doctrina & cauſa coram Mundo i
nullo ſunt precio: Quia mundus clamat eos blaſ
phemos, ac ſeditioſos.

Auribus percipe orationem meam.

Petit ut Deus ſumma attentione & clementi
orantem ſe reſpiciat & exaudiat. Ita enim uere i
uocantem cogitare oportet: Deum ſumma uolun
tate & uoluptate ſe exaudire, & preces ſuas at
tendere. Das er jn mit allen gnaden/ vnd fleiſ
ſe zuhöre/ & ſic beneuolentiam à perſona Dei ca
ptat.

Non in labijs doloſis.

Hoc eſt, ex animo, & uera cordis ſimplicitate,
in fide te inuoco. Es iſt mein rechter ernſt/ on

weiſtu mein [illegible] orationem ſuam declarat per Antitheſin, docens qualis ſit hypocritarum oratio, uidelicet, quæ fit in labijs doloſis, id eſt, quæ propriæ iuſtitiæ & dignitate nititur. Econtra uero quod piorum oratio ſolo uerbo Dei nititur, & ex uera cordis humilitate ac fide proficiſcitur. Es gehet von grunde des hertzens.

Oratio quæ fit in labijs doloſis eſt duplex.

I. Altera hypocritarum, ſeu iuſtitiariorum, qui propriæ iuſtitiæ & dignitatis fiducia tumentes, Deum inuocant: Qualis deſcribitur Phariſæus ille Lucæ, 18.

II. Altera eſt eorum qui ad ſtatuas idolatricas Deum inuocant, utrorumq; oratio eſt peccatum. Quicquid enim non eſt ex fide, peccatum eſt Roman. 14.

A conſpectu tuo iudicium meum prodeat.

Tu dicas ſententiam in mea cauſa, Sprich du in meiner ſachen. Quaſi dicat: Ego ab humano iudicio ad te Domine appello, tu cauſam meam ſuſcipias, defendas & approbes, Quia coram humano iudicio, cauſa mea cecidit.

Oculi tui uident æquitatem.

Quaſi dicat: Oculi hominum tantum praua, peruerſa, iniqua, & quæ magnam habent ſpeciem ſapientiæ & potentiæ ſpectant. Quia ſicut cor, ita & iudicium eorum [illegible] eſt. Tui uero oculi

ea quæ uera, recta & iuſta ſunt, conſideran[illegible]
[illegible] [illegible].

Probaſti cor meum.

Nunc incipit utriuſq; partis, & ſuam & a
ſariorum cauſam, ſeu doctrinam explicare. Et p
mum quidem de ſua doctrina & cauſa concio
tur.

Probaſti cor meum, & uiſitaſti nocte,
igne me examinaſti, & nihil in me in
ueniſti.

Quaſi dicat, etiamſi nos ſimus indigni, ac m
peccatores, tamen hoc certum eſt, noſtram c
ſam coram te Domine iuſtiſſimam eſſe. Certa
ſigna & ſtigmata piorum doctorum, id eſt, cru
& afflictiones in corpore noſtro circumfer
quotidie. Quia Diabolus omnes qui piè doce
uiuunt 2. Cor. 7. acerrimè odit, affligit, atq; p
quitur, & intus & foris eos impugnat. Intus
dem uexat eos letalibus pauoribus, & cogita
bus blaſphemis: foris uero corpora, fortunas
ſtimationem eorum impugnat. Econtra uero,
pie doctrinæ certiſſima ſigna ſunt non σίγμα
ſecuritas, pax, ocium, rerum omnium abunda
proſperitas, Regum ac Principum gratia, app
ſus uulgi. Sie leben vnd ſchweben in freude
gehen auff roſen.

Vocabulum Noctis, ſiue ad literam, ſiue al
ricè accipias, eadem redibit ſententia. Signi

ubiq; omnis generis tentationes: Sunt autem duplices tentationes: diurnæ & nocturnæ. Verum nocturnæ ſunt omnium acerrimæ. Tum enim Diabolus maiorem habet occaſionem piam mentem exercendi, interdiu negocia uiam præcludunt Diabolo, quo minus pro libidine nos affligat. Quare tentati ſemper ſumant quod agant.

Examinaſti me.

Sumpta eſt metaphora ab aurificibus, Vt enim iſti aurum igne examinant, probant, & purgant: Ita Deus pios varijs tentationibus & afflictionibus exercere, probare & purgare ſolet. Er leſſet ſie wol durchs fewer gehen/*iuxta illud Pſalm. 66. Tranſiuimus per ignem & aquam &c. Quaſi dicat:* Du haſt mich wol purgirt vnd probiert.

Et nihil inueniſti

Intellige in doctrina & cauſa mea. Quaſi dicat Nihil inueniſti in doctrina mea, quod à uerbo tuo alienum ſit. Vel ſic: Nullam hypocriſin, nec impietatem in doctrina mea reperiſti: Sed rectè facientem ac ſincerè docentem me cognouiſti. Ita hec uerba non de perſona, ſed de doctrina & cauſa ſua accipienda ſunt. Eſt igitur ſententia: Hoc me conſolor, & gaudeo, quod ſciam cauſam optimam & iuſtiſſimam eſſe. Quia eſt doctrina Euangelij. Non enim propter homicidia, adulteria, & ſimilia flagitia perſecutionem patimur, ſed quod Euangelium docemus

ſequimur & confitemur. Hinc illa uerbiſſi
aduerſariorum noſtrorum; Wenn wir
uns zu jnen halten/ und heuchlen/ ſo wolten
wol zu frieden bleiben. Propter ipſam
nos oderunt, atq; extinctos cupiunt. Hoc ſcis
mine Deus, Nam etſi perſona eſt uitioſa, tamen
ſa eſt iuſtiſſima, eſt fiducia, ſeu teſtimonium
conſcientiæ,

Cogitaui ne transgrediatur os meum.

Conſtitui mecum, ne aut impatientia fr
blaſphemas uoces in te Domine fundam, aut
citate impiorum Doctorum commotus, à uerbo
deficiam. Tacite autem his uerbis Propheta ſig
cat, ſe duabus grauiſſimis tentationibus conſ
tum fuiſſe, Quarum altera fuit, quod aduer
eum blaſphemum ac ſeditioſum clamauerint,
ra, quod male eum uſſerit, uidere impios Do
ita florere. Es ſind zwo ſtarcke tentationes
weſen. Eſt igitur ſententia: Firmiſſimo ani
creui, me ſummopere curaturum eſſe, ne quid
am præter uerbum tuum.

Cuſtodi me in uerbo labiorum tuorum.

In his aſperrimis tentationibus, uerbo tu
quaſi muro quodam æneo, me premunio. V
nam doctrinam, & ſaluberrimum conſili
tradit, uidelicet, ut in periculis & tentati
uerbo Dei nos probè premuniamus.

D

Diſerte autem dicit, In verbo labiorum tuorum, ut ſignificet ſe loqui de verbo vocali, & doceat, Deum per os miniſtri docere & loqui, & per miniſterium verbi efficacem eſſe. Denn Gott wil durch menſchen vnd in den menſchen mit vns reden / ne expectemus à Deo peculiares quaſdam reuelationes iuxta verbum, ſicut Anabaptiſtæ ſomniant, & docent reuelationes & illuminationes à Deo ſine verbo expectandas eſſe.

Pro operibus hominum.

Opera hominum vocat traditiones humanas, & impia dogmata, Alles was menſchen thun vnd leren / auſſer dem Wort Gottes.

Viam latronis.

Latronem singulari numero appellat omnes impios doctores, quos latronibus comparat, Vt enim latrones corporibus & fortunis noſtris inſidiantur: Ita impii Doctores animabus noſtris exitium parant. Scriptura enim impios doctores uocat latrones & lupos, & Eccleſiam eorum ſpeluncam latronum appellat, Matth. 21, Vos feciſtis domum meam ſpeluncam latronum &c.

Vocabulum Latronis poteſt etiam de Diabolo intelligi, quum oramus ut Deus contra inſidias καὶ μεθοδείας Diaboli, molientis nobis exitium, nos defendat.

Suſtenta greſſus meos in ſemitis tuis, ne vacillent veſtigia mea.

Hactenus commendauit uerſum ſuum Domi nunc pergit Deum precari, ut ſeruet eum in ſ doctrina, ac firmet greſſus ſuos, ne ad impios doct res deficiat, & eis aſſentiatur, ſed ut eum ſpiri ſuo regat & confirmet quo impios cum ſuis dogm tibus fugiat, abominetur, & excommunicet.

Nec temere eſt quod Propheta tam ardenti pectore hoc à Deo petat. Nam primum Pſeudoprophetarum doctrina magnam habet ſpeciem religi nis & ſapientiæ, & mirificos applauſus uulgi, incredibilem Regum ac Principum fauorem, & gratiam: Item, mirificum coram mundo ſucceſſum. Hinc eſt quod impia doctrina Zachari 5, comparatur uolumini uolanti, cuius longitud erat 20. cubitorum, & latitudo 10. cubitorum.

Deinde id quoq; accedit incommodi: Quod Diabolus miris modis puram doctrinam deform re poteſt, & optimam piorum Doctorum cauſa interdum uno uerbulo labefactare, atq; euertere Vt apparet in exemplis. In Nycena Synodo ingen oſus quidam & acutus Philoſophus omnes orthodoxos Epiſcopos, ſuis argutijs ita exagitabat, u nemo ferè ei reſiſtere potuerit, Eccle. Hiſto. Lib 10. Cap. 3. Item, Doctor Eccius in diſputation Lypſenſi D. Caroloſtadium in optima cauſa uno uerbo totum perturbauit. Non eſt igitur qui quiſquam uel in optima cauſa, ingenio, aut erudi tione, aut prudentia ſua confidat. Sed ſumma cordis humilitate Deum inuocet, ut ſuſtentet greſſu ſuos, quo minus uel à diabolo, uel ab aduerſarijs euertatur. Quare hunc uerſiculū pij doctores ſemper in his extremis temporibus in pectore & ore habeant, cum diabolus minis, præſtigijs, ſophiſmatibus confeßionem ueritatis illis extorquere ſtudet.

Clamo ad te, ut me Deus exaudias,
inclina aures tuas ad me, exaudi uerba mea.

Eſt exaggeratio neceßitatis, qua premitur. Petit enim, ut Dominus attentißimè preces ſuas attendat: Quia cauſa grauißima eſt. Nam hæc ea eſt propter quam acerbißima Regum ac Principum odia, & acerrimum Diaboli furorem contra nos concitamus & prorſus in extremum periculum nos conijcimus, Wir müſſen leib vnd leben gut vnd ehr / vnd alles ſo wir haben / dran wagen.

Declara mirificam bonitatem tuam,
qui ſaluos facis ſperantes in te, contra eos, qui reſiſtunt dexteræ tuæ.

Aureus iſte uerſiculus eſt uberrimæ doctrinæ, & conſolationis plenus. His enim uerbis animum Dei expugnat: propterea quod non ſolum magnitudinem periculi & infirmitatis ſuæ amplificat, ſed etiam Deum ſuæ bonitatis & promißionis commonefacit. Quaſi dicat: In ſummo uerſamur diſcrimine, deſtituti ſumus omnibus humanis præſidiis & conſilijs, nemo opem nobis ferre poteſt, niſi tu ſolus Domine Deus noſter. Quia res in tantum diſcrimen adducta eſt, ut inde non poſsimus eluctari, niſi tu Domine mirifica & miraculoſa potentia & bonitate tua nos adiuueris, Es mus vns mit Wunderwercken geholffen werden.

Docet autem nos hic uerſiculus, cur Deus interdum pios in externa pericula conijciat, unde humano conſilio & auxilio eluctari nequeant: imò planè de his actum eſſe uideatur, ut ſcilicet mirificam ſuam potentiam, bonitatem & opem diuinam oſtendat, Das alle Welt ſagen / vnd bekennen mus / Gott habe geholffen. Deus non dereliquit ſanctos ſuos. Ita hic uerſiculus cum imbecillitatis noſtræ, tum bonitatis & potentiæ diuinæ amplificationem continet. Eſt igitur ſententia: Tu es Deus omnipotens, & immenſæ miſericordiæ, qui gaudes iuuare omnes miſeros & oppreſſos, qui ſperant in te, & potentiam tuam oſtendere, contra potentiam & furorem Diaboli.

Emphaſis eſt in his uerbis: Contra eos, qui reſiſtunt dexteræ tuæ. Plena fide eſt precatio. Hoſtes ſuos uocat aduerſarios Dei, & quidem eiuſmodi aduerſarios, qui dextræ aduerſantur, hoc eſt, qui Deo honorem ſuum rapere, uerbum atq; Eccleſiam eius delere conantur.

Hi ſunt illi Gigantes, qui congeſtis montibus Chriſtum de cœlo deturbare conantur.

Cuſtodi me ut pupillam oculi.

Non ſimpliciter petit ſe à Deo cuſtodiri, ſed ſignificantioribus uerbis utitur, uidelicet, uelut pupillam oculi ſui, Das heiſt ja groſſe ding gnug gebeten / das kan mir ein rechter Rhetor ſein.

Docet autem hic uerſiculus primum, quod Deus Eccleſiam ſuam, ut pupillam oculi ſui, curet. Qua quidem conſolatione nihil dulcius nec gratius pijs mentibus afferri poteſt, uidelicet: Quod Deus multò tenerius Eccleſiam ſuam diligat, quàm ulla uel blandißima matercula diligit filium uteri ſui. Eſt omnino ſuauißima figura.

Deinde docet, Quod conſcientiæ piorum facilimè ſauciari poßint, quas Propheta pupillæ oculi comparat. Nihil enim tenerius eſt pupilla oculi. Hinc illud natum eſt Prouerbium: Non patiuntur ludum, fama, fides, oculus. Quaſi D. Scis Domine Deus, conſcientiam piorum rem eſſe omnium tenerrimam: Econtrà Diabolum hoſtem noſtrum eſſe potentißimum, ac immanißimum: Adhæc incredibilem eſſe infirmitatem carnis noſtræ: Deniq; non mediocrem mundi ſæuitiam, ita ut facilimè euerti ac extingui poterimus, niſi tu nobis opem tuleris.

Eccleſia iſt gleich wie ein Schiff / das da ſchwebet auff einen groſſen wilden Meer / da von allen vier orden der Welt ſturmwinde herſtoſſen / das ſie das ſchiff erſeuffen.

Sub umbra alarum tuarum protege me.

[illegible] spiritu sancto Christum & Ecclesiam suam [illegible], sed [illegible] dulcissima [illegible] est, qua Christus comparat gallinæ. Vt enim illa pullos suos alis tegit, fouet, & protegit contra Miluum: Ita Christus Ecclesiam suam, verbo suo fouet & protegit aduersus furores Diaboli. Item sicut pulli [illegible] Miluo ad gallinam se recipiunt, & sub alis eius se condunt: Ita pii tempore afflictionis, tentationis, & persecutionis, ad Christum confugiunt, & sub umbra alarum [illegible] eius, id est, in promissionibus acquiescunt.

A facie impiorum qui me vastant.

Hic taxat impios Doctores, quos supra latronibus compararat. Hi enim sunt qui vastant Ecclesias, [illegible] sunt corruptores purioris doctrinæ, & [illegible] & [illegible], & impia sua dogmata [illegible] animas [illegible]. Vt [illegible] & [illegible] spiritum [illegible] Arrii, qui olim ferè omnes Ecclesias hæresi sua vastauerunt.

Qui undique captant animam meam. Vel, undique insidiantur animæ meæ.

[illegible] Ecclesiæ.

[illegible] corporaliter [illegible]

[illegible] ſeditione uiuitur, ſed etiam [illegible] odia excitant in pios, ut eos [illegible] ipſis corpora coniuncte [illegible] in exemplo Arrij, et [illegible]. Item in exemplo Thomæ Monetarij, item in exemplo Prophetæ Monaſterienſis &c. [illegible] hengen an ſich den pöfel/oder ſchlagen ſich zu den groſſen Herrn/ welche ſie [illegible] auff die rechten lehrer/ und fromē [illegible]. Hoc pacto repræſentant Magiſtratum [illegible], quem Chriſtus hi dudum [illegible]: quod homicida ſit, & pater mendacij.

[illegible] ſuum concluſerunt. Vel ſic: [illegible] eorum conſociati ſunt inter ſe [illegible] zuſammen.

[illegible] Deus, ut contra internos hoſtes, id eſt [illegible] doctores, qui occidere ſolent animas, Eccleſiam protegat: Nunc uero in his tribus [illegible] poſit, ut Dominus Eccleſiam ſuam [illegible] contra hoſtes externos, id eſt, Tyrannos, qui Eccleſiam corporaliter affligunt, id eſt [illegible] ad ſupplicia rapiunt. Quales olim fuerunt [illegible], Decius &c. Et noſtra ætate ſunt [illegible] Principes, qui addicti ſunt Romano [illegible].

[illegible] inde ab initio ſemper duo [illegible] habuit: Quorum alij

[illegible] alij corpora piorum ponentur [illegible]
Vtriq; autem animas inter ſe quam tradunt [illegible]
tinguende lucis Euangelij.

Oſtendit autem, quibus modis hoſtes illi
ui Eccleſiam conentur opprimere. Primum, con
rationibus: Secundo, calumnijs: Tertio, artifici
ſis practicis: Quartò externa ſæuitia, ſeu gla
dio.

Pingues ſcriptura vocat eos, qui opibus, hono
ribus, potentia, dignitate antecellant cæteris,
[illegible] huius commodis referti ſunt, die beſten
gewaltigſten / und reichſten leute in der
Illos dicit inter ſe coniurare, & conſpirare
conferre conſilia, uires coniungere ad delend
doctrinam Euangelij, & opprimendos omnes ſ
tam doctores eius, tum auditores purioris doctri
Hæc enim omnia his pauciſsimis uerbis Prophe
complectitur, inquiens: Pingues eorum inter
conſociati ſunt &c.

Iam poſtquam coniunctis conſilijs & uiri
ad delendam Euangelij doctrinam conſpirarent
pergunt atrociſsima edicta proponere, hæreſe
ſeditionis crimina in pios congerunt, eosq; om
generis contumelijs exagitant, perſuaſi ſe hoc
cto illis terrorem incuſſuros eſſe, ut profeſsion
purioris doctrinæ abijciant. Ideo addit Prophe
ta.

Locuti ſunt cum ſuperbia.

Quia vero uident doctrinam Euangelij

[illegible] latius propagari, quo magis [illegible] conſilia, et conſpirationes [illegible] excogitant, quibus Euangelium [illegible] & auditoribus illius oppri[illegible] illius [illegible]. Ideo dicit,

Quocunq; incedimus nos circundant.

Hoc [illegible] undiq; & ubiq; locorum ſtruunt nobis inſidias. Verum cum omnia ſua conſilia, conſpirationes & practicas irritas eſſe experiuntur, fraudem in ſaevitiam vertunt. Itaq; palam iam in membra verae Eccleſiae graſſari incipiunt. Hanc externam graſſationem ac ſaevitiam Propheta his verbis ſignificare voluit:

Huc intentos habent oculos, ut nos humi proſternant, ſicut leo qui praedam appetit.

Leonem ferunt omnium animalium eſſe ferociſſimum atq; ſaeviſſimum, ubi irritatus fuerit. Nam etſi biduum aut triduum dicitur inediam ferre poſſe, tamen ubi eſurire coeperit, fortiter eſurit, & furenter praedam appetit. Similiter & Catulos Leonum aiunt horribiliter rugire, cum eos rabida fames exercet. Scriptura vero ſolet ſimilitudinem à Leone ſumptam [illegible] in bonam partem, ut Prouerb. 28.

[illegible]
[illegible]
tiam, [illegible]
litudine [illegible] furore, [illegible]
[illegible] poſſint [illegible]
cere animo, donec nos funditus extinctos viderit
ſicut leo, quem improba fames exigit rabies,
deſinit inſectari prædam, donec invenerit eam.

Atq; hæc fuit prior Pſalmi pars, quæ conti-
accuſationem Adverſariorum, & expoſitio-
ſuæ cauſæ.

ALTERA PARS PSALMI.

Exurge Domine præveni eum, humilia eum, [illegible] animam meam ab impio, enſe tuo.

Hæc eſt altera pars Pſalmi, qua petit ut [illegible] hoſtes ac perſecutores [illegible] Eccleſiæ puniat. Sed [illegible] quæſtio: An orandum ſit, ut Dominus hoſtes ac perſecutores Evangelij perdat?

RESPONSIO.

Duo ſunt genera hoſtium Eccleſiæ. Alij [illegible] doctrinæ Evangelij perſequuntur Eccleſiam, [illegible] lis ſunt [illegible] [illegible] peccatis: pro his orandum [illegible] Dominus [illegible] [illegible] [illegible]

bo-

[illegible] illis ſilentes & conuicti [illegible] pugnare non deſinunt. Qua- [illegible] Pontifices, Phari- ſei [illegible] ſunt Romani Ponti- fices, [illegible] & omnes illis addicti. Iſti ſunt illi, [illegible] debet Eccleſia; ut [illegible] confundat & perdat.

Exurge Domine, praeueni eum,
[illegible]

[illegible] numero ſingulari appellat omnes hoſtes, [illegible] & externos. Eſt igitur ſen- tentia [illegible], frange illo- rum [illegible] eorum conſilia & practi- cas [illegible] Quia potentia, uiribus conſilijs [illegible], [illegible] überlegen/ Qui ad humana praeſidia & conſi- lia [illegible] ſumus.

Verbo [illegible] conuictionis, ſeu iudicio tuo, [illegible]

Duplex [illegible] eſt. Aliud eſt uerbum doctrinae & conſolationis & admonitionis, quod Deus po- ſuit in ore Miniſtrorum Eccleſiae, quod alioqui uo- camus [illegible]. Aliud eſt uerbum iu- dicij [illegible] Denn vnſer HERR Gott [illegible] / wird die gottloſen geben leſen [illegible], Quemadmodum [illegible] in rubro mari, huius verbi, tametsi fit in [illegible]. Tum loque eos, ut [illegible] sunt, & in [illegible] urbibus hunc modum loquebatur. Sic cum primitus [illegible], quam cum Romani solo [illegible] deuastarent, & cum Romanis loquebantur, Gotti urbem Romanam funditus euertebant tandem & cum Romano Pontifice & idem loquetur.

A uiris manus tuae.

Qui cadunt in manus tuas, & iudicium tu est. Qui sunt damnati, & reiecti a te, a mortis aeternae, uel, quos Deus manu sua perc Obseruanda est hic Phrasis. Manus Dei sign iudicium Dei. Est autem duplex iudicium Dei terrum quo damnat, & punit impios, de quo ptum est Hebraeorum 11. Graue est in manu incidere. Alterum quo paterne ut clementer gat pios, quod Scriptura uocat paternam castigationem. Huius iudicij diuini mentio fit 2. Reg ultimo, ubi David mauult incidere in manus mini, quam in manus hominum. Quia misericordia eius, inquit, magna est.

A uiris huius uitae.

Vocabulum Hebraeum, Heled, significat aeu id est, praescriptum sui determinatum tempus ligitur sententia: Protegas me contra istos mines, qui aliud nihil, nisi hanc praesentem & talem uitam curant, & cupiunt ipsi & sup [illegible] [illegible] gehabt hat, Welche in dem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Mechtig [illegible] fur- plices, [illegible] [illegible] sed uulgus hominum. Vult dicere: [illegible] [illegible] mundo sunt potentiſsimi clariſsimi & [illegible], tamen coram te Domine sunt nullius precij. Sie sind, wie der lose pöfel [illegible].

Qui habent portionem suam in uita ipsorum. Vel sic: Quorum portio est in hac uita.

Vocabulum uita significat omnis generis bona corporalia, opes, honores, uoluptates. Quaſi dicat: Sunt quidam homines, qui non exercentur cruce, sunt animalia uentris, & inimici crucis Chriſti. Omnes eorum cogitationes & consilia huc intenta sunt, ut in hac uita, molliter, delicatè, & suauiter uiuant. Huc alluſiſse uidetur Petrus, quum inquit 2. Pet. 2. [illegible] ἡγούμενοι τὴν ἐν ἡμέρᾳ τρυφήν, uoluptatem, exiſtimantes dici delitias & cetera.

Sed quaeret aliquis: Quid cauſſe eſt, quòd Deus impijs [illegible] bona corporalia largiatur?

Respondeo: [illegible] ut sua bonitate & beneficentia [illegible] [illegible] [illegible], iuxta illud Pauli Rom. [illegible] τοῦ θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει, [illegible] [illegible] Dei ad poenitentiam te [illegible] [illegible] in terra Paradiſum

ac cor-

[illegible] quia [illegible] bonorum [illegible] per [illegible] [illegible]. Quia [illegible] beneficare [illegible] Christus Matth. 5. Qui solem [illegible] suum super bonos et malos & βρέχει ἐπὶ δι[illegible] [illegible], & pluit &c.

Quibus ventrem reples absconditis tuis. (Vel sic) Thesauro tuo.

Corporalia illa beneficia [illegible] eo quod [illegible] & mirabili modo Deus [illegible] frumentum [illegible] &c.

Qui abundant liberis.

Quasi diceret ipsi abundant omnibus [illegible] modis, opibus, honoribus, [illegible] copiosa familia, numerosa sobole. Hoc vero [illegible] accipiendum est, quasi velit se habere li[illegible] sed de illorum copia & felicitate gloriari [illegible] ad luxum & pompam [illegible], & summam [illegible] ptatem ex illis percipere, hoc peccatum est. [illegible] man darauff troge und prange / und sein [illegible] steltz [illegible] / vor der welt [illegible] herrlich und [illegible] [illegible]. Quemadmodum solet vulgus [illegible] beri ipsorum ad pompam [illegible] pietatis curam [illegible] dat [illegible] iuſtificationis primam om[illegible] [illegible] Was ſagſtu viel/ mein ſin [illegible] werden.

Non [illegible] opes, honores, dignitates, [illegible] numeroſam ſobolem & familiam [illegible] beneficia corporalia, quia ſunt [illegible] Dei, ſed abuſum illorum damnat. Nam [illegible] teſtatur, opes & honores eſſe [illegible] Deus non modo impijs, ſed etiam [illegible] largiri ſolet, ut Pſal. 111. Gloria & [illegible] in domo eius.

Docet [illegible] Propheta, omnium precioſiſſimos theſauros & præſtantiſſima dona Dei eſſe, non opes, [illegible] actura uitæ commoda, ſed uerbum Dei [illegible] Chriſti, donationem ſpiritus ſancti, [illegible] teſtatur Pſal. 147. Qui annunciat [illegible] ſuum Iacob, iuſtitias & iudicia ſua Iſrael. [illegible] omni nationi, & iudicia ſua [illegible] eis. Item Pſalmo 115. Precioſa in [illegible] mors ſanctorum eius.

Q[illegible] opes, potentiam, & omnia [illegible] Deus donat, quam Turcis, [illegible] Cardinalibus, & omnibus [illegible] Chriſti? Econtra uero [illegible] premi ſunt, quam pios? Si [illegible] reperiemus Eccleſiam [illegible] ab initio ſemper fuiſſe afflictiſſimam [illegible] & ſanguinariam fuiſſe [illegible]

Et relinquunt reliquias suas paruulis [illegible]

[illegible]

Quasi dicat: Non modo saturati [illegible] bis copiis in hac vita [illegible] studio habent, ut liberis suis amplissima pa[illegible] nia relinquant. [illegible] ut liberorum [illegible] suis [illegible] esse [illegible] magnam [illegible] relinquant, & si [illegible] eandem quam ipsi [illegible] niam.

In hoc [illegible] scriptionem [illegible], qualis erat [illegible] ut Epulonis in Euangelio, qui [illegible] tis & [illegible] etiam [illegible] gere [illegible], mores & [illegible] delicet, quod [illegible] & [illegible] cata est, ut [illegible] ipsi [illegible], & [illegible] Dei [illegible] & honestè [illegible], & quod [illegible] liberis se [illegible] esse [illegible] stè educati fuerint; & si parum parent[illegible] sunt [illegible]. Hoc est enim [illegible] patrimonium, & ornamentum longè [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] filij decuiſſe quia ut [illegible] paſtores mores imitatur.

Ego [illegible] iuſtitia videbo uultum [illegible]

[illegible]. Comedãt impij opes, honores, dignitates [illegible] uitæ commoda, Aller welt luſt vnd freuden / Ego vero, eo me conſolabor, & hanc ſolam [illegible] gratulabor, quod uiſurus ſim [illegible]. Duplex ſententia eſt iſtius loci. [illegible] ſit Deum facie ad faciem in futura [illegible] gloria. Atq; ita hic locus ad reſurrectionem [illegible] recte accommodetur. Altera quod [illegible] Dei & præſentiam & bene[illegible]: Vt ſit Allegoria in [illegible]. Vtraq; ſententia analoga eſt ſolet [illegible] longe argumento Pſal [illegible] dicit: Impij magnifaciunt [illegible] quæ mortalis eſt, ac ærumnarum [illegible] perpetuus quidam curſus eſt ad [illegible] dis leben fur ein ewig leben [illegible] aliam poſt hanc uitam expecto, ubi [illegible] mihi reuelabis. Ad hanc ſcilicet [illegible] iuſticia, id eſt, fiducia promiſſi [illegible].

Satiabor [illegible] euigilauero ad ſimilitudinem [illegible].

Primum [illegible]. imago Dei eſt [illegible] erga Deum, ar-

dens dilectio Dei, linguaq; [illegible] in Deo
bertas, quae illi [illegible] & amor Dei, [illegible]
temperit. Est igitur sententia: Persuasus sum
omnibus copijs abundaturum esse [illegible] in
fide, ardens, alacris & experrectus semper,
Poterit etiam hic uersiculus de resurrectione
tuorum accipi.

PSALMVS XIX.

COELI enarrant gloriam Dei, & op
manuum eius annunciat firmament
Dies diei eructat uerbum, & nox nocti ind
cat scientiam.
Non sunt loquelæ, neque sermones, quorum
non audiantur uoces.
In omnem terram exiuit sonus eorum, & in
nes orbis terræ, uerba eorum. Soli p
tabernaculum in eis.
Et ipse tanquam sponsus procedens de tha
mo suo. Exultauit, ut gigas ad currend
uiam.
Ab extremo coelorum egressio eius; Et oc
sus eius usq; ad extremum eorum, nec
qui se abscondat à calore eius.
LEX DOMINI immaculata, conuertens a
mas, testimonium DOMINI fidele, sapi
tiam præstans paruulis.
Mandata DOMINI recta, lætificantia cor
cept

ceptum DOMINI lucidum, illuminans oculos.

Timor DOMINI purus, permanens in seculum seculi: iudicia DOMINI uera, iustificata simul.

Deſiderabilia ſuper aurum & ſuper obriſum multum, & dulciora ſuper mel & fauum.

Etiam ſeruus tuus admonetur per ea in cuſtodiendis illis retributio multa.

Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me.

Et ab contumacibus cuſtodi ſeruum tuum, ne dominentur mihi, tunc immaculatus ero, & emundabor a delicto maximo.

Et erunt ut complaceant eloquia oris mei, & meditatio cordis mei, in conſpectu tuo, DOMINE, adiutor meus, & redemptor meus.

ARGVMENTVM.

Hic pſalmus eſt uaticinium de Euangelio, per totum orbē terrarū propagando, idq; in omni linguarum genere. Comparatur autē ſoli propter effectum, quia ſicut ſol fines terræ luce ſua illuſtrat, et ōnia calore ſuo calefacit & uiuificat, ita doctrina Euangelij, quam etiam legem appellat, omnis generis conditionis, & nationis homines erudit, illuminat, conſolatur, purificat &c. Ad hanc legem

ueteris Teſtamenti abrogat, eo quod conſcienti
afflictas erigere, & pacare minime poſsit.

Pertinet autem iſte Pſalmus ad tertium pr
ptum Decalogi, Quia de uero Sabbatho Noui Te
ſtamenti uaticinatur, in quo ueri cultus Dei uig
ant & floreant.

Cœli enarrant Gloriam Dei.

Synecdoche eſt, Quia continens pro conten
Hoc eſt, cœlum pro his qui ſub cœlo habitant, ſ
mitur, Q. D. Omnes homines quibuſcunq;
plagis cœli ſunt, audiant doctrinam Euangelij.
Wo leute ſind / da hört man das Euangeli
predigen / Hæc eſt ſimplex. & ut uocant, ad lit
ram, horum uerborum ſententia.

Poteſt etiam hic locus allegoricè explicari, &
tractari ad hunc modum.

Apoſtoli uiriq; Apoſtolici id eſt, omnes pij Do
ctores uocantur cœli. Primum propter diuinita
tem ſui muneris, Quia cœleſtem & diuinam af
runt doctrinam.

Secundo, Quia diuinitus excitantur & mitt
tur, ad docendum & propagandum Euangelium.

Tertio, Propter ſimilitudinem ſiue effectu
uocantur. Vt .n. cœlum tempeſtiua ſua pluuia
ſerenitate, terram humectat, & fœcundat. Ita Ap
ſtoli, uiriq; Apoſtolici ſana doctrina Euangelij Ec
cleſiam Chriſti fœcundam reddunt, multoſq; Chr
ſto lucrifaciunt.

Qua

Quarto, ideo hoc tam magnifico Epitheto ornantur. Quia ſanctitate uitæ & morum & multis præclaris donis ornati ſunt, ut gloriam Chriſti illuſtrent, ut enim miranda cœli eſt puritas, & claritas, ita inſignis quædam puritas in eorum & doctrina & uita luceat.

Quinto uocantur firmamentum propter conſtantiam eorum in confeſsione ueritatis, ac fidei. Item, Quod nec periculis propoſitis ab illa confeſsione poſſunt deterreri, nec illecebris uoluptatum ineſcari ut ad uoluntatem regum ac principum, & applauſum uulgi doctrinam ſuam accommodent, Quia nec Mercenarij ſunt, nec Epicurei.

Enarrant gloriam Dei.

Nunc addit quale ſit officium Apoſtolorum, & piorum doctorum, Qualis item ſit doctrina eorum uidelicet, Enarrare gloriam Dei, & annunciare opera manuum eius.

Eſt autem Gloria Dei, Quod ſolus Deus ſit ſapiens, omnipotens, bonus, uerax, & immenſæ miſericordiæ, patiens, μακρόθυμος, πολυέλεος, εὔσπλαγχνος, πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν, καὶ θεὸς πάσης παρακλήσεως, iuſtus & iuſtificans omnem hominem qui credit in filium ſuum unigenitum Ieſum Chriſtum. Hæc eſt illa gloria de qua ſcriptum eſt Eſaie 42. Gloriam meam non dabo alteri, hanc gloriam Dei cum nulla creatura uult nec poteſt communicare, præter ſolum filium in quo κατοικεῖ

πᾶν τὸ

πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς.

Hanc ſcilicet gloriam Apoſtoli uiriq; Apoſtolici debent celebrare & propagare Deum æternum, omnipotentem, iuſtum, bonum, ueracem &c. ineffabili & in omnem æternitatem admirando conſilio, & amore generis humani filium ſuum unigenitum Ieſum Chriſtum in terram miſiſſe, ut aſſumpta humana natura genus humanum perditum reſtauraret, & à poteſtate atq; tyrannide Diaboli liberaret, & cum Deo reconciliaret, ut omnis qui credit in hunc filium non pereat, ſed habeat uitam æternam. Hanc gloriam Dei nec angeli in cœlo, nec homines in terra prædicare ſatis unquam poterunt.

Atq; hoc demum eſt prædicare Euangelium, quod aliud nihil eſt quam celebratio, uel annunciatio glorioſæ illius & magnificæ gloriæ, de qua modo dictum eſt.

Opera manuum eius.

Opera manuum eius ſunt, Quod donauit nobis filium ſuum unigenitum Ieſum Chriſtum & ſimul cum eo omnia, Quod illum ex morte reſuſcitauit, & collocauit ad dexteram Maieſtatis ſuæ. Quod credentes per Baptiſmum & Euangelium regenerauit, & coheredes Chriſti fecit, eiſq; donauit Spiritum ſanctum. Quod illos ſubinde ex morte & inferno liberat, & uiuificat. Hæc ſunt illa opera, quorum hic mentionem facit Pſalmus, Hæc ſunt illa opera in quæ iuuat angelos proſpicere 1.
Pet. 1.

Dic

Dies diei annunciat, & nox nocti ſignificat.

HOC eſt, Euangelium prædicabitur non modo in Iudæa & Hieroſolymæ, neq; certo aut præſcripto tempore, Sicut olim in Veteri Teſtamento lex prædicabatur tantum Sabbato &c. Sed in toto orbe terrarum paſsim, ubiq; locorum, & omnibus temporibus, Euangelium omnem locum, & omne tempus implebit.

Hoc loco obſeruanda eſt Phraſis Scripturæ, quæ diem uocat tempus matutinum, noctem uero tempus Veſpertinum, Nam hoc potiſsimum tempore, Scilicet, Mane & Veſperi Eccleſia iam inde ab initio præcipuos cultus Deo præſtare ſolita eſt, id eſt, Doctrinæ & inuocationis.

Poteſt etiam hic locus ſic exponi, Quod pij die noctuq; Euangelium docebunt, audient, diſcent, ac meditabuntur, quia piorum corda perpetuo orant ac meditantur legem Domini Pſal. 1.

Non ſunt loquelæ, neq; ſermones, Vbi non audiantur uoces eorum.

Quidam diſtinguunt ſermones à loquelis et uocabulum ſermonis ad omnia linguarum genera referunt. Sed loquelas ad ipſas dialectos, id eſt idiomata linguarum accommodant, Eſt autem ſententia iſtorum cœlorum, id eſt, Apoſtolorum uox &

doctrina in omni linguarum genere prædicetur, a propagetur, ut oſtendit Hiſtoria Acto. 2.

IN omnem terram exiuit ſonus eorum.

Explicatio eſt ſuperioris membri, Vocabul Sonus in Hebræo ſignificat normam ædificandi ſe amuſsim, Eſtq́; obſeruanda phraſis ſcripturæ, quæ uerbum Dei uocat Normam. Vocatur autem u bum Dei Regula, Primum, Quia eſt inſtrumentu ædificij diuini. Deinde, propter certitudinem e quod nullis humanis traditionibus corrumpitu aut uariatur. Poſtremo, propter Menſuram don ſeu certam uniuſcuiuſq; Doctoris uocationem, V 2. Cor. 10. ἡμεῖς δ' οὐχὶ εἰς τὰ ἄμετρα καυχησό μεθα, ἀλλὰ κατὰ τὸ μέτρον τοῦ κανόνος, οὗ ἐμέ ρισεν ἡμῖν ὁ θεὸς μέτρου ἐφικέσθαι ἄχρι καὶ ὑμῶν. *Nos autem non in immenſum gloriamur.*

Soli poſuit tabernaculum in eis.

Venuſtiſsima eſt Allegoria. Comparat enim Propheta Chriſtum ſoli, Sicut & Malachias faci cap. 4. Exorietur uobis timentibus nomen meum Sol iuſtitiæ &c. Vt enim Sol in cœlo uerſatur, Vt totum cœlum lumine ſuo complet, Ita Chriſtus ſpiritualis ille Sol in cœlis ſuis, qui annunciant glori am Dei, habitat, hoc eſt, Apoſtolis, uiriſq; Apoſto licis adeſt ſua præſentia, & potentia, donans e Spiritum ſanctum qui animos eorum confortet

& Sapientiam eis donet, Linguam uocemq; eorum regat & gubernet. Deniq; eorum doctrinam miraculis confirmet. Item, Sicut Sol omnia quæ in terris ſunt lumine ſuo illuſtrat, exhilarat, uiuificat &c. Ita Chriſtus Euangelio ſuo corda hominum illuminat, conſolatur, & uiuificat.

Vbicunq; igitur uox cælorum iſtorum ſonat, id eſt, prædicatur Euangelium, ibi lucet ſol iuſtitiæ, hoc eſt, ibi adeſt Chriſtus Spiritu ſancto ſuo, ſicuti ipſe teſtatur Matth. 18. Vbi duo, aut tres congregati fuerint in nomine meo, ego ero in medio eorum. Vbi autem hic Sol iuſtitiæ lucet, ibi nullæ ſunt tenebræ, id eſt, nulla amplius ibi eſt ignoratio Dei, nulla idololatria, nulla impia dogmata, nulli errores, &c. Et in Pſalmo 67. dicitur, lux erit, ubi antea tenebræ erant, hoc eſt, ibi pura doctrina Euangelij, uera notitia Dei, & omnes ueri cultus Dei uigebunt, & florebunt.

Porro tabernaculum Solis iuſtitiæ, Chriſti eſt fides, ſeu corda piorum, Sicuti Epheſ. 3. dicitur Chriſtum habitare per fidem in cordibus noſtris &c.

Non eſt improbanda illa Allegoria, quam hoc loco facit Magiſter ſententiarum, Cum Tabernaculum exponit de corpore Chriſti, Solem uero de hac uita, ut ſit ſententia Chriſtum aſſumſiſſe hanc noſtram naturam, & noſtris tentationibus & ærumnis adiunctum fuiſſe.

ET ipſe tanquam Sponſus procede de thalamo ſuo.

Suauiſſima hæc quoq; eſt allegoria, Chriſ quatuor de cauſis Sponſo comparat. Primum p pter amorem ſponſi erga Sponſam. Deinde p pter gaudium ſponſi. Tertio propter ornatum q ſponſa à ſponſo decoratur. Quarto propter uam rerum communionem. Et primum de Am ſponſi, ingens & prorſus ineffabilis amor eſt ſp erga ſponſam. Ideo Spiritus ſanctus Chriſti rem qui exuperat omnem captum mentis hu comparat amori ſponſali. Nam cum mens hu imbecillior ſit, quam ut magnitudinem diuini us amoris erga nos intelligat, Spiritus ſanctus mitati noſtræ ſeſe accommodans, petens ſimili dines ex his rebus quæ maxime animos atq; hominum feriant.

Secundo Chriſtus dicitur Sponſus propter g dium. Vt enim nullum maius & effuſius gaudi dici aut fingi poteſt, quam illud quo ſponſus Sponſam afficitur, ita inenarrabile eſt læ quam Chriſtus de ſponſa ſua, .i. Eccleſia percip Nulla vox humana, nec angelica uox magnitu nem lætitiæ, quæ eſt inter Chriſtum & Eccleſ ſuam, poteſt exprimere. Hinc illud Eſaiæ cap. Sicut ſponſus lætatur ſuper ſponſam ſuam, læ tabitur ſuper te Deus tuus.

Tertio Chriſtus comparatur ſponſo prop ornamentumq; & ipſe ornatus eſt, & Eccleſiam ſuam ornauit. Ornatus Chriſti eſt, Omnipotentia, iuſtitia, Iudicium, Veritas, Pſal. 88. Item φιλανθρωπία, χρηστότης, Miſericordia, Clementia, μακροθυμία, immenſa bonitas, συμπάθεια εὐσπλαγχνοσύνη, [illegible], Magnificentia operum, et miraculorum ſuorum, &c. Pſalm. 144.

Ornatus uero Sponſæ id eſt, Eccleſiæ ſuæ eſt fides, Dilectio, bona obedientia, Item multa præclara, & miranda dona Spiritus ſancti. Verum hic totus ornatus Eccleſiæ eſt in abſcondito, Pſal. 44. Omnis gloria filiæ Regis ab intus, Quia Eccleſia ſubiecta eſt cruci, & afflictionibus in hac uita. At poſt hanc uitam tum demum uere glorificabitur, & ornabitur ueris ornamentis Rom. 8.

Quarto Sponſi appellatio Chriſto conuenit propter omnium rerum communionem. Sicut enim in Coniugio omnia ſunt communia, non modo fortunæ, uerum etiam res tum ſecundæ, quam aduerſæ, eſtq; mira συμπάθεια inter maritum & ſuam uxorem, Ita inter Chriſtũ & ſponſam ſuã .i. Eccleſiam omnium cœleſtium ac æternorum bonorum eſt communio κοινὰ τὰ πάντα. Chriſtus enim ſuam iuſtitiam, innocentiam, uictoriam peccati, mortisq; inferni donat Eccleſiæ ſuæ, eiuſq; peccata, & mala in ſe transfert, illiuſq; ærumnas ſuas eſſe ducit. Quæ longe ardentior, & purior eſt συμπάθεια Chriſti erga eccleſiam ſuam afflictam quàm quæ eſt inter maritum & coniugem. Vt te-

ſtatur per Prophetam Zachariæ 2. Qui uos t
git, tangit pupillam oculi mei.

Si quis uocabulum thalami uelit ad allegori
accommodare poteſt illud accipere de illo cœtu
quo ſonat uox Euangelij, & adminiſtrantur Sa
menta iuxta ordinationem Chriſti, Hic eſt enim
thalamus, ubi Chriſto filij & filiæ generantur.

Poſtremo illud etiam obſeruandum eſt in h
ſimilitudine, Quod ſicut Sol, cum oritur, ſine
nubibus totus conſpicitur, Sed ubi iam ad medi
cœli tendit, nubibus interdum impeditur ſeu ob
ratur, Ita Chriſtus, id eſt, pura doctrina Euang
iam inde ab Apoſtolorum temporibus orien
propagata in totum orbem terrarum ſubinde
Hæreticis obſcurari cœpit. Sed ad extremum
men Chriſtus omnes iſtas nubeculas id eſt Hær
diſcuſsit, funditusq́; deleuit. Vult igitur dicere P
pheta, Quod Chriſtus ille cœleſtis Sol & Spo
illuminat orbem terrarum à Principio, usq; ad
nem mundi.

Exultauit ut Gigas ad currendam uiam.

Supra oſtendit Chriſtum infinito, & pro
ardentiſsimo amore ſponſæ ſuæ id eſt, Eccleſiæ
cenſum eſſe, atq; huc accommodauit ſimilitudine
de ſponſo. Nunc uero docet eundem etiam im
menſa quadam alacritate, & cupiditate propa
gandi Euangelij, & ſaluandi homines flagran

das er auch luſtig dazu ſey/das ſeine höchſte luſt vnd freude ſey/das er das menſchliche geſchlecht ſol erlöſen.

Vt enim Gigas,id eſt uir bellator ſeu miles hæroico ingenio preditus gaudet capeſcere pugnam, & cum hoſte congredi & dimicare,& ſumma alacritate,ac uoluptate animi ad uocationis ſuæ officia accingitur,& gaudet patriam aut rempub.ab hoſte defendere,& propugnare,mortemq; pro ea, ſi opus fuerit,appetere.Ita & Chriſto ſummæ uoluptati fuit genus humanum à Tyrannide Diaboli liberare & ſibi Eccleſiam in mundo colligere, ſeruare,ac defendere,et pro ea ſanguinem ſuũ profundere.Hanc alacritatem & magnitudinem animi Chriſtus in membra ſua,id eſt, Chriſtianos propagauit,ut & ipſi libentes & gaudentes omnia facere & pati,imo & mori propter gloriam Dei,& propagationem Euangelij minimè dubitent,ut apparet in exemplis Martyrum &c.

A ſummo coelo egreſsio eius, & ambitus eius uſq; ad finem eorum &c.

Perſeuerat in Allegoria. Vult dicere ut enim Sol ab oriente currens uſq; ad occidentem totum orbem terrarum lumine ſuo illuſtrat.Ita Chriſtus lucẽ Euangelij ſui ſpargit per totũ orbem terrarũ, ſibiq; Eccleſiam ab oriente uſq; ad occidentem &

ex omnibus finibus terrarum colligit, ut ipſ
Chriſtus, Matth. 8. Multi ab oriente, & occid
uenient, & recumbent cum Abraham, Iſaac, &
cob in regno cœlorum. Item Eſaie 49. Ecce iſti
longe uenient, & ecce illi ab aquilone, & mari,
iſti de terra auſtrali, Item 43. Ab oriente ad
cam ſemen tuum, & ab occidente congregabo
&c. Huc pertinet illud Pſalmi 2. Dabo tibi g
tes hæreditatem, & poſſeſſionem tuam term
terræ. Item, Pſal. 72. & dominabitur à mari
ad mare & à flumine uſq; ad terminos o
terrarum.

Nec eſt qui ſe abſcondat à calore eius.

Q. D. nihil tam latum, longum, altum & p
fundum eſt, quo Chriſtus luce & calore Euang
ſui non perueniat, ut ibi credentes in eum cale
ciat, foueat, conſoletur, ac recreet, eoſq; in m
morte uiuificet atq; in inferno illis quaſi cœlum
ret. Sicut teſtatur Pſalm. 138. Quo ibo à Spi
tu tuo, & quo à facie tua fugiam? Si aſcendero
cœlum tu illic es &c. Continet igitur hic lo
inſignem & conſolationem & doctrinam. N
primum conſolatur omnes pios calamitoſos, &
cet Chriſtum illis ſemper præſto eſſe ſuo uerbo,
ſpiritu ſancto qui eorum mentes erigat, co
net, atq; recreet quocunq; locorum ſint, etiam

undis mortis, et inferno uerſentur, tamen ibi quoq; Chriſtum cum Spiritu ſancto illis adfuturum eſſe, nec ullam tantam calamitatem pijs accidere poſſe quæ ipſos à Chriſto ſeparet, Sicut & Paulus teſtatur Rom. 8. τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ, θλῖψις; ἢ στενοχορία ἢ διωγμὸς, ἢ λίμος ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα &c. πέπεισμαι γὰρ ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωὴ, οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαὶ, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος, οὔτε τις κτίσις ἑτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ τῆς ἐν χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν.

Huc pertinet illud Canticorum.

V. Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? Verba ſunt Chriſti teſtantis ſe nec poſſe nec uelle à ſocietate, & conuerſatione ſuorum auelli.

Deinde docet idem uerſiculus Spiritum ſanctum nec dari nec efficacem eſſe in nobis ſine uerbo uocali. Oportet ut cœli prius enarrent gloriam Dei quam Chriſtus adſit Spiritu ſancto ſuo qui poſt uerbum prædicatum & auditum corda piorũ illuminat, accendit, letificat, et confortat / als deſſ gibt er hertz vnd werme.

A calore eius.

Calor Solis ſignificat Spiritum ſanctum, ut enim calor ſolis omnes creaturas fouet, recreat letificat & uiuificat. Ita Spiritus ſanctus corda piorum

uerbo Dei accendit, exuſcitat, uiuificat & c
latur, & addit credentibus ingens robur ani
propter gloriam Chriſti omnia auſint.

Lex Domini immaculata.

Hactenus eruditißime de propagatione E
gelij, Item de officio Apoſtolorum, Item de Chr
concionatus eſt propheta. Nunc uero de ἐνεργ
& uirtute, ſeu effectu Euangelij concionabitu
cat autem doctrinam Euangelij legem per ἐν
λαγὴν, Vt ſcilicet lectorem de antitheſi adm
at. Vt ſciat Euangelium longe aliam eſſe do
nam, quam legem Moſaicam. Hanc loquendi c
ſuetudinem ſecutus eſt Paul: Gal. 2. Cum inq
Ego per legem legi mortuus ſum, ut Deo u
uam

Q. D. Lex Moſi non potuit homines imma
latos, integros ac perfectos reddere. Sicut Ep
ad Hebræos inquit, ὀυδὲν ἐτελείωσεν ὁ νόμ
Et Paulus Roman. 8. ἐν ᾧ ἠσθένει ὁ νόμος δι
σαρκός. At hæc noua lex Euangelij hoc pr
bit. quod legi erat impoßibile, hoc eſt, homines
maculatos, integros, ac perfectos reddet, eo q
illos regenerabit. Es wird newe menſ
aus jnen machen / qui ſint coram Deo ſine
prehenſione, & macula. Quia omnes qui
plectuntur doctrinam Euangelij, & credu
Chriſtum ſunt coram Deo iuſti, ſancti, imma

ti, ac irreprehenſibiles. Atq; hoc eſt primum Epitheton Euangelij.

Et recreat animam.

Secundum Epitheton Euangelij eſt quod conſcientiam reddit tranquillam ac mentem à metu iræ Dei, & terroribus liberat, & animum ab iſtis internis pauoribus, & angoribus abducit.
Es macht das einer des ſchweren gewiſſens vnd gedancken los wird.
Hoc doctrina legis non poteſt præſtare, quæ tantum terret, accuſat, & perturbat conſcientiam, auget ſenſum peccati, & metum iræ Dei aduerſus peccatum, Deniq; prorſus deſperabundum reddit hominem.

Teſtimonium Domini fidele.

Tertium preconium Euangelij eſt, quod certum ſit, hoc eſt, quod certas reddit conſcientias de uoluntate Dei erga nos. Quia patefacit nobis in Chriſto uoluntatem, & affectum Dei patris. Deniq; docet omnes theſauros ſapientiæ & ſcientiæ in Chriſto abſconditos eſſe. Coloſ: 2. Videlicet. Quod pater hunc filium nobis conſtituit mediatorem, & placatorem noũ μεσίτην ϗ ἱκέτην, Vt omnis qui crediderit in eum, ſit certus de amore & beneuolentia Dei erga ſe, ac ſe factum eſſe heredem uitæ æternæ.

Hec

Hæc demum πληροφορία reddit tranquillam
certam conſcientiam. Das einer in Chriſto
bey Chriſto gewis vnd ſicher ſey. Hæc colla
antitheſi fiunt illuſtriora. Videlicet. Quod lex
dit conſcientias incertas, dubitantes, heſitan
deſperabundas.

Sed hic dicat aliquis. Si lex conſcientias red
incertas. Ergo non eſt docenda? Reſponſio. Fate
dum eſt legem incertas & perturbatas redde
conſcientias ſi Sola, omiſſo Euangelio, prædice
Sed Chriſtus iubet doctrinam Euangelij cum d
ctrina legis coniungere. Cũ ait Matth. 13. Ideo o
nis Scriba doctus ad regnum cœlorum ſimilis
homini patrifamilias qui profert de theſauro ſ
noua & uetera.

Sapientiam præſtans paruulis.

Quartum Epitheton Euangelij eſt. Quod ſap
entes reddit homines qui poſſint primum de o
bus ordinationibus diuinis, ac uitæ generibus re
iudicare, Quia Euangelium docet ac inſerit a
mis hominum rectas, ueras, ac pias opiniones de
omnibus rebus, iuxta illud 1. Cor. 2. ὁ δὲ πνευματι
κὸς ἀνακρίνει μὲν πάντα, αὐτὸς δὲ ὑπ᾽ οὐδεν
ἀνακρίνεται.

Deinde Euangelium mentes erudit ut non m
do Myſterium uoluntatis Dei intelligant, uer
etiam omnes inſidias & technas Diaboli perſ
ciant, ut ſciant quid Diabolus in animo habeat

qu

quid monſtri alat, Sicut teſtatur Pau: 2. Cor. 2. Cum ait, ὀυ γὰρ ἀυτου τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν,

Scriptura paruulos uocat humiles ſpiritu, qui non ſuis uiribus & conſilijs, nec ſua iuſtitia, ſapientia &c. Sed ſola miſericordia Dei confidant, hi ſunt illi quibus Spiritus ſanctus ſapientiam illam donat de qua ſupra dictum eſt.

Mandata Domini recta.

Quintum Epitheton Euangelij eſt, Quod ſit rectum, richtig / quod conſcientias reddit liberas expeditas, eiſq; omnes ſcrupulos eximit, & ab omni angore, moleſtia, perplexitate, ambiguitate, & dubitatione liberat, & plane alio modo eas tractat quam lex, quæ conſcientias ambigentes & ſcrupuloſas facit, ſemper diſcentes & nunquam ad ſcientiam peruenientes.

Aber alhie im Euangelio gehet es richtig zu / Es iſt eine feine hübſche / rechtſchaffne doctrina / die macht die leute auch frölich. Ideo addit.

Lætificantia corda.

Sextum hoc eſt præconium Euangelij, Quod conſcientias exhilerat & pacatas reddit coram Deo.

Præcepta Domini pura illuminantia oculos.

Septimum Epitheton Euangelij eſt, q; oculos cordis illuminat, hoc eſt, tollit illas tenebras & ca-

liginem de mente quam peccatum originale om
um hominum cordibus inuexit, Videlicet, Ignorati
nem Dei, Quia nouos motus cordis parit, ut hom
uere poßit agnoſcere, colere, celebrare, & inuoca
re Deum.

Poſtquam enim uerbum Dei auditum eſt Spi
ritus ſanctus tenebras illas à natura nobis congeni
tas depellit, & nouam lucem agnitionis, timoris &
amoris Dei in nobis accendit.

Hoc ſcilicet tantum beneficium lex præſta
non poteſt, Non enim poteſt illuminare oculos im
magis obtuſos reddit, Quia per legem tantum ſi
agnitio peccati.

Obſeruandum eſt autem, Quod dicit præcept
Domini pura, ut oſtendat Doctrinam Euangelij p
ram, electam, ſanam, & nullis traditionibus huma-
nis contaminatam eſſe. Wie mans auch hei
das lauter rein Euangelion.

Timor Domini purus.

μετωνυμία eſt, quia effectum Euangelij p
ipſo Euangelio ponit.

Octauum Epitheton Euangelij eſt quod pa
ueros, ſinceros, perfectos, elegantes & accep
Deo cultus, feine/ſchöne/ reine Gottesdienſte/
Quia omnia opera credentis ſunt Deo gratiſsim
ſacrificia. Latinus interpres non potuit Empha
ſim Hebræi uocabuli latine reddere. Significat e
nim id quod eſt elegans, Schön vnd rein. Sic
proue

proverbio dicimus. Ein reingliche erbeit/ Ita hic, Es iſt ein reiner Gottesdienſt.

Permanens in ſeculum ſeculi.

Nonum præconium Euangelij. Quia cultus Veteris Teſtamenti non erant perpetui, ſicut Noui teſtamenti cultus iam ſunt, Sed erant tantum figura uerorum cultuum quos docet & tradit Euangelium. Sicut Epiſtola ad Hebræos teſtatur cap. 10. σκίαν γὰρ ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν.

Iudicia Domini uera.

Iterum μετωνυμία eſt in uocabulo Iudicia, Ita enim appellat Euangelion, uidelicet, ab officio ſuo, Eſtq; hoc decimum præconium Euangelij quod eiuſmodi cultores Dei reddit, qui ſint ſine ὑποκρίσεως & ſint ueraces, qui Deum in Spiritu ac ueritate adorant, Deniq;, quorum & doctrina & uita uera ſana & ſincera ſit, Es macht rechtſchaffene leute vnd diener Gottes/ & præſtat id quod impoßibile eſt legi, ut homines ex animo & ſumma uoluntate Deum colant, celebrent, eiq; obediant.

Porro ideo Euangelium uocat Iudicia, Quia iudicat & damnat omnem humanam ſapientiam, iuſtitiam, & ſanctitatem.

Iuſtificata ſimul.

Vndecimum Epitheton Euangelij eſt, uidelicet, Quod doceat quomodo coram Deo iuſtificemur, Nempe gratuita miſericordia Dei propter fide in Chriſtum. Eſt in iſto uocabulo Iuſtificata μετωνυμία.

Diſertè autem dicit omnia ſimul iuſtificata, Q. D. nullum uerbum in toto Euangelio eſt, quod non inſignem doctrinam de Iuſtificatione contineat; ſingula uerba Euangelij ſunt tincta aut inſigni aliqua doctrina, aut conſolatione.

Præcioſiora auro & obrizo.

Duodecimum hoc præconium Euangelij eſt, quod præcioſius ſit quouis purißimo auro.

Declarat autem his uerbis, propheta ſuum et ſimul omnium piorum affectum, amorem & ſtudium Euangelij. Quod ipſe & omnes pij longe pluri faciant ac præcioſius ducunt uerbum Dei quam uel immenſam & infinitam uim auri etiam purißimi, ſic & alibi Pſal. 118. Lex tua mihi gratior & antiquior multis milibus auri et argenti partibu Videtur autem propheta ſimul tacite taxare ingenium Mundi, qui nihil præcioſius ducit, nec pluri facit, quam aurum, ut apparet in exemplis filiorum huius ſeculi, qui etſi omnibus copijs referti ſint, tamen non ceſſant quærere & parare magnam copiam auri & argenti, Es iſt der Welt alles vmbs Geld zuthun.

Cæterum quare uerbum Dei præcioſius ſit auro & obrizo cauſæ conſiderentur.

Dulciora ſuper mel & fauum.

Trede

Tredecimum hoc præconium eſt Euangelij, Vt enim nihil dulcius eſt palato, quam mel & fauum Ita afflictis ac terrefactis conſcientijs nihil iucundius, nec gratius conſolationibus Euangelij, Hæc non poſſunt uerbis exprimi, Sed res tota in experiendo ſita eſt. Quare homines præſani non poſſunt ſentire ſuauitatem Euangelij. Sed hi tantum quos lex, ſenſus peccati iræ Dei, terrores mortis, ac tentationes ſatis exercuerunt.

Etiam ſeruus tuus per ea commonefit.

Decimumquartum Epitheton ſeu præconium Euangelij eſt, Quod facit hominem cautum, circumſpectum, uigilantem, & aſſiduum qui primum diligentiſſimè obſeruat omnes conatus, technas, & inſidias Diaboli contra quem ſe πανοπλίᾳ θεοῦ probe munit, & ſemper in timore Dei ambulat, diligenter curans ne hunc cœleſtem theſaurum, quem portat in uaſis fictilibus, amittat, 2. Cor. 4. Nouit enim Diabolum tanquam leonem rugientem circumire ac quærere quem deuoret 1. Pet. 5.

Deinde ſedulo facit uocationis ſuæ officia patitur ſe uerbo Dei admoneri, & caſtigari ſi quando aberrauerit. Deniq; ſemper uerbum Dei in conſpectu habet, Ideo inquit Propheta. Dein Knecht wird durch ſie erinnert. Etenim ſeruus tuus commonefit per illa.

Deſerte autem dicit Seruus tuus, Vt diſcer-

nat pios auditores ab impijs & contemtori uerbi.

Hi enim quo magis uerbo Dei *admonentur, & reprehenduntur hoc magis indurantur, & occæcantur, donec tandem in exitium ruant, ut apparet in exemplis omnium temporum, ut significant exempla* Papiſtarum *& noſtrorum hodie Epicureorum, & ἐπαικτῶν, Qui omnes adeo no emendantur* Euangelio *ut magis etiam irritantur &c.*

Et in cuſtodiendis illis retributio multa.

Retributionem uocat uitam æternam, & omnia illa cœleſtia bona, quæ nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt Eſa. 6 & 1. Cor. 2. Emphaſis eſt autem in uocabulo (Cuſtodientibus) Non enim ſatis eſt, Si quis doctrinam Euangelij amplectitur, amat, & magnifacit, Sed oportet ut eam cuſtodiat ac retineat, Cuſtoditu autem ac retinetur aſſidua lectione, auſcultatio & meditatione & ardentibus precibus, Dein omni genere exercitiorum fidei.

Delicta quis intelligit.
Ab occultis meis munda me Domine &c.

Innumerabilia peccata, uitia, & errores in pij latent, ac hærent, etiamſi ſint iuſtificati & ſanctificati, ſecuri[illegible], φιλαυτία, κενοδοξία, admiratio ſuipſius, uarij & errantes impetus cordis, & affectus uitioſi, ſecuritas in rebus ſecundis, Diffidentia in rebus aduerſis, ἀκηδία, Item omißionis peccata plurima, Et quis omnia illa interna monſtra uitiorum, non dico, enumeret, ſed tantum intelligat aut obſeruet? Hæc conſiderans Propheta, & iſtorum ſpectrorum conſpectu obſtupefactus exclamat dicens Delicta quis, Q. D. Etiamſi doctrinam Euangelij iam habemus, qua iuſtificemur, & ſaluemur, tamen non ita per eam iuſtificari, & mundari poſſumus, quin plurima uitia, & multiplex infirmitas in nobis ſit reliqua.

Non eſt, quod ſimus ſecuri, aut ipſi nobis perſuadeamus, quod omnia uitia extirpauerimus, & carnem prorſus mortificauerimus. Sicut multi ſunt in ea perſuaſione, poſtquam ſacras literas uix deguſtarunt, ſe magiſtros factos eſſe, & Spiritu ſancto abundare. Hæ cogitationes ſunt omnium pernicioſißimæ. Hüte ſich einer für ſolchen gedancken. Quia immittuntur à Satana. Huius rei præclarum exemplum in uitis patrum legimus, de quodam Eremita ſeniore, qui cum gloriaretur ſe carnem ſuam mortificaſſe, Caſtigauit eum alter Noli, inquiens, mi frater hæc de te prædicare, Nondum enim ſatis carnem tuam pernoſti. Paucis poſt diebus iactabundus ille ſenior turpiter lapſus iactantiæ ſuæ pœnas dedit. Sed ad rem.

Petit igitur [illegible] in [illegible] Deus, [illegible] illa [illegible] ut [illegible] ut in [illegible] & Pauli 1. Corinth. 10. [illegible] Qui ſtat, videat ne cadat. Plurimæ ſunt [illegible] inſidiæ, quæ partim à Diabolo, partim à noſtra carne [illegible] parantur [illegible] recte [illegible]. Ideoq; & [illegible] debet. Quia ſi [illegible] eſt, primum & [illegible] illi igitur ſumus [illegible] contra manifeſtum hoſtem diabolum; Sed [illegible] contra [illegible] id eſt, Carnem noſtram [illegible] ne perrecti ne duo illi hoſtes [illegible] lapſu eſt à fide, Propterea quod magna eſt infirmitas humanæ naturæ, [illegible] & [illegible] ſunt inſidiæ carnis & Diaboli. Quare [illegible] propter [illegible] petere Deum [illegible] in reliquis peccatis [illegible]. Quia [illegible] omnes [illegible] affectus, & [illegible] contra legem Dei [illegible], & [illegible] re poſſimus [illegible] Epiſto. ad Heb. cap. 12. [illegible] id eſt, [illegible] de [illegible].

Deinde petimus ut Dominus [illegible] bis confeſſione [illegible] fidei

profeſ-

[illegible] magis magisq́ confirmentur.

[illegible] in hoc versiculo duas grauißimas doctrinas [illegible] mire docet. Quod homi[illegible] Euangelium praelatis seruire in[illegible] suam fidem in eis languesce[illegible]. Deinde docet in [illegible] & [illegible] reliquias peccati.

[illegible] alienis parce seruo tuo.

Vel sic.

Conserua me etiam à superbis.

[illegible] versiculo petiuit, ut Dominus eum [illegible] insidiis carnis & diaboli defendat [illegible] petit ut etiam à falsis doctoribus e[illegible] superbos vocat, eo quod ambi[illegible] spargunt noua & plausibilia do[illegible] veritate pugnant, Sed habent ma[illegible] solent sua illa deliria miris coloribus [illegible] ornare. Detorquentes ad ea opti[illegible] Scripturae. Exempla sunt, Sacramentarij, Anabaptistae & Antinomi &c.

[illegible] in hac voce: Ne dominentur mihi: Petit ne [illegible]αναλογία καὶ χρηστολογίᾳ conscientiam [illegible] perturbent & illaqueant.

Tunc immaculatus ero.

QVOD si veritatem amplexus impiam doctrinam [illegible]fero, tum demum immaculatus, hoc est [illegible] fiero.

[illegible] delicto maximo.

Tum plurimum erro[illegible] & societate horribilium Iudiciorum, quibus contaminati sunt impij.

Innocens manebo à maximo delicto.

Maximum delictum vocat peccatum illud ipsum in quod neceſſe eſt omnes ruere qui impiam doctrinam amplectuntur. Non enim docent iuſtitiam fidei ſed iuſtitiam operum, fiduciam propriæ iuſtitiæ & ſapientiæ, & omnino à Chriſto abducunt, qui cum à Chriſto abductus fuerit, hunc neceſſe eſt in horrendos errores labi.

ET erunt ut complaceant eloquia oris mei.

Eloquia oris vocat doctrinam, meditationem vero cordis precationem. Vtrumque dicit Deo placiturum eſſe. Nam & gloriam Dei illuſtrabit & multos convertet & Deo adducet liberatos à vinculis Diaboli. Nam pius Doctor primum ſua doctrina Regnum Dei amplificat, & multa hominum millia ex faucibus Diaboli rapit. Deinde precibus ſuis multiplicia beneficia à Deo Eccleſiæ & Reipub. impetrat. Econtra vero impij Doctores blaſphemi ſunt erga Deum & pernicioſi hominibus. Quia ſunt vaſa iræ [illegible] Rom. 9.

Docet autem hic verſiculus, oportere ante omnia perſonam Deo placere, ubi enim illa coram Deo iuſta fuerit, tum demum laudatio accepta eſt, omneſque vitæ actiones & afflictiones Deo gratiſſimum ſacrificium, ſicut multa dicta ſcripturæ teſtantur.

Econtra vero ubi perſona Deo diſplicuerit, ibi doctrina, [illegible] uita, omnesq; uitæ actiones, & afflictiones Deo summopere diſplicent, Imo abominatio ſunt coram Deo, Sicut ſcriptum eſt Pſal. 108. Oratio eius fiat peccatum, Item Iohan. 6. Quia peccatores Deus non exaudit. Hæc colligenda ſunt exempla omnium temporum, ut exemplum Prophetarum Baal, qui ſpiculis lacerabant corpora ſua, & tamen eorum oratio ſimul & laceratio corporum abominatio erat coram Deo.

Diſerte autem dicit, Et meditatio cordis mei &c. Vt ſcilicet oſtendat, Quid ſit uera, & efficax oratio, Nempe inenarrabilis ille gemitus, & altiſſimum ſuſpirium, quale erat illud Moſi Exod. 14. Cum ipſe undiq; cinctus periculo ad Dominum ſuſpiraret. Hic eſt enim ille clamor qui totum cœlum replet, animumq; Dei expugnat, Sicut Deus ipſe teſtatur, quum inquit ad Moiſem. Quid clamas ad me? Eiuſmodi precationem, omnes uere pij ſine intermiſſione die nocteq; dicunt ſiue uigilant, ſiue dormiunt, ut teſtatur illud Cant. 5. Ego dormio ſed cor meum uigilat.

Hæc eſt igitur conſolatio, quæ afflictis mentibus proponenda eſt, cum queruntur ſe non poſſe orare, nec integras preces dicere, eaq; re grauiter anguntur. Hi ſciant ſe tum maxime & ardentiſſime pectore orare cum tantum ſuſpirant ad Dominum, ac infimum imo de pectore gemitũ ducunt

Domine adiutor meus & redemtor meus.

Concludit igitur Pſalmũ Exclamatione, quæ & ora tionem, & Confeſſionem fidei continet. Et ſimul docet quo tandē ōnis doctrina, inuocatio, et omnes cultus Dei directi ſint, uid: ad Chriſtū, in quo Deus pater uniuerſos teſauros ſapiētiæ, ſcientiæ, fauoris, et gratiæ poſuit, Tribuit autē Chriſto duo præconia. Primum enim uocat eum Adiutorem ; Quod uocabulum in germana translatione ſignificantiore uerbo redditum eſt, & magis Emphaſin uocis Hebreæ exprimit. Nam Zuri, proprie petram ſignificat, ſeu refugium. Eſt autem Chriſtus illa petra, in qua Eccleſia ſua per uerbum, & Sacramenta fundata eſt, & ſecura acquieſcit contra omnes furores Diaboli, & mundi, Deinde uocat eum Redemptorem, qui à peccato, ira Dei, Diabolo, et à morte æterna credentes in eum liberat. Sic uidemus nullum fere eſſe Pſalmum, in quo non mentio Chriſti fiat, Si minus expreſſis, certe myſticis, ſed ſatis tamen claris uerbis. Deo autem æterno patri Domini noſtri Ieſu Chriſti, toto pectore gratias agamus quod hanc tantam lucem ſacroſancti ſui uerbi nobis donauit, ut ueram & germanam ſententiam non modo Pſalm: Verumetiam totius ſanctæ Scripturæ, iam audire, diſcere, & alijs tradere liceat, Cui ſit laus, honor, & gloria in ſæcula, Amen.

PSALMVS XX.

Exaudiat te Dominus in die tribulationis,
Protegat te nomen Dei Iacob.

Mittat tibi auxilium de ſancto, & de Zion tueatur te.

Memor ſit omnis ſacrificij tui, & holocauſtum tuum pinguefiat, Sela.

Tribuat tibi ſecundum cor tuum, & omne conſilium tuum impleat.

LAETAbimus in ſalurari tuo, & in nomine Dei noſtri triumphabimus: Impleat Dominus omnes petitiones tuas.

Nunc cognoui, quoniam ſaluum fecit DOMINVS Chriſtum ſuum, Exaudiet illum de cœlo ſancto ſuo. dextera eius ſaluat potenter.

HI in curribus & hi in equis, nos autem in nomine DOMINI Dei noſtri inuocabimus.

Ipſi proſtrati ſunt & ceciderunt, nos autem ſurreximus & erecti ſumus.

DOMINE ſerua, Rex exaudiat nos in die qua inuocauerimus eum.

ARGVMENTVM.

ISTE Pſalmus eſt in genere προσευχητικῶν. *Orat enim pro his qui funguntur officio Magiſtratus, ut Dominus eis adeſſe, ſucceßum & uictoriam contra hoſtes ſuos donare uelit, ut ſcilicet in pace, & tranquillitate ſubditos regant. Tradit autem præclaram doctrinam de Magiſtratu, & con-*

tinet magnifica eiuſdem præconia. Primum, Quod hoc uitæ genus Deo placeat. Secundo quod Magiſtratus pij defendantur à Deo.

Tertio quod pro ijs orandum ſit. Quarto, quod hoc uitæ genus plenum ſit ingentium periculorum certaminum, ac difficultatum.

Nam Diabolus acerbiſsime odit, ac extinctas cupit omnes ordinationes diuinas, Inprimis uero tres illas Hierarchias, Eccleſiaſticam, politicam, Oeconomicam funditus conatur euertere. Quocirca in Eccleſiaſtica Hierarchia excitat hæreſes, ſchiſmata, Diſſenſiones, & diſtractiones animorum inter doctores Eccleſiæ. In politica uero Hierarchia excitat bella, cædes, & omnis generis tumultus. In Oeconomica uero uarias item turbas excitat, ut ſcilicet inter maritū & uxorē offenſiones exoriantur, ut liberi feroces & contumaces fiant, ſimiliter ſerui atq; ancillæ. Deniq; ut in triſtiſsimos caſus interdum optimi parentes incidant.

Sic quælibet Hierarchia habet ſuum Dæmonem. Vt igitur quilibet in ſua functione uocationis ſuæ officia prudenter, diligenter, ac recte faciat, ſcilicet ad gloriam Dei, & utilitatem hominum, neceſſe eſt uera & ardentiſsima uota ac preces Eccleſiæ ſemper pro omnibus ordinibus fieri, ut alteri alter manum porrigat, & ut paulino uerbo utar, συναγωνίζῃ in precibus ſuis ad Dominum.

Atq; hæc eſt cauſa, cur Propheta in iſto Pſalmo hortetur ad intentiſsimas preces pro Magiſtratu,

propte

propterea quod ipſi potentiſsimus & infeſtiſsimus hoſtis paratus ſit, qui omnia præclara & ſalutaria opera Magiſtratum interturbare ſummo ſtudet ubi enim publica tranquillitas per Magiſtratum conſtituta fuerit, ibi tum uera doctrina prædicari, & propagari poterit, tum gloria Chriſti illuſtrabitur, & Eccleſia eius ædificabitur, Tum & ſcholæ Chriſtianæ, religio & diſciplina ciuilis uigebunt & florebunt ſub toto cœlo.

Exaudiat te Dominus in die tribulationis.

Primum docet hic uerſiculus Magiſtratum uarijs tentationibus, afflictionibus, ac ærumnis exerceri, cauſa in promptu eſt. Quia Satan nouit quanta commoda per pium Magiſtratum Eccleſiæ Chriſti poſsint importari. Deinde oſtendit unde petendum ſit auxilium, uidelicet à Domino, & ſimul iubet abijcere omnem præſidiorum humanorum fiduciam, neq; cum impijs fœdera facienda eſſe, aut illorum opem implorandam: id quod Deus in ueteri teſtamento grauiſsime prohibuit, ut Deut. 7. ubi prohibet Deus fœdera, & coniugia Idolatricarum Gentium. Huc colligenda ſunt dicta ſcripturæ, ut Pſal. 26. Et cum impijs non ſedebo. Item Pſal. 129. Perfecto odio oderam illos &c.

Poſtremo docet idem uerſiculus functionem Magiſtratus non humanis uiribus aut conſilijs ſed diuinitus regi & fortunari, Ideo diſerte ait.

Exaudi

Exaudiat te Dominus.

Cum enim dicit, Exaudiat te Dominus simul tacite ad precandum hortatur. Quos enim exaudire debet Dominus, eosdem necesse est Deum inuocare, & ardentibus precibus opem ab ipso petere. Quemadmodum in eodem uersiculo propheta, Magistratum ad uigilantiam, & precationem hortatur. Q. D. Sis cautus, prudens, circumspectus, uigilans & aßiduus in precibus ad Dominum, Quia tu habes aduersarium acerrimum, potentißimũ, πολυτεχνώτατον, & mille nocendi artibus instructum qui in omnes occasiones intentus est, ut te euertat.

Protegat te nomen Dei Iacob.

Nunc docet ubi Dominus quærendus & inuocandus sit, uidelicet in eo coetu, & loco, ad quem suo uerbo, & Sacramentis seipsum alligauit. Vt autem in ueteri Testamento uocabatur Deus Iacob, hoc est, Deus illius congregationis, in qua sonabat uera doctrina à patribus Abraham, Isaac, & Iacob, tradita, & propagata. Ita in nouo Testamento uocatur Deus istius coetus, seu Ecclesię, quę docet & confitetur doctrinam Christi, & Apostolorum.

Deinde docet quæ sit piorum uerae tutae propugnationes, & præsidia, Nempe nomen Domini, Sicut & Salomon inquit, Prouerb. 18. Turris fortißima nomen Domini, ad eam confugit iustus, & saluabitur. Hortatur igitur pium Magistratum ut à

Domino auxilium ac defenſionem petat & expectat, & ſimul iubet cum ſuis uiribus, & conſilijs diffidere, Iuxta illud Pſalm. 33. Non ſaluatur rex per multam uirtutem & Gigas non &c.

Illud autem admonendus eſt lector, Vbicunq; in Scriptura nomen Domini occurrit, ibidem etiam tacite fidei mentionem fieri, ſeu fidem requiri. Nam Verbum, ſeu nomen Domini, & fides ſunt duo correlatiua.

Porro hic uerſiculus & doctrinam & Orationem complectitur, Nam hi duo cultus Dei coniuncti eſſe debent, atq; impoſsibile eſt, ut diuellantur. Qui enim docet, eundem & orare ſimul oportet et econtra, Wer da betet / der leret auch ſich ſelbs / vnd andere leute. Alſo ſehen wir das jmer ein Gottesdienſt aus dem andern fleuſſet.

Mittat tibi auxilium de ſancto.

Duplicem doctrinam hic uerſiculus continet. Primum enim docet, quod Deus mirabili modo ſupra & citra omnem captum humanæ rationis pios adiuuet, & glorificet. Nam uocabulum Sancti ſignificat occultum, arcanum, myſticum ac inenarrabilem modum, & plane eiuſmodi quem mens humana excogitare aut præuidere minime queat, Cuiuſmodi ille modus erat quo Deus populum Iſrael educebat ex Ægypto, & de manu Pharaonis liberabat

Ad hunc modum Deus per exiguum manum Gedeonis, uidelicet per 300. uiros tam firmum exercitum Midianitarum profligauit, ac fudit. Cum enim in exercitu Gedeonis 32. millia uirorum eſſent, tantum trecentos ex tanta multitudine iuſſus eſt à deo retinere. Itē hoc eodē mirabili modo Deus Abrahæ filium promiſſum Iſaac donabat. Item hoc mirabili modo Deus Ieroſolymam ab obſidione regis Aſſyriorum Sennaherib liberabat, 4. Reg. 19 Item, Ad hunc modum mirabilem, ac myſticum, Deus Regnum Antichriſti hoc noſtro ſeculo labefecit, ac deſtruere cœpit, uidelicet per hominem obſcuriſſimum & infirmiſſimum & omnibus humanis preſidijs deſtitutum.

Poſtremo hoc mirabili & arcano modo Deus omnes pios uult iuuare, ac liberare omnibus periculis corporalibus & ſpiritualibus.

Ideo autem Deus arcano & mirabili modo opem fert pijs, ut ipſi occaſionem habeant exercendæ fidei & inuocationis. Denn ſol der glaube ſein macht vben/ vnd Gott ſeine wunderliche hülffe beweiſen/ſo mus es heiſſen / Jch weis nicht wo aus/ oder wo ein.

Hæc eſt una doctrina. Altera eſt, Quod in omnibus periculis totam cauſam noſtram Deo commendare debemus, iuxta illud Pſalmi, Commenda Domino uiam tuam, & ipſe faciet, nec de euentu ſimus ſolliciti, Sedulo quiſq; officium ſuum faciat in uocatione ſua, interim gubernationem rerum omnium Deo commendet.

Hanc regulam teneant iam Principes noſtri qui propter defenſionem piarum Eccleſiarum cum Romano pontifice, eiuſq; ſatellitib. bellum gerunt, ut officium ſuum faciant in comparandis copijs &c. Sed ubi uires quam poßint firmißimas collegerint, ſummopere caueant, ne illis nitantur & confidant, Sed Domino negocium totum belli gerendi ac gubernandi commendent, & dicant Domino, Sis tu dux belli. Non enim gladius aut arcus noſter ſaluabit nos. Sed tu ſolus es Domine, qui das ſalutem Regibus, & aufers ſpiritum principibus.

Non enim difficile eſt Deo per exiguam manum firmißimas hoſtium copias fundere & profligare. Er hat dieſe kunſt offt beweiſet / er kan ſie noch.

Et de Zion tueatur te.

Repetitio ſeu Tautologia eſt, Q. D. Non eſt quod humana præſidia ab ullis populis petas, & expelles, Sed de Zion opem feret tibi Dominus, id eſt ex eo cœtu, ubi Deus habitat ſuo Verbo, Promißione & Sacramentis, hoc eſt, de Eccleſia, quæ pro pio Magiſtratu ardentißimo pectore uota facit. Deus enim non niſi in Eccleſia, id eſt, congregatione piorum uult inuocari & exaudire preces. Docet igitur Propheta Deum exaudire preces Eccleſiæ & piorum, & iiſdem precibus moueri ut opem ferat pio Magiſtratui, eiq; uictoriã contra hoſtes donet, Das Gebet der Chriſten muß den Bapſt/ vnd Türcken ſchlahen / Menſchliche Krafft vnd macht wirds nicht allein thun/ *Interim tamen non ſunt abijcienda arma, aut negligendu humana præſidia, quo minus Deum tentemus, Media ſemita incedendum eſt, ita ut nec ad dextram, nec ad ſiniſtram nimium rapi nos ſinamus, Vbi magnæ copiæ paratæ ſunt, non eſt illis confidendum, nec ſi illæ defuerint, deſperandum.*

Memor ſit omnis ſacrificij tui.

Precatur hic ut omnia conſilia, opera & negocia pij Magiſtratus Deo accepta & grata ſint Optat et precatur ut Dominus pium Magiſtratum & ſacrificia eius clementer reſpiciat.

Sacrificia pij Magiſtratus ſunt Timor Dei, & fiducia erga Deum, uera Inuocatio, Item propugnatio ac defenſio, miniſterij Eccleſiaſtici conſeruatio, politicæ iuſtitiæ, publicæ pacis, pudoris, ac libertatis.

Platonis dictum Magiſtratus debet conſeruare pacem, iuſtitiam, pudorem, libertatem.

Sacrificia Veteris Teſtamenti erant Mactationes pecudum.

Noui Teſtamenti ſacrificia ſunt, Mortificatio ueteris hominis ideo addit Propheta.

Et holocauſtum tuum pinguefiat.

Summum & præſtantiſſimum ſacrificium Ve-

teris Testamenti erat Holocaustum, Erat autem figura ſeu typus ueri ſacrificij illius quod in Nouo Teſtamento pij reddunt Domino, uidelicet, Mortificationis carnis, Vt enim in ſacrificio Holocauſti tota uictima igne conſumebatur. Ita in ſacrificio noui Teſtamenti id eſt, Pœnitentia, omnes uitioſi affectus repugnantes legi Dei mortificantur, neq; illa mortificatio ſubito fit, ſed toto uitæ tempore à pijs fieri eam neceſſe eſt.

Ignis quo illi praui affectus id eſt, uetus homo comburatur, eſt ardor Spiritus id eſt, fides.

Sunt igitur ſacrificia noui Teſtamenti in ſpecie hæc: cor contritum & humiliatum Pſal. 50. id eſt, Verus timor Dei, & fiducia erga Deum. Vera inuocatio, & Gratiarum actio, Confeſſio fidei. Propagatio Euangelij, Tolerantia afflictionum, Aſsiduitas in exercendis officijs uocationis. Hæc ſunt uera illa piorum in nouo Teſtamento ſacrificia, quæ alias uocari ſolent ἐυχαρίστικα ſacrificia. Porro unum eſt propiciatorium ſacrificium, quod eſt meritum Chriſti, de quo alias dictum eſt.

Obſeruandus eſt autem Hebraiſmus. Pingue ſignificat acceptum, iucundum, fortunatum, egregium. Hoc Epitheton tribuit Scriptura omnibus ſacrificijs piorum, quod ſint coram Deo accepta, iucunda, precioſa. Hæc per antitheſin illuſtranda ſunt. Particula Sela, uerſiculo addita eſt indicium ardentis & cuiuſdam affectus ſpiritualis. Admoneo autem lectorem ne hunc uerſiculum obiter per *currat. Sed ut ſingula illius uerba diligẽter perpendat. atq; ſciat hic inſignem quandam latere doctrinam, quæ aſſidua lectione, ac meditatione eruenda eſt.*

Tribuat tibi quod cor tuum exoptat.

Hactenus petiuit, ut Dominus pium Magiſtratum eiusq; ſacrificia clementer uelit reſpicere, atq; ita petiuit à Domino ſpiritualia beneficia. Iuxta illud Matth. 6. Primum quærite regnum Dei. Nunc in iſto uerſiculo corporalia quoq; beneficia petit, uidelicet, ſucceſſum in omnib. negocijs & ſtudijs politicis, & uictoriam contra hoſtes qui uel politicam diſciplinam, iuſtitiam, pacem, libertatem pudorem & ſimiles ciuiles uirtutes, & bona ciuilia funditus delere, uel piam doctrinam extinguere, et uaſtare Eccleſiam Chriſti, eiusq; membra trucidare conantur. Optat igitur, et precatur hic Eccleſia, ut Dominus omnia pij Magiſtratus, conſilia, ſtudia, & conatus fœliciter gubernet & fortunet. ſimulq; hortatur piũ Magiſtratum, ut ſumma cum humilitate hæc bona corporalia ipſe quoq; petat à domino. Poſtremo docet nulla quantumuis pulchra, & in ſpeciem ſalutaria conſilia fœlicia eſſe ſine benedictione diuina, h. e. niſi à domino illa regantur & gubernentur, ſicut teſtatur Salomon Prouer. 8. Meũ eſt & conſilium & factũ. Pſal. 32. Dominus diſſipat conſilia gentiũ. Huc colligenda ſunt exẽpla, ut illud Pharaonis qui cũ populũ Iſraël inſequutus delere funditus cogitaret,

ret callidiß: & prudentißimum excogitauit consilium. Nam primum iußit populum immodicis laboribus frangere, quo cum se nihil uideret proficere, aliud excogitauit, uidelicet ut obstetrices masculos infantes in ipso partu necarent, quod cum & ipsum irritum esse experiretur omnes masculos natos in isto populo iußit in flumen conijci.

Postremo cum armatis copijs populum Israel conatur iuxta mare rubrum inermem opprimere ipse in rubro mari submersus perijt cum toto exercitu. Sic omnia ipsius preclarißima cogitata consilia in opprimendo populo Dei infoelicia fuerunt & irrita.

Ad hunc modum & nos hodie Aduersariorum nefaria consilia in delenda doctrina Euangelij, & opprimendis pijs Doctoribus, uidemus irrita ac infoelicia esse. Quia scriptum est Prouerb. 21. Non est prudentia, non sapientia, non consilium contra Dominum.

2. Hoc loco agitari etiam solet questio. Vtrum con[illegible] contemptores, ac persecutores Euangelij orandum sit.

Responsio. Duo sunt genera persecutorum Euangelij. Alij enim sunt sanabiles, qualis erat Paulus ante suam conuersionem. Eiusmodi plures alij fuerunt, qui postquam admoniti & recte de Euangelio instituti fuerunt, persequi illud desierunt. Quare pro eiusmodi persecutoribus orandum est tantisper dum ignorantes, & nondum satis instituti & admoniti persequuntur ueritatem.

Alij autem ſunt inſanabiles qui ſcientes & conuicti agnitam ueritatem perſequuntur.

Non igitur pro illis, ſed contra illos orandum eſt, Quod autem contra obſtinatos & induratos contemtores, & perſecutores uerbi orandum ſit teſtantur plurima dicta ſcripturæ, ut illud Pſalmi 139. Vtinam Deus occideres peccatores, Quia blaſphema de te loquuntur. Nonne qui oderunt te Domine &c. oderam illos & indignor quod tibi reſiſtunt, Perfecto odio oderam illos &c. Item, Pſal. 79. Effunde iram tuam in gentes, quæ te non nouerunt. Item redde inimicis noſtris ſeptuplum in ſinu eorum. Item Pſalm. 82. Imple, facies eorum ignominia, Huc pertinet illud Iohannis 1. Iohan. 5. Eſt peccatum ad mortem, pro illo non dico, ut roget quis. Peccant autem peccatum ad mortem in Spiritum ſanctum. Certum eſt autem omnes induratos perſecutores Euangelij, & omnes obſtinatos peccatores ac impœnitentes peccare in Spiritum ſanctum.

Et quid multis ſcripturæ ſententias opus eſt colligere cum ipſa Oratio Dominica non doceat contra omnes obſtinatos perſecutores uerbi orare. Cum ait Sanctificetur nomen tuum, Adueniat regnum tuum, fiat uoluntas tua: ibi ſimul orat Eccleſia ut Deus deleat eos qui obſtant quo minus nomen Dei ſanctificetur, regnum eius adueniat, & hic impleatur uoluntas ſua: ſicut fit, quando conuertat ſi ſunt ſanabiles, aut confundat, & perdat ſi contra conſcientiam peccare pergant. Ex his clare apparet uerum precationem ſemper cum imprecatione coniunctam eſſe, Quemadmodum & uera doctrina nunquam ab increpatione ſegreganda eſt.

Omne conſilium tuum impleat.

Hoc eſt omnia conſilia tua fortunet ac uoti te compotem reddat.

Gloriamur in ſalute tua.

Et in nomine Domini ſigna proferimus ſeu erigimus.

Vocabuli Gloriari, mira Emphaſis eſt apud Hebræos, Non enim ſignificat uanam fiduciam & confidentiam. Sed exhortantis uerbum eſt, ut ſcilicet fiducia diuini auxilij pugnemus.

Nunc incipit Propheta deſcribere utrorumq; & piorum & impiorum principum exercitum & facit Antitheſin. Et primum quidem deſcribit πανοπλίαν piorum, & oſtendit quibus ipſi præſidijs ac copijs freti bellum gerunt, uidelicet, Gloriamur in ſalute tua, & in nomine Domini ſigna erigimus. Unſer weſen/macht/krafft/ſtercke/ſtehet auff den namen des HERRN/oder auff Gottes hülffe.

Docet autem hic uerſiculus, quibus rebus freti pij Principes bella gerant cum hoſtibus ſuis. Nituntur nomine Domini id eſt promiſſionibus Dei, & in-

& inuocatione nominis diuini confiſi ac freti conſcribant exercitus,& arma capiant contra hoſtes ſuos, Et licet firmiſſima præſidia & magnas copias compararint, magnumq; robur militum habeant: tamen abiecta omni humanarum uirium fiducia ſumma cum humilitate coram Deo, μέτα φόβου ϗ τρόμου, ut Paulus inquit, copias ſuas educent in aciem imitantes exemplum Dauidis, & aliorum piorum Regũ ac principum exempla, Hortentur item ſubditos ac milites ſuos, ut prius pœnitentiam agant, quam gladium in hoſtem ſtringant.

Deinde docet idem uerſiculus, quod minimum momenti in armis, bombardis robore militum, uiribus ac præſidijs humanis ſitum ſit, Sed diuinitus donari uictoriam, ut oſtendunt plurima teſtimonia ſcripturæ. Vt illud Pſalmi 33. Non ſaluatur rex per multam uirtutem, & Gygas non ſaluabitur in multitudine uirtutis ſuæ. Fallax equus ad ſalutem, & magnum eius robur non liberat &c. Ecce oculi Domini ſuper timentes eum &c. Item, Pſalm. 43. Non .n. in arcu meo ſperabo, & gladius meus non ſaluabit me. Item, Pſal. 59. Vana ſalus hominis, in Deo faciemus uirtutem, & ipſe ad nihilum rediget tribulantes me &c. Huius generis plurima teſtimonia paſſim extant in ſacris literis, quæ oſtendunt ſucceſſum in bellis gerendis, ac uictoriã non in magnis copijs, & firmiſſimo militum robore, ſed in benedictione Domini ſitam eſſe. Das es nicht liege an groſſer rüſtung/vñ menſchlicher macht/kraft vnd ſtercke / ſondern daran das Gott mit im ſpiel ſey/vnd forne an der ſpitze. Vt ipſe ſit Dux belli, ubi enim Dominus exercitum duxerit, & gubernarit, ibi non modo pijs bellatorib. addere ſolet animum, uerumetiam hoſtib. noſtris terrorem incutere, Vt etiamſi uiribus ac præſidijs humanis longè ſint ſuperiores: Tamen adeo exanimentur metu, ut non auſint prælium cum hoſtibus committere, ut nec gladium ſtringere, nec arcum poſſint intendere, nec horrida arma tractare, Das jn zugleich hertz vnd hand dahin ſincke vnd gar entfalle. Vt territi deniq; fugam capeſſant. Iuxta illud Pſalmi 76. Ab increpatione tua Domine, equus & currus ſomno opprimuntur.

Huc pertinent iam exempla, ut illud 4. Reg. 7. ubi Dominus terrorem Syrijs, qui obſidebant Samariam, incuſſerat, ut ſibi ſonitum curruum & equorum, & ualidi exercitus audire uiderentur, atq; ita metu exanimati, fugerent, Ecce mercede conduxit aduerſũ nos rex Iſrael reges Hetheorum & Ægyptiorum, & uenerunt ſuper nos, Surrexerunt ergo, & fugerunt diluculo, & reliquerunt tentoria ſua, & equos & aſinos in caſtris &c. Item 1. Reg. 14. admodum illuſtre huius rei exemplum legimus, ubi ad ſtragem 30. uirorum quam Ionathas cum ſolo armigero ſuo comitatus fecerat, totus exercitus Philiſtinorum fugitando fugere cœpit, Quia Dominus: ut textus inquit; terrorem Philiſtimis incuſſerat.

Simile exemplum libro V. Tripartitæ Hiſtoriæ cap. 45. ſcriptum extat. De ciuitate quadam Niſibi, quam cum rex Perſarum Sapores obſidione premerit, & iam aut deditio facienda eſſet, aut ciuibus fame pereundum, Deus mirabiliter ſanctam iſtam ciuitatem ſeruauit, & hoſtilem exercitum profligauit, Nam cum iam hoſtibus reſiſti non poſſet amplius humanis uiribus, Vir pius, Iacobus Epiſcopus Eccleſiæ precibus impetrauit à Domino ut ipſe per Cyniphes & culices diuinam ſuam potentiam & diuitias declararet, & coſentibus eium opem ferret, uix ſimulatq́; preces ſuas dixerat, tanta uis Cyniphum et Culicum Camelos et equos Perſarum inuaſit, ut uim puſillorum iſtorum animalium non ferentes, ſeſſores ſuos excuſſerint, & acies perturbarint, atq́; ita urbs obſidione, hoſtibus profligatis, liberata eſt. In eadem hiſtoria mirabilem uiſionem ſcriptor commemorat, uidelicet, Quendam imperiali ſchemate amictum in muro ſtantem uiſum fuiſſe, & ab ipſo Perſarum rege conſpectum. Qui haud dubie fuit Angelus Domini qui miſſus à Deo, Cyniphes illos & Culices immiſit Camelis & equis, & hoſtibus terrorem incuſſit &c.

Admonet autem nos hæc hiſtoria, Chriſtum pro ſuis excubias agere, & eos mirabili modo ſupra et extra captum humanæ rationis liberare &c. Iuxta illud Pſalmi 4. Mirifice Deus gubernat Sanctos ſuos &c.

Diſerte autem dicit, In nomine Domini ſigna proferimus uel tollimus.

Significat autem Propheta Dauid ſe non ſolum pro Republica ſeu Politia. Sed multo magis pro uera Religione, pro uera doctrina, ueriſq; cultibus Dei pugnare. Quia Magiſtratus non modo defenſor & cuſtos eſt politiæ. Verum etiam Eccleſiæ ac ueræ religionis quod ad externam diſciplinam attinet. Quare ad officium pij Magiſtratus pertinet ut non minus contra hoſtes Euangelij, qui uaſtare pias Eccleſias, & ueram doctrinam conantur opprimere, quam aduerſus illos, qui publicam pacem turbant, & latrocinium exercent, arma capiant.

Quia uero & locus admonet, uiſum eſt hic Quæſtionem aliquam agitare. Videlicet, Vtrum pio principi liceat alterius pij principis, quem Imperator indicta cauſa damnauit & proſcripſit, regionem armis inuadere & occupare, præſertim cum ſocietate ueræ religionis, conſanguinitate, & alijs uinculis amicitiæ cum eo coniunctus ſit.

Reſponſio. Quod hoc bona conſcientia facere id nequeat, plurima argumenta poſſunt colligi. Sed pauca recitabimus.

Primum. Cum conſtat regionem pij principis amplecti, fouere, propagare & profiteri doctrinā Euangelij, & alere, ac tueri multos pios & præclaros Doctores & propagatores purioris doctrinæ, qui ampliſſime, & de præſenti ſeculo, & de po-

ſteritate meriti ſunt &c., nullo modo iſtam regionem hoſtili manu, uel quouis alio pacto licet pio principi inuadere, & occupare, quo minus ſcilicet contriſtet Spiritum Sanctum. Porro contriſtare Spiritum Sanctum, hoc eſt pios Doctores & auditores uerbi in acerbiſſimum mœrorē, & luctum conijciunt. Epheſ. 4. καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ θεοῦ.

Secundum. Deus ſummopere diligit, reſpicit, curat timentes eum, & qui ſacroſanctum uerbum eius ſumma reuerentia, gratitudine, amplectuntur, magnifaciunt, & ſumma conſtantia profitentur, & propagare ſtudent, Solcher nimpt ſich Gott mit ernſt an/ nec ferre ullo modo poteſt, ut quis eos afficiat iniuria, aut contriſtet, nam omnem illorum afflictionem, & iniuriam ſuam eſſe ducit. Sicut diſertè ipſe teſtatur per prophetam Zachariam 2. Qui uos tangit, tangit pupillam oculi mei. Item Actorum 9. Chriſtus ad Saulem perſequentem Eccleſiam eius inquit. Saule Saule, quid me perſequeris. Item, Pſal. 116. Precioſa in conſpectu Domini mors Sanctorum eius. Huc & ſimilia dicta pertinent &c.

Quod autem Deus grauiſſime offendatur, ſi quis aliquem pium contriſtat, aut alioqui iniuria afficit. Significat exemplum Nabath, cui Rex Achab uineam eripuerat 3. Reg. 21. eumq; lapidari curarat. Verum Rex Achab haud impune id tulit, it, ſed poſtea grauißimas huius iniuriæ & parricidij pœnas dedit. Hinc natum eſſe arbitror prouerbium illud Germanicum. Es iſt mit den heiligen nicht gut ſchertzen.

Tertium. Quod eiuſmodi princeps, qui iuſſu aut rogatu Imperatoris, pij illius principis proſcripti &c regionem inuaſurus eſt, horrendum ſcandalum excitaret. Haud enim obſcurè oſtenderet, ſe colludere cum Papa, & omnibus acerrimis hoſtibus Eccleſiæ Chriſti, & mutuas cum illis organis Diaboli operas tradere, in opprimenda doctrina Euangelij, ac delenda uera Eccleſia.

Chriſtus inquit Matth. 18. Væ homini per quem uenit ſcandalum. Certe hæc uox Chriſti non ſolum corporales. ſed æternas pœnas comminatur, omnibus ſcandalorum autoribus.

Quod autem maius & horribilibus & pernicioſum ſcandalum eſſe poßit, quam ſi ipſo facto declares, te cum omnium acerrimis hoſtibus ac perſecutoribus Euangelij conſpirare, teq́ illorum eſſe ſatellitem ad exercendam multiplicem Tyrannidem in Eccleſia, Politia, & Oeconomia, ut omnia cædibus miſceantur. Quid hoc enim aliud eſt, quam fœdus facere cum Diabolo? Non enim hic unum aut alterum pium offenderis, Sed uniuerſas pias Eccleſias. Ja viel tauſent Chriſten. Imo totum chorum Angelorum in cœlo.

Quod ſi ſatius illum, qui [illegible] ſcandalizauerit [illegible] ipſi eſſe [illegible] naria de collo ſuo ſuſpenderetur, & ipſe demerga- tur in profundum maris. Quanto plus [illegible] tur is qui omnes pios in terra, & omnes Angelos in cælis ſcandalizauerit, & conturbarit?

Quoniam Deus in ſcriptura grauiſſime dam- nat, pijs principibus ac populis præcepit, ne cum idololatricis regibus, principibus, ac populis fœdera faciant, aut connubia iungant, ſed iubet eos illo- rumque ſocietatem & amicitiam ſummopere fu- gere, vitare, & auerſari, & abominari; ut Pſalm. 25. Non ſedi cum concilio vanitatis, & cum ini- que agentibus non introibo. Odiui Eccleſiam mali- gnantium, & cum impijs non ſedebo. Item Pſalm. 15. Qui impios negligit. Wer die Gottloſen ach- tet nicht / *Item Ioſue 23. De connubijs & fœ- dere idololatricarum gentium ſeueriſſime prohibe- tur populo Iſrael, & tamen ſucceſſum atque victoriam in bellis ei denegat, ubi cum idololatricis gentibus ſe coniunxerit. Sic enim ſcriptum eſt. Quod ſi volueritis vos & ipſi adhærere gentibus, quæ re- liquæ ſunt, & cum eis contraxeritis connubia, iam nunc ſcitote, quod Dominus Deus veſter non eas deleat ante faciem veſtram, ſed erunt vobis in la- queum, & pedicam, & ſudem in latere veſtro, & ſpinam in oculis veſtris, donec vos auferat & diſ- perdat de terra hac optima, quam tradidit vobis, &c. Item Deuteron. 7. Non inibis cum eis fœdus,*

nec miſe-

[illegible] ſociabis cum eis coniugium: [illegible] filio tuo, nec filiam illi- [illegible] ſeducet filium tuum ne [illegible] alijs, iraſceturq́; furor [illegible] [illegible], dicatq́; hoc praecē- [illegible] pertinere, ſunt ad nos [illegible]: Nunc certe Cerimonialia nec [illegible] ad nos pertinent: Tamen hoc conc[illegible] Generibus praecepti de uitan- dis fo[illegible] et connubijs idolatricarum Genti- um ad [illegible] temporum homines pertine- re [illegible] de hoc praecepto dicendum eſt, quod de [illegible] dici ſolet, uidelicet non ſpeciem, Sed [illegible] praecepti ad nos in nouo Teſtamen- to pertinere.

[illegible] autem hi qui cum idolatricis gentibus, [illegible] ſeſe coniungunt, nullum ſuc- [illegible], teſtatur exemplum populi Iſrael, qui [illegible], quoties cum idolatricis gentibus ſeſe [illegible] eſt. Huc pertinet illuſtre illud [illegible] Iudae Maccabaei, qui mirificos ſucceſſus in [illegible] Antiochum Epiphanem habuit, at- que [illegible] uictorias obtinuit, donec mandato diuino obtemperaret. Verum illico poſtquam foe- dus cum Romanis feciſſet, infoeliciſſime pugnauit, [illegible] tandem ipſe cum duobus fratribus Ionatha et Simone miſerrime perierit. Wie gar jemer- lich kam der groſſe theure Man vnnd Judas

[illegible]
[illegible]
gen [illegible] bergen [illegible]

[illegible]
dere, per [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] de [illegible]

Impleat Dominus omnes Petitiones tuas.

Q. D. [illegible] pro [illegible] tis, & pro [illegible] pro [illegible] [illegible] ac [illegible] Dei [illegible] et.

Caeterum [illegible] superiorem [illegible] ut pios admoneam: in omni gubernatione Ecclesiastica, Politica, Oeconomica opus esse assidua [illegible] graui precatione, & [illegible] satis [illegible] [illegible] [illegible] salutaris [illegible] vij experimur. Vt ipse nobis adsit sua protectione ac benedictione, sed multo magis in initio [illegible] cationis ac negocij preces neganda esse/ Denn [illegible] gilss allweg [illegible] vnd fleissig bitten. Propterea quod Satan initio, medio, ac fine [illegible] sanctissimorum & saluberrimorum negotiorum & operum vehementissime solet insidiari, [illegible] Quare nullum impedimentorum genera obijcit [illegible]

[illegible] deterreat, aut à pio & ſalutari [illegible] auocet, aut certè retardetur. Vt [illegible] populi Iſraëlitici qui pri[illegible] ſuo ceperat, cum per[illegible]. Verum poſteà in ſolitu[illegible] in exemplo Moiſi qui [illegible] fortiter [illegible] ad extremam [illegible] cœpit. Item in exemplo Sampſonis [illegible] res heroicas & ſalutares geſſiſſet [illegible] & muliercula dementatus fœdè lapſus eſt. Item in exemplo Saulis cuius miſſa [illegible] Verum exitus plane fuit tragicus. Item in exemplo Salomonis, qui poſtquam [illegible] documenta & pietatis & prudentiæ in [illegible] gubernatione ſua dediſſet, ad extremum [illegible] voluptatibus totum ſe tradidit: Sed etiam in gratiam concubinarum idolis ſacrificauit, qui quidem lapſus & turpitudinis & ſcandali plenus eſt.

Sed dicet aliquis. Quare Deus ſinit interdum [illegible] gubernatione ſua Eccleſiaſtica, Politica, & [illegible] infeliciter habere ſucceſſus.

Reſpondeo. Certo conſilio Deus interdum pios in negocijs præclariſſimis & ſaluberrimis non ſinit proſperos habere ſucceſſus aliquandiu. Primum, ne in ſecuritatem, ſuperbiam, aut præſumptionem ruant. Hæret enim in Sanctis adhuc multiplex infirmitas. Deinde ut fides eorum & inuocatio exerceantur. Poſtremo, ne propriæ ſapientiæ te ſua conſilia [illegible] lium.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in medio [illegible] ſe vocatio [illegible] [illegible] [illegible] dotes fuiſſe legimus, ut hoc pacto in humilitate [illegible] tinerentur.

Nunc cognovi quod Dominus ſalu

Regem ſuum.

In media precatione plus experitur, et ſen[illegible] ſolationem Spiritus ſancti [illegible] [illegible] exauditum a Deo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] nunt paratum eſſe auxilium. Itaque quaſi in media [illegible] habet auxilium Dei, quod [illegible] [illegible] [illegible] ſenſum poſitum eſt. Iuxta illud Pſalmi 56. In qua cunque die invocavero te, ecce cognovi quoniam D[illegible] meus es.

Continet igitur hic locus egregiam et iucun

da

[illegible] Quod impij diligen-[illegible] ſis infamant, de Deum quidem [illegible] ti pectora [illegible] in medio conatu actionum ſuarum & in media [illegible] præſentiam, & auxilium Dei [illegible]. [illegible] fructum ſeu uirtutem fidei [illegible] id eſt, Certitudinem [illegible] ſtatuant [illegible] Das ſie gewis ſein her[illegible] ſo das ſie einen gnedigen [illegible] zu Gott und allen gnad [illegible] / wenn ſie jn anrüffen. Talis [illegible] in ſancto patriarcha Abraham [illegible], ſpem quod ideo ſe patrem fore [illegible], [illegible] πληροφορηθεὶς ὅτι ὃ ἐπήγγελται [illegible] καὶ ποιῆσαι.

[illegible] opponendam eſſe [illegible], quam docent impij Sophiſtæ.

Et exaudiet illum in cœlo ſancto ſuo.

Tribus [illegible] Eccleſia, primum uocat eam ſanctum [illegible], Deinde Zion, Poſtremo, cœlū ſanctū [illegible] Sancti & Zion, Supra ſatis [illegible] uocabulum cœli explicandum. [illegible] ac lux per Metaphorā. [illegible] ampliſsime ſuo ambitu terram et omnia [illegible] ſunt complectitur, Ita inenarrabili [illegible] gratia Dei in Chriſto exhibita, omnia qui ſunt in Eccleſia, hoc eſt, congregatione piorum complectitur, & fouet, nec ſinit quenq;

[illegible] Christianos sese [illegible]

[illegible]

Deo [illegible] potenter opitulatur.

[illegible] Dei [illegible] verbo Dei [illegible] ad humana præsidia pertinent [illegible] se hostibus suis, & dicit, Deum [illegible] opitulatur. [illegible] Et iam [illegible] Propheta hostium [illegible] tentiam, robur, vires, copias, ac exercitum [illegible] re, & ait.

Hi in curribus & in equis.

[illegible] Ecclipsis est; Deest enim verbum [illegible] Nomine curruum & equorum complectitur [illegible] pro maligna [illegible] equis nitebant. Omnia quæ ad firmum [illegible] pertinent, robur militum, multitudinem equorum & armorum [illegible] auri atque argenti [illegible] nervos belli vocant, [illegible] potentissimorum regum & Principum, auxilia [illegible] Hæc autem omnia Propheta [illegible] nihil quicquam valere, [illegible]

[illegible] potentiam Dei [illegible]
[illegible] ista gentis, fortissima praesi-
[illegible] appellat uirum & equos
[illegible] & equi ad diuina prae-
sidia [illegible]

[illegible] solatium huma-
[illegible] praesidium illorum, inquit,
[illegible] eine schöne rüstung. No-
[illegible] sunt nomen Domini Q. D.
D[illegible] protector & saluator, ducit &
gu[illegible] exercitum, qui uno uerbulo suo
uers[illegible] hostium nostrorum potest
frang[illegible] est qui unico uerbo coelum &
terram [illegible] quae in eis sunt, creauit. Sicut
scri[illegible] psalmo 32. Verbo Domini coeli firma-
ti [illegible] oris eius omnis uirtus eorum. It-
e[illegible] ipse dixit & facta sunt, Denique Do-
[illegible] qui aufert Spiritum Principibus.

[illegible] aliquis, Tamen & pij in bellis utun-
tur [illegible] & equis, & id genus tormentis belli-
cis?

[illegible]. Vtuntur illis uelut medijs quibusda-
d[illegible] Deus successum & uictoriam donare
s[illegible] apparet in exemplo Iosuae, Gedeonis, Daui-
dis [illegible] enim per media abs se ordinata &
[illegible] omnia beneficia & spiritualia, & cor-
pora[illegible] largitur. Victum & amictum per la-
[illegible] sudore uultus nostri donum prophetiae
[illegible] intellectum scripturae per lingua-

rum

[illegible] ſcripturæ ſenſu, magno animo

[illegible]

[illegible] & deiecti ſunt, nos autem

[illegible] ſtabiliti ſumus.

[illegible] triumphantis & canentis [illegible]

[illegible] uiſibilem. Cum enim fides ſit

[illegible] ἔλεγχος

[illegible] uerbo promiſſionis & Spiritu

[illegible] quæ coram carnalibus oculis ap-

[illegible] ſtatuit ſe ea [illegible] eſſe

[illegible] exemplo Abrahæ conſpicitur, qui

[illegible] & uxor eius ſterilis, tamen

[illegible] ſe promiſſam ſobolem ex ea ſuſce-

[illegible] ſe uiuere, ſic nos credimus, ſpera

[illegible] corpora noſtra in nouiſsimo die

[illegible] in terram, & puluerem

[illegible]

[illegible] ad omnis generis afflictiones

[illegible] accommodanda eſt. Quoties enim

[illegible] aut Diabolus, aut mors, aut conſci-

[illegible] hanc ſententiam apprehenda-

[illegible] horrendis ſpectris peccato, morti, Dia-

[illegible]

[illegible] eſt in his uerbis, ipſi corrue-

[illegible] enim hoſtes noſtros initio pugnæ

[illegible] ſtetiſſe, Verum in medio conatu

& [illegible] eſſe, more conchæ, quæ in medio co

[illegible] Pſalm. 58. qui egregie pingit furo-

rem [illegible] hoſtium Eccleſiæ, quinq; ſimilitu-

[illegible] à tormentis, [illegible] cha, aheni, & ſpinis aridis.

Secundò vero docens eadem verba pios ſubito quidem infirmos eſſe, & pluribus uti impedimentis, atque quò minus felices ſint rerum eventus, & ſuccedà. Nam vocabulum Incurvari ſignificat infirmitati, Sed in media pugna, [illegible] ſtatuò confirmari & corroborari, ut oſtendunt hæc verba Nos erecti ſumus.

Quia Deus per noſtram infirmitatem vult declarare ſuam virtutem ὁ κράτος τῆς ἰσχύος αὐτοῦ contra Diabolum & organa eius, iuxta illud 1. Cor. 1. καὶ τὰ ἀσθενῆ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ θεὸς ἵνα καταισχύνῃ τὰ ἰσχυρά. Atque huius ſui divini conſilij, hæc eſt ratio, primum ut perturbet rationes Diaboli in opprimendis pijs, ac delenda Eccleſia, Deinde ut pij occaſionem habeant exercendæ fidei, & invocationis. Tertio ut pios à præſumptione ſeu iniuſta confidentia conſervet, ſi enim omnia illis ex animi ſententia ſemper ſuccederent & non illis interdum varia impedimenta obijcerentur, futurum eſſet, ut ſuis viribus ſua ſapientia, & induſtria confiſi Deum negligerent. Poſtremo ut ſolius Dei ſit regnum potentia, & gloria. Auff das wir vns nichts wiſſen noch können rhümen/denn des HERRN.

Salvum Domine, Rex exaudiat nos cum invocaverimus eum.

Epipho-

[illegible] eſt, & repetitio petitionis, quia Pſalmum [illegible] eſt. ideo autem petitionem ſuperiorem repetit, ut pios admoneat ſe perpetuo [illegible] diuino auxilio, conſilio, & gubernatione [illegible] in omni negociorum genere, Etiam tum [illegible] parta, & tranquillitas, Quia Diabolus [illegible] nec feriatur pios ſemper modis omnibus [illegible] & affligere, ubi enim paululũ mo- [illegible] in precando, mox euertuntur &c. [illegible] Deo gratias pro uero iſtius Pſalmi [illegible] oremus ut opus ſuum in nobis captum [illegible].

PSALMVS XXII.

DEVS meus Deus meus, quare me dereliquiſti? Longe à ſalute mea abes, & à uerbis rugitus mei.

Deus meus clamabo per diem, & non reſpondes. & etiam nocte non ſileo.

Tu autem ſanctus, habitans in laudibus Iſrael.

In te ſperauerunt patres noſtri, ſperauerunt & liberaſti eos.

Ad te clamauerunt & ſalui facti ſunt, in te ſperauerunt, & non ſunt confuſi.

Ego autem ſum uermis, & non homo, opprobrium hominum & abiectio plebis.

OMNES uidentes me, deriſerunt me, apperuerunt labia, & mouerunt caput.

Conqueratur DOMINO, eripiat eum, ſaluum faciat illum, quoniam beneplacitum eſt ei in eo.

Quoniam, tu es qui extraxiſti me de uentre, ſpes mea ab uberibus matris meæ.

In te proiectus ſum ex utero, De uentre matris meæ, Deus meus es tu.

Ne diſceſſeris a me, Quoniam tribulatio proxima eſt, quoniam non eſt qui adiuuet.

Circumdederunt me boues multi, tauri pingues obſederunt me.

Aperuerunt ſuper me os ſuum, ſicut leo rapiens & rugiens.

Sicut aqua effuſus ſum, & diſperſa ſunt omnia oſſa mea, factum eſt cor meum tanquam cera liqueſcens, in medio uentris mei.

Aruit tanquam teſta uirtus mea, & lingua mea adhæſit faucibus meis, & in puluerem mortis deduxiſti me.

Quoniam circumdederunt me canes, concilium malignantium obſedit me, Foderunt manus meas & pedes meos.

Dinumerauerim omnia oſſa mea, ipſi uero conſiderarunt & inſpexerunt me.

Diuiſerunt ſibi ueſtimenta mea, & ſuper ueſtem meam miſerunt ſortem.

TV autem DOMINE ne elongeris fortitudo mea, ad defenſionem meã feſtina, Erue à framea animam meam, & de manu canis unicam meam.

Salua me ex ore leonis, & à cornibus unicornium humilitatem meam.

Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Eccleſiæ laudabo te.

Qui timetis DOMINVM laudate eum, uniuerſum ſemen Iacob glorificate eum, Timeat omne ſemen Iſrael.

Quoniam non ſpreuit, neq; deſpexit afflictionem pauperis, Nec auertit faciem ſuam ab eo, & cum clamaret ad eum, exaudiuit.

De te laus mea in Eccleſia magna, Vota mea reddam in conſpectu timentium eum.

Edent pauperes & ſaturabuntur, & laudabunt DOMINVM qui requirunt eum, uiuet cor eorum in ſeculum ſeculi.

Reminiſcentur & conuertentur ad DOMINVM uniuerſi fines terræ, Et adorabunt in conſpectu eius uniuerſæ familiæ gentium.

Quoniam DOMINI eſt regnum, & ipſe dominabitur gentium.

Manducabunt & adorabunt omnes pingues terræ in conſpectu eius, omnes qui iacent in puluere, & miſeram uitam uiuunt.

Et ſemen eius ſeruiet ipſi, de Domino annunciabitur de generatione in generationem.

Venient & annunciabunt iuſtitiam eius, populo qui naſcetur, quoniam fecit.

ARGVMENTVM.

HIC PSALMVS eſt prophetia de paſsione & reſurrectione Chriſti, & de Euangelio per totum terrarum orbem propagando. Nec eſt ullus locus in ſcriptis Propheticis, qui tam clare ac diſerte de uulneribus Chriſti pendentis in cruce, & laceratione, quam iſte Pſalmus, uaticinetur. Idcirco praecipuis Pſalmis annumerandus eſt.

Porro Propheta ſtudio hunc titulum iſti Pſalmo fecit: De cerua matutina, ſcilicet, propter Allegoriam. Comparat Chriſtum ceruae, quae agitatur à canibus, atq; matutino tempore, id eſt exorta luce Euangelij, & abrogata lege & politia Moſaica. Oportebat enim Chriſtum pati cum iam doctrina legis occideret, & doctrina Euangelij illuceſceret: Et ſicut Paulus figurata oratione dixit, Cum nox diſceßiſſet, & dies appropinquaſſet.

Dedita autem opera Propheta & Spiritus Sanctus hunc Pſalmum eiuſmodi figurato titulo inſcripſerunt, ut ſcilicet eſſet & maneret Myſterium carnalibus & prophanis hominibus.

Obſeruet autem lector duas illas pulcherrimas ſimilitudines, quarum altera de cerua horribiles pauores Chriſti, & manſuetudinem eius humilitati deſeruit. Aiunt enim ceruam manſuetiorem eſſe ceruo. Altera, ſcilicet, de aurora, gratam illam & ſuauem Euangelij lucem exortam depingit.

Deus

DEVS Deus meus.

Sunt uerba Chriſti in extrema Epithaſi paßionis ſuæ conſtituti, & clamantis: Deus Deus meus. Primum deſcribit Propheta intimos Chriſti dolores & terrores. Poſtea in medio ferè Pſalmo externos cruciatus corporis commemorat.

Quanta autem Emphaſis eſt iſtorum uerborum, Deus Deus meus, ut nemo hominum unquam eam dicendo poßit aſſequi: humani cordis anguſtiæ ſentiunt, quid ſit derelinqui à Deo. Eſt autem derelinqui à Deo propriè, ab omnibus quæ nomen Dei complectitur deſeri, hoc eſt, à uita, ſapientia, iuſtitia. Eſt enim Deus æterna uita, iuſtitia, ſalus, lætitia, & quicquid boni dici aut fingi poteſt, hoc uocabulo Dei complectitur. Eſt igitur hic omnium ſupremus & atrociſsimus dolor, ſcilicet, ſentire ſe à Deo derelictum eſſe. Es iſt kein höher vnd ſchröcklicher leiden

Vult igitur dicere Chriſtus, Deus tu me ſinis exerceri tum ſenſu peccati, iræ Dei, terroribus mortis, ac permittis Diabolo ut me pro ſuo arbitrio ſuis ignitis telis excarnificet, & ad deſperationem impellat. Scilicet, ut dixi, hunc affectum Chriſti luctantis cum tentatione illa de abiectione, nos non poſſumus nec dicendo, nec cogitando aſſequi. Nec ullus unquam ſanctus uerè expertus eſt, nec experietur hanc tentationem Chriſti.

Summi illi uiri, Adam, Noha, Abraham, Daniel, & ſimiles uix leuiter eam degustarunt.

Longe [illegible] mea [illegible] mei.

Ich halt / über meine [illegible].

Amplificationis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] de [illegible] eſſe? Sed [illegible] [illegible] nec ſine [illegible] [illegible] [illegible] eſt intollerabile [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] rat.

[illegible] igitur ſententia. Non [illegible] tentatione [illegible] [illegible] [illegible] *tentationis proſpicere poſſit.* [illegible] [illegible] *quidem* [illegible] [illegible] naliter. Denn das iſt das höchſte [illegible] leiden das nicht [illegible] Q. D. [illegible] *[illegible] proficio? Nullam ſalutem* [illegible] *[illegible] proſpicio.* [illegible] [illegible] das Heil [illegible] [illegible].

Qualis haec [illegible] ſit homines [illegible] *[illegible] eſt [illegible] & [illegible] intelligere*

bi tam

[illegible] aliqua ex parte poſſint intelligere qui [illegible] ſunt exercitati.

[illegible] Deus [illegible] clamabo per diem, & non [illegible]

[illegible] exaggerat paſsionem ſuam comparatio-[illegible] Circumſpicio nunc quod exemplum quo [illegible] reperiam, ſed nullum occurrit. Quia [illegible] fuerunt illi eadem tentatione & affli-[illegible] fuiſſe. Nam exempla eorum [illegible] paſsi ſunt, quae nos patimur, mirifice ani-[illegible] confirmant: iuxta illud, Gaudium eſt [illegible] habere poenarum. Nec dubium eſt [illegible] hoc malum cum atrociſsimis cogitatio-[illegible], Da hat der Teuffel zugebla-[illegible] conatus eſt eum ad deſperationem impelle-[illegible] nullum exemplum paſsioni ſuae conueniens [illegible] poterit. Nullus enim unquam ſua [illegible] calamitatem aut afflictionem inci-[illegible] non ſocios calamitatis ſuae in exemplis repe-[illegible] eſt, cuius non exemplum [illegible] in ſanctis literis & hiſtorijs reperiatur.

[illegible] ſancti patres noſtri [illegible] nullum exem-[illegible] in conſpectu habebant, [illegible] tamen illorum [illegible] ad afflictionem Chriſti confe-[illegible] ipſe à Deo confirmati ſunt.

[illegible] intelligere debemus. [illegible] bonus [illegible] ſeruit in Chriſtum, tot tantoſq; dolores, & cruciatus propter peccata noſtra ſuſtinuerit. Das ſolten wir wol lernen/ vnd vns einbilden. Sed quotus quiſq; eſt, qui magnitudinem iſtius amoris conſideret? Alij enim pecuniæ corradendæ ſtudio, dediti ſunt, alij honoribus ſeruiunt, & prophanis negotijs & curis occupatos habent animos, alij interim Philoſophica exercent ſtudia, alij non modo contemnunt, ſed perſequuntur etiam hanc doctrinam de paßione Chriſti.

Eſt igitur ſententia iſtius verſiculi, Cogor orte clamare die & nocte, veluti ad Deum inexorabilem, & implacabilem, & prorſus ſentio me irritas preces fundere. Oſtendit autem his verbis Chriſtus ſe tentationem iſtam, de irato & abalienato Deo, qui gemitus & preces noſtras auerſatur & abominatur, vere ac penitus expertum fuiſſe, Sanctos autem qui ante ipſum fuerunt tantum leuiter illam degustaſſe.

Tu autem ſanctus habitans in laudibus Iſrael.

Eſt hic verſiculus quaſi correctio ſuperioris verbi, Quare dereliquiſti me, ne videatur Deum arguere contumeliæ, & [illegible] fortitudinis, quæ teſtatur eum non deſeciſſe à Deo, nec adfuiſſe me, cum ſis hic atrociſsimis doloribus & pœnis [illegible] ſententia. Tu es ſanctus [illegible] blaſphemandus [illegible]

culpa est, quod sic crucior, & affligor, nec mi-
facis iniuriam quod me sinis mori, & terroribus
mortis conflictari. Etiamsi me in mortem & infer-
nos deijcis, Ob du gleich mich in den Tod vñ
Helle stössest/ minimè tamen contumelia te affi-
cio, aut contra te murmuro, aut fremo, sed dico te
facere ut iusto, bono, ac veraci Deo convenit, teq;
dignum esse, qui in Israel, id est, Ecclesia tua cele-
breris & lauderis. Du hast recht gethan / wie
einem gerechten frommen trewen Gott wol
anstehet.

Ich der jtzt mit dem Tod vnd der Hellen
angst ringe / kan dich jtzt nicht so loben vnd
preisen/ Wie dein Volck thut / Denn die todten
loben dich nicht / noch die hienunder in
die Helle faren/ Psalm. 115. Cum enim Christus
pro nobis factus est maledictum & peccatum, si-
cut Paulus docet Galat. 3. 2. Corinth. 5. non potu-
it aliter sentire & loqui, quam homo maledictus
& proiectus à Deo. Er hat gefület alle Hellen
angst / vnd den ewigen Tod/ welchen die Gott-
losen fülen werden ewiglich Et quamuis his in-
fernis doloribus oppressus fuerit, non tamen more
damnatorum & maledictorum fremuit aduersus
Deum, nec odiuit aut fugit Deum, sed ad Deum
percutientem se confugit & clamauit.

In te sperauerunt patres nostri, sperauerunt & liberasti eos.

Facit collationem suam & Patrum tentationum, Q. D. Nullus unquam Patrum ad hunc modum tentatus & desertus fuit, sicut ego. Tam horrenda et desperata tentatio nunquam patrum accidit. Nam Patres quoties clamarunt ad te, liberati sunt. Ego autem clamo, & tamen non exaudior. Porro hoc colloquio non solum magnitudinem doloris declarat, sed propositum est etiam quaedam consolatio: Quemadmodum tu, sic illos liberasti, ita me quoque oportet liberatum esse: Du wirst mich auch nicht lassen. Sic vides Christum in hac sua querela & in [illegible] figura [illegible] miscet. Nam hanc posuit collationem, quae in [illegible] terrore ac desperationem retinere debebat, vertit in consolationem. Eodem artificio & David saepius in Psalmis suis usus est, ut Psalmo 33. Memor ero dierum antiquorum Domine, & consolatus sum. Item, Memor ero operum Domini, &c. Q. D. Hunc ipsum Deum invocamus, qui nos eduxit ex Aegypto per mare rubrum. Item alibi, Memento quoniam salui facti sunt Patres nostri. Discamus igitur & nos hoc eodem modo artificio, ut in afflictionibus ac tentationibus nostris, ipsis verbis & cogitationibus quibus Satan in desperationem nos impellere nititur, abutamur in nostram consolationem. Wenn uns der Teuffel wil schrecken und verzagt machen, sollen wir uns trösten.

Ut si [illegible] [illegible] [illegible], Quod sumus peccatores, atque [illegible] [illegible] in-

[illegible] eſſe generis: Nos divino illo artificio in-[illegible] dicentes: imo uel ob hanc maxi[illegible] cauſam nolle invocare Deum, quod ſumus peccatores, Quia Christus nos iuſſit Remiſſionem peccatorum à Deo petere, & ipſe peccatores ad ſe blandiſſimis verbis invitat, dicens: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis &c.

Ego autem ſum Vermis & non homo.

[illegible] Eſaiam vocatur Christus [illegible] viro-rum, ut oſtendat Propheta Christum ita humiliatum fuiſſe, ut infra omnes homines abiectus fuerit, [illegible] kein verachter menſch auff Erden nie gewe-ſen ſey denn Christus / Eſt igitur magna Em-phaſis in his verbis, ſed multo maior Emphaſis eſt [illegible] Vermis. [illegible] Christus adeo [illegible] [illegible] contemnitur, abominatur & execratur, ut ne [illegible] quidem vocabulo [illegible] dignetur, Ich muß [illegible] kein menſch ſein / die Welt helt mich nicht eines Menſchen werd / Ut enim Ver-miculus propter fœtorem & deformitatem pe-dibus conteritur: Ita Christus à mundo contemni-tur & conculcatur, Ich muß ſein wie ein würmlein das man an einen angel ſtecket.

Eadem fortuna eſt membrorum [illegible] Nam [illegible] [illegible] eſſe [illegible] [illegible] Hic [illegible] Christiani in hoc mundo [illegible]

Quid ſunt [illegible] ſceleratiſsimi homines, ut pia|cula propter quos [illegible] homines plecti putan|tur & tota rerum natura infeſtatur.

Das ſin ſolche ſchedliche böſe leute/ das man ſie gern wollen weit dannen ver|ſtoſſen möchten zu grund verderben. Denn wo ſie hin komen/ da könne kein glück noch heil ſein/ ſondern das ſchlage der blitz und donner ein.

Nec vero cogites Chriſtum tempore paſſionis tantum pro verme habitum fuiſſe, ſed omnibus temporibus pro verme & piaculo cum ſuis membris haberi, [illegible] doctrina Euangelij prædicata fuerit.

Opprobrium hominum & abiectio plebis.

[illegible] quales [illegible] ut ignominiam ſibi accidere [illegible] non modo a vulgo hominum, ſed ab his etiam, qui in mundo ſapientia, potentia, iuſtitia, dignitate, [illegible] [illegible] [illegible] ſibi [illegible].

[illegible] ſuis doloribus & paſſionibus [illegible] in ſequentibus verſibus de externis [illegible] cruciatibus dicet. Et primum quidem commemorat acerbiſsima illa conuitia, & amarulentiſsimas ſannas, quibus aduerſarij eum congeſſerunt, [illegible] quod eius [illegible] blaſphemiis magis ipſum cruciarunt, quam illi dolores [illegible]

Omnes

[illegible] me, ſubſanna-
runt.

[illegible] eſt in uocabulo omnes, id eſt, Ad-
[illegible]
[illegible] hac uoce, Videntes me, Nam
[illegible] à noſtris inimicis cordis, &
[illegible], multò magis ſauciunt animas
[illegible] cum ſuſurro aut ſermone aliorum
[illegible] Ich muß hören/ das ſie mich
[illegible]/ leſtern und ſchmehen/
[illegible] auertere oculos & aures à ſannis & ge-
[illegible] mihi oppreſſo & derelicto inſul-
[illegible]

[illegible] conuitia & blaſphemiæ mul-
[illegible] dolorem Chriſto attulerunt, quam la-
[illegible], ſicut alibi teſtatur Pſalmo 69.
[illegible] bricht mir mein hertz. Opprobri-
[illegible]. Hæc ſunt propriè illa tela
[illegible] Epheſ. 6.
[illegible] ſcripta ſunt, ut diſcamus Chri-
[illegible] hoc omnium acerbiſſima ſunt
[illegible] Diaboli, & mundi pro nobis ſuſtinuiſſe, ac ui-
[illegible] illa degustemus, & ſi
[illegible] excogitatis fuerimus, ut
[illegible] in Chriſto, & per Chriſtum contemne-
[illegible]. Oportet omnes pios hæc ignita tela
[illegible] ſi minus in uita, certè in exitu ui-
[illegible] hæc magis ſentit, hoc eſt felicior,
& Chriſto redemptori ſuo ſimilior.

Speravit in Domino, [illegible]

Domino.

Est [illegible] sarcasmus & [illegible]

[illegible]. Et sunt [illegible] voces Diaboli, [illegible] suo has blasphemias [illegible] sonet. Tales sarcasmi & blasphemiae [illegible] in Evangelio, confidit in Deo, liberet eum. Alias [illegible] verba adversariorum [illegible] de Christo oppresso [illegible] & [illegible].

Atque haec est prima pars [illegible] Psalmi, quae tria complectitur, Tentationem de abiectione; [illegible] & sarcasmos [illegible] adversariorum, qui de oppresso Christo sibi [illegible] victoriam [illegible] Christum [illegible] Diaboli, & mundi pro nobis sustinuisse, [illegible] & [illegible] Quod [illegible] Cum [illegible] & [illegible] conceptum [illegible]

[illegible] er ſonderlicher vnd wunderbarlicher [illegible] von der Jungfrawen Maria geboren [illegible] admirandi operis ac beneficij Dei, quod [illegible] commune habet, cogitatione ſe [illegible] inde eam beneuolentiam patris erga [illegible] ſchleuſſet er das jn der Va[illegible] für allen Menſchen lieb hat/ & [illegible] cogitatione [illegible] ſtatim ad inuocatio[illegible] [illegible] aſcendit.

[illegible] hęc verba ingeminat, & figurata [illegible] quoniam tu es qui extraxiſti me [illegible] ſum ex vtero, hoc eo fit, ut ali[illegible] natiuitatis ſuę cordi ſuo infigat.

[illegible] autem ſunt pondera & Emphaſes [illegible] Diſertè dicit: Extraxiſti me, ut diſtin[illegible] à cęterorum hominum natiuitate. In [illegible] hoc dictum Pſalm. conuenit, Ego [illegible] conceptus ſum, & in pecca[illegible] concepit me mater mea. Item, illud Hiob [illegible] fecisti me, nonne ſicut lac mulſiſti [illegible] ſicut caſeum coagulaſti me. Soli Chriſto hoc [illegible] debetur. Quod non ex lumbis viri, ſed [illegible] non operante, ſed magis patiente [illegible] ſit. Vt enim apis è flore fauum [illegible] non violans trahit: Ita Spiritus ſan[illegible] virginis ſalua virginitate eius, Chri[illegible] Emphaſis eſt igitur in vocabulo De [illegible] Q. d. Non de lumbis viri, ſed de vtero vir[illegible] ut oſtendat matrem ſuam & in

conceptu,

conceptio, & in partu [illegible]
nem. Et per se consequens [illegible]
natum essentie [illegible] suo, sed propter [illegible]
[illegible] esse & [illegible]
Christ [illegible]
[illegible]
[illegible] Q. D. Ich [illegible]
das du mein lieber [illegible]
und uber alle Creaturen von [illegible]
du hast/ und das ich mich selbst nicht [illegible]
[illegible]/ sondern das es dein [illegible]
in Sache sey. Zum andern so weis ich auch
das ich nicht wie andere Menschen in sunde
empfangen und geboren bin/ sondern [illegible]
[illegible]
Jungfrawen [illegible] hast/ [illegible]
[illegible]

Fides [illegible] ob uber [illegible]
[illegible]

[illegible] in [illegible] tui [illegible]
[illegible] fui. [illegible]
[illegible] & ego [illegible]
[illegible] tui [illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] sententia: Alij homines nascuntur [illegible] inferiora: Ego autem in te proiectus sum [illegible] materno. Alij homines in lucem [illegible] Dei, & odium & [illegible] Ego autem iam inde, & ab utero materno [illegible] in te dilexi, & [illegible] meam spem & fiduciam in te collocaui.

Sunt igitur hi duo uersiculi, Primum illustre [illegible] articuli fidei nostrae, Quod Christus [illegible] naturam assumpserit, & sine peccato [illegible] ex Maria uirgine.

[illegible] utilem doctrinam proponunt. Qua [illegible] nos confirmemus aduersus calumnias Diaboli [illegible] aduersariorum nostrorum, qui doctrinam [illegible] uocationem nostram deformare conantur, [illegible] insultare illis, ac dicere. Non est [illegible] quod ago, sed Dei negocium. Hic habeo [illegible] Dei, ut doceam in Ecclesia, [illegible] Rempub. aut oeconomico fungar [illegible] ad Deum conuersi ab ipso petamus [illegible] in omnibus uijs nostris, dicentes: Do[illegible] hoc quod ago negocium, sed [illegible] tua gloria in discrimen uocatur: [illegible] petunt, sed te in nobis petunt, [illegible] blasphemant, si deseres nos tu, non nos [illegible] deseres, [illegible] wort [illegible] nicht leiden [illegible] & uerbum tuum, ita Diabolus [illegible] affligunt [illegible] persequuntur.

Verbum tuum in nobis delere conantur [illegible] verbo tuo [illegible], & [illegible] approbare nolimus, summa [illegible] plecterentur, [illegible] omni genere beneficij [illegible] mularent, sed quicunque modo id fiat [illegible] decretum est, [illegible] & graſſatio.

Porro Chriſtus ſuo exemplo hic nos docet, quo modo animum ad inuocationem exuſcitemus, uidelicet, cogitatione & commemoratione beneficiorum Dei, quibus nos iam inde ab utero materno [illegible] [illegible]auit.

Ne longe ſis a me, Quoniam tribulatio proxima eſt.

Non deprecatur futuram anguſtiam ſeu ςενοχωρίαν & paſsionem, ſed petit ut ſalutem ſeu liberationem [illegible] ſeu [illegible]. [illegible] nahe zu mir kommen. Iam doloribus oppreſſus ſum. Hæ ſunt illæ preces, quas Epiſt. ad Heb. dicit 5. cap. Chriſtum cum clamore ualido patri obtuliſſe in die carnis ſuæ.

Quoniam non eſt qui adiuuet.

[illegible] rhetorice, Quamquam [illegible] à perſonæ iudicio, [illegible] iudicio ad [illegible] & aduerſarijs [illegible] commemoratione [illegible] dolorum [illegible] exaggeratione [illegible] & [illegible]

rum

[illegible] patris beneuolentiam ſibi conciliat, Eodem & nos artificio Chriſtum imitati, utamur in precibus noſtris, Opem fer nobis Domine Deus noſter. Quia uides quam furenter in nos graſſentur hoſtes tui. Nec te fugit quàm ſcelerati ſint nebulones. Hoc enim pacto excitatur affectus, & oratio fit ardentior.

Circumdederunt me uituli multi, Tauri pingues.

Vitulus uocat populum, propter robur corporis, ferociam & petulantiam. Hæc enim cum in [illegible] dominantia, Denn der pöfel iſt frech/ mutwillig vnd geil. Tauros pingues, & cornupetas uocat Reges ac Principes, ſcilicet Herodem, Pilatum, Principes, Sacerdotes in populo Iudaico. Vtitur autem hac ſimilitudine, ut ſignificet multitudinem, potentiam, ferociam & uiolentiam pingue[illegible]

Eſt igitur ſententia, Ego ſum Vermis, illi uero ſunt pingues, multi, potentes, magni ac uiolenti, ſe [illegible] & omnibus humanis præſidijs [illegible].

[illegible] autem Chriſtus his ignominioſis nominibus aduerſarios ſuos appellat, non ut illos contumelia afficiat, ſed ut indicet, id eſt, Dei patris animum flectat ad miſericordiam & beneuolentiam [illegible]: Deinde ut magnitudinem [illegible].

Aperuerunt ſuper me os ſuum ſicut Leo rapiens.

Supra hoſtium ferocitatem, petulantiam, [illegible] [illegible] tentiam & [illegible] deſcripſit, ſimilitudine [illegible]orum, & taurorum pingens: hic iam furorem, ſaevitiam, ac inſatiabilem rapiendi, lacerandi ac devorandi cupiditatem, pingit ſimilitudine Leonis rapientis ac rugientis, hoc eſt, ira & rabie famis irritati. Sie ſind ſo girig [illegible] zu tödten / wie girig ein Lewe iſt ein ſchaff zu freſſen / und verſchlingen wenn er hungerig iſt.

Emphaſis eſt igitur in hac voce, Rapientis & Rugientis. Nam Leo rapit ſaevis irritatus [illegible] & rugit.

Crebra haec figura eſt in ſacris literis, ubi [illegible] [illegible] Leonis. Pſal. [illegible] quando ut Leo rapiat animam meam, & Pſal. [illegible] Sicut Leo in ſpelunca ſua.

Sicut aqua effuſus ſum.

Eſt figura [illegible] frequens [illegible] in Scriptura. Qualis illa eſt Gen. 49. de Ruben, effuſus es ſicut aqua: [illegible] [illegible] [illegible] Reges, Principes [illegible] [illegible] li. Nihil enim vilius & contemptius [illegible]

[illegible] id genus liquores [illegible] in [illegible], tantummodo aquam effundimus. [illegible] hac figura significare insignem sui con[illegible] Das man jn gar nichts achtet.

[illegible] igitur hic locus de sanguine, sed de tota Christi persona accipiendus est, Quod nihil sit [illegible] in mundo vilius ac contemti[illegible] hac figura crebra in sacris literis, ut Psal [illegible] Effuderunt sanguinem ipsorum sicut aquã [illegible].

[illegible] Et dispersa sunt omnia oſſa mea.

[illegible] locum quidam exponunt de externa paſ[illegible] Christi, cum eum cruci affixerunt Iudaei, sed [illegible] dici eum intelligendum eſſe, non ma[illegible] laceratione corporis, sed etiam [illegible] pauoribus & doloribus. Nam homines vehementer afflicti, aut metu exanimati, aut aegroti, sentiunt saepe magnam labefactionem om[illegible] animi & corporis, Sic solen das [illegible] geschwecht werden, Ut nullum [illegible] corporis suum officium rectè poßit fa[illegible] Hinc ille tremor membrorum. Nam tri[illegible] omnes vires corporis, etiam medul[illegible] Omnes enim vires corporis oriuntur [illegible] Hinc illud Salomonis: Hilaris animus [illegible].

Econtra

[illegible]

tari queat.

Factum est cor meum [illegible] liquescens.

Hunc [illegible] dolorem [illegible] sunt assequi qualis hic dolor [illegible] cuius hic mentionem facit Christus: sed qui [illegible] pœnitentiam aliquam ex parte [illegible] sunt per [illegible] degustarunt, hi aliquo modo Emphasin [illegible] verborum, Cor meum factum est [illegible] intelligunt [illegible] hi qui [illegible]

[illegible], cum ſenex uidit exhauſta [illegible] tunc illi terrores & an- [illegible] exhauriunt, & ſummaque [illegible]

[illegible] adhæſit faucibus meis.

[illegible] ſic ſiccitatem corporis, comitatur ſiti [illegible] Arida lingua. Videmus [illegible] & exhauſtos uiribus uehementer [illegible]. Apud Thomam Monetarium, [illegible] ducerent, magnum [illegible], [illegible] ſtuben Tonne exhauſſiſſi. [illegible] eſt, ſummi illi terrores & [illegible] corpore penitus exhauriunt & ſiccant.

Et in pulverem mortis deduxiſti me.

[illegible] oculi per [illegible] propter in pulverem [illegible], ut ſine redigi. [illegible] eſt deſcriptio internarum paſſionum. Nunc [illegible] conſcientiæ cruciatum, & [illegible] corporis deſcribit.

[illegible] canes [illegible]
[illegible] olde.

[illegible] ſic certe, [illegible]

insectantibus. Effecere autem illi. Canes [illegible] Q. d. Non tu uel affligis & persequeris, sed [illegible] hoc est, inimici mei, qui canino furore & rabie persequuntur, ac in me saeuiunt. Ex his uerbis appa-ret Christum à suis illis patribus non nihil respi-rasse, ac tentationem illam atrocissimam de abie-ctione propemodum uicisse. Das es besser mit [illegible] worden sey. Vertit enim cogitationes ad male-[illegible] aduersariorum, hoc est, accusat illos, Deum au-tem laudat, atque ita seipsum consolatur.

Docet autem Deum non esse autorem illius af-flictis infernalis & punitationis, sed Diabolum & organa eius: Et quod permittente & iubente [illegible] alios praescribente Deo, Diabolus & organa [illegible] ne pios affligant. Sicut canes uenatici latrant [illegible] morsu [illegible] exagitant & lacerant [illegible] hostes Euangelij latratu, hoc est, abhorrenti [illegible] esse pios [illegible] & morsu, hoc est, ferro [illegible] [illegible] significant.

Foderunt manus meas & pedes meos.

Hic uidemus quantus Spiritus in Dauide fu-it, qui hanc Christi passionem tam multo ante [illegible] liuet, [illegible] expresserit atque prae[illegible] rit. Nec dubium est quin Christus iam inde à [illegible] sciuerit sibi hos horribiles cruciatus corporis [illegible] iudos esse. Hic cogita pie Lector quo cruciatu [illegible] tam Christus uitam suam in terris transegerit.

ſic [illegible] auff Erdtreich ſchwer vnd [illegible] pertinet illa vox in Pſal. 88. Afflictus ſum [illegible] à iuuentute mea.

[illegible] cruciatus corporis enumerare in ſpecie. [illegible] olim non erat maleficos qui inſigne quoddam ſcelus deſignaſſent, in crucem agere, ſicut [illegible] alius hanc mortem ſeruare. Quantus autem hic cruciatus ſit, facile exiſtimare poſſumus, [illegible] piæ meditationi indulgemus hoc conſiderantes, primum quis ſit qui hos aſperrimos cruciatus corporis ſuſtinuerit, ſcilicet, Filius Dei unigenitus. Deinde, quod non ſua cauſa, ſed propter noſtra peccata paſſus ſit, ut ſeueriſſimam iram Dei patris placaret, noſque reconciliaret, beneficia [illegible] Dei iuſtiſſimum quam ne omni[illegible] iuſtitiæ [illegible] potuiſſet. Hinc [illegible] quam horrendum crux & abominatio [illegible] Dei ſit peccatum, quod non tam [illegible]. Poſtea cogitemus quantus [illegible] Dei erga genus humanum ſit, qui [illegible] propter nos pauperauerit, & [illegible] φιλανθρωπία Christi ſit, quod [illegible] ardens, & immenſa redemptionis noſtræ [illegible] flagrans, tanta voluntate & magnitudine [illegible] paſſus ſit.

[illegible] Dinumerauerunt omnia oſſa mea.

[illegible] tum in ore. Denn vie ſchweren gedanck[illegible] [illegible]

[illegible] ſpecto aliorum miſericordia [illegible] que puriorem doctrinam [illegible], docent & profitentur. [illegible] peccatorum. Atq; hoc iniquior eſt [illegible] Nam ceteris maleficis, cum ſupp[illegible] ſpectatores compati & com miſer[illegible] Ipſi vero propter confeſsionem fidei in C[illegible] patientibus illudere etiam ſpectatores [illegible] uariorum cruciatibus quaſi delectari. [illegible] declarat eos ſic agitari & inſtigari [illegible] ut omni ab humanae naturae [illegible] compaſsione. Hinc illa vox T[illegible] ſum, humani à me nihil alienum eſſe puto. [illegible], ſed exemplum, ὅτι ἄλλοι [illegible]

Di[illegible], & ſuper [illegible]

[illegible] Non [illegible] ſe [illegible] & vehē ſio [illegible] ſed [illegible] ſ[illegible] in ſui [illegible] & [illegible] Non eoſ[illegible] gratia ſe[illegible] ſe velle totum [illegible], que ipſius ſint, al[illegible] tollere atq; [illegible] Chriſti appareat,

[illegible]
Christus sex [illegible]
baptismum fuit, [illegible] et [illegible]
uangelij, qui non satis habent [illegible]
nem Euangelij cum suppliciorum [illegible]
et ignominijs facere, sed etiam [illegible]
delere et ex animis hominum studeat [illegible]
Hinc illa exustio corporum, et librorum [illegible]
ſio. Habes hic depictum ingenium et malici[illegible]
Diaboli.

Atq; haec est causa cur Euangelistae studio [illegible] rei mentionem fecerunt, uidelicet, quod Iudaei [illegible] menta Christi diuiserunt, ut [illegible] illum [illegible] cum in Iudaeis [illegible].

Tu autem Domine, ne elongeris fortitudo mea.

Haec est [illegible]

[illegible]

[illegible] Psal. [illegible]

[illegible] uero membra eius oportet pri-
[illegible] ere, & tandem in nouiſsimo
[illegible] propter reliquias peccati quæ
[illegible] Chriſti autem caro fuit ſine pecca
[illegible] unbefleckt fleyſch geweſen/ Ideo
[illegible] non potuit ipſum attingere, Quia
[illegible] in puluerem reuerteris.

Feſtinando mea feſtina.

Sunt hæc uerba ſigna animi pauentis, ut uehe-
menter [illegible]. Nam ſicut ſupra oſtendimus
[illegible] ualde cruciat. Omnis quamuis bre-
uis [illegible] & afflictis uidetur eſſe tempus
[illegible], ideoq; eſt intollerabilis.
Pingit [illegible] his uerbis affectum eorum qui ma-
gnis [illegible] oppreſsi ſunt. Wie einem in
der [illegible] ung im hertzen zu ſinne ſey.

[illegible] framea animam meam.

[illegible] liberationem à gladio, id eſt, à po
[illegible] gladium, hoc eſt, à Tyrannis, qui
[illegible] eripere. uult autem oſtende
[illegible] humanis præſidijs deſtitutum eſſe,
[illegible] exiſtere qui ipſum requirat, curet,
[illegible] Sicut & illud Pſal. 141. Perijt
[illegible] & non eſt qui requirat animam me-
[illegible]

[illegible] canis unicam meam.

[illegible] in allegorijs de eo, quem canes
[illegible], eumq; undique latrare &
morſu

[illegible] mich / [illegible] num, sic uides [illegible] de resuscitatione [illegible] der [illegible]

[illegible] Hoc [illegible] distincto [illegible] qui [illegible] Die g[illegible] / [illegible].

[illegible] quaſi Do[illegible] periculis & ma[illegible] ad peccandum accen[illegible] [illegible] tanti.

[illegible] & amplificat periculum [illegible] quorum prima [illegible] erratis & [illegible] cornibus fu[illegible] faciunt. A[illegible] ferociſsimam eſſe beſtiam, [illegible] poteſt, capi non poteſt.

[illegible] Chriſt[illegible] beſtijs [illegible] quamuis [illegible] ſentire in cætera animalia, [illegible] & [illegible] eius ſentire & [illegible]. Voluit igitur Spiritus ſ[illegible] Euangelij [illegible] ac ſe [illegible] immaniſsima [illegible] Euangelij, teſtantur [illegible] uerſis et ſ[illegible] beſtijs, [illegible] homines la[illegible] Euangelij non poſsint animum ſ[illegible] ſatis explere, Ex[illegible] Chriſtianos [illegible] Sed ne hi quidem [illegible] ſunt, eo [illegible] poſſe dolere. [illegible] ſanctiſsimas etiā [illegible] exemplis Martyrum

quorum

quorum multi ab infidelibus [illegible] ursis ac [illegible] bestijs, [illegible] [illegible] theatro obiecta fuisset, longo [illegible] ad eam accessit, caudam, instar adulantium canum, clementer & blande mouit, eiusque corpori sese adiunxit, crura & manus [illegible] gua demulsit. Huc pertinet Danielis, proiecti in lacum leonum, ac similia exempla. Voluit autem Deus eiusmodi exemplis ostendere homines, obsessos à Diabolo immanitate ac saeuitia saeuissimas bestias longe superare.

Narrabo nomen tuum fratribus meis.

Hactenus de passione & morte sua Christus [illegible] cionatus est. Nunc in sequentibus prosequitur [illegible] Resurrectione sua, & fructus eius [illegible] tur.

Diserte autem dicit: [illegible] nos in morte [illegible] laudem Dei [illegible] nomen Domini, [illegible] mortui, sed [illegible] mortui laudabunt te Domine. [illegible] lus est [illegible] Christi & [illegible] personas propter [illegible]

Deinde [illegible] consolationem [illegible] quod Christus [illegible] coelum & terram replet, [illegible]

[illegible] Diligenter igitur Emphaſim iſtius
[illegible] conſideremus, eamq; intimo
[illegible] Tanta enim uis eſt iſtius conſo-
[illegible] humanam eloquentiam ſuperet
[illegible] anguſtiis bene ſatis capere
[illegible] cogitamus quis ſit ille qui
[illegible], uidelicet, Victor mortis
[illegible] malorum, quę primi
[illegible] malitia Diaboli humano generi
[illegible]. Deus per quem facta ſunt o-
[illegible] appellatione uocat nos fratres.
[illegible] eius ſumma reuerentia, ſtudio
[illegible] & amplectitur, ut ſe à Chriſto fra
[illegible] ſciat, & ſibi hanc conſolationem
[illegible] qua ſe contra omnem furorem Dia-
[illegible] Tyrannorum ſuſtentet.

[illegible] que & quanta bona nobis
[illegible] tate, donentur: Quod non ſolum
[illegible] nos dignatus ſit Chriſtus, ſed
[illegible] bona cœleſtia nobiſcum commu-
[illegible] noſtra omnia mala in ſe receperit, ui
[illegible] ipſi ſimus uictores peccati, mortis,
[illegible] mundi. Das wir ſollen frey
[illegible] ſchuldig von ſünden/vnd
[illegible] / das alles was Chriſti
[illegible] ch.

[illegible] quod Regnum Chriſti non
[illegible], ſicut Iudaei imaginantur,
[illegible] potius fraternitas quędã, in qua
libera-

liberatio à peccatis & Diabolo, item iuſtitia & uita æterna nobis donetur, & quod formale iſtius Regni ſit miniſterium Euangelij: Ideo diſerte inquit, Narrabo fratribus meis: & quod hoc miniſterium durare debeat uſq; ad finem mundi, donec omnes qui electi ſunt, ſaluentur. Hęc formalis cauſa Regni Chriſti diligenter urgenda eſt, nec quis exiſtimet ſe huic regno aliter inſeri poſſe, niſi per miniſterium Euangelij, Wer das mündliche Wort nicht hören noch annemen wil/ der ſol nimermehr in das Reich Chriſti komen.

Ita Chriſtus his uerbis, Narrabo nomen tuum &c. Regnum ſuum multò artificioſius deſcripſit, quam ullus Cicero aut Demoſthenes deſcribere potuiſſet. An enim is qui os & linguam formauit, non ſit & ipſe eloquens?

Obſeruanda eſt autem hæc particula, Nomen tuum, ut oſtendat in iſto Regno nihil aliud prædicari ac celebrari, quam gratuitam miſericordiam Dei in Chriſto nobis exhibitam et oblatam: Quod Deus propter fidem in Chriſtum gratis nos recipiat, & iuſtos reputet, & nobis Spiritum ſanctum et uitam æternam donet. In dieſem Reich ſol man nichts anders predigen denn von Gottes wercken/ von Gottes gnade vnd barmhertzigkeit/ von vergebung der ſünden/ von ewiger gerechtigkeit/ leben vnd ſeligkeit/ Das Gott allein gerecht iſt/ vnd gerecht macht/ alle die an ſeinen lieben Son Chriſtum gleuben/ vnd wolle jr freundlicher gnediger

Gott ſelbs/vnd irer ſünde nimermehr gedencken. Sicut ſcribitur Pſal. 19. *Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius firmamentum.* Diſerte dicit Gloriam Dei, non gloriam hominum, Eſt autem Gloria Dei, quod ſolus ipſe iuſtus ſit, & iuſtificet omnem qui eſt ex fide Ieſu Chriſti, Rom. 3. Habes hic igitur propriam definitionem Euangelij: Quod ſit Narratio ſeu Prædicatio de gloria Dei, ſeu Concio, quæ Deo proprium ac debitum honorem tribuit, & arguit mundum de peccato, Iuſticia & iudicio, & pronunciat omnes homines, quantumuis iuſtitia, ſapientia & ſanctitate excellant, reos iræ & mortis æternæ: Et ſicut Paulus inquit Roman. 1. Reuelat iram Dei de cœlo ſuper omnem impietatem & iniuſtitiam hominum. Item Danielis 9. Tibi Domine iuſticia, nobis autem confuſio. Qui igitur hanc doctrinam Euangelij amplexus fuerit, is ſe fratrem Chriſti factum eſſe ſciat.

In medio Eccleſiæ laudabo te.

Non docebo in angulis, ſed palam in publicis congreſſibus ac Eccleſijs. Huc reſpexiſſe uidetur Paulus cum inquit Rom. 1. Non me pudet Euangelij. Hortatur igitur Chriſtus hic ſuo exẽplo, primũ ut ipſum palam confiteamur coram hominibus, & doctrinam Eccleſię longè lateq; propagemus, & non de ea in angulis latitantes diſputemus: Iuxta illud, Qui me confeſſus fuerit coram hominibus, hoc eſt, quod non debemus eſſe angularij Doctores,

Wir ſollen keine Winckelprediger ſein.
Deinde admonet, ne pudeat nos Euangelij, hoc eſt,
ne aut metu periculorum fracti doctrinam Euan
gelij abijciamus, aut illecebris opum, honorum &
uoluptatum ineſcati, ab ea deficiamus. Qui cum
id faciunt hos pudet Euangelij.

Quare hic locus opponi debet angularijs illi
Concionatoribus, qui ſine uocatione repunt in ci
tates atq; ædes, ibiq; docent. Da ſol heiſſen / I
medio Eccleſiæ laudabo te. Vocabulum Laudar
ſignificat prædicare & confiteri, quod ſola grati
ta miſericordia Dei propter fidem in Chriſtum
iuſtificemur & ſaluemur.

Qui timetis Dominum, laudate eum.

Pergit deſcribere Regnum Chriſti, & docet i
eo Spiritum ſanctum efficacem eſſe per miniſte
um Euangelij, & habere ſuos auditores & conf
ſores, nec eſſe Regnum ocioſum, ſed in quo ſemper
uſq; ad finem mundi creantur filij Dei. Simul eti
am hortatur nos, ut doctrinam Euangelij ſum
reuerentia, gratitudine & ſtudio audiamus &
amplectamur, eiſq; credamus. Hos enim hic uo
cat, timentes Dominum. Cæterum quomodo timo
Dei in nobis exiſtat, alibi ſcriptura docet, uidelicet
cum audimus Euangelium, quod arguit omnes ho
mines, quod ſint rei iræ Dei & mortis æternæ: Si
cut Chriſtus inquit, Spiritus ſanctus arguet mun

dum de peccato, hoc eſt, damnat omnem humanam iuſtitiam, ſapientiam & ſanctitatem, & affirmat Deum abominari noſtra opera ac merita ſine fide in Chriſtum. Hæc uox Spiritus ſancti eſt uelut terribile fulmen, quod omnem propriæ ſapientiæ & iuſtitiæ fiduciam mentibus excutit & corda perterrefacit. Cum corda iam uerè perterrefacta & proſtrata ſunt, tum demum accedat doctrina Euangelij quæ affert illis hanc dulciſsimam conſolationem, quod Chriſtus à Deo patre nobis factus ſit ſapientia, iuſticia, ſanctificatio & redemtio 1. Cor. 1. Vt omnes credentes in eum habeant uitam æternam, & ſint hæredes Dei, & cohæredes Ieſu Chriſti. Hunc timorem Dei, hanc fidem in Chriſtum ſequitur gratiarum actio, & celebratio nominis Dei hoc eſt, miſericordiæ Dei & omnium beneficiorum eius: Solche leute können denn Gott recht dancken vnd preiſen/ & hac ipſa celebratione inuitare ſolent alios ad pœnitentiam, fidem, inuocationem & nouam obedientiam. Hinc efficitur homo Dei perfectus, & ad omne bonum opus inſtructus, 2. Timoth. 3. Alioqui nihil niſi Hypocritæ ſunt, & manent homines. Vides quam plena ſit ſcriptura Sacra multiplicis doctrinæ & conſolationis, & quod uerba Spiritus ſancti exhauriri nequeant. Ideo diligenter ac reuerenter uerbum Dei tractemus ac meditemur, ut Pſalm. iubet, Die nocteq;.

Non eſt igitur Sacra Scriptura obiter legenda, ſed ſumma attentione animi ſcrutanda ac meditanda, & pondera uerborum eius bene perpendenda, ſicut D. Lutherus ſæpiſsime in ſuis ſcriptis admonuit.

Omne ſemen Iacob glorificate eum.

Studio addit hanc particulam, Omne ſemen Iacob, ut ſignificet ad hunc populum propriè pertinere promiſsionem factam Abrahę, quod doctrina Euangelij apud poſteros Abrahę primum exoriatur, atq; inde per totum orbem terrarum propagetur: Iuxta illud, De Sion exibit lex, & uerbum Domini de Hieruſalem, Eſaię 2.

Timeat eum omne ſemen Iſrael.

Singularis Emphaſis eſt in uerbo Timere apud Hebręos. Significat enim propriè metum quendam cum reuerentia & humilitate coniunctum, ut Pſalm. 2. Seruite Domino in timore & exultate ei cum tremore. Iubet enim ut uerbum Dei cum ſummo timore, gratitudine & humilitate amplectamur, & omnem proprię ſapientię & iuſticię fiduciam abijciamus, nec laudem ingenij ac eruditionis in tractatione uerbi quęramus, ſicut faciunt phanatici Spiritus.

Quoniam non ſpreuit neq; deſpexit afflictionem pauperis.

Pertinet hęc quoq; particula ad deſcriptionem Regni Chriſti, Quod Regnum Chriſti ſit Reg-

num

gnum crucis. Docet igitur, quod oporteat omnes qui huic Regi nomen dederint, cumq; confeßi fuerint, perſecutionem pati, iuxta illud, Omnes qui piè in Chriſto uolunt uiuere, perſecutionem patientur. Item, Iohan. 16. In mundo preſſuram habebitis. Significantius dixit negatiuè, quam affirmatiuè, ut nos ad amorem Dei inuitet, Q. d. Hunc Deum ametis, qui conſolatur humiles ſeu afflictos, iuſtificat peccatores, uiuificat mortuos, glorificat ignominia affectos, ſaluos facit miſeros. Referte oculos ueſtros ad meam glorioſam liberationem, ac certo ſtatuite Deum perinde uobiſcum acturum eſſe, ut mecum agit: Sicut me non deſpexit aut neglexit, ita nec uos deſpiciet aut negliget: Nec ea res uos terreat, aut deſperabundos reddat, quod liberationem differt, ac dißimulat ſe uidere afflictionem ueſtram, ac diu nos ueſtris miſerijs ac ærumnis exerceri ſinit. Hic enim mos eſt diuinæ eius naturæ, ut prius mortificet, quam uiuificet, prius ad inferos deducat, quam letificet, prius mole peccatorum nos opprimi ſinat, quam iuſtos pronunciet, prius filios mortis nos fieri ſinat, quam filij Dei efficiamur.

Et dum clamaret ad eum exaudiuit eum.

Eſt & hæc peculiaris nota Regni Chriſti, ſcilicet inuocatio, quod Chriſtus donat auditoribus & diſcipulis ſuis Spiritum gratiæ & precum. Vbicunq; enim ſonat uox Euangelij, ibidem eſt uera in uocatio. Nam remiſſio peccatorum efficit, ut Deum uero & ardenti pectore inuocemus. Ante gratiam non eſt orare, ſed eiulare: Ex quo ſequitur omnes, quibus peccata remiſſa ſunt, poſſe Deum uerè inuocare, Wer Gottes Wort hat vnd gleubet dem ſelbigen / Der kan auch beten. Quocirca hoſtes Euangelij non poſſunt orare: Quia carent gratia, hoc eſt, Remiſſione peccatorũ. Ideo conuenit in eos illud Eſaiæ 1. Cum multiplicaueritis preces ueſtras non exaudiam.

Ingens igitur conſolatio in hoc uerſu nobis proponitur. Affirmat enim Deum eſſe Deum gratiæ et exauditorem precum: ſicut & Pſal. 9. teſtatur, dicens: Non oblitus es clamoris pauperum. Item Pſal. 33. Iſte pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum.

Nec auertit faciem ſuam ab eo.

Confirmat pios ſuo exemplo, ut certo ſtatuant ſe quoq; à Deo exaudiri, ſicut ipſe exauditus eſt: Q. d. Non eſt ſicut uos imaginamini Deum faciem ſuam auertiſſe à uobis, auerſari preces ueſtras & uos irritas preces & lacrymas fundere: Imo ipſe attentiſſimè illas ſummaq; cum uoluptate audit, & defixos habet in uos oculos: Er höret ewrem gebete mit allem fleis zu / vnd hat einen groſſen wolgefallen daran / Sicut teſtatur Pſal. 33. Oculi Domini ſuper iuſtos, & aures eius in preces eorum.

Ita ſignificat tacitè his uerbis luctam illam quæ *oranti ſuſcipiendu eſt cum diabolo, qui miris & uarijs modis orationem piorum impedire conatur. Scit enim ueterator ille, quanta uis ſit inuocationis. Quia perrumpit cœlos, frangit conatus diaboli, deniq; magna & miranda facit precibus ſuis miracula, ut apparet in exemplo, Ioſue, Moſæ, Eliæ, Eliſæi.*

De te laus mea in Eccleſia magna.

Conuenit hic uerſiculus cum illo Pſal 118. Vox exultationis in tabernaculis iuſtorum. Item cum illo Pſal. 116. Vota mea reddam Domino coram omni populo eius. Eſt & hæc nota Regni Chriſti, Quod ſit Regnum ſalutis & laudis. Docet autem in iſto regno nullos alios cultus florere quam celebrationem gratuitæ miſericordiæ Dei in Chriſto oblatæ, Inuocationem & Gratiarum actionem: Ideo diſertè dicit, Laus mea de te, Q. d. Non de humanis operibus ac meritis, ſed de tua immenſa potentia, ſapientia, iuſticia, miſericordia & bonitate. Et addit In Eccleſia magna, id eſt, in Eccleſia Catholica, collecta ex omnibus operibus, & ſparſa per totum orbem terrarum.

Dicuntur autem in hac Eccleſia Deum laudare ac uerſari omnes, qui amplexi ſunt doctrinam Euangelij, & credunt in Chriſtum, etiamſi in carceribus iaceant. Non enim hæc magna Eccleſia certis ſpacijs & limitibus circumſcribitur.

Vota mea Domino reddam coram timentibus eum.

Hoc eſt, Gratias Deo agam pro liberatione in

Eccleſia eius. Videtur autem Chriſtus hæc uerba loqui non modo in ſua, ſed etiam in perſona Eccleſiæ ſeu membrorum eius.

Loquitur autem non de uotis qualia ſunt Monachorum, & de ſimilibus, quæ pugnant cum uerbo Dei, ſed de illis uotis quæ Deus in primo præcepto à nobis requirit & nos Deo promittimus: Videlicet, Quod Deum uero amore, uera fiducia, ardenti pectore colere uolumus, eum in omnibus periculis & calamitatibus inuocare, omnis generis beneficia ab eo petere & expectare, poſt liberationem gratias Deo agere, eiuſq; bonitatem, miſericordiam & ueritatem celebrare. Eſt igitur finis iſtorum uotorum, ſignificatio & teſtimonium noſtræ gratitudinis erga Deum, & exemplũ, quo alij ad ſimiles cultus Deo præſtandos inuitentur. De his uotis concionatur Pſal. 76. Vouete & reddite Deo ueſtro omnes qui in circuitu eius habitatis. Item Pſal. 116. Vota mea reddam Domino in conſpectu omnis populi eius. Hæc ſunt illa uota quæ Deus à nobis requirit, & quæ ſine peccato mortali non poſſumus omittere: Vt ſi quis in ſummo periculo uoueret ſe, ubi inde eluctatus fuerit, Deo poſthac maiore cura & ſtudio ſeruiturum ac uitam emendaturum eſſe, ſe diligentius ſacras conciones frequentaturum, & ſæpius cœna Domini uſurum eſſe. Hoc uotum Deo præſtare iubet primum præceptum: Quare non poterit illud ſine peccato mortali omittere. Eius generis uota ſunt omnia, quibus teſtari & declarare uolo, me agnoſcere ac colere uerum Deum, etiamſi hæc uota in uictu & cultu corporis, & in ſimilibus rebus uerſentur: Wenn es gleich nicht mehr koſt denn einen roten oder ſchwartzen Rock anziehen. Tale uotum erat piæ Matronæ Hannæ 1. Reg. 1. Cum uouebat ſe filium ſuum Samuelem Deo dedicaturum eſſe. Eiuſmodi uotum erat Dauidis uouentis ſe non quieturum eſſe animo, donec locum inueniret tabernaculo Domini, Pſal. 132. Tale uotum erat Pauli Act. 18. Tondentis caput ſuum in Centhræa. Hoc enim faciebat in ædificationem infirmorum in fide, ut infirmos in fide confirmaret.

Ex hoc ſatis apparet, omnia uota, quæ cum uerbo Dei pugnant, irrita eſſe minimeq́; ſeruanda. Quale erat uotum Iephtha de mactanda filia ſua Iud. 11. Qualia deniq́; fuerunt omnia uota hominum florente Regno Pontificio.

Quod autem de uotis dictum eſt, idem & de ſacrificijs ueteris & noui Teſtamenti dicendum erit: Quod ſacrificia quibus addita eſt opinio meriti ſint impia.

Edant pauperes & ſaturabuntur.

Pertinet & hic uerſiculus ad deſcriptionem Regni Chriſti. Docet enim quod ſit regnum Epularum, ſeu magnificum conuiuium, inſtar Aſuerici conuiuij, in quo proponuntur regalia & ſplendida fercula & conuiuæ lautiſſimè tractantur. Nam cœleſtis ille cibus Euangelium, non modo conſcientias afflictas & pauidas mentes erigit, confirmat & lætificat, uerum etiam omnes omnium uocationum homines erudit, quomodo in ſua quiſq; uocatione Deo ſeruiat. Docet item quæ ſint paſtoris Eccleſiæ, quæ Magiſtratus ciuilis, quæ mariti, quæ coniugis, quæ liberorum, quæ ſeruorum officia: Deniq; docet quomodo omnibus creaturis Dei recte utamur, Wie wir Sonn/Monden/Lufft brauchen ſollen. Recte igitur ac uere magnificum ac cœleſte hoc conuiuium dicitur.

Diſerte autem dicit: Edant pauperes, ut oſtendat non omnibus hoc conuiuium paratum eſſe, ſed illis modo qui ſunt pauperes, hoc eſt, afflicti, qui mole peccatorum, & iræ Dei oppreßi ſunt. Hi illis lautißimis epulis ueſcantur ac reficiantur. Hi ſunt enim qui dulcißimas illas promißiones & conſolationes Euangelij auidißimè arripiunt, Dieſen ſchmecket das Euangelium ins hertz/ Hi ſunt illi qui ſuauitatem Euangelij ſentiunt: Iuxta illud Pauperes Euangelizantur. Item Eſaiæ 60. Pauperibus Euangelizare miſit me.

Et addit, ut Saturentur. Sie ſollen reichlich durchs Euangelium getröſtet werden / Vberrimam conſolationem ex Euangelio percipient: Sie werden ſich jres geiſtlichen hungers vñ durſtes im Euangelio vnd in den Sacramenten reichlich erholen. Iuxta illud, Eſurientes implebit bonis. Nulla tentatio, nec calamitas tanta

accide

accidere poterit, cuius non remedium ex Euangelio petant.

Et laudent Dominum inquirentes eum.

Eiuſmodi pauperes Deum *quoq; laudabunt. Emphaſis eſt in hac particula, Inquirentes eum. Vult enim dicere iſti Pauperes, id eſt, uerè pij non ſunt ſegnes & ignaui,* Sie nemen ſichs mit ernſt an. *Serio & ardenti ſtudio uerbi* Dei *flagrant, non putant ſe illico exhauſiſſe omnem Sacram ſcripturam, poſtquam unam atq; alteram pagellam euoluerint, uel tantum à limine ſalutauerint, more Phanaticorum & imperitorum: Sed etiamſi multos annos in lectione ſacrarum literarum uerſati ſint, uix tamen in primis elementis hærere ſibi uidentur. Et dicunt cum Apoſtolo Paulo,* Non *quod iam acceperim aut iam perfectus ſim, ſequor autem ſi quo modo comprehendam, in quo & comprehenſus ſum à Chriſto Ieſu.* Nondum *enim habent* Deum *in uiſione, ſed ſunt in inquiſitione.*

Inquirere autem Deum *dicuntur, qui* φιλοτιμούμενοι *affectato ſtudio, & magno ardore animi ſcrutantur ſcripturam,* Die Gottes wort ſtets vnd fleiſſig handlen. Nu*ſquam enim niſi in Sacra ſcriptura* Deum *inquirere & inuenire poſſumus:* Gott wil ſich ſonſt nirgend denn in der Schrifft finden laſſen.

Atq; hi demum qui Dominum, *id eſt, Chriſtum in Scriptura quæſiuerunt, celebrabunt* Deum, wer nicht Chriſtum in der ſchrifft ſuchet/der wird

auch

auch Gott nicht finden können/ darumb ſo wird er auch Gott nicht können preiſen. Qui Chriſtum non quærunt in ſacris literis, hi nunquam nec Deum inuenient, hoc eſt nunquam Deum uere cognoſcent, nec illum celebrabunt. Quia in Chriſto habitat omnis diuinitas corporaliter. Item, in Chriſto omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ reconditi ſunt. Ideo Pater clamat de cœlo: Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi complacui, hunc audite. Es iſt Gott alles vmb den Son zuthun/ propter Filium uerbum ſuum nobis tradidit, propter Filium & in filio omnia condidit & ſeruat.

Viuat cor ueſtrum in æternum.

Hic cibus Spiritualis cordibus ueſtris affert uitam æternam. Qui ex hoc cibo, qui in Regno Chriſti apponitur, manducauerit, uiuet in æternum.

Diſerte autem dicit, Corda ueſtra, Q. d. Etiamſi corpus moriatur, tamen corda certiſſimè habebunt uitam æternam: Saluis autem & uiuentibus animis ſalua erunt & corpora, etiamſi in cinerem uerſa fuerint, tamen reuiuiſcent.

Porro hic cibus animarum proprie eſt doctrina Euãgelij & Sacramenta à Chriſto inſtituta: Hic eſt ille cibus & paſtus quo anima multò minus carere poteſt, quam corpus pane cotidiano. Quare illi qui non cotidie hoc cibo animum paſcere ac reficere ſtudent, non poſſunt fidem & Spiritum ſanctum retinere, ut maximè in fide ſibi ſtare uideantur. Vi *detur hic tacitè taxare Iudæos,qui imaginabantur in Regno Meßiæ bona corporalia offerri.*

Reminiſcentur & conuertentur ad Dominum.

Hactenus de Regno ſeu Eccleſia ſua Chriſtus concionatus eſt,uidelicet,Quale ſit,quæ beneficia in eo offerantur credentibus in Chriſtum: Deniq; quæ ſint ſigna monſtrantia hoc Regnum,uidelicet, puritas doctrinæ Euangelij,Confeßio,Crux,Inuocatio. Nunc addit de uocatione Gentium , & docet quod Chriſtus ſibi Eccleſiam colliget,non modo ex Iudæis,ſed etiam ex Gentibus , ſicut ſcriptum eſt: Poſtula à me & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam,& poſſeßionem tuam terminos terræ. Item, Laudate Dominum omnes Gentes . Plena eſt ſcriptura eiuſmodi ſententiarum,quæ teſtantur Chriſtum ex omnibus populis ſibi collecturum eſſe Eccleſiam.

Obſeruanda eſt autem phraſis Scripturæ,Reminiſcentur,hoc eſt,fiet memoria eorum. Man wird der Heiden auch gedencken. *Gentium quoq; memor erit Dominus, has uerbo uocabit ad hoc cœleſte & magnificum conuiuium, iuxta illud Pſal.87.Memor ero Raab & Babel , ut me cognoſcant. Frequens hæc forma loquendi eſt in Sacra Scriptura,ut Pſal.16. Non memor ero nominis eorum per labia mea.Germanicè ſic efferre ſolemus,* Vnſer HERR Gott wird ſie auch ins Regiſter ſchreiben/Etiam Gentes in Catalogum ſuum Deus annotabit ſeu referet.

Omnes fines terræ.

Eſtq́; ſententia, Tantus fructus erit paſsionis Chriſti, ut ex omnibus populis ac regnis filios & cohæredes ſibi colligat.

Et adorabunt in conſpectu eius omnes familiæ Gentium.

Exponit quid uocet conuerſionem Gentium, ſcilicet, adorare Deum. Porro uocabulum Adorare non modo inuocationem, ſed etiam omnes alios cultus Dei complectitur, uerum timorem Dei, ueram fiduciam, ardentem dilectionem Dei, puritatem Doctrinæ, Confeſsionem, Gratiarum actionem, Idem ſignificat uocabulum Colere.

Eſt autem συνεκδοχὴ in hac uoce Omnes, ſignificat enim non omnes, ſed multos ex Gentibus conuerſum iri, & Chriſtum agnituros eſſe. Valde frequens eſt hæc figura in Sacris literis.

Studiò autem dicit Adorare, ut oſtendat Chriſtum morte ſua legem Moſaicam abrogaturum eſſe, & nullos alios cultus in hoc Regno fore quàm ueram Dei noticiam, quæ eſt in Chriſto ueram inuocationem, quæ fit in nomine Chriſti, ueram & puram doctrinam Euangelij, Gratiarum actionem. Ceſſabunt omnia Leuithica ſacrificia ac ceremoniæ circumciſio, Chriſtus wird die Heiden ſo an jn gleuben nicht mit viel ſatzungen beſchwern/

wie Moſes die Jüden beſchweret hat.

Quoniam Domini eſt Regnum.

Clare ſignificat his uerbis, Chriſtum omnes idolatrias Gentium aboliturum eſſe. Vbicunq; enim ſonabit uox Euangelij, ibi omnis idolomania ruet ac interibit. Exempla huius rei extant in Actis Apoſtolorum plurima, & in hiſtoria Eccleſiaſtica. Item docet nullam Gentem eſſe, quo Chriſtus cum ſuo Euangelio non peruenturus ſit: Er wil vberal mit ſeinem Euangelio hin kommen vnd regieren/vnd dem Teuffel ſein reich ſtürmen vnd ſchwechen. *Iuxta illud Pſalm. 110. Dominare in medio inimicorum tuorum. Item Pſalm. 48. Dona accepiſti pro hominibus, etiam rebellibus, ut inhabitet Dominus Deus.*

Manducabunt & adorabunt omnes pingues terræ.

Hoc eſt, Colliget ſibi Chriſtus Eccleſiam ex diuitibus & pauperibus. Docet igitur hic uerſiculus: Primum quod Chriſtus magnificentiſſimum apparabit conuiuium. Deinde quod cultus in iſto conuiuio ſeu regno ſit, Adorare Dominum, ſeu genua flectere, hoc eſt, agnoſcere eum Deum, qui ſe patefecit in Chriſto. Poſtremo quod ad hoc conuiuium uocabit cum diuites & potentes, tum pauperes ſeu calamitoſos.

Hic iterum de Phraſi ſcripturæ admonendus eſt Lector, Quod uſitatum ſit Prophetis uti συνεκδοχῇ *in promiſſionibus & comminationibus.*

Eſt & in uocabulo Omnes Emphaſis, excludit enim reſpectum perſonarum, Q. d. Chriſtus nõ erit προσωπολήπτης, ſed ſine reſpectu perſonarum uocabit omnes homines ad hoc cœleſte conuiuium.

Eſt & in hac uoce Omnes qui iacent in puluere Emphaſis. Vult enim confutare Iudæos, qui in ea perſuaſione erant, Illos tantum habere Deum propitium ac fauentem, qui omnium rerum copia referti ſunt, & in hac uita florent, Iuxta illud Pſalmi 144. Promptuaria noſtra plena, redundantia de uictu ad uictum, Oues noſtræ fœtoſæ, abundantes multis milibus in uicis noſtris. Beatum dixerunt populum, cui hæc ſunt. In hac perſuaſione & hodie ſunt Papiſtæ, Turci, & multi inter Chriſtianos. Hanc falſam opinionem mentibus noſtris Spiritus ſanctus hac uoce, Omnes qui iacent in puluere, & miſeram uitam uiuunt, uult eximere, & docere, Quod Chriſtus ſit Epiſcopus pauperum, hoc eſt, calamitoſorum, qui in hac uita multis aſperrimis afflictionibus ac ærumnis exercentur, et qui in hoc mundo miſeram & acerbam uitam agunt, Die dieſes lebens nim̃er recht fro werden.
Quorum uita mors potius, quam uita dicenda ſit, ſeu perpetua quedam mortificatio, Iuxta illud Pſalm. 44. Reputati ſumus ſicut oues mactationis. Hi ſunt illi ad quos propriè Regnum Chriſti pertinet.

Et ſemen eius ſeruiet ipſi.

Iam dicit, Qualis Rex Chriſtus futurus ſit, ſcilicet, talis Rex qui habiturus eſt poſteritatem, quæ durabit, eiq; ſeruiet uſq; ad finem mundi, Ergo ſequitur hunc Regem, etiamſi mortuus fuerit, reſurrecturum eſſe. Habebit hic Rex numeroſam ſobolem, quæ ipſum celebrabit uſq; ad finem rerum & reſurrectionem mortuorum. Sicut teſtatur Pſal. 72. Deus iudicium tuum da Regi, & iuſticiam tuam filio Regis. Eſt pulcerrimus Pſalmus, qui primum deſcribit perſonam iſtius Regis, docens quid ſit uerus Deus, cum petit ut Deus potentiam ſuam det filio ſuo unigenito, hoc eſt, ut iudicet & condemnet hoſtes noſtros, Peccatum, Mortem, Diabolum. Secundo docet, quæ ſint officia iſtius Regis, uidelicet, Vt conſoletur afflictas mentes, & ut colles & montes, id eſt, Apoſtoli ſeu Eccleſiæ eius annuncient populis pacem & iuſticiam. Rom. 5. Iuſtificati fide pacem habemus. Tertio docet, Quod Regnum Chriſti durabit uſq; ad finem mundi. Quia diſertè dicit: Timebunt te quamdiu Sol & Luna erunt in generatione & generationem. Quarto, Quod non ſit Regnum externum, ſed ſpirituale & æternum, & quod tam latè patet, quam orbis terrarum, ideo dicit: Dominabitur à mari uſq; ad mare. Item, Quod ex omnibus populis colliget ſibi Eccleſiam. Quinto, Quod Reges erunt nutricij Eccleſiæ, & reginæ nutrices, Eſaiæ 49. Hoc eſt, quod hoſpitia præbebunt Eccleſiæ Chriſti, & de opibus ſuis aliquid conferent ad conſeruationem miniſterij Euangelici. Sexto, Quod iſte Rex clamantes ad ipſum exaudiet & ſaluabit. Ideo dicit: Quia liberabit pauperem clamantem. Item, Quod uindex erit ſuorum, qui à Tyrannis occiduntur. Ait enim Et precioſus ſanguis eorum coram oculis ipſius.

Septimo docet, Quod doctrina Euangelij longè lateq; propagabitur, Cum inquit: Et erit copia frumenti in terra. Item, Quod doctrina Euangelij multos Chriſto lucrifaciat, iuxta illud Eſaiæ Verbum meum non reuertetur ad me uacuum, ſed proſperabitur in illis ad quæ miſi illud. Ideo dicit: In uertice montium mouebitur. Sicut Libanus fructus eius, hoc eſt, Es wird das Euangelium vnd die Chriſten reichlich wachſen vnd zunemen.

Octauo oſtendit, Quod nomen eius prædicabitur perpetuó: extinctis enim grandibus natu poſteri eum glorificabunt, & ſic nunquam deerunt, qui hunc Regem celebrent.

Poſtremo concludit Propheta hunc Pſalmum gratiarumactione. Benedictus Dominus Deus, Deus iſrael, qui facit mirabilia ſolus.

Annunciabitur de generatione.

Hoc eſt, Semen illius Regis, quod eſt Eccleſia, durabit uſq; ad conſumationem ſeculi, So lange wird dieſer Same weren als Generatio auff Erden ſtehet.

Venient & annunciabunt iuſticiam eius.

Venire & annunciare iuſticiam, ſignificat fungi officio docendi in Eccleſia. Eſtq; ſententia, Semen illud, id eſt, Precones illi Euangelij mittentur, current & prædicabunt iuſticiam Chriſti, non iuſticiam operum, ſed iuſticiam fidei. Et eſt inſignis antitheſis contra politicam illam Legis Moſaicæ iuſticiam.

Populo qui naſcetur.

Emphaſis eſt in uocabulo, Nato, uocat credentes in Chriſtum populum natum, non formatum, nec paratum per Legem, Iuxta illud Iohan. 3. Niſi quis renatus fuerit. Q. d. Hæc ipſa Prædicatio ſeu Concio de Chriſto & Regno eius, docet filios Dei fieri non per ſanguinem, neq; per uoluntatem uiri, neq; per uoluntatem carnis, ſed per regenerationem, quæ fit in Baptiſmo & miniſterio Euangelij, Filij Dei non formantur nec efficiuntur ceremonijs & pompis, ſed uoce Euangelij.

Quoniam fecit.

Duplex ſententia eſt iſtius loci. Prima, Quod Dominus qui antea in ueteri Teſtamento promiſerat, ipſe tandem faciet, Das wird geſchehen / weñ vnſer HERR Gott wird drein greiffen Iuxta illud Eſaiæ 52. Ecce ego ipſe qui loquebar, adſum. Item, Amos: Hæc dicit Dominus faciens omnia hæc, Altera eſt, Hæc ipſa regeneratio non eſt humanum, ſed prorſus diuinum opus.

Vides quam hic Pſalmus plenus ſit multiplicis doctrinæ & conſolationis qui tum demum Lectori dulceſcet, ubi eum ad uſum practicum tranſtulerit,

lerit, hoc eſt, in tentationibus & afflictionibus ſuis eum ſibi familiarem reddiderit, ſicut omnes alij Pſalmi, & tota ſcriptura nulli poteſt dulceſcere, et ſolidam præbere conſolationem, niſi ei qui contrito eſt corde, & humiliato Spiritu, & qui (ut dicitur) in ſchola tentationis uerſatur: Homo ſecurus & certaminum ſpiritualium imperitus, ſine ullo fructu hunc Pſalmum leget, etiamſi millies eum perlegerit, ſicut apparet in exemplo Monachorum & ſacrificulorum Papiſticorum.

PSALMVS XXVII.

DOMINVS illuminatio mea & ſalus mea. quem timebo? DOMINVS protector uitæ meæ, à quo trepidabo?

Dum appropiant ſuper me maligni ut edant carnes meas. Qui tribulant me & inimici mei, ipſi impingent & corruent.

Si aduerſum me caſtra metentur, non timebit cor meum, Si exurgat aduerſum me prælium, in hoc ego ſperabo.

VNam petij à DOMINO, hanc requiram, ut habitem in domo DOMINI, omnibus diebus uitæ meæ: Vt uideam uoluptatem DOMINI, & uiſitem templum eius.

Quoniam abſcondit me in tabernaculo, In die malorum protexit me in abſcondito tabernaculi ſui, Et in petra exultauit me.

Et nunc exaltabit caput meum ſuper inimicos meos, qui me circumdant & immolabo in tabernaculo eius hoſtiam uociferationis, cantabo & Pſalmum dicam DOMINO.

EXAVdi DOMINE uocem meam quando clamauero ad te, miſerere mei, exaudi me.

Tibi dixit cor meum, requirite faciem meam faciem tuam DOMINE requiram.

Ne auertas faciem tuam à me, neque abijcias in ira tua ſeruum tuum: Adiutor meus eſto ne derelinquas me, neq; deſeras me Deus ſalutaris meus.

Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me, DOMINVS autem aſſumſit me.

DOce me DOMINE uiam tuam, & dirige me in ſemita recta propter inimicos meos.

Ne tradideris me in animas tribulantium me, quoniam inſurrexerunt in me teſtes iniqui & locuti ſunt mendacium.

Attamen credo me uiſurum bona DOMINI in terra uiuentium.

Expecta DOMINVM, uiriliter age, & conformetur cor tuum, & expecta DOMINVM.

ARGVMENTVM.

ISTE PSALMVS *eſt Gratiarum actio, Nam*

primum gratias agit quod Dominus eum consoletur, confirmet & protegat contra omnes furores inimicorum eius. Deinde petit, ut in eo cœtu qui ueros cultus Deo præstat, ipsum seruet. Postremo petit ut contra insidias & criminationes impiorum Doctorum quos falsos testes uocat, sese tueatur.

Dominus illuminatio & ſalus mea &c.

Prior locus.

Tria beneficia Dei commemorat, Primum quod ipse sit illuminatio eius, hoc est, lætitia, & solatium, Qui se in omnibus afflictionibus & ærumnis consoletur. Deinde quod Dominus sit salus eius: Qui in omni genere periculorum sibi opem ferat. Imo qui contra Mundi, Diaboli, mortis & inferni sæuitiam ac furores se protegat. Postremo quod uitam in media morte sibi donet & conseruet, poßint etiam hæc uerba ad opera Creationis, Redemptionis & Sanctificationis accommodari.

Est igitur sententia istius uersiculi. Gratias ago Deo meo ardenti pectore ac læto animo qui me creauit, redemit & sanctificauit. Quid igitur timeam, aut ullas minas, & insidias inimicorum meorum extimescam, cum Deus in me habitet, cum mihi illuminatur, saluator, & uiuificator seu consolator? Der ſich mein ſo gnediglich freundlich vnd hertzlich annimpt.

Dum appropiant ſuper me nocentes, ut edant carnes meas &c.

Quare cum mali Aduerſarij mei,& hoſtes in me conſurrexerint,ut deuorent carnes meas impingant & corruant.

HÆC ſunt uerba fidei ſtantis, ac firmiter apprehendentis promißiones Dei *non fluctuantis ac trepidantis, ſed corroboratæ multis tentationibus & afflictionibus, quæ iam audet inſultare* Diabolo,*& omnibus organis eius. Duo enim gradus ſunt fidei,* Vnus *eſt fidei inchoatæ, Alter corroboratæ,* Ein milchglaube / vnd ein Kampffglaube.

Hæc autem fides non ſubito in pijs exiſtere ſolet,ſed aßidua & acri meditatione uerbi precatione, multis & uarijs certaminibus,ac tentationibus paratur,Vt in exemplis piorum,& quotidiana experientia conſpicitur.

Porro cum inquit Aduerſarij & hoſtes mei, oſtendit ſe habere duo hoſtium genera,Quorum alij ſunt ſpirituales,ut Diabolus, *lex, conſcientia,mors &c. Alij corporales, ut perſecutores & contemtores uerbi,improbi ac ſcelerati homines in* Eccleſia,Politia,Oeconomia.

Vult igitur dicere, Quandocunq; Diabolus *ignitis ſuis telis me petierit, oppono ei dominum, qui eſt illuminatio & ſalus mea,&c. eundemq́; conuicijs à me repello,dicens: Abi retro me* Satan,*quia mendax es,& homicida.* Dominus *enim illuminatio mea,& ſalus mea. Prorſus nullum alium* Deum *ſcio,nec agnoſco, niſi eum ſolum qui mihi ſe in*

Chriſto patefecit,hunc colo,celebro,& inuoco.Ad hunc modum & legi accuſanti & damnanti me reſpondeo,cum me terrere & ſenſu,ac conſpectu peccati,& iræ Dei aduerſus peccatum conatur occidere,Huic horrendo ſpectro,quod mihi minatur exitium,oppono Dominum qui eſt illuminatio & ſalus mea,qui me in ſuo uerbo ſuauiter alloquitur,& mihi blanditur.

Similiter facio, Quando conſcientia æter mortis reum me peragit, ibi tum ad illum Dom nium confugio,qui eſt illuminatio,ſalus mea,& p tector uitæ æternæ,Meines lebens Krafft.

Item,ſic facio,cum terrores mortis me inuaſe rint,Wenn mich der Tod wil freſſen / Tum e nim ad eundem illum Dominum uelut ad turri munitiſsimam me recipio.,qui eſt illuminatio,& ſ lus mea,& uirtus uitæ meæ. Et qui dicit,Ego uiu, & uos uiuetis. Item, Ego ſum uia,ueritas & uit Item, Qui credit in me non morietur in æteru &c.

Poſtremo,Eundem morem ſeruo cum à corpo libus meis inimicis & hoſtibus impugnor.

Sed hic obſtrepit pijs humana ratio inquiens. An hoc non eſt deuorare carnes, cum piorum cor pora partim à Tyrannis crudeliſsime lacerantur, trucidantur, & comburuntur, partim à Diabolo mortiferis cogitationibus excruciantur, Quid eſt lacerare ac deuorare carnes ſi hoc non eſt?

Reſponſio. Ad hoc ſpectaculum humana ratio

prorſu

prorſus conuicta & attonita obſtupeſcit. Vt igitur hanc acutiſsimam obiectionem diluas, oportet te totum ex ore Spiritus ſancti concionantis pendere.

Sic autem ille concionatur. Nimirum quod illa ipſa noſtrorum corporum laceratio ac internitio quæ momentanea & leuis eſt 1. Cor. 4. *præparatio quædam, & aditus ſis ad futuram illam liberationem & glorificationem noſtram in cœlo.*

Sic igitur cogitent pij cum aut à Tyrannis *rapiuntur ad ſupplicium; & crudeliter lacerantur, & trucidantur, aut à* Diabolo *horrendis pauoribus affliguntur, illam ipſam lacerationem uix momentaneam eſſe ſi conferatur ad illam æternam glorificationem, letitiam, uitam, & conſuetudinem* Dei *&* Angelorum, *qua perfruentur perpetuo. Quocirca mentes atq; oculos in cruciatibus, & doloribus ſuis ad illam futuram liberationem & glorificationem referant, Vbi hæc caduca noſtra corpora, quæ iam in hac mortali uita tot tantiſq; ærumnis, & doloribus conficiuntur, & contabeſcunt* Viua *integra, & tam clara, ut ſplendorem ſolis ſua claritate ſuperent in nouiſsimo die reditura ſunt,* Erunt *enim ſimilia clarificato corpori* Chriſti. Hoc *ſentit & docet* Paulus *cum* 2. Corinth. 4. ἀλλ᾽ εἰ καὶ ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος διαφθείρεται ἀλλ᾽ ὁ ἔσωθεν ἀνακαινοῦται ἡμέρᾳ καὶ ἡμέρᾳ; τὸ γὰρ παραυτίκα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως ἡμῶν καθ᾽ ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης κα-

τεργάζεται ἡμῖν &c. Etſi exterior noſter homo corrūpitur, tamen interior renouatur de die in diem.

Si conſiſtant aduerſum me caſtra, Non timebit cor meum.

Si exurgat aduerſum me prælium &c.

Hæc omnia ſunt uerba fidei ſtantis corrobata ut ſupra dictum eſt, & fortiter dimicantis contra hoſtes ſuos. Verum hæc fides non ſemper uiget in ſanctis. Propterea quod Deus interdum ſinit fidem in ſanctis ſuis labaſcere, ut in humilitate retineantur, ac meminerint ſe theſaurum iſtum geſtare in uaſis fictilibus, ut ſublimitas ſit uirtutis Dei, & non ex nobis. Sicut in exemplis piorum conſpicitur, Quantum robur fidei erat in Moſe tum cum per mare rubrum populum Iſrael perduceret. At idem Moſes paulo poſt, q̃ abiecto erat animo, et puſilla fide, quando petrā bis uirga percutiebat, cū ſemel tantum illam deberet percutere Num. 20. Item populus Iſrael quāta fide præditus erat cū mare rubrum pedib. tranſiret, Idem mox q̃ debilitato animo, fideq; infirma, cū in deſerto aqua eū deficeret.

Item, Quo robore ſpiritus magnus ille Heros Samſon excellebat, cum leonem diſcerperet, cum mille uiros mandibula aſini occideret, ſed idem q̃ turpiter poſtea ruit, cum blandicijs meretriculę animum ſuum expugnari paſſus eſt, eiq; arcanum illud de robore ſuo aperuit?

Quid Dauid an non & ipſe firmiſsima fide erat cū Gigantem illum Goliath proſterneret, cum alia multa

multa heroica faceret, mirandaſq; uictorias de hoſtibus cæſis fugatiſq; reportaret, At idem q̃ ſubito euerſus eſt cum in adulterium ſimul, & homicidium incidebat? Plena eſt ſcriptura talium exemplorum. Sed illud Petri Apoſtoli inſigne eſt. Is primum tanta fide præditus fuit, ut ſupra mare ambularet Matth. 14. Deinde tam infirma ac debili fide, ut Chriſtū Dominū ſuū ter abnegaret. Itē, quis mirandā illā fidē mariæ matris Chriſti ſatisprædicet? Sed uide quāta dubitatiōe & diffidētia tū trepidabat, ac tremebat animo, cum filium triduo amiſerat?

Quia Deus certo conſilio ſanctos ſuos nonnunquam permittit ruere & infirmari in fide, adeo ut fidem ſimul cū ipſo uerbo & Deo ſibi amiſiſſe prorſus uideantur. Hoc autem eo fit, ne ipſi efferantur, & inſoleſcant, neq; eos qui non ſimili robore fidei præditi ſunt, præ ſe contemnant, aut inclementius illos tractent. ſed ut intelligant fidē donū eſſe Dei, atq; illud Pauli diligenter ſibijpſis inculcent, Qui ſtat, uideat ne cadat. Apparet igitur prophetā cōpoſuiſſe hūc Pſal: eo tēpore, cū fortis fuit in fide. Nō.n. fides eius ſemper fuit fortis, ſed nonnūq̃ languida. Sicut in Pſal: ſuis paßim conſpicitur, ubi interdū multis querelis infirmitatē ſuæ fidei declarat, Itaq; et ipſe quāuis magnus rex et propheta uicißitudinē illā fidei uigentis & tabeſcentis ſenſit, q̃ ōes ſancti iā inde ab initio ſenſerunt, ſentiūt atq; ſentient &c. Vnum petij à domino, hoc requiram. Hæc eſt uera et perfecta oratio, in qua nihil omissum est quod ad [illegible] rialia beneficia pertinet. [illegible] nes [illegible], et [illegible] nio eum in illo [illegible] conservet, ubi verbum Dei vere sonat, et pure docetur, [illegible] tractatur et propagatur. Ubi vero autem Dei [illegible], Quatenus [illegible] [illegible], ubi [illegible] [illegible] [illegible], affliction[illegible] [illegible] Dei [illegible] sit [illegible] certa [illegible] [illegible].

[illegible] hic erat ut [illegible] servetur perpetuo.

Caeterum insignis doctrina hic nobis propo[illegible]tur. Quod Deum nemo possit vere cognoscere, [illegible] colere, et invocare sine puritate doctrinae verbi [illegible] et vero usu sacramentorum, et quod hi omnium [illegible] infelicissimi et miserrimi mortales, qui hoc summo beneficio Dei carent, [illegible] qui sunt infideles & hypocritae, [illegible] verbi doctrinam [illegible] in perpetuis [illegible] tenebris [illegible] ignoratione Dei, & perpetua [illegible] [illegible] Deo [illegible] &c.

Talis [illegible] illis periculis [illegible] in [illegible], [illegible] Coelo, [illegible] &

rialis

[illegible] ſtis, & conſilijs in extremis pe-
[illegible] nihil opis afferri poſſunt.
[illegible] in uera Eccleſia agunt, hi ha-
[illegible] doctrinam uerbi, qui autem
[illegible] & incorruptam hi de-
[illegible] recte colere & confidere
[illegible] poſſunt confidere, Illi etiam
[illegible] & ſitientem. Qui uero
[illegible] & fauentem ijdem [illegible]
[illegible] opes cœleſtes conſecuti ſunt.
[illegible] gnedigen Gott hat / der hat
[illegible] himliſche güter. Itaq; facile iſ-
[illegible] Deum & facere, & pati. De
[illegible] tranquillitate animi ex hac mortali
[illegible] ſcedere. Quia certi ſūt ſe perpetuo
[illegible] fuerint victuros eſſe, Ioan. II.

[illegible] autem dicit, Vt habitem in domo
[illegible] omnibus diebus uitæ meæ, Vt oſten-
[illegible] eſſe nos in Eccleſiam ueram receptos
[illegible] nobis ardentiſſimisq; uotis precan-
[illegible] eandem eſſe, ut in eo cœtu, qui uerbum
[illegible] cultum Dei uere habet, docet, & profi-
[illegible] perpetuo permaneamus. Fuerunt enim &
[illegible] qui hoc cœtu exciderunt, ut Cherin-
[illegible] Marcion, Pelagius, & alij Heretici, ac
[illegible] ſpiritus. Plena ſunt hiſtoriæ Sacræ &
[illegible] exemplorum.

[illegible] autem in domo Domini permanea-
[illegible] membro uerſiculi oſtendit.

Vt uideam praeclarem cultum Domini, & uisitem templum eius.

Non loquitur hic de illa uisitatione templi, qua hypocritæ solent sacris interesse Ceremonijs, a [illegible] frequentare templa, ut soliti [illegible] [illegible] ac prædicentur [illegible] [illegible] [illegible] stitie. Non hunc laudem [illegible] [illegible] Deside uero ferui[illegible] ardentiq; studio audiendi [illegible] & meditandi, tract[illegible] [illegible] uerbum Dei loquitur, [illegible] uoluptate quæ ex cultibus dei percipitur [illegible] quæ uera uisitatione templi erat. Cum ut [illegible] templum qui intrat [illegible] in [illegible] sacrosancti [illegible] [illegible] ut [illegible] consolationem [illegible] ex sacris [illegible] [illegible] [illegible] pie prædicatur [illegible] [illegible] affectionibus [illegible] nis sese [illegible] & [illegible]. Tertio ut pio [illegible] [illegible] exemplo alios ad studium [illegible], & [illegible] tu dei [illegible]. Quarto ut donum dei prophetiæ [illegible] augescat, & crescat, quod [illegible] audiendis sacris [illegible] [illegible] de [illegible] [illegible] efficitur, iuxta illud [illegible] [illegible] sapientiæ [illegible] [illegible].

Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in tempore malo &c.

Comparat Ecclesiam [illegible] tabernaculo [illegible] lo, [illegible] [illegible] ad historiam illam populi [illegible] rael, 40 annos [illegible] in deserto, in quo partim ab igneis serpentibus, partim ab hostibus [illegible] tur. [illegible] hac tota historia typus erat Ecclesiæ Christi, Solitudo significat mundi [illegible] [illegible]

signifi

[illegible] ignitis tela Diaboli, h. e. internos il[illegible] terrores incuſſos à Diabolo. Ænea[illegible] ſunt Christi Ioan. 3. Vt enim icti [illegible] conualeſcebant intuentes ſer[illegible] pij ſauciati à Diabolo ignitis ſic [illegible] Chriſtum recreantur & uiuificantur [illegible] populi Iſrael, [illegible], Amorrei, He[illegible] imago hoſtium ac perſecutorum [illegible] in nouo Teſtamento. Columna nubi[illegible] typus fuerunt Euangelij. Vt [illegible] nubis die tegebat populum Iſrael, [illegible] hoſtib. poſſet conſpici. Ita Euangeli[illegible] & hoſtes die .i. tempore per[illegible] Eccleſiã tegit, quominus pro libidine ſua [illegible] uaſſari, omniaq; uera mẽbra eius tru[illegible] re è medio. Item, Sicut colũna nubis [illegible] dei imponebat, ne iter eius obſerua[illegible] gelii õnia hoſtiũ Eccleſiæ conſilia per [illegible] practicas ingenioſe excogitatas ir[illegible], ſicut colũna lucis noctũ dux & mon[illegible] populo Iſrael. Ita Euangeliũ in to[illegible] tot periculis, inſidijs, ac technis diaboli [illegible] eius prælucet pijs, eoſq; regit, et gubernat, [illegible] illud Pſal. 119. Lucerna pedibus meis [illegible], et lumen ſemitis meis. Occultat me in [illegible] ſuo. Tentoriũ uocat uerbũ, et protectionẽ dei, in qua pij cuſtodiũtur et ſeruãtur abſconditi coram mundo qui non uidet, nec obſeruat, quomodo Deus protectionem ſuam recipit, & con-

ſeruat,

adsisteret in bellis, exilijs, ac periculis, [illegible] contra Mundum, et in oculis [illegible] tum videntur esse omnium abiectissimi, et calamitosissimi, quorum nullam prorsus curam [illegible] [illegible] ne ipsi quidem pij semper [illegible] [illegible] sentiunt se [illegible] rei. Ideo Propheta [illegible] ait: Occultabit me in tabernaculo suo. Quia Deus abscondit et occultat sanctos suos [illegible] contra rationem humanam, contra furorem Diaboli, et mundi saevitiam. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Dicet hic aliquis. An hoc est occultari in tabernaculo Domini, cum videmus pios fere trucidari à Tyrannis? Item cum Deus sinit illos tam horrendis et asperis, afflictionibus et calamitatibus conflictari?

Respondeo. Etsi piorum corpora Deus horribiliter excruciari et trucidari permittat, interim tamen corda eorum ita consolatur et confirmat Spiritu sancto suo per verbum vocale, quod posuit in ore sanctis et per Sacramenta, ut omnes afflictiones et dolores corporis et animi placido animo perferant, Sicut in exemplis Martyrum conspicitur.

In petra exaltavit me.

Petram ipsi ipse Christum, hic est enim illud funda-

mentum

[illegible] Docet igitur Propheta Eccle[illegible] hanc petram, qui eſt Chriſtus fundatam [illegible] Vt enim arx aut ciuitas quæ ſupra pe[illegible] potest corruere quantumuis [illegible] fluctus in eam irruant, & conentur [illegible] nihil proficiunt, propterea quod [illegible] nixa eſt ciuitas, nullo modo poſſunt de[illegible] etiamſi omnes procellæ tempeſtateſq; [illegible] afflictionum, ac tentationum in nos [illegible] Chriſtum impetum fecerint nihil pro[illegible] licet peccatum, mors, Infernus, [illegible] fames, peſtis, gladius, ignis, & [illegible] imo etiamſi omnes Dæmo[illegible] ſſari ceperint, ac minitentur nobis [illegible] attamen non poterunt nos opprimere, [illegible] ere, Sie ſollen vns dennoch nicht [illegible] en noch verderben. Quia fundati ſu[illegible] petram quæ uocatur Chriſtus, quo ma[illegible] o, & nos ſalui erimus. Corpora quidem [illegible] fligere, & occidere poſſunt, ſed animabus [illegible] afferent, quamuis fremant, & furenter [illegible] noſtrã inſaniant. Sicut canit Eccleſia. [illegible] die Welt vol Teuffel were / vnd [illegible] gar verſchlingen / noch fürchten wir vns nicht ſo ſehr es ſol vns doch gelingen.

Conſolatur igitur Propheta his uerbis & ſeipſum, & omnes ſimul pios promiſſione illa iam inde ab initio facta Eccleſiæ. Quod Deus in prote-

ctionem

[illegible] sui [illegible] saluare, protegere, liberare, et glorificare in Christo capite nostro contra omnes portas inferorum, quae quidem in Christo qui est frater noster, [illegible] diaboli. Hinc [illegible] mortis, inferni, et hostibus nostris [illegible] salutemq; in hac vita inchoatam, et in futura perficiendam. Sicut scriptū est Osee 13. Ubi est mors stimulus tuus? Ubi inferne victoria tua?

Quidā hunc locū de historia illa accipiunt, 1. Reg. 23. Quando David manus Saulis [illegible] supplicium saluus euasit at [illegible] Sauli nunciaret Philisthaeos [illegible] in terram. Saul Davidem persequi destitit, quemobrem locus ille ubi David saluus euasit dictus est petra [illegible] sententiam [illegible] sed illa magis probatur nobis.

Et nunc exaltabit caput meum super inimicos meos.

Hostibus ipse meis dominabor, et [illegible]

Hoc ideo, quod [illegible] tot tribus [illegible]

Est et hic locus tum historice, tum allegorice exponendus, Primū n. Propheta de sua liberatione et glorificatione loquitur qua deus illū iuxta promissionē suā, à furore et insidijs inimicorum suorum liberauit, atq; extincto Saule regē Israel constituit. Deinde loquitur de generali illa liberatione et glorificatione Ecclesiae, qua Christus à tyrannide Diaboli à peccato, morte, inferno etc. nos liberauit, omnesq; hostes nostros pedib. nostris subiecit. Dis-

[illegible] singulis istam sententiã sibi ac-
[illegible] speciã promissionẽ quo pertine-
re [illegible] hostib. suis siue spiritualib. siue
[illegible], ut hac consolatione mentes
suas [illegible], cogitantes Deum illos
[illegible] ex saeuitia liberatur-
[illegible] ões illa dulciss: con
[illegible] ad usum practicum
[illegible].

[illegible] immolabo in tabernaculo eius ho
[illegible].

[illegible] psalmum dicam Dominõ.

[illegible] hostia dextra. Plurĩ
[illegible] plena sunt. sacrificabo in ten
[illegible] sacrificia laudis. H.e. post liberationẽ la-
to [illegible] pectore Deũ glorificabo, eiq; gratias
[illegible]. Discamus hic cur sancti tã arden
ter [illegible] à deo liberationẽ, & glorificationẽ pe-
tãt, [illegible] liberati Deo gratias agãt, quia quidẽ
[illegible] efficitur. I. ut beneficia dei patefi
[illegible] potẽtia, sapiẽtia, misericordia, iustitia
[illegible]. Deinde ut multi hac cõmemo-
ratione [illegible] Dei adducerẽ dei notitiã, timorẽ
fiduciã [illegible]. Nã exẽpla piorũ
qui [illegible] consilio dei ex periculis, &
calamitatib. [illegible] afficiunt, & ex-
[illegible] morem verbi &
[illegible].

[illegible] appareat [illegible]

[illegible]

Circumcidi & [illegible] in tabernaculo [illegible]

[illegible]

[illegible] propterea hic ſic exemplo [illegible] ipſum [illegible] eſt ; illam templo, in quo ſcilicet Dei verbum [illegible] cere predicatur, & ſacramenta legitime [illegible] dinationem Chriſti adminiſtrantur, Vt in [illegible] & vera Eccleſia, Deum laudemus, illiſq; [illegible] celebremus, & ut in poſterum maiore cura, & [illegible]

[illegible] in [illegible] [illegible]

Cæterum [illegible] poſt liberationem [illegible] diligentius [illegible] noſtras [illegible] circumſpectionem, ac intentione ſimus [illegible] officiis vocationis noſtræ eſt quod Diabolus [illegible] inſidioſus [illegible], & [illegible] [illegible], Nam ubi autem [illegible] [illegible], ubiſq; [illegible] inſidias. [illegible] decem [illegible] nos petunt, & invadunt, ut [illegible] tur Chriſtus Lucæ xi. Vbi immundus Spiritus [illegible] homine exierit &c. Hoc eſt quod [illegible] eoſq; poſtea [illegible] riculis ope divina eluctati ſunt, [illegible]

tiam [illegible]

[illegible] Vnde patet [illegible] nunquam comperisti quemq̃ [illegible] creatus est, factum esse [illegible]

[illegible] Dei solamen gratitudo, [illegible] ut Psalmo [illegible] magno. Item, In [illegible] glorificabo.

[illegible] uocem meam. Qua
[illegible] mei & exaudi
[illegible]

[illegible] afficiatur, [illegible] feliciter re- [illegible] affectibus.

[illegible] hoc significat altissimum [illegible], quod ægre in summis periculis [illegible] edere possumus. Hoc infirmissimum [illegible] scriptura uocat clamorem, qui totum [illegible] terramque replet, ac penetrat nubes.

[illegible] in hoc uersiculo Propheta tria petit. Primum [illegible] clamorem eius exaudiat, Deinde ut se [illegible] & saluet. Postremo ut illum [illegible] liberet.

Cor meum [illegible] tibi uerbum tuum
Quærite faciem meam, faciem tuam
Domine requiram.

Dei [illegible]
[illegible] sit faciem [illegible] quærere [illegible]
ipse [illegible] faciem [illegible]

Vnica te solam cura uidere [illegible]
[illegible] in hoc uersiculo [illegible]
[illegible]
stis [illegible] Dei [illegible]
tur præcepti [illegible]
debeant de uerbo Dei perinde ut firmißima [illegible]
niti [illegible] & improbitate sollicitare [illegible]
Deus [illegible] Sicut [illegible]
Lucæ 11. Parabola de amico qui intempesta [illegible]
ad [illegible]
[illegible] parabola de [illegible] iudice Luc[illegible]
Huc [illegible] ad illud [illegible]
[illegible] Matthæi 15. quæ non desistit Ch[illegible]
precibus [illegible] donec tandem [illegible]
ex uoti sui [illegible]
[illegible]

Discamus igitur ex hoc uersiculo ut [illegible]
nibus & periculis nostris simus improbi [illegible]
[illegible] intermittamus preces [illegible]
Deus auxilium & liberationis [illegible]

[illegible] faciem meam.

Facies Dei est præsentia Dei, cum Deus [illegible]
fectio, consolationis & liberationis ostendit [illegible]
ad [illegible] diligere, sic [illegible]
xit [illegible] argumentum [illegible]
sti &c. Quærere igitur faciem Dei [illegible]

[illegible] studio audimus, legimus, ac medi[illegible] ab ipso institutis utimur, Nam [illegible] & sacramentis suam uoluntatem [illegible] nobis, hoc est, suauiss: [illegible] mater [illegible] filio suo, Esa: [illegible] gratissimo [illegible] scilicet ut illi [illegible] hoc est, ut uerbum Dei [illegible] legimus ac me[illegible] sententias appre[illegible] probe inculcemus, [illegible] Dei experiemur.

[illegible] faciem tuam à me, ne decli[illegible] seruo tuo.

[illegible] ne derelinquas me [illegible] manum tuam à me. De[illegible] meus &c.

[illegible] obseruanda est phrasis scripturæ. Deus [illegible] dicitur ostendere cum sua mise[illegible] gratia, consilio, solatio & auxilio nobis [illegible] faciem suam à nobis auertere dici[illegible] cordiam suam & fauorem erga nos abij[illegible] nos suo consilio regi, & gubernat [illegible] & organa Diaboli [illegible] Propheta hec sibi quasi in [illegible] tristissimos ca[illegible] Samsonis, Saulis, Achitophelis et similium [illegible] tam ardenti pecto[illegible] se Deus [illegible] ne faciem suam à se auertat neq; [illegible] manum suam.

Dici

[illegible]

[illegible]

[illegible] & propriis experientiis, [illegible] consilia quæ præclara sint [illegible] esse, ac neminem quantu- [illegible] ingeniosum, prudentem [illegible] esse nisi rega- [illegible] scilicet [illegible] humanis nisi [illegible] & [illegible] humanis consi- lijs [illegible] esse guber- natam [illegible].

Q[illegible] mea de- [illegible]

[illegible] regat & [illegible] à [illegible] & præsidia ne- [illegible] insidi- [illegible] & defen- [illegible] & potentia vincit [illegible]

[illegible] Propheta om- [illegible] intelligere. Nam [illegible] Politica & Oe- [illegible] nobis afferre [illegible] & gubernator & pro- [illegible], & ipsa experien- tia.

[illegible]

Hec omnia uerba Propheta non modo in su sed etiam in totius Ecclesie persona loquitur. Q D. Etiamsi pater meus ac mater mea dereliq rint me, & omnibus humanis præsidijs, & sola omni humana spoliatus sim. Tamen ita gaudeo, hac consolatione me sustento. Quod Dominus a sumserit me. Hoc est, quod Deus me recep in gratiam, quod misso suo filio me a potestate, tyrannide diaboli liberauerit, & spiritu sanct me sanctificauerit.

Viam tuam DOMINE monstra mihi,

Et dirige me in semita recta &c.

Ponit uiam [illegible] ducat.

Recta per hostiles, te præunte, uiam.

Docet quod sit illud medium, quo Deus nos re git & gubernat, quo [illegible] a Diabol & ut omnia nostra consilia & negocia [illegible] sint foelicia, siue Ecclesiastica, siue Politica, siue O conomica. Nempe uerbum Dei quod Deus pos in ore ministrorum Ecclesie. Vbicunq; igitur u bum Dei luxerit, ibi est illa uia & semita, qua De nos ducit, gubernat, defendit ac iuuat.

Sed quare dicit, Monstra mihi Domine uiam tu am, cum ipse abundauerit uerbo & uera doctrin multisq; donis Propheticis? Nullus enim unq̃ fui Propheta, aut doctor Ecclesie qui uberiorem cognitionem uerbi habuit & amplioribus donis a De ornatus fuit, sicut Psal: eius satis declarant.

Prior est ista. Nam etsi Propheta Dauid uera [illegible] tamen patitur Domine [illegible] superbi in eo augeat, [illegible] Dei [illegible], eiusq́; uirtutem [illegible] cognoſcat ac expe[illegible] ſibi dulceſcat, [illegible] im wort Gottes [illegible] uidetur ſatis [illegible] ſcripturā primis [illegible] funditus perdidiciſſe [illegible] doctores, aut monſtrato [illegible]

[illegible] his uerbis. Monſtra mihi [illegible] oſtendere, Qui ſit [illegible] afflictionis ac [illegible] Quod & ſi uerbo Dei, fide & Spiritu [illegible] tamen om[illegible] ſcriptura ſibi animo effluxiſſe, atq́; adeo fidem & [illegible] ſimul cum ipſa Deo amiſiſſe ſibi uidentur. Hinc illa ardentißimi pectoris uota & ſuſpiria, ut Dominus illis uiam ſu[illegible] aut uerbo ſuo corda ipſorum accendat [illegible] & ſpiritum s. mittat qui opem ferat [illegible] eorum, ut poßint uerbo Dei fir[illegible] pectore aſſentiri, atq́; ita animo illud imprimerent, ut toti in eo acquieſcebant, ac Deum ita ſibi in cordib. pingant, ſicut ſeipſum in uerbo pinxit, Das ſie ſich gantz und gar konnen in Gottes wort wickeln und flechten/ut nihil aliud [illegible] & cogitent quam uerbū Dei.

Nam hactenus [illegible] ſuimus & [illegible] cæleſtis ſapientiæ [illegible] ſimiles [illegible]

Docet [illegible] hoc loco propheta [illegible] nes ſine verbo Dei in denſiſsimis tenebris [illegible] in omnis generis peccata, errores & [illegible] præcipites ruere & [illegible] nihil conſilij [illegible] tum eos invenire poſſe, qui verè [illegible] verbi [illegible] ſunt [illegible] & [illegible] eſt [illegible] eius cælum & terram, & omnia quæ in eis ſunt ſuauiſsima ſua luce illuſtrat [illegible] bum Dei [illegible] ſiat, certum [illegible] ut Deum [illegible] Deo [illegible] Deinde ut [illegible] Deo [illegible] ne [illegible]

Dirige me in ſemitam rectam.

Poſtquam verbum Dei [illegible] ſide Propheta [illegible] in ſanis [illegible] ut in ſana & pura doctrina [illegible] Quo præſertim [illegible] ſit contra Diabolum & [illegible] nes [illegible] Diabolus, qui [illegible] præuaret [illegible]. Ut apparet in exemplo [illegible] noſtrorum [illegible], quibus [illegible]

[illegible] cessisset, nunc illos quoq; [illegible] conuicit.

[illegible] sem in recta, Duæ enim sunt [illegible] que ducit ad uitam & salutem [illegible] sentia recta. Altera est quæ [illegible] hæc dicitur uia ab [illegible].

[illegible] suos. Doctrina uerbi fide[illegible] erga Deum in uocatione.

Ne [illegible] me uoluntati inimicorum [illegible] &c.

Quoniam [illegible] contra me testes mendaces.

[illegible] in [illegible]

[illegible] quidam exponunt de persona Dauidis [illegible] contra calumniatores suos, qui illum seditionis [illegible] insimulabant, quod affecta[illegible] sicut scriptum est 1. Reg. 24. Vbi [illegible] Cur audis [illegible] aduersus te? [illegible] hanc precationem dicere [illegible] hominibus falso [illegible] est. Propheta [illegible] in persona [illegible] loquitur, quæ [illegible] ab [illegible], quos hic uocat [illegible] patiatur.

tur. ſolent enim illi [illegible]
affirmare ſe ſolos verum afferre doctrinam [illegible]
gloriari ſe [illegible]
Eccleſiæ ſtudio flagrare, & ſolam Dei gloriam [illegible]
ſalutem animarum quærere. [illegible]
ne nolentibus [illegible]
tat aduerſarios & hoſtes ſuos [illegible]
[illegible] ergo [illegible] &
[illegible]
triumphare.

Quoties igitur exorti fuerint heretici, & [illegible]
doctores ſophiſmatum preſtigijs [illegible]
dent Eccleſia hac precandi forma [illegible]
ne [illegible] &. [illegible]
do à Diabolo, lege & conſcientia [illegible]
[illegible] falſo [illegible]
quod pias conſcientias falſo terrent [illegible]
Dei, ſenſu [illegible]
[illegible] ſicut in exemplo Iob apparet, [illegible]
falſo [illegible] Dei [illegible]
us falſo [illegible] Dei [illegible]
ea contra ſe [illegible]. Quaſi ipſi propter [illegible]
ta ſua [illegible]
affligeretur. Haud dubie tum Iob illum [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] autem eſt [illegible]
[illegible]
[illegible]

prim

[illegible] ſelig [illegible] vns [illegible]

[illegible] faciunt ſine metu.

[illegible] Vehic [illegible]

[illegible] impudentiſſime.

[illegible] hereticum, ſe [illegible] appellant ſacem ſe [illegible] Chriſtum accuſa[illegible], itidem & proto[illegible] ſanctum Stephanum. Deniq; ut [illegible] ac pios Doctores [illegible] accuſauit & damnauit. [illegible] eſt enim ille præ[illegible] Doctores nobilitari [illegible]

[illegible] que heretici falſi [illegible] teſtes Euangelij in pios conge[illegible] runt [illegible] hic uocat INIVRIAM: quam [illegible] & audaciſſime exercent in pios.

Credo uidere bona Domini in terra uiuentium.

[illegible] eſt huius uerſiculi, unus quod [illegible] in futura uita, ſicut [illegible] quod ipſe quoq; in [illegible] breui futurum eſt, qui à Deo con[illegible]. Das er auch [illegible] / wie die ſo [illegible] friede, vnd freude haben.

Nota est autem phrasis scripturæ, qua [illegible] cat uiuentes, eo quod hæc uitam æternam [illegible] runt fide, [illegible] [illegible]. In terra uiuentium, hoc est, in cœtu piorum, seu uera Ecclesia [illegible]

Expecta Dominum [illegible] age [illegible]

Epiphonema est, quo iubet sperare [illegible] os forti et magno esse animo [illegible] habere animum [illegible] bo suo promisit.

Continet autem hic [illegible] præcepta [illegible] dum, uiriliter [illegible] fiducia [illegible] tare. Deinde cor [illegible] afflictiones [illegible] dendo sunt.

Primum iubet sperare [illegible] diatio sua Deus [illegible] affert. Deinde nos uiriliter agere, hoc est, petendo, quærendo, pulsando instare improbe, et assidue preci[illegible] Deum [illegible] inde iubet nos forti esse animo, [illegible] hoc est, in promissione diuina acquiescere. [illegible] mo iubet nos sustinere Dominum, hoc est, [illegible] manum Domini non refugiendo per [illegible] ctiones [illegible] ac [illegible] dat.

[illegible] fidei ac ſpei, paucis hic admonendum [illegible], ſicut omnino diſcrimen eſt inter fidem et ſpem, [illegible] eſt inter Dialecticam et Rhetoricam. Vt [illegible] proprium eſt Dialectices docere: Rhetorices [illegible] perſuadere ſeu ad aliquem affectum mentes [illegible]: Ita fidei proprium eſt intueri in ipſas promiſſiones [illegible] eas probe inculcare.

Proprium uero ſpei eſt [illegible] ipſas promiſſiones Dei [illegible], colligere animo inſignia [illegible] ſcripturae quibus languidum [illegible], et ſuſtentanum [illegible] patientia. Et quemadmodum [illegible] mentes modo [illegible] fide, [illegible] ſpes motus cordis [illegible] hoc diſcrimen [illegible] D. Lutherum tradidiſſe cum ex eo [illegible].

[illegible] eſt autem iſte Pſalmus, cum uerſamur in magnis periculis, item quando rogare Deum uoluerimus [illegible] in uerbo ſuo & uocatione noſtra conſeruet [illegible] regat in omnibus uitae actionibus. [illegible] ante precationem Dominicam animus [illegible] Pſalmi accendendus eſt.

PSALMVS XXX.

EXALTABO TE DOMINE, quoniam ſubleuaſti me, neque delectaſti inimicos meos ſuper me.

DOMINE Deus meus clamaui ad te, & ſanaſti me.

DOMINE eduxisti ab inferno ani
meam, uiuificasti me a deſcendentibu
cum.

Pſallite DOMINO ſancti eius, & confite
memoriæ ſanctitatis eius.

Quoniam momentum in ira eius, & uita
tur, ad ueſperum demorabitur fletu
matutinum lætitia.

Ego autem dixi in proſperitate mea, non
uebor in æternum.

DOMINE in beneplacito tuo conſtitui
ſti monti meo fortitudinem, abſcondi
em tuam, fui conturbatus.

Ad te Domine clamabo, et Deum depre
Quæ utilitas in ſanguine meo, dum de
in corruptionem? Nunquid gra
tibi puluis, aut annuntiabit ueritat
Audi DOMINE & miſerere mei, DOM
adiutor meus.

Conuertiſti planctum meum in gaudium
hi, conſcidiſti ſaccum meum & circum
ſti me lætitia.

Vt cantet tibi gloria mea, & non ſileat, D
ne Deus meus, in æternum confitebo

ARGVMENTVM.

*HIC Pſalmus eſt gratiarum actio pro libe
ne ex ſumma illa tentatione qua Deu
os, quorũ teneræ ſunt conſcientiæ affligi
triſtitia ſpirituali, pauoribus infernis, de*

deſpe

[illegible] doloribus inferni, quae Paulus uocat [illegible] est uidere, [illegible] gratiarum actionem amplissimam [illegible] Rhetoricis, quos non in [illegible], sed in schola Spiritus sancti di[illegible]. Gratias tibi ago D[illegible] grauissima tentatione [illegible] eam primam commutationem [illegible] tentationis seu a[illegible] sua admonet [illegible] Deus celebrentque domi[illegible]. Wolt gern / [illegible] vnden mit [illegible] dancken.

[illegible]. Ostendit enim D[illegible] surgere, ut non periret, sed [illegible] teneret, & ut postea ube[illegible]

Q[illegible] docet, quomodo sancti, praecipue uero hi qui habent tantum initia fidei, postquam ex [illegible] doloribus inferni emerserunt [illegible] sibi uideantur: Quod iam debellatum esse putant, sibique tantum robur fidei habere, ut in[illegible] facili negocio omnes [illegible] tentationes uicturos. Rursus autem pingit affectum piorum, qui ter[illegible] Deum prorsus a se recessisse arbitrentur, [illegible] suam benignitatem [illegible] clausisse. Nicht [illegible] / denn als sey alle [illegible]

Et quod ijdem illis angoribus, & cogitationi
non indulgent: Sed tandem ſe reuocant, & ad in
uocationem decurrunt, nec ceſſant Deum aßidu
& importunis precibus fatigare, donec opem ill
ferat.

Poſtremo in fine Pſalmi oſtendit, quo conſil
Deus eum ab illis horrendis terroribus liberau
Vt ſcilicet poſthac Deum ardentiori pectore p
petuo celebret, & gratias agat.

Hic Pſalmus inſcribitur Pſalmus in dedicati
ne domus Dauid.

Quem ita quidam inſcriptum putant, quod Da
eum in dedicatione domus ſuæ regiæ fecerit, a
dem, quod illum compoſuerit in dedicatione
pli per filium Salomonem condendi mandato
ne.

Cum igitur hoc loco opiniones interpretum
rient, diſputationem miſſam faciamus, & ad ip
Pſalmum accedamus.

Porro ex ipſo titulo Pſalmi facile eſt iudic
Dauidem in ſenecta eum compoſuiſſe. Poſtq
multis & uarijs tentationibus probè exercit
& confirmatus erat. Nam hæc demum ſcripta ſ
præſtantiſſima, quæ pij doctores Eccleſiæ in ſ
compoſuerunt.

Exaltabo te Domine, quoniam ſuſcep
me &c.

In tribus his prioribus uerſiculis Propheta gr
tias

tias Deo agit pro liberatione, & ſimul oſtendit, in quibus ipſe malis ac periculis uerſatus fuerit. Videlicet. Primum quod in ſumma ignominia & contemptu uixerit, & coactus ſit duo atrociſsima audire crimina: Seditionis & blaſphemiæ. Nam ipſe de utroq; exilio concionari uidetur, quorum alterum ſub Saule, alterum ſub filio Abſolone tulit.

Secundo quod multa acerbiſsima conuitia, & ſarcaſmos inimici ἐπιχαιρεκακοῦντες in eum congeſſerint, quibus animum eius grauiter ſauciarunt. Er hat gar manche böſe gifftige vnd bittere ſchmeh wort hören müſſen / das jm das hertz dafür het mügen brechen.

Nam ut ſepe dictum eſt, aſpera illa & amarulenta conuitia maiorem dolorem, quam ipſæ calamitates per ſe nobis faciunt. Sicut Chriſtus teſtatur Pſalm. 49. In properium confringit cor meum. De his quoq; ſe liberatum eſſe diuinitus Propheta hic predicat, cum inquit: Nec delectaſti inimicos meos ſuper me. Q. D. Non permiſiſti inimicos meos exoptantes me interire, uoti ſui compotes fieri.

Du haſt nicht zugelaſſen/das ſie jren willen ſchaffen. Non permiſiſti, ut conatus ſuos conficerent, atq; explerent animum. Nam ipſi hoc ſummis uotis exoptabant, ut perpetuo exularem, ac mæſtitia extinguerer, Das were jres hertzen freude vnd wonne geweſen. Hanc inimicorum meorum ἐπιχαιρεκακίαν confudiſti & conuertiſti

in luctum ac mœrorem. Sie ſind darüber zu bo
den gegangen/Als Saul/Doeg/Achitophel/
Abſolon/ Ich aber bin blieben vnd wider i
meinem Reich / ehr vnd herrligkeit kom
dazu wider frölich worden/ſolchs hab ich d
allein zu dancken / mein aller liebſter Got
Ipſi miſerrimè perierunt, ut Saul, Doeg, Achi
phel, Abſolon. Ego autem ſaluus ac lætus in regn
meum reſtitutus ſum.

Tertio, quod non modo animo, ſed etiam corp
re imbecilli & ægroto fuerit. Ideo dicit: Et ſana
ſti me. Nam dolor animi omnes uires corporis la
befactat & conficit, ſicut teſtatur Salomon: Tri
ſtitia medullas exiccat. Econtra uero animus læt
ut Poeta inquit, etiam corpus ualere facit.

Quarto, quod horrore mortis & iræ Dei, &
doloribus inferni conflictatus fuerit. Ideo dicit: De
duxiſti ab inferno animam meam, uiuificaſti me
deſcendentibus in lacum.

Pſallite Domino ſancti eius, gratias agite,
& celebrate ſanctitatem eius.

Hæc eſt ſecunda pars huius Pſalmi, uidelicet
ἀποϛροφὴ ad totam Eccleſiam, quam Propheta a
gratiarum actionem hortatur, & iubet eam ſecum
unà Deum celebrare, Quod ipſe non ſit Deus hy
pocritarum, ſed uerè piorum & ſanctorum, quos
diligat, reſpiciat & ſaluet, iuxta illud, cum ſancto
ſanctus eris Pſal. 18.

Nam hoc ſummis uotis exoptant uerè pij, ut
omnes

omnes homines immenſam miſericordiam, & bonitatem Dei ita poſſent agnoſcere ac celebrare, ut ipſi agnoſcunt ac celebrant atq; ex animo precantur, ut omnes ad ueram Dei notitiam perueniant. Sie wolten gern / vnd wündſchen von hertzen/das alle welt ſolt wiſſen/wie groſſe wolthat jn Gott erzeiget hat/ vnd wie ein frommer/freundlicher/ vnd trewer Gott er ſey allen die jn fürchten/vnd jm vertrawen.

Quoniam momento durat ira eius.

Subijcit adhortationi doctrinam, Quia docet, ac perſuadere conatur pijs adflictis, Deum non illis iraſci, aut alienum eſſe, ſicut ipſi imaginantur in ipſo paroxiſmo tentationis & afflictionis. Et ut maximè iraſcatur, tamen uix momento durare iram eius. Q. D. Eſt paterna ira, cum uos affligi ſinit, ut hoc pacto ad pœnitentiam uos inuitet,

Videtur autem Propheta tacitè collationem facere iræ, & miſericordiæ Dei. Et uult dicere: Si quis magnitudinem miſericordiæ & bonitatis ſuæ ad iram eius conferat, intelliget iram eius uix momentaneam eſſe.

Econtra uero miſericordiam immenſam ac perpetuam. Sicut & Eſaias inquit 54. Ad punctum in modico dereliqui te, & in miſerationibus magnis congregabo te.

in momento indignationis abſcondi faciem mea parumper à te, & miſericordia ſempiterna miſeratus ſum tui. Huc pertinet illud Pauli 2. Corinth. 4. Præſentes tribulationes noſtræ momentaneæ ſupra modum in ſublimitate, æternum gloriæ pondu operantur in nobis.

Et uita in uoluntate eius.

Hoc eſt, Deus non delectatur hominum interitu, ſed uult, ſicut Paulus inquit, omnes homines ſaluos fieri. Ezechielis 33. Viuo ego dicit Dominus, Nolo mortem peccatoris, ſed ut conuertatur & uiuat. Es iſt Gottes hertzen luſt vnd freude/ dz er dz menſchliche geſchlecht/ ſo durch Adams fall in tod vnd allen jammer vnd hertzleid gefallen iſt/ ſol wider draus helffen/ vñ es zu recht bringen. Quod autem Deus immenſo quodam ac inenarrabili amore generis humani flagret, illuſtre documentum dedit. Primum quod hominem a imaginem ſuam condiderit. Deinde quod unige tum ſuum filium pro nobis uictimam fieri uoluer Poſtremo quod ſpiritum ſanctum in corda noſtra effuderit clamantem: Abba pater. Deniq; quod uniuerſas opes cœleſtes nobis donarit, ut interim beneficia corporalia taceam, quibus nos cotidie cumulat. Quocunq; igitur pij ſeſe conuerterint, paſſim illuſtria amoris Dei erga ſe ſigna ac teſtimonia illis occurrent, & cogentur cum Propheta exclamare: Miſericordia Domini plena eſt terra, Pſal. 33

Ad uesperum demorabitur fletus & ad matutinum lætitia.

Hic locus etſi ad literam quoq; ſat commodè poßit exponi, mihi tamen magis placet ſenſus allegoricus, ut de illa perpetua uicißitudine afflictionum ac liberationum, quæ pios ſemper excipit, intelligatur, ut ſit ſententia: Quantumuis dura, aſpera, atrox & intolerabilis ſit afflictio ſiue tentatio, quæ pios premit & cruciat, tamen non durabit perpetuo, ſed eſt coram Deo momentanea. Deus enim illos inde liberabit tandem mirabili modo. Interim uero, dum tentatio ſeu afflictio eos premit pater miſericordiarũ, et Deus totius conſolationis dabit euentum, ut perferre poßint. Firmabit enim eorum pectora, & ſpiritu ſuo ſancto ita corroborabit, ut illam molem afflictionum ſuſtineant. Cæterum quo conſilio hanc uicißitudinem afflictionum ac liberationum pios experiri uelit, non eſt iam locus & tempus oſtendere.

Ego autem dixi in proſperitate mea: non mouebor in æternum:

Hic pingit affectum eorum qui ex portis mortis liberati ſunt. Hi enim, maxime uerò qui ſunt tyrones in hac ſpirituali militia, poſt liberationem, hoc eſt, ubi ex aſperrimis tentationibus & afflictionibus, beneficio uerbi Dei ac fidei, tandem eluctati ſunt, iam prorſus debellatum eſſe arbitran tur, tantumq́; robur fidei collegiſſe ſibi uidentur, & facili negocio poſthac Diabolo, carni, mundo, & omni tentationum generi poßint reſiſtere, ac inſultare.

Verum iidem, ubi Deus faciem ſuam abſconderit, hoc ē. ubi ab illis receßiſſe ſe ſimulauerit, vnd laſſet ſie allein mit dem Teuffel / ſünde / tod vnd ſchweren gedancken / ringen vnd kempffen / tum demum experiuntur, ac ſentiunt quanta humanæ naturæ ſit imbecillitas, & quam longe adhuc abſint ab illa perfectione, quam ſe aſſecutos eſſe putabant, & quod ne leuißimam quidem tentationem ſine auxilio Dei uincere poßint. Et cum Pſalmographo orabunt dicentes: Libera me Domine à perſequentibus me. Quia confortati ſunt ſuper me. Denn ſie ſind mir zu mechtig. Pſalm. 142. Atq; illud Chriſti Ioan. 15. tum demum probe intelligent: Sine me nihil poteſtis facere. Obſeruanda eſt autem phraſis ſcripturæ, quæ faciem Dei uocat præſentiam Dei, econtra auerſionem faciei ſuæ uocat deſertionem Dei.

Ad te Domine clamabo & ad Deum meum deprecabor:

Iam oſtendit quomodo in afflictionibus ſeſe geſſerit, uidelicet, Quod non indulſerit his mortiferis cogitationibus, ſed illico ad preces decurrerit. Diſerte autem dicit: Ad te Domine clamabo, ut oſtendat ſe uehementer preces ſuas intendiſſe &

urſiſſe. Nam Clamor in Scriptura ſignificat ingentem illum ardorem animi ac gemitum cordis in precando; das innerliche hertzlich ſeufftzen zu Gott.

Et ſic ſuo exemplo hortatur pios,ut in calamitatibus ac periculis fortiter ac indeſinenter Deum inuocent,& diſcant eſſe importuni ac impudentes adoratores,nec ceſſent inſtare precando,obſecrando,gemendo & clamando ad Deum,donec aut liberationem,aut mitigationem experiantur. Iuxta parabolam de amico,qui intempeſta nocte ad amicum ſuum uenerat,petens ab eo panes Luc.11. Item illam alteram de uidua,quæ non deſtitit orando et interpellando iniquum iudicem , donec ei opem ferret Lucæ 18.

Magni autem laboris & ſapientiæ eſt, in calamitatibus ac ærumnis Deum inuocare, quem Diabolus & cor tuum tibi iratum eſſe clamitant, & tuam indignitatem exaggerant. Kunſt iſts/ ſage ich/ in nöten Gott von hertzen anruffen / vnd an ſeinem wort feſt halten / vnd das Gebete ſtarck treiben. Nam multa & uaria impedimenta inuocantibus obijciuntur,ſcilicet: Contatio , noſtra indignitas,hæſitatio,impoßibilitas, ſeu difficultas rei quam petimus.

Quæ utilitas in ſanguine meo dum deſcendero in corruptionem?

Hic oſtendit propheta quibus querelis preces ſuas Deo propoſuerit , eumq́; fatigauerit. Sepe autem dictum eſt pios nullam precationem ſine querelis nec inchoare, nec finire poſſe: Sunt enim irritamenta orationis: Nec offendunt, ſed magis commouent & flectunt Deum ad miſericordiam.

Non ſunt autem inanes querelæ, ſed plenæ conſolationis & doctrinæ. Docent enim mortuos Deum non poſſe laudare: Mortuos autem Scriptura uocat, omnes qui ruunt in deſperationem & mortem æternam, ut ruerunt Cain, Saul, Iudas & ſimiles. Alle die an Gottes gnade / barmhertzigkeit vnd hülffe verzweiffleen.

Atq; ita tacite his uerbis Propheta ſuæ promiſſionis Deum admonet, quæ promiſit ſe omnibus inuocantibus eum opem laturum eſſe.

Non igitur hæc ſunt uerba frementis aduerſu Deum, nec expoſtulantis cum Deo, ſed commonefacientis Deum ſuæ promiſſionis, quæ promiſit ſe opem laturum eſſe omnibus inuocantibus eum, & ſimul rogantis, ne Deus per ſuam deſperationem aut apertionem nomen ſuum patiatur contumelia adfici, ꝙ quidem futurum eſſet, ſi Deus ſineret eum his afflictionibus ſuccumbere. Et quod maius eſt, uult oſtendere hanc ipſam liberationem ſuam non tantum ad ſalutem ipſius, ſed multo magis ad gloriam nominis Dei pertinere. Et econtra, ſi Deus permiſerit eum illis doloribus ac tentationibus ſuccumbere, fore ut non modo ſeruus ſuis pereat uerumetiam ut nomen Dei adficiatur contumelia. Als wolt er ſagen / Ach HERR Gott / es iſt

ja nicht

jn nicht vmb mich allein zuthan / Es betrifft auch deine Göttliche ehre vnd namen/Wenn du mich in dieſer meiner not ſtecken lieſſeſt / wie würde dein name müſſen herhalten/vnd von meinen feinden geſchmehet vnd geleſtert werden?

Eſt igitur hec precatio ſimilis precationis Moſis Exod.32. Vbi & ipſe ijſdem rationibus in precando utitur, quibus iuſtam iram Dei placat, & ad miſericordiam flectit, Primum enim oſtendit periculum quod diuinæ eius maieſtati inde euenturum eſſet, ſi populum ſuum deleret, uidelicet, quod inimici eius Ægyptij occaſionem blaſphemandi inde arriperent. Deinde commonefacit Deum promiſſionis ſuæ factæ ſanctis patribus, Abrahæ, Iſaac & Iſrael. Damit bricht er Gott auch das hertz/erweichet vnd gewinnet jn alſo/das er ſeinen zorn gar fallen leſſet/vnd thut was Moſes begert. His uerbis expugnauit animum Dei, fregit iram eius, & tam placidum illum reddidit, ut etiam petitiones cordis ſui dederit.

Hoc loco agitari ſolet queſtio: Quod ſit diſcrimen inter fremitum ſeu murmurationem piorum aduerſus Deum, & inter fremitum impiorum. Quia legimus etiam ſanctißimos homines, ut Hieremiam, Hiobum nonnunquam aduerſus Deum fremuiſſe, atq; diem natiuitatis ſuæ horribiliter execratos fuiſſe? Reſpondeo, Simplex reſponſio eſt, Pij etiamſi carnis imbecillitate, ac aßiduitate tentationis ſtimuli, interdum aduerſus Deum fremant, ta-

men non perſeuerant in eo fremitu, ac murmuratione, ſed illico reuocant ſeſe, ac pœnitentes multis precibus et lachrymis à Deo petunt delicti ueniam. Econtra uero impij in ſuo fremitu ac murmuratione aduerſus Deum perſeuerant.

Exaudi Domine & miſerere mei, Domine ſis tu adiutor meus.

Hæc fuit precatio, qua Deum exorauit, & ab eo auxilium impetrauit. Es iſt wol kurtz von worten/aber ſehr reich von ſchönen herlichen gedancken/vnd tröſtlicher lehre.

Sunt autem tria membra iſtius precationis. Primum petit ut Dominus ſe exaudiat, ut inclinet ad ſe aures ſuas, ut benigne audiat preces eius. Hac uoce pingit affectum eorum, qui horribilibus oppreſsi calamitatibus & malis, imaginantur Deum propter ſua delicta aures precibus ipſorum occluſiſſe. Cum hac tentatione ſummis uiribus dimicandum eſt pijs uerbo Dei, fide quamuis languida. Deinde petit ut ſibi ſit propicius, hoc eſt, ut peccata remittat. Er wolt ſein gnediger freundlicher Gott ſein. *Nam in hoc ſita ſunt omnia, atq; hæc eſt ſumma precationis. Poſtremo petit ut opem ei ferat, id quod futurum eſt, ubi Deus reconciliatus & placatus fuerit*

Denn wer ein gnedigen Gott / der hat auch ein helffreichen Gott / der jm in allen nöten rath/troſt/hülffe / vnd heil ſchaffen wird.

Sic uides, optime lector, quam amplam & uberem doctrinam, & conſolationem hæc breuiſſima precatiuncula cõtineat. Sed non eſt cuiuſuis inde eam eruere. Oportet enim qui id præſtet, oratione, meditatione ac tentatione probe inſtructum & confirmatum eſſe.

Conuertiſti planctum meum in gaudium mihi.

Hæc ſunt uerba eius, qui diuinitus à doloribus inferni, ſcilicet triſtitia ſpirituali liberatus eſt. Denn ſolchen Menſchen iſt nicht anders zu mut/denn als were er jtzt auffs newe geboren. *Talis enim homo non aliter affectus eſt, ac ſi iam ex morte in uitam reuocatus eſſet diuinitus.*

Studio autem hac figurata oratione utitur: Conuertiſti planctum meum in Chorum, ut oſtendat effuſiſſimum fuiſſe gaudium. quo à Deo exhilaratus eſt. Sumpta eſt autem metaphora ab his, qui choreas ducunt,: Neceſſe eſt enim illos, præſertim adoleſcentes & puellas mirum in modum geſtire gaudio, dum eos ita iuuat choreis operam dare. Nam triſtes non modo non poſſunt choreas ducere, ſed ne ſpectatores quidem illarum eſſe queunt Vult igitur his uerbis ſignificare effuſiſſimum gaudium.

Concidiſti ſaccum meum.

Hoc eſt, ita me lætificaſti Spiritu ſancto tuo, ut ueſtem lugubrem abiecerim. Solebant enim olim lugentes ac mœrentes uili & ſordida ueſte uti, & omnem ornatum deponere. Obſeruanda eſt autem Phraſis Scripturæ, quæ uocat ſaccos *induere, ueſtem lugubrem induere, & ſolitum ornatem deponere.*

Et circumcinxiſti me lætitia.

Hoc eſt, per letitiam illam ſpiritualem ad omnia opera & officia uocationis meæ paratum, idoneum alacrem me reddidiſti, ut te Domine Deus ex animo, ſumma uoluntate, & uoluptate celebrar poſsim, ac negocia uocationis meæ rite ac dextre conficere, ſicut & alibi teſtatur Pſalm. 119. Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatares cor meum. Econtra uero qui in luctu ac merore uerſantur minime poſsũt hoc præſtare. Sie kõnnẽ Gott nicht mit luſt vnd liebe loben / preiſen / vnd dancken / noch die geſcheffte jres beruffs recht ausrichten / Denn ſie ſind in allen dingen verdroſſen vnd vngeſchickt / vnd verdreuſſet ſie ſchier zu leben. *Nam triſtitia uehementer nos in pijs noſtris exercitijs & operibus impedire ſolet, ſicut teſtatur Pſalm. 115. Non mortui laudabunt te Domine, neq; omnes qui deſcendunt in infernum.*

Vt cantet tibi gloria mea, & non ſileat.

Gloriam ſuam uocat os & linguam, & Pſalterium ſuum quibus Deum laudare ac celebrare ſolitum eſt. Eſtq; ſententia: Vt te Domine Deus, poſthac maiori ardore animi & robore fidei celebrare & laudem tuam annunciare poſsim.

Docet autem hic uerſiculus quæ ſit cauſa finalis

lis liberationis noſtræ, ſcilicet, ut in poſterum maiore cum animi diligentia & ſtudio Deum colamus, & debitos cultus ei præſtemus. Deniq; uocationis noſtræ officia rectius faciamus, & maiori cura uitam, & mores noſtros regamus.

Domine Deus meus in æternum conſitebor tibi.

Q. D. Quia tam glorioſe me liberaſti, meq; tantis beneficijs cumulaſti, perpetuo bonitatem, miſericordiam & ueritatem tuam prædicabo. Es ſol meines hertzen luſt vnd freude ſein / das ich dir ewiglich dancken ſol.

Et hic uerſiculus illuſtre teſtimonium eſt de immortalitate piorum. Neceſſe eſt enim illum perpetuo uiuere, qui Deum perpetuo celebraturus ſit.

PSALMVS XXXIIII.

BEnedicam DOMINVM in omni tempore, ſemper laus eius in ore meo.
In DOMINO gloriabitur anima mea, ut audiant afflicti & lætentur.
Magnificate DOMINVM mecum, & exaltemus nomen eius ſimul.
Exquiſiui Dominum & exaudiuit me, & ex omnibus pauoribus meis eripuit me.
Qui aſpiciunt eum & ad eum confluunt, eorum facies non confundentur.

Iſte pauper clamauit, & DOMINVS exaudiuit eum, & ex omnibus tribulationibus eius ſaluauit eum.

Caſtrametatur Angelus DOMINI in circuitu timentium eum, & eripiet eos.

Guſtate & uidete quoniam ſuauis eſt Dominus, Beatus uir qui ſperat in eo.

Timete DOMINVM omnes ſancti eius, quoniam non eſt inopia timentibus eum.

Diuites eguerunt & eſurierunt, inquirentes autem DOMINVM non indigebunt omni bono.

VENITE filij, audite me, timorem Domini docebo uos.

Quis eſt homo qui deſiderat uitam? Diligit dies uidere bonos.

Prohibe linguam tuam à malo & labia tua ne loquantur dolum.

Diuerte à malo & fac bonum inquire pacem & perſequere eam.

Oculi Domini ſuper iuſtos, & aures eius in preces eorum.

Vultus autem DOMINI ſuper facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum.

Clamauerunt, & DOMINVS exaudiuit, & ex omnibus tribulationibus eorum liberauit eos.

Iuxta eſt Dominus his qui tribulato ſunt corde, & humiles ſpiritu ſaluabit.

Multæ tribulationes iuſtorum, & de omnibus his liberabit eos DOMINVS.

Cuſtodit omnia oſſa eorum, unnm ex his non conteretur.

Impium interficiet malum, & qui oderunt iuſtum erunt rei.

Redimet DOMINVS animas ſeruorum ſuorum, & non erunt rei omnes qui ſperant in eo.

ARGVMENTVM.

HIC Pſalmus eſt gratiarum actio, In quo Propheta Dauid ſuo exemplo pios ad amorem Dei, & fiduciam erga Deum, atq; inuocationem exuſcitat. Deinde admonet nos ut impia dogmata blaſphemias, ac fremitum aduerſus Deum uitemus, & ne inimicis noſtris mala imprecemur, Sed multo magis bene precemur. Deinde hortatur nos ad tollerantiam afflictionum, docens, oportere iuſtum multis afflictionibus in hac uita exerceri, nec tamen à Deo deſeri, Sed tandem ex omnibus malis eum auxilio diuino eluctari, ac Deum tanta cura pios obſeruare & cuſtodire, ut ne minimum quidem os ſine ipſius uoluntate confringatur.

Poſtremo de cuſtodia Angelorum dulciſſimam doctrinam & conſolationem inſerit, dicens illos Caſtra metari circa timentes DOMINVM.

Benedicam Dominum in omni tempore.

Non modo rebus ſecundis, ſed etiam rebus aduerſis. Quia ſcio Dominum paterno affectu me caſtigare, non ad perditionem. Sed ad ſalutem, Æqu me diligit cum caſtigat, ac cum mihi benefacit, & beneficijs me cumulat. Caſtigatio paterna tam mihi eſt neceſſaria, quam liberatio, & beneficenti ſeu corporalium bonorum donatio.

Hęc eſt uox piorum. Hypocritarum eſt contraria.

In DOMINO gloriabitur anima mea;

Mein leib vnd ſeel ſol ſich des rhůmen.

In hoc glorietur anima mea, quod habeat Deum propicium, fauentem, auxiliatorem & conſola rem in omnibus periculis & calamitatibus. Das Gott mein iſt/ vnd ich ſein bin/ das i mein troſt/ rhum/ friede vnd freude/ Sonſ weis ich mich nichts zu rhůmen.

Mundus contra gloriatur & letatur in opibus honoribus, uoluptatibus &c. in Regum & Principum fauore & gratia. Hęc autem gloriatio non eſt diuturna, ſed leui aliquo momento & calamitate concidit & opprimitur. Wenn gelt/ gut/ ehre groſſer Fürſten vnd Herrn gunſt vnd gnade auffhöret/ So höret dieſer rhum auch auff.

Ein armer elender rhum der auff ſolchen vergenglichen dingen ſtehet.

Audiant afflicti & lætentur.

Das die elenden hören vnd ſich frewen.

Q. D. ideo Deum laudabo, & beneficia eius celebrabo, & in Domino gloriabor, ut afflicti & calamitoſi meo exemplo confirmentur, ac excitentur ad fiduciam erga Deum, & flagrantem inuocationem. Ich thue es nicht meiner halben allein Sondern das es alle betrübte angefochtene hertzen hören/vnd durch mein exempel getröſtet/vnd geſterckt werden / vnd daraus zu Gott zuuerſicht gewinnen in állen nöten.

O wie werden die frommen betrübten Menſchen ſo hertzlich fro werden / Wenn ſie hören wie mir Gott ſo wünderbarlich vnd herrlich geholffen hat / Alſo ſprichts er auch anderswo Pſal. 119. Die dich fürchten/ſehen mich/vnd frewen ſich etc. Denn ich hoffe auff deine wort.

Cum pij tentationibus & calamitatibus oppreſſi audiunt glorioſam liberationem noſtram, mirifice eorum fides confirmatur, & inuocatio in eis accenditur, ſpes corroboratur, patientia augetur.

Magnificate Dominum mecum, & exaltemus nomen eius ſimul.

ἀποστροφή. Alloquitur omnes pios, & iubet eos ſecum uno ore & ſpiritu Deum laudare, & beneficia eius celebrare.

Ita affecti ſunt omnes Sancti, ut poſt liberationem exoptent non modo omnes homines, Sed etiam uniuerſas creaturas ſecum una Deo gratias agere, eiusq; miſericordiam, ſapientiam, potentiam, & bonitatem prædicare. Sie wolten das alle bletter an beumen/ vñ gras auff der Erden zungen weren / vnd lobeten Gott. Maius enim gaudium pijs afferri nullum potest, ut nomen Dei ſanctificetur, & bonitas Dei illustretur, & omnibus innoteſcat, & uerbum Dei longe lateq́; propagetur.

Exquiſiui Dominum & exaudiuit me & ex omnibus pauoribus meis eripuit me.

Commemorat ſuam liberationem, ſuoq́; exemplo pios ad inuocationem inuitat. Q. D. horrendis pauoribus oppreſſus eram, nec inde ullo humano auxilio, uel conſilio eluctari poteram, Sed Dominum quæſiui & inuocaui, is tandem me mirabiliter & glorioſe liberauit.

Emphaſis eſt in hac particula Quæſiui Dominum. Duo enim ſignificat. Primum adire pios ac peritos Doctores Eccleſiæ, paſtores animarum, & ab eis conſilium & conſolationem petere. Ad hunc modum Rebecca quæſiuit Dominum 25. Gen. Deinde ſignificat Deum inuocare, eumq́; aßiduis & improbis precibus defatigare. Sicut uidua illa iniquum iudicem obſecrando & flagitando defa-

gauit

gabat, Luc. 18. Item, Cananæa mulier petendo & clamando inſtabat ut Chriſtus filiam ſuam obſeſſam liberaret.

Hic diluenda eſt illa obiectio. Multos pios horribilibus oppreſſos doloribus animi & corporis, diu multumq; clamantes & urgentes inuocationem, non tamen non ſtatim liberari, ſed magis magiſq; cruciari.

Certo conſilio Dei non ſtatim ſemper liberantur pij quærentes Dominum. Primum, ut fides eorum exerceatur, & meditatio uerbi atq; inuocatio in eis acuatur. Deinde ut ſint uiuum exemplum iræ Dei aduerſus impœnitentes, qui cum uident pios tam duriter premi, conuertantur &c.

Poſtremo ut Deus potentiam & ſapientiam ſuam in nobis oſtendat.

Qui aſpiciunt eum, & ad eum confluunt, Die jn anlauffen. Eorum facies non confundentur.

Non ſimpliciter dicit. Qui inuocant eum, ſed ſignificantioribus uerbis utitur. Qui ad eum reſpiciunt, & ad eum confluunt, hoc eſt, qui aſsiduis, improbis precibus Deum fatigant. Sicut uidua illa Lucæ 18. iniquum iudicem crebris interpellationibus & precibus fatigauit, quo magis. n. nos premit neceſsitas, hoc magis precationem noſtram urgeamus. Hic tractanda eſt queſtio, An recte & pie faciant qui orant Deum ut ſtatim ſibi opem ferat in periculis, Sicut orauit Centurio Math. 8. & multi alij &c.

Soli Heroici Sancti ab hac regula excepti ſunt. Quod bona corporalia conditionaliter petenda ſint, cæteri omnes in petendis beneficijs corporalibus addant conditionem.

Iſte pauper clamauit.

Supra commemorauit ſuum exemplum. N omnium piorum in genere exempla proponit, & iubet nos intueri in ea, Oſtendunt enim, quam glorioſe ac mirabiliter Deus illos ex aſperrimis tentationibus, & maximis periculis, atq; calamitatib liberauerit. Plenæ ſunt hiſtoriæ ſacræ talium exemplorum. Quoties Deus Abrahamum, Quoties Iſaac, Iacob, Dauidem & ſimiles ex portis mortis eripuit?

Pauper id eſt, abiectus, ſpretus, neglectus, omnibus humanis præſidijs ſpoliatus.

Emphaſis eſt in uocabulo PAVPER. *Vul enim dicere pauperem id eſt omnibus præſidijs humanis ſpoliatum eſſe oportere, quem Dominus eripiat. Tales enim quos omnia humana præſidia & ſolatia deficiunt, ſolent ad Deum confugere.*

Emphaſis eſt & in uerbo CLAMAVIT. *Quo admonemur non indulgendum eſſe dolori in calamitatibus, ſed ad preces decurrendum eſſe & omne quod nos angit in ſinum Dei effundendum.*

Caſtra metatur Angelus Domini.

Non ſimpliciter dicit, Angelus Domini cuſtodi

timen

mentes Deum, Sed ſignificantioribus uerbis utitur, Caſtra ponit, Vt oſtendat Angelos non modo pijs à Deo attributos eſſe miniſtros & cuſtodes. Sed etiam egregios milites, uigiles, bellatores, propter ſæuitiam Diaboli graſſantis præcipue in pios. Tanta eſt enim potentia, furor, & calliditas Diaboli, ut non niſi diuina uirtute, potentia, & ſapientia reprimatur. Nullius hominis tanta uis eſt & ſapientia, ut poßit uel minimum dæmonem, aut impugnationem eius uincere.

Hoc loco tota doctrina de Angelis integre tractari poſſet. Et agitari quæſtio illa, Vtrum etiam Angeli impios defendant, & propugnent contra Dæmones.

Impij & prophani homines, quatenus ſuæ uocationis officia recte, diligenter, ac ſedulo faciunt, habent Angelos miniſtros, cuſtodes, & defenſores, qui pro illis excubias agunt. Vt in exemplo Auguſti Cæſaris, & in ſimilibus conſpicitur.

Guſtate & uidete, quoniam ſuauis eſt Dominus.

Duplex ſententia eſt huius loci.

Q. D. *Si non poteſtis meo, & ſimilibus piorum exemplis commoueri ut agnoſcatis bonitatem ac clementiam Dei.* Wie der HERR ſo ein gnediger/ frommer/ trewer Gott ſey. *Conſulite ſenſus ueſtros, quibus multiplicia beneficia Dei, cotidie experimini. Quoties igitur ci-*

bum & potum ſumitis, cum aures, oculi, cum manus & pedes ueſtri officium ſuum faciunt, cum cæteris beneficijs Dei fruimini, hic ipſe uſus beneficiorum Dei nos commonefaciat bonitatis diuinæ.

Altera ſententia.

Non poteſtis experiri bonitatem & miſericordiam Dei, niſi in afflictionibus atq; cruce. Oport nos prius dolores Inferni guſtare ac experiri, guſtetis & experiamini bonitatem & ſuauitat Domini. Qui ex afflictionibus eluctati ſunt, hi demum poſſunt hanc uocem uſurpare, Quoniam ſuauis & mitis Dominus. O wie iſt Gott ſo ei freundlicher HERR.

Diſertè autem dicit: Beatus uir qui ſper in eum.

Q. D *Multi quidem ſunt, qui beneficijs Dei cumulătur & obruuntur, Sed tamen nihil ea re illos commouet, ut ad timorem, fiduciam, & inuocationem Dei exuſcitentur, Quare non beati, ſed infœlicißimi homines uocentur. Verum hi demum beati ſunt, qui agnoſcunt beneficia Dei, eiſq; ad uerum timorem Dei, fiduciam, & ardentem inuocationem, & gratiarumactionem accenduntur. Hæc exemplis in utramq; partem amplificentur copioſius.*

Timete Dominum omnes ſancti eius.

ἀποστροφὴ *ad omnes pios, quos hortatur ad timorem Dei id eſt, ad omnes ueros cultus Dei, quo uocabulum Timoris complectitur.*

Opu

Opus autem habent Sancti omnes hac admonitione propter humanæ naturæ imbecillitatem, & calliditatem atq; inſidias Diaboli. Es iſt gar bald geſchehen / das ein groſſer Heilige falle vnd greulich ſündige / wenn ers ein wenig verſihet. *Facile enim labuntur ac euertuntur Sancti, ubi uel paululum remiſerint de contentione animi in diſcendo, meditando uerbo* Dei, *in inuocando, & in pijs exercitijs, ut apparet in exemplo* Dauidis, *in exemplo Samſonis, & in ſimilibus exemplis.*

Quoniam non eſt inopia timentibus eum.

Cur facit mentionem inopiæ potius, quam ceterarũ calamitatum. Reſponſio, *Quia prima omniũ tentatio, quæ eos qui pie in* Chriſto *uiuere incipiunt, excipit, eſt inopia, egeſtas. Vt apparet in exemplo, & in exemplo totius* Eccleſiæ, *quam* Diabolus *primum afflixit inopia, fame.* Deinde *gladiis, poſtea Hæreſibus. Poſtremo illecebris opum & dignitatum.*

Ad hunc modum & quemlibet pium affligit.

Contra hoc malum propheta *hic confirmat mentes piorum* promiſsione *diuina, affirmans,* De*um timentibus eum, uictum, amictum, & cætera uitæ commoda curaturum eſſe.*

Diſertè *autem* dicit. Non *eſt inopia timentibus eum, Vt oſtendat ſe pijs non opes regias daturum eſſe, ſed tantum uitæ neceſſaria, panem arctum, & aquam breuem. Eſaiæ* 30.

Prohibe linguam tuam à malo, & labia
Tua ne loquantur dolum.

Complectitur his uerbis omnia opera ſecundi præcepti Decalogi, id eſt, ſanam uerbi doctrinam, Conſtantem confeßionem cœleſtis doctrinæ ac fidei inuocationem, Gratiarumactionem.

MALVM *uocat impia dogmata, periuria & diras execrationes, uoces blaſphemas.* DOLVM *ingenioſas corruptelas doctrinæ cœleſtis.*

Diuerte à malo, & fac bonum.

Hortatur ad ſtudium bene operandi, & iubet ea opera exercere, quæ ſecunda tabula Decalogi præcipit. Diuerte à malo *id eſt, fuge peccata, & omnes occaſiones peccati, &* Fac bonum *id eſt, adde pia exercitia.*

Inquire pacem, & perſequere eam.

Hoc eſt, Sis paciens, fac crucem, quæ comitatur confeßionem fidei & ſtudium bene operandi, patienter feras. Qui enim uitam ſuam ita inſtituerit, illum oportet affligi, & multa experiri certamina & afflictiones, Die Welt vnd der Teuffel wird jm zuſetzen.

Inquire pacem.

Sis patiens, ſola enim patientia animum tranquillum, & cor pacatum reddit, Deniq; *ſpem liberationis in nobis parit. Iuxta illud* Rom. 5. *Patientia probationem operatur, probatio uero ſpem,* Spes autem non confundit, Econtra homo impatiens fremit aduerſus Deum in afflictionibus, & à proximo læſus, meditatur uindictam. Itaq; animus eius ſemper eſt inquietus, & cor flagrat odio, ira, cupiditate uindictæ. Quo fit ut pacatam & tranquillam conſcientiam habere nullo modo poſſit.

Pacem quæramus non in Mundo, nec in præſidijs humanis, ſed in Chriſto. Ipſe enim ſolus eſt pax noſtra. Sic enim inquit. Hæc locutus ſum uobis, ut in me pacem habeatis, In mundo preſſuram habebitis &c.

Hanc pacem iubet quærere, ac perſequi, hoc eſt, ardentibus uotis à Deo illam petere, & uerbum Dei diligenter ac ſedulo meditari. Nametſi in Chriſto hanc pacem inuenturi ſimus, Tamen non ſine acerrima lucta id fiet, Pugnandum eſt igitur nobis uerbo, fide & inuocatione, ut illam pacem retineamus.

Huius pacis internæ mentionem facit & Paulus Phili: 4. καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ θεοῦ ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν, φρουρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν.

Ratio humana prorſus non intelligit hanc pacem. Eſt autem pax Dei. πληροφορία cordis, certitudo illa Spiritus, Quod Deus nobis ſit placatus, propitius, & fauens. Vnſer freundlicher lieber Vater.

Oculi Domini ſuper iuſtos.

Nunc exponit quid ſit pax illa ſpiritualis, ſcilicet,

licet, certum eſſe. Quod Deus me reſpicit, & exaudit gubernat, defendit, contra omnes furores Diaboli & Mundi conſolatur & iuuat. Quod in omnibus periculis & afflictionibus mihi adeſt, gubernator & opitulator &c.

Vultus autem Domini ſuper facientes mala.

ἀντίθεσις. Oculi beneuolentiam & fauorem ſignificant. Vultus autem iram. Nam irati uultu minantur. Hi qui nobis bene uolunt oculis blandiuntur nobis, E contra illi qui nobis infeſti ſunt, uultu minantur.

Hic tractanda eſt hec queſtio, Cur ſcriptura membra & affectus humanos Deo tribuat, cum hec in Deum non cadant? Vetus Eccleſia damnauit olim ἀνθρωπομορφίτας quod eſſentie diuine tribuerint formam hominis. Si ita ſenſerunt Deum in abſtracto habere membra & affectus humanos iure damnati ſunt. Sed ſi ita docuerunt Deũ in his uiſibilibus formis & inuolucris ſe nobis reuelare et offerre, et nobiſcũ agere iniuſte damnati ſunt. Quia Deus in ſua nuda Maieſtate non poteſt à nobis apprehendi.

Multæ tribulationes iuſtorum.

His audis quæ ſint uere Eccleſiæ ſigna. Puritas doctrinæ cœleſtis, uel ſana doctrina. Verus uſus Sacramentorum. Poteſtas clauium. Ius uocandi & ordinandi Miniſtros, Vera inuocatio, Crux. Hæ ſunt notæ monſtrantes ueram Eccleſiam, Welcher Menſch nu dieſe merckzeichen an ſich hat/

treſt/

tregt/der iſt ein rechter Chriſt / vnd widerumb/Darumb iſt kein wunder/das die heuchler vnd falſchen Chriſten ſo im ſauſſe leben/ vnd ſo glückſelig ſind in der welt/Denn es iſt jn kein rechter ernſt vmb Gottes wort/ſie verachten die heiligen Sacrament / ſo beten ſie auch nicht etc. vnd ſolche leſſet der Satan wol zufrieden/Wie Chriſtus zeuget Luc. 11. Wen̄ ein ſtarcker gewapneter ſein Pallaſt beware/ ſo bleibt das ſeine mitfrieden.

Addit autem promißionem, Et de his omnib. liberabit eos Dominus.

Duplex liberatio eſt, qua Deus *pios ex omnibus malis liberat. Vna, cum ex præſentibus periculis & calamitatibus eos eripit. Altera, cum ita corda eorum confirmat, ut ſumma tranquillitate animi afflictiones & calamitates perferant, atque ex hac uita diſcedant.*

Cuſtodit Dominus omnia oſſa eorum,
Vnum ex eis non conteretur.

Conuenit hic uerſiculus cum illo dicto Chriſti *Matth. 10. ueſtri capilli capitis omnes numerati ſunt etc.* Quod *ne minima quidem calamitas pijs ſine uoluntate* Dei *poßit accidere, & quod* Satan*, quantumuis furenter pijs exitium machinans, ne pilum quidem capitis euellat, niſi* Dominus *permiſerit. Principalis autem doctrina huius loci eſt de reſurrectione mortuorum.* Quod Deus *piorum corpora in terrã et puluerem uerſa reſuſcitabit, & integra reddet ſimillima clarificato corpori* Chriſti.

Hæc

Hac dulciſsima conſolatione nos in ærumnis & afflictionibus noſtris ſuſtentemus.

Impium interficiet malum.

DEN Gottloſen wird das vnglück tödten.

Antitheſis eſt. Q. D. Pij quantumlibet horrendis & atrocibus malis & calamitatibus premantur aliquandiu: Tamen auxilio Dei inde tandem eluctantur, ſiue per uitam, ſiue per morte. Econtra uero impij, cum diu floruerint, in hac ui ad extremum ſubita calamitate oppreſsi in deſperationem ruunt, atq; miſerrime pereunt. Vt conſpicitur in exemplo Saulis, Neronis, Iuliani, Catonis, Demoſthenis, Iudæ proditoris, & ſimilium &c.

Et qui oderunt iuſtum, delinquent

Hic audimus quantopere Deus piorum cura afficiatur, ut ſciant omnes qui pium adfecerint iniuria, aut afflixerint, ſe Deum ipſum afflixiſſe. Iuxta illud Eſa. 64. Qui eos affligit, Deum ipſum affligi. Et Zach: 2. Qui uos tangit &c.

Huc pertinet exemplum Cain, Item exemplum Saulis perſequentis Eccleſiam Chriſti.

So zeuget nun dieſer Spruch gewaltiglich / das was wir guts / oder böſes thun den Chriſten / das haben wir Gott ſelbs gethan.

Decet igitur hic uerſiculus grauiſsime peccare in Deum omnes qui pios odio perſequuntur, Econtra qui pios diligit, Deum ipſum diligit, 1. Iohan. 4.

Redimet Dominus animas ſeruorum ſuorum.

Finis huius Pſalmi concionatur de redemtione animarum facta per Chriſtum. Ad hunc modum & Pſalmum 120. concludit, Et ipſe redimet Iſrael ex omnibus iniquitatibus eius.

Ita totum illum Pſalmum uidetur Propheta accommodare ad Chriſtum, eiq; tribuere diuina illa opera, uidelicet, pios alere in fame, pios clementer reſpicere et exaudire, atq; ex omnibus malis eripere, Denique eos liberare à poteſtate Diaboli, atq; ex morte reſuſcitare, ut oſtendat eum eſſe uere & naturalem Deum.

So wil er nun ſagen / Wenn Meſſias komen wird / So wird er alles wider zu rechte bringen / vnd die erlöſung ausrichten / dauon geſchrieben ſtehet / Gene. 3. Des Weibes Samen / wird der ſchlangen den Kopff zutretten. Denn die gantze ſchrifft iſt auff den Meſſiam oder Chriſtum gerichtet. Vnd alhie ſehen wir / wie gar ein herzlich verlangen / vñ ſehnen / die lieben Veter im alten Teſtament nach dieſer zukünfftiger erlöſung / ſo durch Chriſtum geſchehen ſolt / gehabt haben. Wie denn viel ander Pſalmen mehr zeugen.

Et non delinquent omnes, Qui ſperant in eum.

Sicut nos in nouo Teſtamento ſaluamur fide in

Chriſtum iam exhibitum, Ita in ueteri Teſtamento Sancti fide in Chriſtum uenturum ſaluati ſunt, Ideo Propheta diſerte hic dicit, Et non derelinquent omnes qui ſperant in eum.

Jm alten Teſtament hies ſperantes in eum: Nun aber heiſts, credentes in Chriſtum.

Diſerte autem dicit: Non derelinquent omnes qui ſperant in eum, Vt oſtendat credentes in ſemen promiſſum id eſt Meſſiam non eſſe peccatores coram Deo, etiamſi multipliciter peccent, errent & labantur. Quia ſcriptum eſt, Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Beatus cui non imputauit Dominus peccatum. Atq; hæc eſt longe uberrima conſolatio ſcire noſtram iuſtitiam eſſe non dignitatem, aut munditiem noſtram, ſed remiſſionem peccatorum, & condonationem delictorum.

Hæc eſt illa doctrina, q̃ ratio humana ut ſumma hereſim abominatur & damnat, ideoq; hereticam illam clamat.

PSALMVM XXXVII.

NOli æmulari in malignantibus, neq; zela
ueris facientes iniquitatem.
Quoniam tanquam fœnum uelociter areſcent
& quemadmodum olera herbarum cito de
cident.
Spera in DOMINO & fac bonitatem, & in
habita terram, & uictum quære honeſte.
Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones
cordis tui.

Reuela DOMINO uiam tuam, & ſpera in eo & ipſe faciet.

Et deducet quaſi lumen iuſtitiam tuam, & iudicium tuum tanquam meridiem.

Subditus eſto Domino, & ora eum, Noli æmulari in eo qui proſperatur in uia ſua, in homine faciente iniuſtitias.

Deſine ab ira & derelinque furorem, noli ęmulari ut maligneris.

Quoniam qui malignantur exterminabuntur expectantes autem Dominum ipſi hæreditabunt terram.

Et adhuc puſillum & non erit impius, & quęres locum eius & non erit.

Manſueti autem hæreditabunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis.

Meditatur impius contra iuſtum, & ſtridebit ſuper eum dentibus ſuis.

Dominus autem irridebit eum, quoniam proſpicit quod ueniet dies eius.

Gladium euaginauerunt impij, intenderunt arcum ſuum, ut deijciant pauperem & inopem, ut trucidant rectos corde.

Gladius eorum intret in corda ipſorum, & arcus eorum confringatur.

MELius eſt modicum iuſto ſuper diuitias impiorum multas.

Quoniam brachia impiorum conterentur,

confirmet autem iuſtos DOMINVS.

Nouit Dominus dies immaculatorum, & hæreditas eorum in æternum erit.

Non confundentur in tempore malo, & in diebus famis ſaturabuntur.

Quia impij peribunt, Inimici uero DOMINI mox ut honorificati fuerint & exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient.

Mutuatur impius & non ſoluet, iuſtus autem miſeretur & retribuet.

Quia benedicti eius hæreditabunt terram, maledicti autem eius diſperibunt.

A Domino greſſus hominis dirigentur, & uia eius delectabitur.

Dum ceciderit non collidetur, quia Dominus ſupponit manum ſuam.

Iunior fui, & ſenui, & non uidi iuſtum derelictum, nec ſemen eius quærens panem.

Tota die miſeretur & commodat, & ſemen illius in benedictione erit.

Declina à malo & fac bonum, & inhabita in ſeculum ſeculi.

Quia DOMINVS amat iudicium, & non derelinquet ſanctos ſuos in æternum conſeruabuntur, & ſemen impiorum peribit.

Iuſti autem hæreditabunt terram, & inhabitabunt in ſeculum ſeculi ſuper eam.

Os iuſti meditabitur ſapientiam, & lingua eius loquetur iudicium.

Lex Dei eſt in corde ipſius, & non ſupplantabuntur greſſus eius.

Obſeruat impius iuſtum, & quærit interficere eum.

DOMINVS autem non derelinquet eum in manibus eius, nec damnabit eum cum iudicabitur.

Expecta DOMINVM & cuſtodi uiam eius & exaltabit te, ut hæreditate capias terram, cum perierint impij uidebis.

VIDI impium præfractum & eleuatum ſicut laurum uiridem.

Et tranſiui, & ecce non erat, quæſiui eum, & non eſt inuentus.

Cuſtodi innocentiam & uide æquitatem, quoniam poſtremum tali homini pax.

Iniuſti autem diſperibunt ſimul, tandem impij interibunt.

Salus autem iuſtorum à DOMINO, & protector eorum in tempore tribulationis.

Et adiuuabit eos Dominus, & liberabit eos, & eruet eos ab impijs, & ſaluabit eos, quia ſperauerunt in eo.

ARGVMENTVM.

HIC Pſalmus eſt in genere conſolatorio, Hortatur enim pios ad patientiam, et iubet flammas inuidiae et odij reſtinguere.

Verum hoc non eſt uirium humanarum, repri
mere iram, odium & cupiditatem uindictæ, cum hi
de quibus optime ſumus meriti, nos perſequuntur,
& extinctos cupiunt, Item, Cum uidemus ſcelera-
tos & impios homines & contemptores uerbi
ſummo honore opibus & uoluptatibus uiuere. M
hæc pijs afflictis inſultare.

Ideo iſte Pſalmus præſentiſſimum remed
huius tentationis, ſcandali monſtrat. Videlicet,
Conſolationes & promiſſiones Dei, de liberatio
piorum. Deinde comminationes diuinas, de p
impiorum.

Noli ira excandeſcere erga malos, nec accendi inuidia erga facientes iniquitatem.

Docet propheta quomodo pius ſe gerat, cu
ſentit ſe ira & inuidia accendi, cum uidet impi
& inimicos ſuos florere, & diffluere omnibu
pijs. Primum ut eorum calamitoſum exitium c
deret. Nam impiorum fœlicitas non eſt diutu
Deinde ut ſperet in Dominum & uocationis ſu
officia ſedulo faciat.

Atq; hic eſt principalis locus iſtius Pſalmi, que
Propheta infra copioſe & multis & uarijs figuri
illuſtrabit.

Hortatur igitur pios in iſto uerſiculo ne indul
geant iræ, & inuidiæ & ſimilibus prauis affecti
bus, & ſimul docet in pijs herere multos uicioſ
affectus, quibus ipſi repugnant & reluctantur u
bo Dei,

bo Dei, & oratione &c. Opponenda eſt autem hæc ſententia illis, qui pios omnibus uicijs uacuos & plane perfectos eſſe poſtulant.

Habent enim utriq; & pij & impij uitioſos affectus, Sed pij illis reluctantur, impij uero illis frenum laxant, ac delectantur illis.

Porro duæ cauſæ ſunt cur pij non debeant iram & inuidiam alere, Primum, quod ira & inuidia offendunt Deum ac impediunt multa pia ſtudia. Deinde quod irati & inuidi uitam ſibi ipſi acerbam reddunt iuxta illud, Inuidus alterius rebus tabeſcet opimis.

Quoniam tanquam fœnum uelociter areſcent & tanquam olera herbarum cito decident.

Subijcit cauſam cur pij non debeant impijs ſuam fœlicitatem inuidere. Quia fœlicitas eorum non eſt diuturna. Hanc ſententiam quo magis piorum mentes & aures feriat, Propheta uenuſtiſſ: ſimilitudine proponit, dicens, Quoniam &c.

Nihil aſpectu iucundius quam flores & gramina, quibus nullus regum & principum ſplendor poteſt conferri, ut teſtatur Chriſtus Matth. 6. Econtra uero nihil citius perit. Quo enim altius aſſurgunt & creſcunt, hoc magis meſſi uicina ſunt. Ita impij quo magis florēt, ac euehūtur hoc propiores ſunt ſuo exitio &c. Hæc iā ſunt illuſtranda exēplis Eccleſ: politicis, Oeconomicis, omnes hæreſiarchæ cū ſummā dignitatem ac exiſtimationē perueniſſent, ſubito interierunt. Regnumpontificium maxime floreret, ſubito corruit. Multipotentiſs. reges ac principes ex ſummo dignitatis gradu deiecti ſunt, cum potentia dignitate & opibus maxime florebant. Huc colligenda ſunt exempla omnium ordinum, quæ oſtendunt impiorum exitum calamitoſum eſſe.

Spera in Domino, & fac bonitatem, inhabita terram, & citra alterius iniuriam rem facias.

In ſuperiori uerſiculo Propheta docuit cur pius non debeat accendi ira & inuidia erga impios florentes. In iſto autem uerſiculo docet, quomodo flammæ odij & inuidiæ reſtinguendæ ſint. Tradit autem quatuor præcepta. Primum iubet pium ſperare in Dominum, Deinde bene operari & manere in ſua uocatione, Poſtremo, labore uictum quærere, & ſuis proſpicere uitæ neceſſarijs &c. Qui enim hanc regulam ſeruauerit, is ſemper tranquillo erit animo, & ſortem ſuam boni conſulet.

Delectare in Domino, & uoti compotem te reddet.

Q. D. Noli te ipſum ira & inuidia cruciare ne ſis ἑαυτοντιμωρούμενος, Sed delectare in Domino, id eſt, apprehende uerbum Dei, in quo Deus promittit ſe tibi affuturum eſſe, te exauditurum & liberaturum &c.

Hoc ipſo uerbo animum tuũ perturbatum fac tranquilles & ſuſtentes &c. Quia extra uerbum Dei nullum firmum ſolatium, nec ſolidum gaudium, nec pax conſcientiæ parata eſt. Auſſer Gottes wort iſt weder hülffe noch rat.

Hoc ubi feceris, reliquum eſt ut Deo neceßitates tuas proponas, eumq; inuoces, ideo addit.

Reuela Domino uiam tuam & ipſe faciet.

Hoc eſt, Totam tuam cauſam Deo commendes omneſq; cogitationes & conſilia tua Deo aperias, omneſq; ſenſus cordis tui in ſinũ eius, ut dicitur, effundas, & cum Propheta Dauide dicas, Pſal. 138. Proba me Deus, & ſcrutare cor meum, interroga me & cognoſce ſemitas meas, & uide ſi uia iniquitis in me eſt, & dirige me in uia æterna. Deus enim delectatur hac noſtra erga eum fiducia, cum ad eum confugimus, eiq; omnes noſtras neceßitates & angores animi aperimus, & noſtram imbecillitatem animi ac infirmitatem fidei confitentes.

Nomine ſpei complectitur fidem, inuocationem & omnes cultus diuinos.

Addit autem promißionem dicens. Et ipſe faciet. Hoc eſt, ipſe te tuamq; cauſam curabit & omnia negocia tua gubernabit, Hæc ſit unica & & præcipua tua cura, ut Deo ſeruias & uocationis tuæ officia recte ac ſapienter facias, Cætera omnia, uidelicet ſucceſſum ac euentum Deo commendes: Laß vnſern HERRN Gott ſorgen/wie er dich wolle erhalten/regieren/ſchützen/vnd beſchirmen wider deine feinde.

Deus enim meliorem euentum ac ſucceſſum præſtabit quam cogitaras.

Huius rei multa preclara exempla paſsim
in ſacris hiſtorijs obuia ſunt. Cum Iacob Geneſ. 3
cognouiſſet fratrem ſuum Eſau aduentare, ut ſi
& familiæ ſuæ uim afferret, ipſe totam ſuam cau
ſam Deo committebat, ac fretus promiſsione diui
na, ac ipſe auxilio diuino pergebat fratri ire ob
uiam. Itaq; ampliſsimum præmium huius ſuæ fi
duciæ in Deum tulit, Quia ſummam comitate
fratris expertus eſt. Item 3. Reg. 18. Cum Ach
paſsim miſiſſet qui Prophetam Eliam ad ſuppli
um uenarentur, Elias nihil hoc deterritus pera
perrexit mandato Dei obſequi, & uocationis ſ
officium facere, Interim euentum omnem Deo c
miſit. Itaq; ſaluus euaſit &c. Eiuſmodi exem
permulta non ſolum ex ſacris & alijs hiſtorijs p
ſunt colligi, ut illud de Epiſcopo quondam Mag
burgenſi nomine Friderico, eſt illuſtre, cui cum q
dam dux Saxoniæ nomine Fridericus bellum mi
xiſſet, miſit exploratorem in aulam Epiſcopi, q
cum rediiſſet ait Epiſcopum nullas plane copias
bellum comparare, ſed ocioſo eſſe animo, Et ſubij
Epiſcopum interrogantibus de bello ita reſpon
re, ſe uelle officium ſuum facere, Eccleſias & mo
naſteris uiſitare & pauperum cauſas agnoſcere,
Deo negocium belli totum commendare, hoc ubi a
diuiſſet Dux Saxoniæ omiſit bellum, quominus uide
retur ϑεομαχεῖν.

Et educet quaſi lumen iuſtitiam tuam, &
iudicium tuum tanquam meridiem.

[illegible] ſupra tradita ſeruaueris, & cauſam tuam Deo commiſeris in inuocatione tunc glorioſam liberationem ac euentū experieris, Deus .n. grauius puniet inimicos tuos quam auſus fuiſſes optare, & innocentia tua nota fiet omnibus, atq; tam illuſtris q̃ eſt dies & meridies, Tu modo uide ne Deum tua impatientia & cupiditate uindictæ in operibus ſuis impedias, ſed fac imiteris patriarcham Ioſeph, qui primum à fratribus ſuis nefarie uenundatus, Deinde falſa criminatione uxoris Potiphare condemnatus et coniectus in carcerem, nō cogitauit de uindicta, ſed totam ſuam cauſam Deo commendauit. Itaq; Deus tandem iuſtitiam eius quaſi lumen eduxit, & ius ſuum tanq̃ meridiem. Deus enim non modo eum eduxit tandem ex carcere, Verumetiam ampliſs: honoribus affecit, Ita ut totius Ægypti gubernator fieret &c. Ad eundem modum Deus Dauidem liberauit & glorificauit, cum uindictam Domino committeret. Nam Dauid totum decennium ut ſtudioſus et regni affectator à Saulitis criminabatur. Tandem uero præter omnium opinionem & ſpem ſuam Deus iuſtitiam & ius ſuū in lucem produxit, ut luce meridiana Dauidis innocentia fieret clarior. Huc & alia ſimilia per multa exempla pertinent, ut illud Athanaſij, Nam cū Arriani acerbiſs: odio in Athanaſiū flagrarent, eiq; ſummā turpitudinis notā caperēt inurere. Subornarunt tandē quandam muliercualam quæ Athanaſium accuſaret apud iudices, eo quod ſibi uim at-

taliſſet, Cum uentum eſſet ad iudices, Athanaſius
rogauit Timotheum collegam ſuum, ut ipſe crimi
nanti mulieri reſponderet, quae cum Timotheum
nominatim accuſaret exiſtimans eum eſſe Athana
ſium. Athanaſius iudicio liberatus eſt, & cum lau
de diſceſſit, Arriani uero cum ſumma confuſio
& turpitudine diſceſſerunt. Sic Deus iuſtitiam
ius Athanaſij luce meridiana clarius reddidit. A
quis omnia exempla quae partim extant in
hiſtorijs, partim quae quotidiana experienti
peditat, commemorare poterit?

Verum his & ſimilibus exemplis [illegible]
confirmantur ij qui iniuſte [illegible]
patienter [illegible], ut diſcant cauſam ſuam [illegible]
dictam [illegible] Deo committere [illegible]
bus.

Expecta Dominum, & operire eum.

Non ſatis eſt ut Deo cauſam tuam comme
& petas ut te in omnibus tuis negocijs rega
bernet, ſed oportet etiam te perdurare in ſ
tione & patientia, nec ſpem abijcere aut ſ
animo, cum uideris differri auxilium, et
diuinum. Vult enim Deus fidem & innocen
tiam dilatione auxilij & [illegible] exerceri. V
Deus ut regentis & gubernantis te manum
[illegible]. Sicut foetus in utero materno ſu
Dei manus ſuſtinet. Du muſt vnſerm H
Gott ſtille vnd aushalten/ Wenn er dir h
fen ſol/ vnd deine ſache wol hinaus füren.

[illegible] uiro cuius fortunata eſt [illegible]

[illegible] uia fortunata malorum,
[illegible] Vita nec inflati conſcelerata uiri.

[illegible] Caue ne concipias, nec alas flammas [illegible] impios in impietate ſua flo[illegible] eſſe, eisq; omnia ex animi ſen[illegible]; iterumq; moneo ne ac[illegible] inſidias contra eos, pęne co[illegible], ſed fac te ad patientiam, [illegible] & ſimul ori tuo frenum [illegible] iniuria & affectus illos [illegible] promiſsionum, & commis[illegible] tranquilles. Ideo eandem [illegible] repetit, dicens,

[illegible] ira, & derelinque furorem,
[illegible] ne & ipſe male facias.

[illegible], ſed ualde neceſſaria eſt hæc repe[illegible] & odio indulgeat. Quia ingens [illegible] carnis etiam in illis ſanctis qui ali[illegible] fecerant in pietate, & ut Epiſto: [illegible] δια τὴν ἕξιν αἰσθητήρια γεγυμ[illegible] ἐχόντων.

Cauſam cur [illegible] indignetur alijs, quibus in hac uita bene eſt, exprimit, ne & ipſe male facias, Qui enim proximo [illegible] iraſcitur is multipliciter peccat, primum non poteſt orare. qui autem non orat in eo fides langueſcit & Dilectio frigeſcit, is non poteſt non ruere de peccato in peccatum. Deinde cum pius maxime is qui debet alijs prælucere pijs moribus iraſcitur et ſcommatur proximum, offendit alios, & facit ut hi qui nondum ſatis confirmati ſunt in doctrina leuius de Euangelio ſentiant & ita nomen Domini afficiatur contumelia.

Qui enim male faciunt, exterminabuntur.

Malignantes ſeu malefacientes uocat, I. impios qui quidem in Deum [illegible] & pios affligunt & premunt ac perſequuntur. Deinde eos qui à fide et uerbo Dei deſciuerunt. Hoc autē accidere ſolet quando iracundia, inuidia, & ſimilibus peccatis affecti ſunt [illegible]

Suſtinentes autem Dominum ipſi hæreditabunt terram.

Alterũ membrum uerſiculi eſt & continet promiſſionẽ, et conuenit hæc ſententia cũ illo dicto Chriſti Mat. 6. Beati mites quoniam ipſi poßidebunt terrã. Vocabulũ Terræ non ſignificat regna mundi ſeu opes regias, ſicut Iudæi ſomniãt, ſed mediocres facultates cũ pace et bona conſcientia, Deus. n. non uult pios cumulare immodicis copijs, nec econtra nimia egeſtate premere, Nã in rerũ omniũ abundãtia exercitia fidei langueſcũt, Ecõtra uero immodica penuria ſtudiũ uerbi remoratur. Recte igitur Salomõ rogauit Dominũ, ut nec immodicas opes ſibi donaret, nec rurſus in extremam inopiam ſe conijceret. Prouerb. 30.

[illegible]illum, & non erit peccator, [illegible] eius & non inuenies.

Q. [illegible] fœlicitas non eſt perpetua, ſed citi[illegible] de ſua fœlicitate deijcientur at qu[illegible]uerint, ut teſtatur exēplū Achitophelis, Sauli, Nā de his potiſs: Propheta hic loquitur [illegible] ſie ſtehen am allerfeſten/ſo [illegible] etc. Huc et cætera exēpla [illegible] Pharaonis, Caij caligulæ, Ne[illegible] doctrinā Chriſtianā funditu[illegible] hanc uocē eccleſia ſo[illegible] puſillū & nō erit peccator, nec ita [illegible] Caligula à præfecto ſuo occiſus eſt, Hoc [illegible] & in Neronē conuenit, qui cū [illegible] Eccleſiā Chriſti perſequeretur, & mul[illegible] occidiſſet, et iam in animo haberet totā [illegible] Chriſti eradicare, dolore animi uictus ſibi ipſi [illegible] intulit, Ad eundē modū et Diocletia[illegible] propoſuiſſet ut oēs Eccleſiæ Chriſtianæ [illegible] et ſacri libri comburerentur, et iā [illegible] 8c. milibus Martyrum atrociora in Chriſtianos [illegible] paucis poſt annis ſibi ipſi mortē conſciuit & [illegible] Hiſt: lib. 8. cap. 2. Huc & Anaſtaſiæ exemplum pertinet. Quæ uero cauſa ſit cur Deus interdum impios tyrannos diu florere ſinat, alias ſæpe dictum eſt.

Manſueti autem hæreditabunt terram & delectabuntur in [illegible]

Repetit eandem ſententiam quā ſupra poſuit in illo uerſu: Suſtinentes autem Dominū etc.

Particula illa, in multitudine pacis, non est in-
telligenda de securitate corporali seu pace tempo-
rali, sed de bona conscientia, seu de illa pace quæ
est in Christo. Sicut testatur hæc sententia, In me pa-
cem, in mundo pressuram habebitis Ioh. 16. Quo-
modo accipienda est hæc particula, Mansueti hæ-
reditabunt terram? Cum uidemus ac exper
[illegible] florere in terra, & dominari in a
[illegible] Videtur igitur hæc sententia magis a
[illegible] impios & [illegible] Respondeo. Propo
[illegible] de [illegible] sed de singulis sanctis,
de toto corpore Ecclesiæ loquitur. Nam
perpetuo Sancti terram hæreditent, id est, cer
dem, eamque perpetuo possident.

Multi enim in exilio mortui sunt, Tamen Ec
sia Christi semper [illegible] ab initio fuit, et
que ad finem Mundi in terra, eisque locis unde
ueritatis [illegible] cives [illegible]
sonat doctrina Euangelij, Quinetiam Romani impe
ratores, qui multa millia Martyrum partim neca
runt, partim pepulerunt in exilium, iam [illegible]
tincti sunt, interim mansit salua Ecclesia & in il
lis ipsis locis, quæ olim Tyranni tenebant, nunc do
minatur Ecclesia non corporali, sed spirituali po
tentia.

Alia ſolutio.

Sancti, etiamsi in hoc mundo cogantur exula
re, minimeque omnium terrenis bonis perfrui. Tam
in futuro seculo non modo terram possidebunt, Ve
rumetiam

[illegible] omnibus creaturis fruentur ac delectabuntur in aeternum. Sie werden als den allesammen haben / was im himel vnd auff erden ſein wird. Atq; haec mihi uidetur eſſe germana huius loci ſententia.

Impius minatur iuſto, & infrendit dentibus ſuper eum.

Tres cauſae ſunt cur pij crucientur propter fœlicitatem impiorum, quod ſint Potentes, Deinde quod ſint diuites, Poſtremo quod pijs infoeli ſint, eoſq; conuen tur [illegible]. De poſteriore cauſa in iſto uerſiculo [illegible] Propheta. Deſcribit autem hic ingenium & mores impiorum, quod ſcilicet furenter oderint pios, eiſq; minentur & moliantur exitium & [illegible] indignatione & κακονθείᾳ, id eſt, [illegible] dentibus infrendant. Quemadmodum [illegible] & Simei indignabantur Danidi eiq; [illegible] exitium.

[illegible] autem Propheta conſolationem.

Dominus autem uidebit eum, Quia proſpicit quod uenit dies eius.

Ingens conſolatio in hoc uerſiculo proponitur pijs qui a Tyrannis premuntur, Quia Propheta clare docet tyrannos & hoſtes piorũ non ultra graſſaturos eſſe, quã deus permiſerit, certos terminos graſſandi eis praeſcripſit, ultra quos non licet eis progredi, ac ſaeuire, ut teſtatur exemplum Pharaonis &c.

nis etc. qui cum perſuaſus eſſet ſe populũ Iudai
lo negocio oppreſſurum eſſe fretus ſ: ſua potenti
ſuis copijs, & opportunitate loci Deus interim in
cœlo ridebat eum, quia ſubitum exitium non pro
ſpexerat. Hæc et ſimilia permulta exempla poſſ
colligi, in quib. apparet impios q̃tumuis furẽte
inſanientes in perniciem piorum, ne pilum qui
capitis pijs euellere potuiſſe, niſi Deo permitte
Vnd wenn ſie noch eins ſo geſchwinde p
ken vnd anſchlege machten / ſo ſol es jn
nicht hinaus gehen.

Cum Iulianus Athanaſium uenaretur ad ſup
cium miſiſſetq; qui cum terra mariq; perſeque
tur ac requirerent. Dei iuſſu errore perſu
milites Iuliani ut nauem Athanaſij q̃ habeban
pien non agnoſcerent, atq; ita Athanaſius e
incolumis. Eccleſiaſt. Hiſt. lib. 10. cap. 34. Simil
ne exemplũ de S. Ambroſio cõmemoratur ad e
comprehendendum cũ Iuſtina mater impera
Valentiniani præfectum ſuũ nomine Benignum
ſiſſet, non modo Ambroſium non comprehendit,
ab eodem etiam conuerſus eſt.

Hæc & ſimilia exempla teſtantur impios in
ſequẽdis & opprimendis pijs nihil proficere. Q
ſcriptum eſt, Diligentibus Deum omnia coop
tur in bonum.

Gladium euaginarunt peccatores, &
derunt arcum ſuum.

Vt deijciant pauperem, & miſerum, &
trucident rectos corde.

Gladius eorum intret in corda ipsorum, & arcus eorum confringetur.

Duplex sententia est istorum uersiculorum, Literalis & allegorica. Literalis est quod impij eo ipso gladio, quo pios trucidare conantur ipsi conficiuntur ac intereunt, sicut testatur exemplum Saulis qui suo ipsius gladio quo Davidem sæpe conatus est trucidare, occisus est. Item exemplum Neronis, qui suo ipsius gladio perijt. Quia manus sibi ipsi intulit, cum senatus Romanus misisset milites qui eum ad supplicium raperent.

Allegorica sententia est, Quod impij illis ipsis criminationibus quibus pios in periculum conantur conjicere, ipsi conjiciuntur. Huius rei exempla permulta sunt in scripturis, ut illud Susannæ quam cum duo illi seniores senes falso apud populum Israel criminarentur, suis ipsorum linguis & criminationibus seipsos prodiderunt ac perdiderunt.

Melius est modicum iusti, quam diuitiæ
peccatorum multæ.

[illegible] est melior possessio iusti
Quam sunt diuitiæ, quas malus omnis habet.

Aliam nunc consolationem instituit quia piorum animos confirmet, ne offendantur opib. & fortunâ impiorum, ut sciant vitæ commoditatem non in hoc sitam esse si quis magnas & amplas habeat facultates, sed in benedictione Domini, & conuenit hoc dictum cum illo Salomonis Prouerb. 15. Melius est parum cum timore Domini, quam thesauri magni & insatiabiles.

Quod autem mediocres facultates [illegible] potiores seu meliores sint quam vel amplissimae [illegible] impiorum. Duae sunt causae. I. Deum [illegible] dicit exiguas piorum fortunas. Deinde quod [illegible] fortunarum iure seu [illegible] ferunt, [illegible] dere possint magnae opes & divitiae. Q[illegible] Deus [illegible], hae [illegible] opes illis [illegible] nec aliis [illegible] fuit. Econtra Deus [illegible] magnas opes & potentiam [illegible] non ut ipsi [illegible] fruantur, sed in extremam perniciem, ideo [illegible]

Quo [illegible] brachia peccatorum conterantur.

Vocabulum brachij in scriptura notat [illegible] tia, auxilium, praesidium, breviter omne quod [illegible] homo [illegible] & acquiescit, ut est sententia [illegible] [illegible] potentia & prudentia sunt impiis [illegible] men sunt [illegible] & [illegible] sunt tandem [illegible] teruntur, [illegible] potentia & [illegible] ipsis [illegible] itio, ut ostendunt exempla omnium tempo[illegible] Quanta fuit potentia [illegible] imperatorum qui Ecclesiam Christi persecuti sunt, sed quam [illegible] fer[illegible] [illegible] sunt [illegible]? Quanta [illegible] tas, potentia & opes praestiterunt [illegible] [illegible] sed quam [illegible] est ipsorum [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] 70. [illegible] fuisset, & [illegible] [illegible]

[illegible] ſanguine male interijt. Ita De [illegible] potentiam ſcelerati hominis, [illegible] eſſet ebrius perfregit.

Nam [illegible] Deus non ſtatim punĩ [illegible] pœnas differt, ut [illegible] Quod ſi in im[illegible] minas Dei contem[illegible] compenſat. Q[illegible] μακρόθυμος. Ex [illegible] & uelut ui[illegible] uaſtationem eos fugi[illegible]

[illegible] Dominus [illegible] maculato[illegible]

[illegible] ſuo tempore [illegible] & potentiam. Ita tempore [illegible] liberet & glorificet pios. Non igitur [illegible] Deo tempus & modum iuuandi [illegible] tempus illud oportunum [illegible] ſuæ liberationis. Nam ſi eo loco [illegible] ac liberaret, quo nos [illegible] poſſit potentiam ſuam καὶ κράτος [illegible] Diabolum oſtendere [illegible] liberaſſet nunq̃ [illegible] nec uera notitia Dei [illegible] propagata fu[illegible] dediſſet nunquam

[illegible] natiuitas

natiuitas ipsius tam gloriosa fuisset, Si matrem [illegible] gustini statim cum pro conuersione filij precare[illegible] [illegible] fecisset compotem nunquam ea conuer[illegible] sione ipsius, tanto gaudio affecta ipsa fuisset. [illegible]

Meminerimus igitur, quoties Deus differt [illegible] ut hanc sententiam ipsi nobis subijciamus. [illegible] Dominus dies immaculatorum. Das sihet [illegible] noch nicht kommen, das Gott helffen wölle [illegible]

Et hereditas eorum in aeternum mane[illegible]

Hoc est etiamsi omnia bona corporalia [illegible] rint, tamen hereditas eorum, quae in coelo est, [illegible] salua manebit. Haec enim hereditas [illegible] praestantior est omnibus corporalibus [illegible] opibus, honoribus, potentia, dignitate &c. & bo[illegible] nis mundanis. Quid sunt uniuersa regna [illegible] ad hanc hereditatem?

Non confundentur in tempore malo, & in diebus famis saturabuntur.

Turbida non illos confundere tempora pos[illegible]
Non etiam poterit perdere dira fames.

Tempus malum uocat tempus pericu[illegible] aerumnarum, calamitatum uel publicarum [illegible] uel priuatarum &c. Tunc Deus non sinet eos confu[illegible] pereuntibus interim impijs, sed aut illos [illegible] uabit, aut felicem [illegible] donabit, [illegible] vi[illegible], ut oſtendit exemplum Ioſiæ 4. Reg. [illegible] Deus Ciues Hieroſoly: punire decre[illegible] Regem Nabuchodonoſor, qui Ciuitatem [illegible] premeret, Ioſiam Regem ab imminentibus [illegible] præripuit & ad patres ſuos [illegible] Huiuſmodi permulta exempla ex hiſtorijs ſacris [illegible] experientia poſſunt colligi.

Et in diebus famis ſaturabuntur.

H[illegible] exempla commemorari poſſunt, ut [illegible] Geneſis 42. Item illud Viduæ Sarep[illegible] Eliam difficultate annonæ & [illegible] exempla pertinent, in quibus [illegible] tempore famis aluiſſe [illegible] contabuerunt impij.

[illegible] dicis: At uero permultos pios tempore [illegible] famis, & aliarum calamitatum periſſe [illegible]? Reſpondeo, Deus quoſdam [illegible] eſſe Martyres. Quoſdam uero ſigna [illegible] exempla iræ Dei erga impios &c. Qualis [illegible] ille Ioan. 9. Cæterum non omnes qui ſunt [illegible] exempla iræ diuinæ propterea ſunt reiecti à Deo &c.

Emphaſis [illegible] autem in uocabulo Saturabuntur. Vt oſtendat Deum pijs non daturum eſſe amplas [illegible], ſed mediocrem uictum, quo depellant [illegible], quo [illegible] immodicis copijs [illegible] DEI, & Verbum *eius negligant, aut intolerabili inedia ſe [illegible] ſperationem ineant.*

Continet igitur iſte verſiculus egregiam [illegible] ſolationem, uidel. Quod Deus nunquam de [illegible] ſit pius tempore famis, etiamſi totus [illegible] ſtam periturus ſit, tamen pijs [illegible]

Impij uero peribunt, & inimici Do[illegible] ni, etiamſi ut florentiſſimum pratum [illegible] erint, tamen ut fumus euaneſcent [illegible]

Antitheſis eſt quæ grauiſſimam con[illegible] nem continet, quod [illegible] tempore [illegible] [illegible] proventu. [illegible] rat impiorum felicitatem florentiſſimo pra[illegible] ſimile [illegible] pulchritudine [illegible] ſet totum [illegible] ſimul [illegible] re, Habet enim florum illa ſplendor [illegible] ciem & [illegible] oculos hominum, [illegible] uiſſimum [illegible] dolebat [illegible] omnes proventus.

Mutuabitur peccator, & non ſoluet. Iuſ[illegible] autem miſeretur & tribuet.

Impius accumulat, quæ nunq̃ debita ſolu[illegible]

Largiuntur iuſti ſemper & æqua[illegible] Mutuari hoc loco non ſignificat, [illegible] tus [illegible] ſed omnis generis bona corp[illegible] à Domino, Omnia enim bona & [illegible] quæ Deus hominibus d[illegible] ſumpſit à Domino, Et hæc ſe[illegible] per ſupplicium non poſſeſſo [illegible] Deo, ut illa pro arbitrio [illegible] Dei adminiſtremus, ut docet parabo[illegible] Diſpenſatore [illegible] 16. Item illa de Talent[illegible] 25. Eſt igitur ſententia, Impius multa quidem [illegible] à Domino accipit, ſed illis non recte [illegible] iuxta mandatum Dei [illegible] adminiſtrare, hoc eſt [illegible] gloriæ Dei [illegible] ſunt pie curam [illegible] ſuis largiatur [illegible] uerbi Miniſtris [illegible] & c. Hoc qui [illegible] & non ſoluit, id [illegible] ſuo Deo, id quod ab eo [illegible] rationem do[illegible] tandem cogetur. Q[illegible] iuſte dicet. &c.

Iuſtus autem miſeretur & tribuet.

Iuſtus autem miſericors eſt & liberalis.

Larga manus illi ſemper & apta bonis,

[illegible] ſunt virtutes piorum, Ta-

nunc hae duae sunt praecipuae [illegible]
salitas. Hic enim promittit ad [illegible]
dent. Deus enim [illegible]
rebus, [illegible] praecipue [illegible]
[illegible] migrationem [illegible]
more & [illegible]
[illegible] Dei sentit praedicere. [illegible]
[illegible]

Has igitur [illegible] Dei, pij debent [illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible] Deinde [illegible]
[illegible]
[illegible]

Quia benedicti eius [illegible]
eam, Maledicti autem &c.

[illegible]
[illegible] Manifest autem [illegible]
terram. Porro quid sit hereditare terram [illegible]
copiose explicatum est.

Quod autem Propheta eandem sententiam
plus repetit, hoc eo facit, ut tanto alacrius [illegible]
tur pios, & tanto vehementius terreat impios [illegible]
ita comparata est natura hominum, ut in [illegible]
nibus non possit satis erigi & confirmari, [illegible]
sed [illegible] & consolationes [illegible]

[illegible] humanum auricula inferior [illegible] pupilla oculi tenerior. [illegible] animus impiorum quo [illegible] deterior eſt, ita ut omnes con[illegible] ſint [illegible] ut contundant & [illegible] animum, ut [illegible] in exemplo populi [illegible] populi iudaici, & in ſi[illegible]

[illegible] diriguntur &

[illegible] genere Propheta com[illegible] pius à Domino, ſi non im[illegible] & [illegible] affe[illegible] & ho[illegible] beneficij [illegible] & ge[illegible] ei re[illegible] Deus pium [illegible] gubernat & dat [illegible] beneficij genus eſt Do[illegible] & [illegible] ſcripturam.

[illegible] facit [illegible] negocia, & [illegible] ſucceſſum illis do[illegible] in ſuis negocijs, [illegible] habeant, ta[illegible] à Deo propicio, & [illegible] nunquã

[illegible]

hoc eſſe [illegible]

[illegible]

Nota eſt [illegible]

[illegible] est ipsum uerſiculi, Vna eſſe [illegible] calamitates & ærumnæ [illegible] ſunt eum in illis pe[illegible] inde eripiet [illegible] ἀλλ' ἐν [illegible] ἀγρίου [illegible] angeris pa[illegible] pa[illegible] ſed [illegible]

[illegible] in[illegible] eripiet [illegible] & c[illegible]

[illegible] afflictis pati [illegible] ad ſectas & [illegible] pe[illegible] fuerit[illegible] [illegible] fuit.

[illegible] iuſtum [illegible]

[illegible] amplificat [illegible] habet in con[illegible] experi[illegible] [illegible]biliter.

erigen-

exiguntur [illegible] confirmantur in afflictionibus [illegible]
[illegible] audiunt [illegible] piorum [illegible]
[illegible] aut periculis [illegible] aliquando [illegible]
liberatos fuisse, sicut testatur Propheta Psal. [illegible]
Quis [illegible], & [illegible]
in [illegible] hoc est [illegible]
[illegible] Deus [illegible]
[illegible] & afflictionibus [illegible] solent [illegible]
[illegible] non [illegible] dictis scripturae [illegible]
experimentis, [illegible] suo exemplo [illegible]
[illegible] illud: Quis non [illegible]
[illegible] & Deus filiis suis [illegible] & [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] est [illegible]
[illegible] Deum, [illegible]
[illegible] sunt, [illegible]
Dei docet filios suos. Sic [illegible]
[illegible]
&c. Hinc facile respondere potest ad illam [illegible]
onem, Quid causae sit, cur nonnunquam [illegible]
[illegible] in [illegible]
[illegible], quod parentes [illegible]
[illegible]
[illegible] fundi [illegible]

[illegible] opponat aliquis exemplum Lazari [illegible] fuerit pius, tamen coactus eſt [illegible] Reſponſio: Promißiones Dei de [illegible] ſunt firmæ & immutabiles, cui [illegible] pios ſingulari ac certa [illegible] ſinat conſequi; Si[illegible] cap. 11. Οὗτοι πάν[illegible]ίστεως, οὐκ ἐκομί[illegible] περὶ ἡμῶν κρεῖτ τον [illegible] &c. Hi omnes teſtimonio [illegible]

[illegible] eſt, & libenter commo[illegible] in benedictione erit.

[illegible] non deſeratur à [illegible] panem. [illegible] libenter commodat [illegible] & cætera te[illegible] Luc. 6. Date & dabi[illegible] Luc. 16. Facite vobis amicos de [illegible] iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant [illegible] æterna tabernacula &c.

[illegible] à malo & fac bonum, & inhabita [illegible] ſecul. (Vel ſic) & perge, ſeu ma[illegible] ſemper.

[illegible] ad 31. [illegible] hortatur pium ad conſtantiam & [illegible] ſtudio bene operandi, [illegible] difficultates in vocatio[illegible] difficultates, & mole[illegible] recte ſtudet facere

Dus

[illegible]

[illegible]

Quia Dominus [illegible]

[illegible] confringentur. [illegible] & semen impiorum [illegible] ponentia, quae docet, Quod [illegible] impenitentes. Etiam [illegible] priores differantur, [illegible] quae poenis ex se- [illegible] colligi possunt. Vt [illegible] 2. Reg. 12. quam Deus pro- [illegible] Exemplum horribiliter [illegible] canibus [illegible] exemplum Ioab, à [illegible] 3. Reg. 2.

[illegible] impiorum liberos [illegible] oculos [illegible] perire. Vt ostendunt exempla [illegible] Oeconomica, ut exemplũ Eli sacerdotis 1. Reg. 2. Cuius duo filij Ophni & Pinehas [illegible] perierunt in bello, et postea tota [illegible] fuit infelix, & tandem prorsus in- [illegible] Eli duplex fuit, igna- [illegible] indulgentia erga liberos. Huc iam & politica [illegible] ut exemplum Ieroboam. [illegible] enim posteritas ex- [illegible] propter impietatem. Iam quis omnia [illegible] exempla enumerare potest? Quam

enim alium [illegible] quod illis p[illegible]
clariſsima [illegible]
unt, niſi quod & parentes & liberi impij [illegible]
Deut. 5. eſt fortis zelotes viſitans iniquitatē pa[illegible]
in filios in tertiam & quartam generationem [illegible]
hoc tamen ſemen impiorum [illegible]
[illegible]
ceant. [illegible]
ſunt relinquere, quam [illegible]
tate & honeſtate &c.

Os iuſti loquitur ſapientiam, & lingua eius loquetur iudicium.

Q[illegible]
plus [illegible]
ca[illegible] ſignificat per [illegible]
tum [illegible] interpretandi ſcripturam
[illegible]
[illegible] quod Paulus 1 Cor. 12.
cat & explicet [illegible]

Poteſt etiam aliquis hunc locum ita interpre
tari, ut Sapientia ſignificet doctrinam, [illegible]
bero [illegible]. Nam hæc ſunt præcipua [illegible]
ctoris officia, docere & arguere.

Porro propheta in hoc verſiculo tacite ſi[illegible]
cat quæ cauſa fuerit impij tam acerbo odio [illegible]
pios accenſi ſint, ſcil. quia veritatem docent & [illegible]
arguunt. Hinc ille furor [illegible] rabies [illegible]
Si quis [illegible] ſapientiam loqui & docere [illegible]
[illegible] ad hoc diſpoſitus ſeſe præparet [illegible]

[illegible] ad ſanitatem in ſeſe [illegible] poteſt, qui in pius, ſi recte officio ſ[illegible] ſententiam cum iudicio coniungat. [illegible] danda Eccleſiaſticis, politicis [illegible]. Vt autem diſcernat pios [illegible] uidentur habere uerbum Dei, [illegible] lex Dei eius in corde ipſius. [illegible] hac uoce, In corde ipſius. [illegible] uerbum Dei, ſed non uere nec [illegible] hic igitur non ſatis eſſe. Si qui[illegible] Dei, quia diabolus & organa e[illegible] in ore. Sed danda [illegible] uſurpemus. [illegible] uer [illegible] g[illegible] & audit uerbum Dei h[illegible] ſenſu percipiet. N[illegible] & conſolari uerbo dei p[illegible] genere doctrinarum, & ſ[illegible] Poſtremo ſemper munitus erit [illegible] illuſiones ac ludibria diaboli & [illegible] tam facile à diabolo ad pecca[illegible], ſicut hi impelli ac [illegible] diabolo, qui uerbum Dei habent [illegible], ſed tantum in ore &c. Ideo addit Pro[illegible]

[illegible] labuntur greſſus eius.

[illegible] nulla uis eſt.

[illegible] rapietur, nec in o[illegible] impiorum ruet, nec denique [illegible] peribit.

Habet quo greſſus ſuos firmet, ac ſe ſuſt
Videlicet, uerbum Dei, ſicuti alibi inquit, Lu
pedibus meis Verbum tuum, & Lumen ſe
tis meis.

Atq; hoc in poemate Chriſtophori erudi
gnificatum eſt, qui ſingitur in medio flumini
colluctantem fluctibus arbore, quam manu te
ſuſtentare.

Impius obſeruat iuſtum, & cogitat eu
occidere.

Nunc docet Propheta, quis fortunis ſit p
quentis ſapientiae, & donum iudicium: Vi
tet, quod neceſſe ſit eum incurrere in odium
rum, qui non ceſſant pio detrahi, & argumen
cata ſtruere inſidias, eiq; intendere & molir
tunt. Sunt enim τῷ μιχανῷ κακὰ τεχν
τοι.

Nam etſi nomine IVSTI *Propheta omne*
os in genere intelligat. Tamen praecipue de li
quitur, qui ſunt in officio Eccleſiaſtico. Hi
quia omnia omnium hominum uitia arguere c
tur, acerbiſſima impiorum odia ſibi concilia
non poſſunt eſſe ἀνθρωπάρεσκοι.

Dominus autem non derelinquit eum
in manibus ſuis.

Q. D. *Impij quantumuis ſint acres, inge*
ac uehementes in ſtruendis inſidijs & excog

ill

dis [illegible] pios opprimant tamen nihil ſuis conſilijs [illegible] & inſidijs proficient, Quia oculi Domini ſuper iuſtos & aures eius in preces ipſorum. Etiamſi omnes neruos impij intendant, & omnes ſuas technas experiantur, tamen ne pilum quidem capitis pijs auellere debent, niſi Dominus uoluerit, propterea quod pius habitat ſub protectione altiſsimi, & ſub umbra eius commoratur &c.

Videtur autem propheta ſuum exemplum hic tacite allegare. Ipſe enim ſepiſsime è manibus Saulis, [illegible], euaſit incolumis mirabili beneficio Dei. Huius rei permulta alia exempla [illegible] poſſunt, Vt illud Danielis 3. de tribus [illegible] in accenſa fornace ſeruatis. [illegible] multos pios ab impijs crudeliter occiſos [illegible], ut teſtantur precipuè exempla Martyrum, tamen impij quantumuis furentes, [illegible] in perniciem piorum, non potuerunt [illegible] occidere, quam Dominus uoluerit. Dominus [illegible] curriculum uocationis pijs [illegible], [illegible] & impijs certas metas graſſandi [illegible] quas non licet eis progredi, ut apparet in exemplis perſecutorum Euangelij. Hieremiam Prophetam Iudei non prius poterant occidere, quam ipſe ſuum curriculum uocationis abſoluiſſet, quamuis ſepe numero exitium illi machinati ſint. Sic de ceteris &c. Vt illud Ioannis Hus, Item exemplo [illegible] preceptorum hodie, qui Sa-

eram Theologiam reſtaurarunt omnes. Quoti
enim Aduerſarij noſtri exitium moliti ſunt u
Dei D. Docto: Mart: Vt interim cætera lumin
cleſiæ taceam.

Nec damnat eum, cum condemnatur.

Hoc eſt, Etiamſi pius iniquo iudicio imp
opprimatur, & ab illis condemnetur, tamen
rius Deus eum iuſtum pronunciat, & glo
cum in hac uita, tum poſt hanc uitam, ut te
exemplum πρωτομάρτυρος *Abel, Item exem*
S. Ioannis Hus &c.

Expecta Dominum & cuſtodi uiam
eius.

Redit ad exhortationem, qua hortatur pi
ad patientiam in pio ſtudio cohercendi uiti
affectus, qui aduerſantur ſpiritui. Neceſſari
tem ſunt hæ crebræ adhortationes, Propter
crebræ ſunt tentationes & impugnationes D
li & carnis.

Porro, Quid ſit expectare Dominum ſupe
tis explicatum eſt. Eſt autem expectare Dom
ut paucißimis dicam, in fiducia, Inuocatione,
auxilij diuini perſeuerare, & non frangi anim
amſi Deus auxilium aliquandiu diſtulerit, Q
autem negocij hoc ſit in experiundo apparet,
runt non θεωρητικοὶ *ſed* πρακτικοὶ *Theologi.*

Cuſtodire uiam Dei eſt ſeruare præcepta D
maxime uero uocationis officia intelligit.

Et exaltabit te, ut hæreditate poſſideas
ram

Qu

Qui in afflictionibus & perſecutionibus Deum expectauerit, et oppreſſus ab impijs uindictam Deo commiſerit, hunc Deus tandem tempore opportuno exaltabit, glorificabit, Hoc eſt, faciet, ut in ſua uocatione permaneat, & functionem ſuam retineat, Exiſtimo autem Prophetam hic loqui non de ſpirituali, ſed de corporali exaltatione ſeu glorificatione, quia Deus in hac uita pios glorificat ac euehit. Sicut glorificauit ſanctam patriarcham Iacob, Dauidem, Danielem & ſimiles, qui impiorum iniurijs affecti & oppreßi, prædicarunt in ſua uocatione confeſſores & conſtantes in fide & inuocatione.

Videbis impios exterminari.

Hæc ſententia declaranda eſt exemplis Eccleſiaſticis, Politicis & Oeconomicis, Euangeliſta Iohannis uidit Cherinthum exterminari ex Eccleſia, cum ruina Balnei eum opprimerēt. Athanaſium uidit Arrium extingui. Auguſtinus Donatiſtas uidit interire, Noſtri præceptores qua uiderunt Hæreſiarchas interire. Iam quis omnia politica & œconomica exempla, quæ ſunt innumerabilia commemoret? Illuſtrior magiſq; perſpicua erit ſententia, Si hunc uerſiculum ad totum corpus Eccleſiæ accommodaueris.

Vidi impium ualde ferocem extenſum & uirentem, ut laurum uiridem &c.

Quemadmodũ ſupra promißionem illam q; Deus nõ ſinat pios fame contabeſcere, probauit propria experientia ſeu exemplo, Ita nunc hanc ſententiam

Quod impij habeant calamitoſos exitus probat e
emplo ſuo, uidelicet, Quod uidit inimicos ſuos, q
quodam tempore erant florentiſsimi & potenti
mi, ut Saulem, Achitophelem, Abſalonem tand
interire. Eſt autem Metaphora ſumpta à l
ro, quæ etſi pulcherrima & florentiſsima a
ſit tamen nullo negocio excidi poteſt. Ita i
us, quamuis ad tempus ſit florentiſsimus tamen
to aliquo caſu ruere ac perire poteſt. Huius re
finita ſunt exempla Eccleſiaſtica, politica & O
conomica quæ non ſolum in ſacris & profanis
ſtorijs extant. Sed etiam quæ quotidiana experi
tia ſuppeditat.

Illuſtrior huius uerſiculi erit ſententia, ſi eam a
totum corpus Eccleſiæ accommodaueris.

Cuſtodi integritatem & intende æquitati, nam tali tandem bene erit. Vel ſic, Fac perſeueres in pietate & uocationem tuam tuearis, eiuſmodi enim tandem bene erit.

Epiphonema eſt. Repetit enim ſummam toti
Pſalmi. Nam primum iubet pium in ſtudio pietat
& patientiæ perſeuerare. Deinde uocationis ſu
officia recte facere, & munus ſuum tueri.

Tranſgreſſores autem delebuntur ſimul & impij tandem exterminabuntur.

Antitheſis eſt. Quemadmodum Deus cuſtodit

& glorificat pios.Ita econtra impios delet ac perdit, Sicut omnium temporum exempla oſtendunt. Videtur autem Propheta de his potißimum loqui, qui perſequuntur Eccleſiam Chriſti & doctrinam Euangelij conantur delere. Tales enim plerunq; ſunt infœlices, & non diu regnare ſolent. Decius qui edictum propoſuerat, ut Chriſtiani in toto imperio Romano occiderentur unum modo annum regnauit. Maximinus, qui nouam perſecutionem in Chriſtianos exercuit, triennium modo regnauit. Aurelianus qui nouam in Chriſtianos perſecutionem exercuit de cœlo fulmine tactus interijt. Diocletianus ſexto imperij ſui anno ueneno extinctus eſt. Is enim in Oriente Eccleſias Chriſtianorum uaſtari, & Chriſtianos crudeliter trucidari iußit. Iulianus acerrimus hoſtis Chriſti bienniũ ſaltem regnauit.

Salus itaq; eſt iuſtis à Domino, hic eſt fortitudo eorum in tempore tribulationis.

Dupliciter Deus iuuat pios, aut enim eos ex præſentibus calamitatibus eripit, aut ita mentes eorum confirmat & conſolatur ut & tantam molem ærumnarum & afflictionum ſuſtinere poßint, ut apparet in exemplis Martyrum.

Hinc illa præclara uox Laurentij, Iſti Carbones mihi refrigerium præbent. Tyranno uero æternum ſupplicium minantur, Ideo Propheta diſerte dicit,

Hic eſt fortitudo eorum in tempore tribulatio-
nis.

Et Dominus aderit eis, & eripiet eos, eri-
piet eos ab impijs, & ſaluabit eos, Quia
ſperauerunt in eum.

Deus adeſſe nobis dicitur cum nos conſola, erigit & confirmat uerbo & Spiritu ſancto, pugnat pro nobis contra Diabolum &c.

Emphaſis eſt autem in uocabulo Sperauerunt. Primum enim excludit merita noſtra. Deinde commendat nobis fidem & inuocationem. Nam illo uno id eſt, Fides & inuocatio uocabulo Spei comprehenduntur.

PSALMVS XLVI.

DEus noſtra ſpes & fortitudo, auxilium in
tribulationib⁹ quę inuenerunt nos ualde.
Propterea non timebimus etiamſi turbabitur
terra & ruant montes in medium ma-
ris.
Etiamſi fremant & conturbentur aquæ eius,
montes concutiantur à tumore eius, Sela.
Flumen riuulis ſuis lætificat ciuitatem Dei,
cta tabernacula altiſſimi.
Deus in medio eius non commouebitur,
uabit eam Deus mane.
Conturbatæ ſunt gentes, & inclinata ſunt
gna, cum dat uocem ſuam mouetur terra.

Dom

Dominus exercituum nobiſcum refugium
noſtrum Deus Iacob.
VEnite & uidete opera Domini, quod poſuit
deſolationes ſuper terram, auferens bella
uſq; ad finem terræ.
Arcum conteret & confringet arma & currus
comburet igni.
Vacate & uidete, quoniam ego ſum Deus, &
exaltabor in terra.
DOMINVS exercituum nobiſcum ſuſce-
ptor noſter Deus Iacob.

ARGVMENTVM.

HVIVS Pſalmi argumentum eruditè & accuratè ſcriptum extat in Pſalmo germanico D. Luthe: Huc remitto lectorem.

Deus refugium noſtrum & uirtus, ſeu fortitudo, auxilium in tribulationibus, quæ nos oppreſſerunt.

D. Auguſtinus hunc Pſalmum de conuerſione gentium interpretatur: Dicit enim Mare ſignificare mundum, montes ſignificare Apoſtolos qui doctrinam Euangelij inter gentes propagare cœpiſſent, magni motus ac turbæ paſſim extiterunt in omnibus [illegible]. Itidem in noſtro tempore accidit. Nam Satan qui eſt princeps huius mundi, doctrinam de Chriſto ferre non poteſt. Ideo Reges, Principes, omnemq; potentiam mundi contra præcones Euangelij concitat, accendit potentiam odio & furore contra omnes, qui Euangelium docent & profitentur.

Hanc ſententiam amplectamur, & pro
Eſt enim Analogia fidei, & conuenit cum ſententia
D. Lutheri, qui per montes dicit ſignificari impe-
ria, regna, & poteſtates in mundo. Item omnes fu-
rores Diaboli, hereticorum, peccati & mortis.
non intelligit uerbũ Dei, ciuitatem Dei uerò Eccle-
ſiam. Quamuis & ad literam hæc accipienda
uidelicet: Pſalmographum hic concionari de ciui-
tate Hieroſolyma, quam Deus contra omnes inſi-
dias & oppugnationes Regum & populorum
mirabiliter protexit, & ſeruauit incolumem. Sic
hodie & omnibus temporibus Eccleſiam ſuam ſer-
uauit aduerſus omnes portas inferorum. Sed ac-
dũ ad textum.

Deus refugium noſtrum & uirtus.

Hæc ſunt uerba piorum Iudæorum, quos Deus
liberauit à furoribus Aſſyriorum, qui Hieroſoly-
mam obſidione preſſerunt. Item ſunt uerba Eccle-
ſiæ totius ab initio mundi, denique ſingulorum pi-
orum, poſtquam ex magnis periculis & calamita-
tibus ope diuina emerſerunt.

Pingit autem hic uerſiculus affectum pio-
rum poſt inuocationem ſuam, Videlicet quod ma-
poſthac impetum fidei & inuocationis ſumere ex
ſucceſſu, ut in exemplis ſanctorum patrum, Pro-
phetarum, Apoſtolorum, & ſimilium conſpicitur.
Nam ſancti ex portis mortis liberati, in hæc uer-
ba prorumpunt: Deus noſtrum refugium & ro-

tur. Contra uero rebus aduerſis, cum afflictionum moles creuit, querelas ac triſtißimas uoces edunt, ſicut apparet in Pſalmis.

Sæpe autem dictum eſt, ſanctos non ſemper ſtare in fide, ſed nonnunquā fidem illorum labaſcere & infirmari. Hoc autem eo fit, ne in præſumtionem ruant.

Obſeruanda ſunt autem uerborum pondera. Refugium noſtrum ſit Deus, quando in periculis ad ipſum confugimus, petentes ab ipſo auxilium & ſolatium. Virtus ſeu fortitudo noſtra Deus eſt, cum nos ſuo uerbo & ſpiritu ſancto in afflictionibus confirmat & corroborat, ne ſuccumbamus, ſed uincamus & triumphemus. Auxilium noſtrum dicitur Deus, cum ex omnibus malis tandem nos liberat.

Propterea non timemus, etiamſi turbabitur terra.

Q. D. Etiamſi fractus illabatur orbis, tamen impauidum ferient ruinæ.

Sunt uerba fidei non laborantis, ſed ſtantis, uigentis & inſultantis omnibus Diaboli & mundi furoribus.

Sciendum eſt autem hanc tam præclaram uocem nullos edere poſſe, ac uere uſurpare, niſi illos, qui primi oppreßi tentationibus, lugubres uoces, ac querelas emiſerūt, atq; ex portis mortis eluctati ſunt. Homines carnales & ſecuri hanc uocem, perinde ut pſittacus humana uerba ſonant.

Ruant montes in medium maris.

Videtur alludere ad diluuium, in quo omnes montes ſubmerſi ſunt, ut enim tum Arca Noe in aquis ſeruata eſt diuinitus: Ita Deus omnibus temporibus ſeruat Eccleſiam contra omnem furorem ac ſeuitiam Regum ac Principum, quos uocat montes mare & flumina, item aduerſus peccatum, Diabolum & mortem.

Etiamſi fremant & conturbentur aquæ.

Repetitio eſt: Amplificat enim fremitum & furorem imperiorum contra Eccleſiam, item ſæuitiam Diaboli aduerſus pios. Varias enim artes tentant, & omnes ſuas uires intendunt in delenda Eccleſia. Et tamen nihil proficiunt, ut teſtantur exempla Romanorum Imperatorum: Neronis, Decij, Diocletiani, Iuliani, qui omnes funditus interierunt. Eccleſia autem manſit & manebit in æternum. Ideo addit,

Attamen ciuitas Dei læta manebit cum ſuo riuulo, in qua ſunt ſancta tabernacula altiſſimi.

Q. D. Quantumuis hoſtes populi Dei fremant & ciuitatem ſanctam Hieroſolymam cum politia & Eccleſia ſua obſidione premant & oppugnent, atq; ſolo æquare conentur, tamen manebit ſalua et incolumis.

Riuulum uocat miniſterium uerbi, hoc dicit perpetuo ſcaturire & copioſam aquam emittere, atq; irrigare Eccleſiam & politiam Hieroſolymitarum.

Econtra, uero immenſa illa maria, id eſt florentiſsima imperia & regna ait exiccatum iri, atq; funditus interitura eſſe. Sicut accidit Regno Aſsyriorum, regno Chaldæorum & ſimilibus, quæ ad delendum populum Dei arma ſumſerunt.

Iam hæc accommodanda ſunt ad Eccleſiam Chriſti, ad ſingulas ciuitates quæ doctrinam Euangelij fouent, & pios doctores alunt. Itē ad ſingulos Chriſtianos in ſpecie, quos Satan, mundus & caro affligit. Nam et in hos, ut ſupra dictum eſt, hæc ſpecioſa uocabula montium & maris conueniunt.

Particula hæc: Ciuitas Dei læta manebit, non modo accommodetur ad Hieroſolymam, ſed etiam ad omnia regna, ducatus, ciuitates atq; ædes quæ fouent & honorant miniſterium uerbi. Deniq; ad ſingulos pios, qui ſerio doctrinam Euangelij amplectuntur. Hos dicit Propheta lætos manſuros eſſe. Propterea quod ſemper illis firma & perpetua conſolatio uerbi parata erit in omni genere afflictionum.

Non loquitur Propheta de carnali, ſed de ſpirituali lætitia homini ψυχικῷ ignota.

Vbi ſunt ſancta tabernacula altiſsimi.

Subijcit cauſam, cur non formident, nec extimeſcant pij omnes furores tyrannorum & dæmo-

num, quia inquiunt, Dominus habitat apud nos,
in nobis. Non noſtra dignitas, nec ulla noſtra meri
ſed ipſe Dominus quem colimus & prædica
tantos animos nobis addit, ut omnes minas po
tißimorum regum & principum negligamus,
non ſine lucta tamen; Deus enim ita ſanctos ſu
gubernat, ut primas coitiones horreant, &
pugnam ſint formidoloſißimi ac trepidantes,
poſtquam dimicare cœperunt uerbo, fide &
catione, tum demum ingentes animos pauida
ctore concipiunt. Sicut conſpicitur in exemp
cti patriarchæ Iacob Gen. 32. Item in exemplo
remia, exemplo Moſis &c.

Sed hic iterum monendus eſt lector, hanc l
cantionem pios Hieroſolymitanos non cecini
tempore afflictionis, ſeu in ipſo paroxiſmo tent
nis, ſed poſt liberationem. Nam ut ſæpe iam d
eſt, ſancti dum urgentur tentationibus & affli
nibus ualde lugubres uoces, & querelas edere
ſueuerunt, uerum liberati lætißimo ore & ſp
Deum liberatorem celebrant. Sie können
denn die aller frölichſten / vnd liebliche
wort füren in irem danckopffer. Hæc eò adm
nere uiſum eſt, ne iuniores exiſtiment ſummos ill
uiros, & ſanctos heroicos fuiſſe Stoicos, ac De
ita gubernare pios, ut infirmitatem ipſi ſuam h
beant, & diſcant non in ſeipſis, ſed in Domino fo
tes eſſe, ac ſe ne minimam quidem tentationem ui
cere poſſe ſine auxilio diuino, & dicant cum Pro

phet.

pheta Pſalm. 142. Libera me à perſequentibus me. Quia fortiores me ſunt.

DEVS in medio eius non commouebitur.

Repetitio eſt. Hæc conſolatio non tantum ad Hieroſolymitanos ciues pertinuit, ſed pertinet etiam ad omnes omnium temporum pios.

Diligenter autem hanc conſolationem diſcamus infigentes eam intimo pectori, ut ſit nobis tempore afflictionis in promptu. Vt eam Diabolo, mundo, carni, & omnibus inimicis noſtris opponamus. Cum enim Tyranni propter Euangelium nos perſequuntur. Cum Diabolus & cor noſtrum nos mortiferis cogitationibus excruciant. Nihil minus cogitare poſſumus, quam Deum in nobis habitare. Imo iuxta ſenſum carnis, in medio dæmoniorum nobis uerſari uidemur: Ibi tum tempus eſt, ut hanc dulciſſimam ſententiam apprehendamus & meditemur, inſultantes Diabolo, Tyrannis & carni: Etiamſi ſentiam me prorſus abiectum eſſe à Deo, tamen non ita ſe habet ut ſentio, ac certum eſt, Deum in me habitare, meq; in Deo. Ideo non commouebor, nec interibo, etiãſi omnes portæ inferorum in me irruentes, me uiuum deuorare conentur. Et plus apud me ualeat dictum Chriſti: Ego uiuo & uos uiuetis. Item: Non relinquam uos orphanos &c. quam omnes ſenſus carnis,

Sed eſt magni laboris, magnæq; ſapientiæ, ita

conſolationibus ſcripturæ animum erigere, & in
micis noſtris inſultare. Canant igitur hunc uerſ
lum omnes regiones, ducatus, ciuitates, ſinguli
qui propter doctrinam Euangelij à tyrannis op
gnantur, affliguntur, ac perſecutionem pati

Adiuuabit eam Deus mane.

Vocabulum MANE ſignificat in Scri
tempus opportunum. Eſtq́; ſententia: Deus
pore opportuno, cum ſpes nulla humani auxi
conſilij reliqua eſt, opem feret ciuitati ſuæ
nibus pijs. Er wird die ſeinen nicht la
der not ſtecken vnd verderben. Iuxta illud
niens ueniet, & non tardabit. Etiamſi appare
ſpeciem Eccleſiam à Deo deſertam eſſe, ta
ſciant, ac certo ſtatuant Deum tum maxime
re, reſpicere ac defendere eam, cum maxim
Tyrannos, & dæmones in eam graſſari. Iuxta
Prope eſt Dominus his qui tribulato ſunt
Item: Adiutor in opportunitatibus in tribu
Item cum ipſo ſum in tribulatione.

Conturbatæ ſunt gentes, & inclina
ſunt regna, cum dat uocem ſuam, mo
uetur terra.

Hunc uerſum accipiamus, primum de
Imperiorum & Regnorum, propter idolatri
rannidem ac libidines. Plenæ ſunt omnes hi
exemplorum, quæ teſtantur Deum horribili

nis, Reges principes affeciſſe, qui crudelem ſeuitiam exercuerint in Eccleſiam Dei. Hinc excidia florentiſſimorum regnorum, populorum, ac ciuitatum, ut Aegyptiorum, Amorreorum, Cananeorum, Aſſyriorum, Medorum, Græcorum, Romanorum. Deinde intelligamus de conuerſione gentium, & propagatione Euangelij per totum orbem terrarum.

Vocabulum Vocis hic duo ſignificat, primum ipſa tonitrua & fulmina, Deinde doctrinam Euangelij, ſeu miniſterium uerbi, ſpirituale illud fulmen, ſeu malleum, qui conterit petras, hoc eſt, corda indurata, & quæ tument fiducia propriæ ſapientiæ & iuſtitiæ. Hoc fulmine percuſſa ſunt tria millia hominum, qui audientes concionem Petri, conuerſi ſunt in die Pentecoſtes Acto. 3.

Tale fulmen erat Concio Ioannis Baptiſtæ, Lucæ 2. cum inuehebatur in ſuperbos ſcribas & Phariſæos, dicens: Progenies uiperarum, quis monſtrauit uobis fugere à uentura ira?

Tale fulmen erat uox Chriſti Actor. 9. Sonus de cœlo, qui Paulum proſtrauit in terrã. Tale fulmen ſeu uox Domini erat concio Prophetæ Nathã dicentis ad Dauidem: Tu es ille uir. Talis deniq; uox ſunt omnes ſacræ conciones, quæ impœnitentibus ac ſecuris terrorem incutiunt.

Eſt igitur hæc uox Domini, cuius hic, & in

Pſalmo 39. mentionem facit Propheta miniſte
Euangelij, quod damnat omnem humanam ſapie
tiam & iuſtitiam. Iuxta illud Chriſti Iohan. 16. Sp
tus ſanctus arguet mundum de peccato & de
tia.

Quare hic uerſiculus de utroq; fulmine co
rali & ſpiritali accipiatur. Corporali quo
onem percuſſit in mari, omneſq; copias eius d
ſpiritali, quo corda ſecura & indurata con
tur, & conuertuntur ad Deum.

Dominus exercituum nobiſcum, refug
um noſtrum Deus Iacob.

Hic uerſus de Chriſto accipiendus eſt. V
autem ſcriptura Chriſtum Dominum exercitu
eo quod perpetuum & ἄσπονδον bellum g
cum Diabolo & mundo. Idq; per angelos ſu
membra ſua: Angeli in cœlo pugnant cum d
nibus in aere, pij uero dimicant cum eis in te
Item cum hæreticis, tyrannis, non armis corp
bus, ſed uerbo, fide & inuocatione.

Quare omnes qui baptiſati ſunt, & doctri
Euangelij ſerio amplectuntur, ſciant ſe Chriſto
ci ſuo nomina dediſſe, ut ſub uexillis eius mili
& pugnent cum Diabolo, mundo, carne, cum p
cato, morte & inferno. Et quo quiſq; ardentio
ſtudio doctrinam Euangelij amplectitur & mag
Chriſtum diligit, ac celebrat, hoc magis ſibi cum hi
hoſtib. pugnandum erit. Hæc per antitheſin ampli
ficanda ſunt.

Multa

[illegible] rechter Chriſt ſein/ ſo ſchicke [illegible] oder ein heuchler ſein/ ſo [illegible] Teuffel wol zufrieden laſſen.

Illud autem ſciamus nos, qui ſub auſpicijs Chriſti militamus, non ſolos nos pugnam capeſcere contra hoſtes noſtros, ſed ducem noſtrum nobis adeſſe ſpiritu ſancto ſuo. Ipſe ſtat in prima acie, & nos ſub umbra alarum eius pugnamus. Niſi enim dux noſter nobis pugnantibus cum miniſtris illis infernalibus adeſſet protector, καὶ ἀνταγωνιζόμενος, ne minimam quidem tentationem uincere poſſemus. Quod autem in tentationibus non ſuccumbamus, ſignum eſt Chriſtum nobis adeſſe. Ideo Pſalmographus aſſerte dicit: Protectio ſeu protector noſter Deus Iacob.

Sed ſtudio addit hanc uoculam Sela, ut lectorem admoneat ingentem conſolationem in hoc uerſiculo latere, quæ pia & aſsidua meditatione eruenda eſt, & ſimul de antitheſi nos admoneat, uidelicet illos qui humanis præſidijs muniti ſunt, longe nobis Chriſtianis inferiores & infœliciores eſſe. Quippe qui contra impetum Diaboli, ac mortis terrores nequeant conſiſtere, ſed prorſus ſuccumbant & intereant, ut Achitophel, Saul, & innumerabiles alij.

Venite & audite opera Domini, qui talem deſolationem facit in terra.

Eſt adhortatio, iubet enim omnes cum pios, tum

tam impios conſiderare opera Domini, que ope
tur in populo ſuo. Videlicet, quam mirabilite
pulum ſuum gubernet, protegat & defenda
quanta potentia & δυνάμει eos, qui popul
eius opprimere ac delere ſtudent, diſsip
perdat. Wie er vnter den Köni
chen vnd Fürſtenthůmen rhumort / &
horribiles mutationes & uaſtationes reg
faciat. Hic conſule Hiſtorias ſacras & pr
fanas. Nec tantum de corporalibus, ſed etia
ſpiritualibus hoſtibus hęc uerba accipienda ſu
Scilicet de Diabolo, peccato, morte, inferno. Qu
Chriſtus dux noſter reſuſcitatus ex morte, ſed
ad dexteram Dei patris, illos deleturus ſit.

Qui arcum conterit & confringit arcu
currus comburit igni.

Videtur reſpicere ad Hiſtoriam Exod. 14
15. ubi ſcriptum eſt, Dominum pugnantem p
pulo ſuo Iſrael, proieciſſe currus Pharaonis i
re, & confregiſſe ſcuta & arma Ægyptioru
renda fulmina in eos miſiſſe, & in profundo
demerſiſſe.

Hęc & ſimilia opera Dei ſpiritus ſanctus
non modo impios, ſed etiam pios, conſiderar
piorum fides, cum hęc conſiderant, mirifice
tur & confirmatur, & inuocatio accenditur.
Sie kriegen ein hertz vnd mut / werden ge
ſſet vnd geſterckt im glauben / das ſie Gott
wol

[illegible] fleiſſiger hören / Gott deſte lieber [illegible] deſte brünſtiger beten. [illegible] qui ſunt ſanabiles, commemoratione & cogitatione horum miraculorum, & operum Dei conſequuntur ad pœnitentiam. Ideo addit, nunc Spiritus ſanctus hanc ſententiam:

Vacate, uidete, quoniam ego ſum Deus.

Germanicè melius:

Seid ſtille / vnd erkennet das ich Gott bin.

Grauiſſima hæc eſt adhortatio, qua ſpiritus ſanctus iubet hoſtes Euangelij & tyrannos, qui confiſi & freti ſua potentia, dignitate ac uiribus, θεομάχοι, Eccleſiam premunt ac perſequuntur, & omnes ſeueriſſimas comminationes Dei contemnunt atque eludunt, à graſſatione ſua & inquieto ſtudio opprimendæ Eccleſiæ ceſſare, ac pœnitentiam agere.

Vacate, id eſt, omittite ueſtros conatus, ſtudia, & furores in opprimendis pijs. Videte, id eſt conſideratote, diſcite quoniam ego ſum Deus.

[illegible] Auguſtinus: Ego creaui, ego recreo, Ego formaui, ego reformo. Ego feci, ego reficio, Q. D. Agnoſcite me Deum, qui uos creauit, qui omnia quæ habetis, poſſidetis, atque ipſi eſtis, uobis donauit. Alles was jr habt vnd ſeid das habt jr von mir. Quod ne minimum quidem digitum ſine me mouere poſſitis, nec uerbum ullum proloqui, nec quicquam tentare ſine me.

Ego ſum qui fingo ſingulorum hominum corda,
eorum opera conſidero: Ego ſum qui aufero ſpi
tum principibus. Ego ſum qui metior pugillo a
& cœlos palma pondero & prehendo tribu
gitis molem terræ, & libro in pondere mont
colles in ſtatera. Eſaiæ 40.

Nec ſolum obiurgatio eſt hic uerſiculus, qua
ritus S. Tyrannos obiurgat ac terret, uerũ etiã
ſolatio eſt, qua Spi: S. pios confirmat, & iubet
tranquillo eſſe animo et omittere diffidentiã &
pilatione, eo quod deus promittit ſe illis uictor
daturum eſſe, contra omnes inimicos ſuos.

Exaltabor in gentibus, & exaltabor in
terra.

Hic locus primum accipiendus eſt de uicto
Dei, quas deletis hoſtibus Eccleſiæ conſequutus
Deinde de uictorijs Chriſti, quas de hoſtibus
oppreßis, Diabolo, Mundo, peccato, morte, infe
reportauit. Cum enim doctrina Euangelij per
tum orbem terrarum propagata eſt, magnif
cos triumphos Chriſtus cæſis hoſtibus ſuis, per
poſtolos & miniſtros eius agere cœpit. At h
modum Chriſtus uictoria potiri & triumphare
citur, quoties nos per ipſum inimicos noſtros, p
catum, carnem, Diabolum, mundum, mortem &
uincimus uerbo, fide, inuocatione.

Vult igitur dicere iſte rex gloriæ Chriſtus: Eg
efficiam ut omnes populi ubiq; terrarum me ag
ſcant, ac celebrent, uel efficiam ut ubiq; lau

pu

per totum orbem terrarum nomen meum glorificetur, & doctrina mea ſonet, ac ueri cultus Dei præſtruentur.

Mein namen vnd mein wort/ſol in die gantze weite Welt erſchallen/ geprediget/ vnd gehöret werden, iuxta illud Pſalm: 18. In omnem terram exiuit ſonus eorum. Omnes idolatras & idolomanias deſtruam, atq; e medio tollam, atq; ita æternam mihi Eccleſiam ex omnibus populis colligam. Das ſollen mir keine Keiſer/Könige/ Fürſten in der welt/ wie gros vnd mechtig ſie ſind/noch alle Teuffel dazu weren.

Ita uidemus hunc uerſiculum propriè uaticinium eſſe de Chriſto & regno eius, per totum orbem terrarum propagando.

Dominus exercituum nobiſcum, ſuſceptor noſter Deus Iacob.

Q. D. Siue in nos graſſari omnes portas inferorum, & in noſtram perniciem inſanire, minime tamen conatus ſuos perficient, nec nos extinguent. Sie ſollen iren willen nit ſchaffen/ quia is qui uocatur Dominus exercituum eſt nobiſcum, & pugnat pro nobis. Sunt hæc uerba fidei inſultantis Diabolo, Mundo & omnibus inimicis ſuis. Las die Tyrannen wüten vnd toben/las den Teufel zürnen vnd brauſen/las die Helle iren rachen auffſperren/ſo weit ſie kan/ den tod die zene blecken/die ſünde vns ſchrecken/ dennoch wöllen vnd ſollen wir getroſt vnd vnuerzagt ſein/ denn der HERR Zebaoth iſt mit vns.

PSALMVS LXXIII.

QVam bonus Iſrael Deus, his qui pu
ſunt corde.

MEI autem pene moti ſunt pedes, pene
ſi ſunt greſſus mei.

Quia zelaui ſuper iniquos, pacem impio
uidens.

Quia non ſunt in ligaminibus mortis, & ſi
mum palatium eorum.

Et in miſeria hominum non ſunt, & cum h
minibus non affliguntur.

Ideo tenuit eos ſuperbia, operti ſunt uiolen
tanquam ueſte.

Prominet prae pinguedine oculus eius, gre
untur ſecundum cogitationes cordis.

Derident & locuti ſunt nequitiam, calumnia
de excelſo locuti ſunt.

Poſuerunt in coelum os ſuum, & lingua e
rum tranſiuit in terra.

Ideo conuertetur populus eius, eò, & ut aqu
rum plenitudo accumulatur eis.

Et dixerunt, numquid ſciret Deus, & nunq
eſt ſcientia in excelſo?

Ecce ipſi impij & abundantes ſeculo obtinu
runt diuitias.

ERGO fruſtra mundaui cor meum, & laui
innocentia manus meas.

Et fui flagellatus tota die, & caſtigatio mea in
matutinis.
Si dixero ut ipſi dicunt, Ecce generationem filiorum tuorum reprobarem.
Et cogitabam ut ſcirem hoc, Sed difficile erat
in oculis meis.
Donec irem in ſanctuarium Dei, & animaduerterem in nouiſſima eorum.
Verumtamen in lubrico poſuiſti eos, deieciſti
eos in interitum.
Quomodo facti ſunt in deſolationem? quam
ſubito defecerunt? perierunt propter iniquitatem ſuam.
Velut ſomnium euigilantis Domine, in ciuitate imaginem ipſorum facis contemptam.
Sed contabuit cor meũ, & renes mei punguntur
Quod ego ſtultus ſum, & nihil intelligo, Et iumentum factus ſum coram te.
Sed ego ſemper tecum, Tenuiſti manu dexteram meam.
Et in conſilio tuo deduxiſti me, & cum gloria
ſuſcepiſti me.
Quem in cœlo & in terra praeter te deſidera[illegible]
Cum contabeſcunt caro mea & cor meum, tu
petra cordis mei & pars mea Deus in aeternum.
Quia ecce qui elongant ſe à te peribunt, perdis
omnes qui fornicantur à te.

Mihi autem adhaerere DEO bonum est, [illegible]

in Deo Domino ſpem meam, Vt [illegible]

rem omnia opera tua.

ARGVMENTVM.

Hic Pſalmus in didaſcalicis ſimul & [illegible] hiſtorico genere [illegible] conſolatur [illegible] [illegible] ingens illa [illegible] lum, quod videant impios in hac vita florere [illegible] [illegible] [illegible] dicationibus conflictari. Adhaec [illegible] [illegible] cogitare ab impiis illis [illegible] [illegible] Hortatur igitur [illegible] [illegible] conformis [illegible] [illegible] eos ad [illegible] in rebus [illegible] [illegible]

Hinc [illegible] diſcant pii Deum [illegible] [illegible] horribiliter pereant, et quod [illegible] [illegible] diſſipet [illegible] vero cur pii tam diu [illegible] in hoc mundo [illegible] [illegible] [illegible] gubernationem Dei, qua pios libe[illegible]

Quam bonus [illegible]

[illegible] tamen Iſrael De-
[illegible] ſi quis modo puro
[illegible]
[illegible]

[illegible] dus fremat, & Diabo-
[illegible] at, & quantumuis
[illegible] hac uita, tamen ha-
[illegible] udit, iuuat, liberat,
[illegible] os florere & abun-
[illegible] eoſq; mirari & ad
[illegible] ſſe leben vñ oben
[illegible] multis & uarijs æ-
[illegible] affligi & quaſſari. Quid
[illegible] non poſſint id, quod pij
[illegible] propitium, fauentem, con
[illegible]

[illegible] Si quis modo puro cor
[illegible] Iſraelitas, id eſt, pios ab
[illegible] mundo ſunt corde, quia non
[illegible] religionis, nec ardent fiducia
[illegible] Dei. Es iſt inen kein ernſt / wes
[illegible] noch vmb ſein wort / itaq; non
[illegible] ſe habere Deum conſolato-
[illegible] corde, eſſe dicuntur non qui fugiunt
[illegible] tudinem & uitant hominum conuer-
[illegible] omni adminiſtratione politica &
[illegible] ſe remouent, ſicut olim ſomniarunt
[illegible] Eremitæ, in qua opinione & Baſili-
[illegible] ſcribit ad Gregorium Na-

ziani: Quod oporteat eum, qui [illegible] uit
ac mundo cedere eſſe nullum, mundum fugere [illegible]
tudinē capere καὶ γενέσθαι ἀπελιμπάνομεν [illegible]
ἀφιλέτηρον, ἀντίμονα ἄβιον, [illegible]
ocioſum ἀσυνάλλακτον, ὑμελεῖ τῶν ἀνθ
νων διδαγμάτων. Sed mundo corde ſunt
hi, qui uerbum Dei, quod ſolidius mundum
mundū omnia reddit, ardenti pectore ampl
tur, atq; illud in uitā & mores transferre ſ

MEI autem pene moti ſunt pedes.

Fatetur ſe illa tentatione uidelicet,
impijs ſuam fœlicitatem, grauiter uexatum
pe uictum fuiſſe. Inde enim erit ſanctos,
dent impios tam eſſe beatos & fortunatos
uita, itaq; interdum accenduntur ira, odio
dia. Non enim uitioſi illi affectus in Sanctis
ſus extincti ſunt, ſed manent in eis reliquiæ
donec ueterem hominem circumferunt.

Hic autem quæritur, quod ſit diſcrimen,
tioſos affectus piorumq; impiorum cum
lis obnoxij ſunt?

Reſponſio: Sancti agnoſcunt ſuos uitioſ
ctus eisq; repugnant & [illegible]
& prorſus [illegible]. Hoc quia [illegible]
augentur [illegible] agnoſcunt ſuam [illegible]
innocent Deum, orant ne [illegible]
um, ne iſta delicta eis reputet [illegible] Deus
fidem in Christum hos prauos affectus illi
putat, ſed condonat, tegit & [illegible]

[illegible] ulla sunt peccata, Certo au [illegible] suos, ie uitiosi illi affectus [illegible] agnoscant se esse homines [illegible] Deinde ut occasionem ha [illegible] inuocationis, ut crescat [illegible] ut uincat Deus cum [illegible] conclusit Deus omnia sub pec[illegible] misereatur. Econtra uero [illegible] affectus, sed illis [illegible] itaq; in eis fiunt isti ui- tiosi [illegible] mortalia, sciendum est autem [illegible] per se sunt peccata morta [illegible] sunt peccata uenialia; idq; pro- [illegible].

[illegible] super iniquos, uel, Quia fue- [illegible] gloriabundis cum uiderem im- [illegible]ere.

[illegible]os uocat primum impios doctores. [illegible] solent, se solos uerbum Dei recte [illegible] sincere praedicare, habent peculia- [illegible] ac illuminationes, et quia habent [illegible] uulgi, [illegible] etiam insolescunt [illegible] se solos sapere in re [illegible] se solos in gratia esse apud Deum, deni- [illegible] excitatores esse, qui res magnas gerāt [illegible] eorum auditores & se- [illegible] quia uident, doctores et magistros suos [illegible] esse precio admiratione & autoritate, ad [illegible] esse ac flore-

re in

in hac vita, qui [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Quia non est respectus morti eorum.

(Vel) Quia non sunt in ullo mortis periculo sed stant semper in prosperitate [illegible] dinem.

[illegible] plagam [illegible] [illegible] quod sunt semper [illegible] [illegible] sunt [illegible] et afflicti [illegible] [illegible] quod sunt semper [illegible] et [illegible] quod sunt [illegible] quę plorant et [illegible] [illegible], quod [illegible] [illegible]

Quia non sunt in ullo mortis periculo.

Periculo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tur Ecclesiæ Tyrannis [illegible] Diabolo [illegible] [illegible]

Hic periculo [illegible] non sunt [illegible] [illegible] [illegible] Qui non sunt in pe[illegible] Dei versantur in summo vitæ periculo. [illegible] sunt in persecutione Dei [illegible] versantur [illegible] vitæ periculo. Responsio. Versantur [illegible] in summo periculo et animæ et corporis [illegible] sentiunt se versari in periculo, eo quod [illegible]

[illegible] mundi. Adhuc mo[illegible] Rex Ægypti cum po[illegible], Similiter in periundo [illegible] bellum gerebat cum [illegible] Reges ac Principes ſ[illegible] periculo fuerunt. [illegible] impiorum pœna eſt, non [illegible] in periculo verſari. Sic Nero in [illegible], cum maxime erat ſe[illegible] trepidabat, ignorans ſ[illegible] eſſe.

Sed [illegible] in plaga eorum, Vel,
Sed [illegible], in propugnaculum.

[illegible] tibi exemplum Romanorum pontificum [illegible] Hereticorum & Phanaticorum [illegible] Deinde exempla Turcarum & om[illegible] in genere intelliges, impios tant[illegible] florere & omnibus humanis præſidiis [illegible] & ornatos eſſe, Auff das ſie ja wol [illegible] zu ſrem verderbnis Hiere. 12.

In labore hominum non ſunt, Vel, Non conflictantur rebus adverſis, ut cæteri homines, nec ſunt afflicti ut cæteri mortales.

Sie ſind nicht im unglück wie andere leute/und werden nicht wie andere menſchen geplaget.

Hoc

10 Hoc eſt, turpiſſimum eſt & [illegible]
ex quo [illegible] ut putent ſatis fortu
tos, ubi ſequuntur illis ſucceſſus, ac [illegible]
tim, ſemperque tranquillum & ſecurum uiue
Et quamquam interdum aliquid aduerſi
parata ſunt eis multa uitae praeſidia & con
que id mali remediare ſentiunt. Adhoc igi
omnium acerbiſſimarum tentationum &
quib. ſancti excruciantur, neſciunt quid ſi
peccati, irae Dei, mortis, inferni, & ſ
nem ſenſum peccati ac terroris [illegible]
Diabolus non eos affligit aut cruciat, eo qu
ant uoluntatem eius. Cum igitur [illegible]
florent, induunt hanc perſuaſionem, ſe Deu
te apprime fauentem & propicium, adeo
mio eius ſe foueri, ideoque tantis beneficijs
cumulari. Nam ipſi ex bonis corporalib.
& fauore Dei erga ſe iudicium faciunt
ſam perſuaſionem impij doctores in eis con
Deusque exempla multorum qui, cum ſcele
ciunt, tamen ſunt fortunatiſſimi. Sed
& à diabolo faſcinati homines, non intell
diſcere uolunt, ſe ideo tot beneficijs à Deo
ut hoc pacto illos ad poenitentiam inuit
ſed Paulus Ro. 2. Neſcis quod bonitas Dei
tentiam te inuitat.

Ideo inſultatio eorum res praeclara
tur & temeritas eorum ornatur lau
bus.

[illegible] perſuaſi ſunt propter ſu [illegible] ſe tantis beneficijs à Deo [illegible] inſoleſcunt & damnant om- [illegible] conuitijs exagitaue- [illegible] pietatis & ſanctita- [illegible] q; gratiſs. cultum Deo [illegible] hoſtes Euangelij hoc [illegible] doctrinã Euangelij pro [illegible] ſæuitiam exercent, auguſtũ [illegible] mundo, ut propugnato [illegible]

[illegible] EXVLTATIO ſignificat omnis ge [illegible] TEMERITAS uero ſæuitiam.

[illegible] pinguedine oculus eorum [illegible] ſecundum cogitationes cor- [illegible]

[illegible] da eſt phraſis. Nam uocabulum O [illegible] ficat uultum & geſtum totius corpo- [illegible] DO autem omnia corporalia commo- [illegible] dicit, Prodierunt quaſi ex pin- [illegible] eorum, Latine ita reddi poteſt. Toto [illegible] geſtu corporis hilaritatem quandam & [illegible] ſe ferunt, Quib. n. res ſecundæ ſunt, in [illegible] uultu & geſtu hilaritas quædam & faſtus apparet. Sie gehen prechtig vñ mutig einher [illegible] contra qui ſunt afflicti & tentati, hi ut ſunt [illegible] animo, ita & abiectum uultum & geſtum ſumunt. Faciunt quicquid cogitant.

[illegible] Sie thun was ſie nur gedencken.

[illegible]

[illegible]

Poſuerunt in cœlum os ſuum & lin[illegible]

ruum tranſiuit in terra,

[illegible] wen van den hemel he-
[illegible] tegen dat nu gel-
[illegible]

[illegible] tinent in Romanum
[illegible] in cœlum, hoc
[illegible] Dei efficit, di-
[illegible] & ſilii datam eſſe
[illegible] inferno & tradi-
[illegible] & hominibus,
[illegible] impudentiſſime
[illegible] os in cœlum ponere,
[illegible] effundere.

[illegible] illa Satanica deliria, miſſam
[illegible] diuorum, indulgentias, cæ
[illegible] & ſimiles idolatrias & ab
[illegible] aliter ac oracula ab hominibus
[illegible] excommunicationum horrendis
[illegible] hac figurata oratione
[illegible] corum tranſiuit in terra,
[illegible] gelooft wil ſtellen q.
[illegible] / oft
[illegible] Woort van den heyligen
[illegible]

Po[illegible] ſcribentium ad omnes im-
pio[illegible], quorum
[illegible] ipſo [illegible], ſi ſolus recte
ſ[illegible] ſententiam ſcri-
pt[illegible] Quam ſuas
[illegible] tamen de cœlo ſo-
[illegible] Quod ſi quis ſe

[illegible] d

Illis oppoſitione, hodie Regijs hæreticum ut
ſum ſuerentur clamant, exempla ſunt in pr
Atq; hæc eſt uel præcipua nota Phariſæ
quod magna arrogantia uniuerſitatis ut
tiæ auſint affirmare ſe ſolos ſcripturas intel
ligere, nec poſſe errare, ita ſcilicet Diabolo
mentante. Econtra uero pij doctores etſi ce
ant ſe ueram ac ſinceram cœleſtem doctrinam
Das ſie den rechten Chriſtlichen verſt
Schrifft haben/ tamen non ſunt de certitu
minibus hanc πληροφορίαν & certitudine
re poſſunt. Ideo cum timore & tremore
ſtinguntur officio. Sed cum propter
uerbi uocantur in periculum, tum demum
ſanctus auget in eis hanc πληροφορίαν, &
robur fidei illis addit.

Ideo conuertetur populus eius hic,
aquarum plenitudo accumulabitur

Darumb fellet jnen der pöfel zu
ſen jnen zu mit hauffen wie waſſer.

Quapropter uulgus eis applaudit, et
inſtar aquarum ad eos accurrit.

Q. D. Quia traditiones humanæ
bent ſpeciem religionis, & afferunt
corporalia commoda, ſicut ſtomacho
cio expetunt ſummo, illos qui falſo dogmate
os cultus docent & amplectuntur
commoda eius generis & ſ

[illegible] ribus ſuis donat opes, honores
[illegible] itur in exemplis Turcarum,
[illegible] hominum qui ſunt ἄθεοι.
[illegible] homines prophani cer-
tat[illegible] us amplectuntur & ma-
g[illegible] ſe illarum profeſſo-
[illegible] dicit Pſalmographus
[illegible] ad eos accurrit.

Denn [illegible] iſt lüſtern vnd vor-
[illegible] habet aures prurientes,
& [illegible] quæ aut nouitatis gratia, aut
[illegible] blandiuntur, ſummo ap-
plauſu [illegible] arripit. Econtra uero pij do-
ctores [illegible] plauſum apud homines pro-
phanos [illegible] doctrina eorũ eſt doctri-
na [illegible] omnes qui uerã doctrinã
E[illegible] pie uolunt uiuere in
Chriſto [illegible] in hac uita, ac ſæuos di-
aboli [illegible] experiri. [illegible] igitur uulgus hominum
[illegible] ueræ doctrinæ tam
[illegible] hoc doctri-
na [illegible] ærumnæ comitantur.
S[illegible] uulgus hominũ tanto ap-
plau[illegible] traditiones humanas &
ſu[illegible]

I. V[illegible] ores & auditores in
[illegible] & omnib. copijs.
[illegible] doctrinam Euan-
[illegible] ac afflictionib,
carcer[illegible]

II. Altera eſt hæc falſa perſuaſio, illos tan
Deum habere propicium & fauentem quibu
hac uita bene eſt & econtra.

Ecce tales ſunt impij, hi ſunt fortunati
hoc mundo & diteſcunt.

Q. d. Habes definitionem impiorum &
ſunt notæ ipſorum. Primum, quod in nullo ue
tur periculo, nec ſicut pij in hac uita ſubiecti
cruci. Secundo, quod ſunt faſtuoſi, arrogante
curi ac confidentes.

Tertio, quod atrocia dicunt conuitia in
& electos eius, & ſunt affectatores diuinit
Sie greiffen Gott nach ſeiner Kron / Q
quod habent mirificum populi applauſum. Q
quod ſunt fortunati in hac uita & abundan
bus copijs. Ita depinxit Propheta non modo
rum fortunam, ſed etiam mores & affectu
rum expreſſit.

Sed hoc loco agitari ſolet quæſtio cur D
pios in hac uita tot tantiſq; beneficijs corp
cumulet ut omnium beatiſsimi eſſe uideant
tra uero Eccleſiam ſuam cruci & horrendi
ctionibus ſubiectam eſſe uelit?

Reſponſio, Tres ſunt præcipuæ cauſæ cu
in hac uita impios tot beneficijs cumulet.

I. Primum, ut teſtatum faciat ſe naturæ
eſſe, & proprium id eſſe Dei, benefacere bo
malis, gratis & ingratis, Sicut Chriſtus teſta

Mat

Matth. 5. Qui ſolem ſuum exoriri facit ſuper bonos & malos & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos.

2. Deinde ut hac ſua bonitate impios ad pœnitentiam inuitet. Sicut teſtatur Paulus Rom. 2. An ignoras quod bonitas Dei ad pœnitentiam te inuitat. Duobus enim modis Deus homines profanos et impios ad pœnitentiam inuitare ſolet, benefaciendo & affligendo, ſeu beneficijs & calamitatibus, Vbi beneficijs nihil proficitur, immittit tandem calamitates publicas & priuatas. Illuſtre huius rei exemplum eſt in Sodomitis, qui cum ampliſsimis beneficijs corporalibus commoueri non poſſent, ut pœnitentiam agerent, Deus tandem terram ipſorum igne & ſulphure funditus deleuit, Ad hunc modum Deus agit cum ſingulis hominibus. Primum omni genere beneficiorum illos inuitat ad pœnitentiam. Poſtea cum uidet illos bonitate Dei abuti ac deteriores fieri, calamitatibus eos frangit.

3. Poſtremo Deus ideo impios tot tantiſq; bonis cumulat, ut probe ad exitium ſuum matureſcant, atque grauiores ipſe pœnas de illis ſumat ac ueluti oues & pecora ad mactationem preparet, ſicut teſtatur Iere. cap. 12. Congregas eos quaſi greges ad uictimam & preparas eos ad diem occiſionis.

E contra uero cauſæ cur Deus in hac uita Eccleſiam cruci ſubiectam uelit hæ ferè ſunt.

I. Primum, ut in perpetuo timore Dei & humilitate retineantur, ne cum ſecuro mundo damnentur. Nam in ſecuris nullus eſt timor Dei, ideo frena

laxant omnibus prauis cupiditatibus. Qui
ſemper afflictionibus ac ærumnis exercentur
ſtudium diſcendi & meditandi uerbum Dei
& habent perpetua exercitia fidei & inuoca
nis, Ideo diabolus non ita facile eos poteſt
ut homines ſecuros & profanos.

II. Secundo ut reliquiæ peccati quæ in
rupta natura hærent in eis mortificentur.

III. Vt impij afflictionibus piorum
antur ad agendam pœnitentiam, Cum enim
Eccleſiam in hac uita tam duriter premi,
futuris pœnis admoneantur & ſic cogitent,
to atrociores pœnas commeruiſſe, iuxta illud
remiæ 25. Ecce in ciuitate in qua inuoca
nomen meum ego incipio affligere & uos
tes & immunes eritis, Item 1. Pet. 4. Q
tempus eſt, ut incipiat iudicium à domo Dei.
tem primum à nobis, quis finis eorum qui
diunt Dei Euangelio.

IIII. Quarto ut pij ſimiles efficiantur
nis filij Dei Rom. 8. Hoc eſt, ut afflictiones
monſtrantes ueram Eccleſiam, & ut pij
flictionibus ueluti ſignis certi fiant ſe uera
eſſe Chriſti, Weil ſie die heuptfarbe ires
ren am leibe füren.

V. Quinto ut afflictiones ſint teſtim
mortalitatis, cum enim Deus ſuis promiſerit
& hic tam horribilibus ærumnis eos exerc

neceſſe [illegible] aliam uitam in qua ornentur æternis [illegible].

VI. Vt pij huius mortalis uitæ pertæſi maiore & ardentiore deſiderio futuræ uitæ accendantur.

Et dixerunt quomodo ſcit Deus, uel ſic, Et dicunt quid Deus reſpiciat eos? Quid altiſſimus eos curet.

προσωποποιΐα eſt, inducit enim impium uulgus loquens & irridens pios. Nam cum uidet pios in hac uita eſſe calamitoſos inde coniecturam facit eos à Deo abiectos eſſe. Econtra ſtatuit illos habere Deum propicium & fauentem quibus in hac uita bene eſt. Hæc opinio omnium hominum animis inſita eſt, ut exiſtiment res ſecundas ſignum eſſe gratiæ & fauoris Dei. Econtra afflictiones & ærumnas eſſe ſignum iræ Dei. Hanc opinionem poſtea in animis hominum confirmant Pſeudoprophetæ, ut teſtatur Pſalm. 143 Beatum dixerunt populum cui hæc ſunt. Verum hanc impiam perſuaſionem Propheta piorum animis ſtudet eximere, cùm ait Pſalm. 4. Scitote, quoniam mirificauit Dominus ſanctum ſuum, q. d. Deus mirabilibus modis et omnino aliter pios regit quam impios, Er hat ein ſonderlich werck mit ſeinen auſſerwelten. Non ita ſe habet ut uos imaginamini, eos tantum habere Deum propicium, qui abundant omnib. bonis corporalibus & ſuauiter uiuunt: Longe ueſtra uos fallit opinio, Quia ſcriptum eſt, Mirificauit Dominus ſanctum ſuum.

Deus enim gubernat ſanctos ſuos ſupra &
tra omnem captum & iudicium rationis huma
ut ſcilicet ſapientiam huius mundi confundat,
conſilia atq; rationes Diaboli conturbet. E
ſinit impios, qui contemnunt & perſequuntur
bum Dei florere. Er leſt ſie in eitel luſt
freuden leben und ſchweben / eosq; om
corporalibus bonis cumulat, interim ſinit mi
illum Lazarum ad fores diuitis epulonis ia
plenum ulceribus & contabeſcentem fame. Si
nit Herodem magnificum apparere conuiu
perniciem ſanctiſſimi uiri Iohannis Baptiſte
caput à ſcelerata puella circumferri in conu
tanti ſcilicet uiri, cuius tot preclara extant
cris literis preconia & teſtimonia ut
Chriſtus affirmet inter natos mulierum non
tiſſe maiorem uerum Ioanne Baptiſta. Quo
ſceleris atrocitatem & magnitudinem dic
teſt equare? An non in illum hoc dictum Pſal
uenit? Mirificauit Dominus ſanctum ſuum.
donat Turcis & pontificibus Romanis ſumm
terris dignitatem, potentiam, opes & volu
breuiter omnia que uotis poſſunt expeti, eos
ſi in paradiſum collocat. Er ſetzt ſie gleich
einen Roſengarten / cum tamen ſint omni
acerrimi hoſtes ac perſecutores Chriſti & Eccle
ſie, interim ſinit pios in hoc mundo, ut erra
exules, imo ut abiectos à Deo homines, va
multis aſperrimis calamitatibus conflictari.

Iſta

leſſel [illegible] erſchrecken/erhencken / er[illegible] [illegible] gepflöckt werden / vnd [illegible] / denn als kenne er jr nicht/[illegible] ſeſe oſtendit, quam erga dilectum filium ſuum Chriſtum, quem permiſit à mundo & Diabolo atrociter affligi & occidi, ut hominum [illegible] abiectum imo ut uermem, ſicut ipſe teſtatur Pſal. 21. Ego autem ſum uermis & non homo. Ad hunc modum omnes ferè pios gubernat, ut mundus clamet, eos à Deo deſertos eſſe. Hoc enim ſentit Propheta hoc loco cum ait [illegible] dicunt, quid Deus reſpiciat eos.

Ergo fruſtra mundaui cor meum, & laui in innocentia manus meas.

Et fui flagellatus tota die, & caſtigatio mea in matutinis.

Nunc oſtendit Pſalmographus quibus cogitationibus [illegible], cum uident impios in hac uita [illegible]. Sancti adhuc ueterem hominem circumferunt, hoc eſt, carnem & ſanguinem & ipſi habeant, non poſſunt non grauiter offendi & conturbari quoties uident impios & ſceleratos homines omnibus bonis & copijs refertos eſſe. Non ſolum uulgus piorum, ſed ſummos etiam homines, ut Hieremiam, Iobum & ſimiles hoc male uexit. Hinc illa uox Hieremiae cap. 12. Iuſtus es Domine, ſi diſputem tecum. Veruntamen iudicia loquar ad te. Quare uia impiorum proſperatur, bene eſt omnibus qui praeuaricantur & inique agunt. Videtur Propheta propemodum expoſtulare cum

Deo, quod [illegible]

[illegible] Ad [illegible]

[illegible]

qui Deum timent, & gloriam [illegible]

[illegible]

wil ich [illegible]

hie gefangen [illegible]

Continet autem hic [illegible]

sti. Scriptura [illegible] uocat [illegible]

[illegible] ſti, qua ab impiorum coetu ſecer- [illegible] ſicut econtra impiorum nota eſt. [illegible] a. Quia omnes qui ſtudent cor [illegible] ad Deum, & proximo ſeruire, [illegible] Diaboli ac mundi ſeuiti- [illegible] eos perpetuis afflictionibus conſti- [illegible] hoc dicit Propheta.

Et fui flagellatus tota die, & caſtigatio mea in matutinis.

[illegible] verbis oſtendit ſubinde alias afflictio- [illegible] exciperet, quod ipſi per [illegible] ac liberationum viciſſitudi- [illegible] experiantur. Wenn kaum ein [illegible] iſt/ ſo kompt ſchon ein anders [illegible] ſicut perpetua & ſubinde noua cer- [illegible] ex aqua, horribili af- [illegible] alia parata eſt, ubi nos [illegible] ſumere cogimur.

[illegible] Herculis pugna, quod haud dubie [illegible] patribus quaſi per manus tradi- [illegible]. Vt enim ille in occidenda hy- [illegible] laborem ſuſcepit, dum ſubinde in [illegible] loco nouum exoriebatur, ita Chri- [illegible] cum alio atq; alio tentationum gene- [illegible] dimicandum eſt. In hoc certamen & [illegible] qui pie viuere in Chriſto voluerit

[illegible]

[illegible] Heiligen teglich ſterben [illegible] werden.

[illegible] ad illam paſsionem [illegible] agnoſcere & ſta- [illegible] conculcatur & frangas [illegible] quotidiana cruce ſeu [illegible] pœna ſeu calamitate mox ad [illegible]

[illegible] vere ex ſide proficere [illegible] quotidiana excipi- [illegible] Quod autem non de- [illegible] [illegible] exemplum ſancti patriar- [illegible] ex aliqua calamitate eiecta [illegible] excipitur. Primum frater [illegible]. Deinde in Meſopota- [illegible] per- [illegible] in patriam, [illegible] cum exercitu. Deinde filia [illegible] filij eius Simeon & Leui o- [illegible] [illegible] [illegible] affli- [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] chariſsi- [illegible] ſanctiſsi- [illegible] Et ea [illegible] redemptione.

Ego [illegible]

[illegible]

[illegible] preclare dixit ille [illegible]

[illegible] propter confeßio- [illegible] uelut capiti interro- [illegible] esse conditio & fortu- [illegible] formam nescire. [illegible] hoc, sed difficile [illegible]

[illegible] Dei, & ani- [illegible] eorum.

[illegible] hic pius [illegible] affectum fuisse cum [illegible] in hac [illegible] non potuisse [illegible] uero uidet esse [illegible] in sanctuarium Dei intra- [illegible].

[illegible] pio- [illegible] Dei sonat & mi- [illegible]. Solum enim uer- [illegible], cur Deus impios in [illegible] euadet, pios autem [illegible].

[illegible] quod illi remea- [illegible] dolorem, [illegible] uidelicet conuulse- [illegible] Dei. Inde enim [illegible] in hac uita u- [illegible] quare pios tanta [illegible]. Postea [illegible] omnes [illegible] & fragi- [illegible] peccatorum pessima.

Incre-

[illegible] Exitus [illegible] ecce non erat [illegible]

[illegible] Domine [illegible]

[illegible] & [illegible] ſed.

p oſt

[illegible]

tentia iſtorum uerborum [illegible] eorum facit contemptum, [illegible]

[illegible] sancti Martyres, quos ille tru- [illegible] vsque viuunt in Christo, [illegible] magnifice celebran- [illegible] Pauli Apostoli quem [illegible] illud monstrum decollauit, in pijs Ec- [illegible] orbem terrarum praedicatur & [illegible] summa reuerentia [illegible] similes à Deo [illegible] His [illegible] Ecclesiae cele- [illegible] Episco- [illegible] damnant. [illegible]

[illegible] cor meum & renes mei
[illegible] quod stultus esse cogor,
[illegible] intelligis, & ut iumen-
[illegible] esse cogor.

[illegible] Nam pie [illegible] Dei [illegible] illam [illegible] ille [illegible] illo [illegible] [illegible] cum [illegible] docet hic [illegible] in [illegible] Deo a- [illegible] imbecilli- [illegible]

So ſtehets denn recht vmb ſie. Nam in hac uicißitudine ſtantis & labaſcentis fidei, diſcunt humilitatem ſuam agnoſcere, ac ſemper in timore Dei ambulare ac uigilare, ne incauti euertantur à Diabolo.

Oſtendit autem pius his uerbis, Stultus eſſe negor, quæ res dolorem ſuum, quem ex fœlicitate impiorum cœpit, ſibi auxerit, uid: illa gloriatio impiorũ ſe ſolos eſſe, qui rectè ſe norint gerere in õnib. rebus humanis ac diuinis, ſe ſolos à Deo reſpici, curari, gubernari & ſeruari, adeoq; in gremio Dei geſtari. Atq; huius rei ſigna ſe habere minime fallentia, Scilicet omnis generis bona corporalia, quibus cumulauit eos Dominus iuxta promißionem ſuam, Beatus uir qui timet Dominum, Gloria & diuitiæ in domo eius. Sic hodie gloriantur & nobis inſultant Turci & Papiſtæ, deniq; omnes Epicurei Deus promiſit ſe omnibus beneficijs cumulaturum eſſe ſuos filios, Nos cumulauit õnib. bonis, Ergo nos ſumus filij Dei. Et ſic prorſus audire cogimur, nos nec de uera religione, nec de reb. politicis quicq̃ intelligere. Sie halten vns für lauter Genſe vnd Eulen / & plane fungos & ſtipites nos eſſe putant.

Huc accedit id quoq; mali quod cor iuſti arguit eum & clamat à Deo ſe proiectum eſſe, nec aliter ipſum à Deo curari, quam iumentum, hoc eſt, non magis ad ipſum promißiones Dei pertinere, quam ad iumenta, eo quod ipſe peccatis ſuis effecit *ut Deus omnem eius curam abiecerit. Hic demum eſt ille uerus aries quo cor iuſti concutitur.* Wenn nicht allein alle menſchen/ſondern auch vnſer eigen hertz vns abſaget. *Verum hac lethali cogitatione Diabolus non petit, nec excruciat homines profanos & Epicureos, uidelicet, quod Deus minime eos curat, reſpicit & gubernat. Sed uere piorum animos hoc ignito telo ſauciat ut illos per diffidentiam ac deſperationem à Deo auellat.*

Attamen ego ſemper tecum. Quia tenes me manu dextera mea.

Q. d. Nam etſi me ita contemnant impij & ludibrio habeant minime tamen patiar me abs te auelli. Sed apprehendo uerbum tuum, in eo acquieſco, eo me oblecto, in eo deniq; totus ſum, Nam uerbum tuum de uoluntate & conſilio tuo rectißime me erudit.

Quia tenes me manu dextera mea.

Hoc eſt, paterno affectu me complecteris paterno more me ducis & gubernas, idq; per miniſterium uerbi, uidelicet, per ſanam doctrinam & legitimum uſum Sacramentorum.

Hoc loco utilißima doctrina nobis proponitur, quod Deus nullo alio medio nobiſcum agit niſi per miniſterium uerbi. Quoties igitur frater te erigit & confirmat uerbo Dei, & miniſtrat tibi Sacramentum aut à peccatis te abſoluit, Deum ipſum te conſolari & abſoluere ſtatuas.

Conſilio tuo deducis me, & ad extremum cum gloria ſuſcipis me.

Hoc eſt, mirabili plane & myſtico conſilio me ducis & gubernas preter & ſupra captum meum, deducens me ad inferos ac reducis, mortificas & rurſum uiuificas, ut tandem glorioſe me eripias, ſalues & extollas & ſic nomen tuum Domine ſanctificetur & gloria tua illuſtretur

Docet hic locus Deum mirabiliter arcano conſilio gubernare pios idq́; tribus de cauſis.

I. *Primum, ut oſtendat ſuam ſapientiam & potentiam, contra mundi ſapientiam & potentiam, ut ſignificat exemplum populi Iſrael, quem Dominus mirabili & admirando conſilio eduxit, ut glorioſam ſuam oſtenderet ſapientiam & potentiam. Huc & cætera exempla ſcripturæ pertinent.*

II. *Deinde ut callidiſſimas Diaboli conſilia & cogitationes, quibus opera Dei [illegible] & piorum conatus impedire nititur, perturbet & confundat.*

Poſtremo ut piorum fides exerceatur, ut ſcicet ex ſolo uerbo & auxilio Dei pendere, cogantur ut deſperatis omnibus humanis præſidijs, a ſolo Deo opem petant, ut diſcant & tandem experiantur, Deum tum poſſe auxiliari cum ſpes nulla ſalutis & auxilij coram mundo reliqua eſt. Wenn wir gar Ratlos und krafftlos ſein / da hat er den luſt zu helffen und zu retten / das man

mus

vnd ſagen/Gott habe alleine geholffen. Atq; [illegible] laus in ſolidum ſit diuinæ ſapientiæ & potentiæ.

Modo te habeam Domine, tunc nihil morabor, nec cœlum nec terram. Etiamſi corpus & anima mea defecerint, Attamen cordis mei ſolatium Deus meus tu es & pars mea in æternum.

Robur & auxilium Deus eſt mihi pectoris huius,
Hac ego perpetuo parte beatus ero.

Concludit hunc Pſalmum ſuauiſſima conſolatione, q. d. Etiamſi omnia uitæ commoda & præſidia me deſecerint, tamen hoc me conſolor & hoc amplißimo præſidio contentus ero, quod te Domine Deum habeam. Quid enim huic deeſſe poterit, qui habet Deum amicum & protectorem?

Emphaſis eſt igitur in uocabulo DEVS, Hic figendus eſt pes & cogitandum quid ſit Deus. Vt non poteſt dicendo nec cogitando quiſquam aſſequi, Quid Deus ſit, ita nec commoda & beneficia quæ ipſe & in hac uita largitur & in futura largietur aſſequi poterit.

Qui enim Deum habet amicum ac defenſorem, is etiamſi in inferno fuerit, tamen in cœlo erit. Ideo dixit, Modo te habeam Domine, nihil nec cœlum nec terram morabor. Et alibi Pſal. 138. Si aſcendero in cœlum tu illic es, ſi deſcendero in infernum, esse ibi ades, Si sumpſero pennas meas diluculo. Sequitur ergo, quod cui Deus eſt amicus & propicius, is etiamſi mortuus fuerit, tamen uiuet, etiamſi triſtis ſit tamen ſemper gaudebit in Domino. Etiamſi inops fuerit, tamen habebit omnia, & diues erit in Domino. Etiamſi calamitoſus in hoc mundo ſit, tamen coram Deo omnium beatiſsimus erit, Hoc ſentit Paulus cum ait 2. Corinth. 6. ὡς ἀποθνῄσκοντες, καὶ ἰδοὺ ζῶμεν, ὡς παιδευόμενοι καὶ μὴ θανατούμενοι, ὡς λυπούμενοι, ἀεὶ δὲ χαίροντες, ὡς πτωχοί, πολλοὺς δὲ πλουτίζοντες, ὡς μηδὲν ἔχοντες καὶ πάντα κατέχοντες.

Confer huc ἀδίκους qui opibus honoribus & uoluptatibus abundant, qui robore corporis & ſecunda ualetudine præſtant, qui ſapientia, eruditione & potentia excellunt, qui magnorum regum & principum fauore & gratia florent. Quid enim hæc bona omnia iuuare eos poterunt, cum inferni dolores eos oppreſſerint, aut cum ex hac uita emigrandum ſit. Nam ut cætera beneficia Dei ſpiritualia taceam, quid ſunt uel uniuerſa bona corporalia, ſi ad bonam conſcientiam piorum conferantur? Sed omnium donorum ac beneficiorum Dei nullum maius nec præſtantius quam habere Deum amicum, ſaluatorem, protectorem & conſolatorem. Nam etſi quis omni genere malorum & calamitatum oppreſſus fuerit, tamen ſemper tranquillo ac læto erit animo. Ideo ait, Etiamſi corpus & anima mea defecerint, attamen cordis mei ſolatium

Deus

[illegible] es tu, & pars mea inæternum.

Hanc ſententiam ſuo exemplo confirmarunt ſancti Martyres qui tanta alacritate ad tormenta acceſſerunt & mortem oppetierunt quaſi ad conuiuia & choreas accederent. Quid cauſæ fuiſſe arbitremur, niſi quod Deus ita corda eorum confirmauit & gaudio repleuit, ut præ magnitudine gaudij tantos cruciatus corporis faciliime tamen perferre potuerint? Hinc illæ præclaræ uoces Martyrum, ut hæc Laurentij qui cum in craticula ferrea combureretur, conuerſus ad Tyrannum Decium dixit, hos carbones ſibi refrigerium præbere, Tyranno uero æternum exitium minitari. Item Vincentius cum Tyrannus ei multa horrenda tormenta minaretur, reſpondit, ſe gaudere quod Tyrannus ſe compotem uoti redderet. Item ſancta Agatha puella cum ad necem duceretur, Videor (inquit) mihi ad choream duci. Item Blandina uirgo cum in tormentis nomen Ieſu ſubinde ingeminaret, interrogabatur, cur id faceret. Reſpondit, ſe quoties Chriſtum nominaret ſentire nouas uires ei acceſiſſe & cruciatus fieri tollerabiles. Congruunt hæ præclaræ uoces & exempla Martyrum cum illo Eſaiæ 32. Qui dat laſſo uirtutem & imbecilli ſat uigoris. Deficient pueri & laborabunt & iuuenes in infirmitate cadent, Qui autem ſperant in Domino nouas uires concipient, aſſument pennas ſicut aquilæ current, & non laborabunt, ambulabunt & non deficient.

Hæc

Hec & ſimilia dicta ſcripturæ teſtantur, Deum in omnibus afflictionibus, ærumnis & doloribus animi & corporis pios confirmaturum & in media morte uiuificaturum eſſe.

Quoniam ecce qui deficiunt à te peribunt, perdis omnes, qui fornicantur contra te.

Nunc ſubijcit cauſam qua ſe dicit commoueri cur conſtituerit ſecum Deo adhærere, & in eo ſolo acquieſcere, uidelicet, quod uidet omnes qui à Deo & uerbo eius deficiunt perire, quia omnes apoſtatæ ſunt infœlices, habent perpetuam carnificinam malæ conſcientiæ, & ad extremum calamitoſos exitus, ut oſtendunt exempla populi Iſraël, Saulis, Iudæ, Arrij, Iuliani & ſimilium. Item exemplum illius qui ex numero 40. Martyrum, à fide Chriſtiana defecerat, permulta poſſunt exempla omnium temporum colligi. Cauſa iſtius defectionis eſt Crux, uidelicet quod multi offenſi ſcandalo crucis, à Deo & uerbo eius deficiunt, ut recte Chriſtus dixerit, Beatus qui non fuerit ſcandalizatus in me. Item, Qui perſeuerauerit uſq; ad finem hic ſaluus erit. Muniendi igitur ſunt animi piorũ uerbo Dei, quod docet, Eccleſiam ſubiectam eſſe cruci & afflictionibus, & Euangelium doctrinam eſſe crucis.

Perdis omnes, qui fornicantur contra te.

Fornicationem uocat more Prophetico Idolatriam, quam ſpiritus ſanctus in ſcriptis Propheticis comparat fornicationi corporali ſeu adulteræ. Vt enim adultera auerſa eſt & uoluntate & animo à ſuo marito, ac delectatur tantum ſuo amatore ita homines qui fiduciam ſuam quam ſoli Deo debebant, in creaturas transferunt ſunt coram Deo fornicatores. Obſeruanda igitur eſt phraſis prophetarum qui ueram Eccleſiam comparant uxori adhærenti marito ſuo. Econtra hypocriticam Eccleſiam comparant adulteræ. Hinc eſt quod uera Eccleſia Chriſti ſponſa uocetur, ut enim mulier deſponſata uiro, fidem dat ſe ei ſoli adhæſuram eſſe. Ita nos omnes fidem in baptiſmo damus, ſponſo noſtro Chriſto & iuramus nos ſoli Chriſto adhæſuros eſſe relictis omnibus idolis.

Mihi autem iucundum eſt adhærere Deo, & ponere in Dominum fiduciam meam, ut annunciem omnia quæ tu facis.

IAM exponit, quid ſit adhærere Deo uidelicet collocare in Deum fiduciam ſuam. All ſein vertrawen/luſt vnd freude allein an Gott haben q. d. ſinet alios confidere opibus, honoribus, regum ac principum fauore & gratia. Mihi autem uoluptati ſit in ſolum Deum collocare fiduciam meam. Denn wer auff Gott trawet / der hat wol gebawet/Qui enim ſolo Deo confidit is habet

[illegible] Deum [illegible]
[illegible]
[illegible]

Econtra uero qui Deo non [illegible] etiamsi omnia habeant [illegible] Studio autem addit illam [illegible] omnia [illegible] commoda [illegible] Deum [illegible] esse uidelicet [illegible] predicare [illegible] Dei [illegible] sententia [illegible] exempli [illegible]

PSALMUS LXXVII.

VOCE mea ad Dominum [illegible] [illegible] ad Deum, & intende mihi.

In die [illegible]

[illegible]

[illegible]

Recordor Dei [illegible]

[illegible]

Tenuisti [illegible]

[illegible]

Cogitaui [illegible] annos seculi [illegible]

Recordabar [illegible] carminum meorum, [illegible] spiritum meum [illegible]

Numquid in aeternum proijciet Deus, [illegible] adijciet ut beneuolus sit amplius,

Num-

[illegible] in perpetuum miſericordia ei-
[illegible] nunquid deſijt promiſſio in gene-
[illegible] & generationem.
[illegible] Deus? aut contine-
[illegible] miſericordias ſuas? Sela.
[illegible] ægritudo mea, ſed hæc mutare
[illegible] excelſi.
[illegible] operum Domini, quia memor
[illegible] mirabilium tuorum.
[illegible] in omnibus operibus tuis, & de
[illegible] loquar.
[illegible] ſancto uia tua, quis Deus magnus ſi-
[illegible] Deus?
[illegible] qui facis mirabilia, Notam feciſti
[illegible] uirtutem tuam.
[illegible] in brachio populum tuum, filios Ia-
[illegible] Ioſeph, Sela.
[illegible] aquæ Deus, uiderunt te aquæ &
[illegible], & turbatæ ſunt abyſſi.
[illegible] aquas nubes, uocem dederunt nu-
[illegible] ſagittæ tuæ diſcurrerunt.
[illegible] tui in coelo, illuxerunt coruſca-
[illegible] tuæ orbi terræ, commota eſt & con-
[illegible] terra.
[illegible] tua, & ſemitæ tuæ in aquis multis,
[illegible] ueſtigia tua non cognoſcentur.
[illegible] ſicut oues populum tuum per ma-
[illegible] Moiſi & Aaron.

H[illegible]

[illegible] opera & [illegible] Dei, [illegible]

[illegible]

[illegible] & superbos [illegible]

[illegible] in exemplo populi [illegible]

[illegible]

Videmus [illegible] in illo Psalmo. Quae sit [illegible]

[illegible] Dei apprehendere, [illegible]

[illegible] Dauidis, qui ſuit [illegible]
[illegible]

[illegible] ad Dominum clamaui.

[illegible] hortatur Propheta
[illegible] & pauperibus interius
[illegible] preces decurrant,
[illegible]
[illegible]
[illegible] & preces fortiter in-
[illegible]

[illegible] ad Dominum clamaui, dixi:
[illegible]

[illegible] repetitione vehementior verborum,
[illegible] in triſtitijs acerrimis
[illegible] nec vero conſilij fruſtra
[illegible] generando
[illegible] auxilium,
[illegible]

[illegible] inter [illegible] Delecta
[illegible] & [illegible]
[illegible] docet per [illegible] &
[illegible] exemplum [illegible]
[illegible]
[illegible] eſt [illegible]
[illegible] quam [illegible] iuſtis [illegible]
[illegible]

[illegible] qui [illegible] indigent cogi
[illegible] iuſti quod

dolo-

[illegible]

In die tribulationis [illegible] Deum [illegible]
ſiui.

Notá primo quod ſcripturæ [illegible]
Quærere Dominum [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
pium eſt ubicunque [illegible]
gregati ſunt [illegible] in medio eorum.

Sic conſuluit ſeu quæſivit Dominum Rebe-
cam ſentiret colliſionem duorum ſuorum in u-
tero Gen. 25. Conſuluit enim [illegible]
et Eber, qui tum erant ſummi Epiſcopi [illegible]
Dei. Manus mea nocte expanſa [illegible]

Addit et de geſtu quem [illegible]
ſerit, videlicet, Quod levavit in cœlum [illegible]
[illegible] Deum [illegible] Nam hi qui [illegible]
[illegible] in [illegible] aut [illegible] Deum
[illegible] manibus et ſublatis [illegible]
[illegible] ut apparet in exemplo [illegible]
[illegible] 17. [illegible] Item in exemplo Moſis, Exo[illegible]
Vult [illegible] ſe [illegible]
[illegible] Ardens enim oratio ſua [illegible]
[illegible] paruit.

[illegible] angores [illegible]
et [illegible]

[illegible] fundere lachrymas; atq; his re-
[illegible] uidetur.

[illegible] ſignificat tempus tenta-
[illegible] Poteſt & ad literam accipi,
[illegible] tentationes ſunt aſperio-
[illegible] quam diurno tempore, quia tum
[illegible] ſolatia deſtituimur. Sicut teſtatur
[illegible] noctis increpuerunt me renes mei, h[illegible]
[illegible] certa-
[illegible] id eſt, affectibus meis. Affectus
[illegible] renunciamus. Ich hab mich [illegible]
[illegible] das iſt mit dem
[illegible] horret & fugit crucem, uitam
[illegible] expetit.

[illegible] illae preces nocturnae ſanctorum, ut
Abraham [illegible] Iacob Gen. [illegible] Chriſti Lucae 6.
Sic [illegible] ibi ſcriptum eſt, καὶ ἦν διανυκτε-
ρεύων ἐν τῇ προσευχῇ τοῦ θεοῦ. Et Propheta Da-
uid [illegible] Media nocte ſurgebam ad con-
fitendum tibi pro iuſtis iudicijs tuis.

[illegible] conſolari anima mea.

[illegible] externa ſolatia [illegible] praeſidia ani-
[illegible] erigere poſſint. Es kan mich keine
[illegible] noch auff er-
[illegible] commoda
[illegible] dolorem [illegible] quaerit. Es
[illegible] helffen. Quia ut Salomon inquit, dum
[illegible] ſolatur [illegible] extrinſecus adhi-
[illegible] eſt [illegible] ſententia habet locum.

[illegible]

[illegible] vigiles oculos meos.

[illegible] potui prae dolore animi dor-
[illegible] spiritualis non sinit nos neq; e-
[illegible] somnum capere, nec denique li-
[illegible]

[illegible] causas di-
[illegible] Propheta
[illegible] contristari, cor
[illegible] Vis in voluntate tua? Respon-
[illegible] ut quoties
[illegible] alia calamitate
[illegible] Deum, ita nos affligere,
[illegible] sic affligimur. Deus ipse pios
[illegible] Diabolo ut illos affligat
[illegible] terminos affligendi constitu-
[illegible]

[illegible]

[illegible] tui & ubi dixit Pſal. 119. Viam [illegible] cucurri, quum dilatares cor [illegible] & voluptate animi [illegible], tanto latius currat, vel ſ[illegible] [illegible] ſeruire, ac laudare & cole[illegible] [illegible], ſic & Pſalm. [illegible] mihi liceret [illegible] [illegible] fideli[illegible] [illegible] ſole. [illegible] quæ mihi [illegible] loci propria & germana, Alte[illegible] [illegible] ſemper [illegible] argu[illegible] [illegible] poten[illegible] [illegible] & [illegible] verbi Dei [illegible].

[illegible] ſcrutari.

[illegible] ſcri[illegible] [illegible] Ut tamen [illegible] nec [illegible] cogitationes [illegible]

Vbi enim semel illae cor occuparunt, non sine tragi-ci luctu inde euelli queunt. Die lassen sich nicht so leichtlich ausreissen. *Vt uermes qui in li-gna [illegible].* [illegible] / [illegible] [illegible] [illegible] ausreissen. *Oportet igitur illos qui cogitationibus [illegible] uexantur, pri-mum assidua lectione et meditatione uerbi Dei [illegible] suum [illegible] paulatim ab [illegible]. Deinde interdum et [illegible] Possumus solitudinem & otium fugere, sed sem-per aliquid agere. Nullo enim alio [illegible] potius illa tristitiae potest eijci, experientia [illegible] magistra.*

Nunquid in aeternum proijciet Deus &c.

Nunc in sequentibus .2. uersiculis ostendit quo-modo Caro in tentatione illa angustissima affecta sentiat & loquatur. Videlicet, Deum se penitus nos abiecturum neque posthac nobis propitium & fauentem fore, et nunquam eam benignitatem nobis clausam esse et [illegible] promissionem suam [illegible] [illegible] [illegible] & omnem paternum amorem [illegible].

Hae sunt cogitationes & uoces Carnis, [illegible] [illegible], quas non solum in uulgus [illegible], sed etiam in summos sanctos [illegible] & ipsi interdum ingentes [illegible] [illegible] [illegible]. Quales erant illae Iobi & Hieremiae, [illegible]

[illegible] natus ſum, Dies, in qua peperit me ma-
[illegible] maledictus uir, qui annunciauit patri meo
[illegible] natus eſt tibi puer maſculus, ut eum gau-
[illegible] eum. Cur non interfeciſti me in utero
[illegible] fieret mihi mater mea ſepulchrum, &
[illegible] conceptus æternus. Certo autem
[illegible] Deus ſummos etiam ſanctos interdum ſinit
[illegible] in tantam dubitationem, que prope-
[illegible] deſperationi ſimilis eſt labi, quo minus ef-
[illegible] in præclariſſimis ſuis donis & non ignari
[illegible] humanæ afflictis & puſillanimis ſuc-
[illegible] diſcant, atq; ſciant ſe adhuc in carne uiue-
[illegible] illam prorſus mortificatam eſſe.

[illegible] in conſolationem noſtram ſcripta ſunt, ut
[illegible] neminem unquam Sanctorum ad hanc per
[illegible] in hac uita perueniſſe, nec peruenturum
[illegible] aliquando à carne & diabolo uictus ad
[illegible] Deum fremat, & blaſphemæ uoces ſibi ex-
[illegible]

[illegible] Lutherum piæ memoriæ ſæpe dixit & ſcri-
[illegible] ſe magis delectari exemplis infirmitatis Sanc-
[illegible] quam heroicarum uirtutum, & firmiſſimæ
[illegible] exemplis. Quia has uirtutes heroicas & hoc
[illegible] admirari quidem & prædicare poſſu-
[illegible] imitari non item. Verum cum legimus illos
[illegible] nos erraſſe, lapſos & infirmatos fuiſſe in
[illegible] & ſpem concipimus, nos magnos
[illegible] ſanctos Heroicos huius noſtræ infirmita-
[illegible] & Deum nos perinde ut illos
[illegible] eſſe.

Et dixi, Cogor hoc pati, Ich mus das leiden. Sed hæc mutare poteſt dextera excelſi.

Hæc ſunt uerba Spiritus erigentis ægrotum & deſperabundum animum ſuauiſsimis uerbis Q. d. Quid te crucias his mortiferis cogitationibus anima? Quin audis ſpiritum ſanctum concionantem & conſolantem te in ſuo uerbo & per os fratris?

Sic autem ille concionatur, Hæc mutare poteſt, dextera excelſi. Sis bono & forti animo, quia nulla calamitas tanta poteſt incidere, nec ulla tam atrox tentatio te opprimere, quin Deus ſua immenſa potentia inde te eripiat, σύμβολον quo Deus delectatur eſt, Seine hand zu helffen hat kein Ziel/ wie gros auch ſey der ſchade. Magnus conſilio, potens facto Hiere. 32. Item, ex nihilo fecit omnia, & omnia in nihilum redigit. Item Dominus mortificat & uiuificat, deducit ad inferos & reducit. Item, Nunquid abbreuiata eſt manus mea Eſai. 50.

Memor fui operum Domini, memor ero ab initio mirabilium tuorum.

Iam recollegit ſe, & non nihil meditatione uerbi & oratione recreatus, incipit primum doctor ſui ipſius fieri, Deinde & alios docere & conſolari. Nemo enim alios poteſt recte docere & conſolari, niſi qui prius in tentationibus ſeipſum docuerit & confirmauerit. Vult igitur dicere, In tentatio-

[illegible] admirandas liberationes Eccleſiæ, & [illegible] quoties quam mirabiliter ſupra omnem o[illegible] & ſpem meam Deus ex ſummis periculis [illegible] humano auxilio non poteram emergere, me eripuit. Wie wunderbarlich vnd herrlich er [illegible] aus tods nöten geholffen hat/Da ich [illegible] anders meinete / ich muſte ſterben vnd [illegible].

Loquor de omnibus operibus tuis, et facta tua commemoro. Ich ſage von allem deinem thun.

Opera Dei uocat hic glorioſas illas liberationes [illegible] miracula Dei, quæ ipſe fecit in liberanda Eccle[illegible] iam inde ab initio. Facta Dei, oder ſein thun, uocat morem Dei, quo ſolet mirabiliter ſu[illegible]re, defendere ac liberare, & punire impios. [illegible] etiam hæc particula, de operibus Creationis [illegible] & Sanctificationis accipi. Sed ego accipere malo de mirandis liberationibus animæ & corporis.

Vocabulum loqui ſignificat publice & priuatim docere, & celebrare opem & miracula Dei.

Deus in ſancto uia tua.

Hic iterum obſeruanda eſt phraſis ſcripturæ, [illegible] Domini & nomen Domini uocat mirabi[illegible] illam gubernationem & liberationem, uideli[illegible] quod in media morte uiuificat, in peccato iu[illegible] in inferno paradiſum parat, tum prope eſt, [illegible] quam longiſſime à nobis receſſiſſe uidetur, [illegible] cum horribilib. pauorib. nos con[illegible] &c.

Hæc autem ratio gubernandi & iuuandi
næ rationi ignota eſt. In dieſe weiſſe Go
kan ſich die vernunfft gar nicht richten vn
ſchicken. Imo & ſancti interdum hac uia ſeu
ne diuina opitulandi offenduntur.

Quod aũt Deus hac mirabili ratione guber
di & ſaluandi pios utitur, hoc eo fit, ut pertur
rationes Diaboli & ſuam immenſam potentiam
noſtra infirmitate declaret & ſapientiam hu
mana confundat. Item, ut fidem noſtram & patien
tiam exerceat.

Quis Deus magnus ſicut Deus?

Oblique taxat idolatras qui humanis confid
præſidijs, Q. D. Hæc tanta tamque mira
opera, alij Dij, id eſt, idola facere nequeunt. Tr
ſey allen Göttern geboten / dz ſie ſolche we
thun / wie du HERR / Vt in media mo
uiuificent, ut ex tantis periculis animæ & corpo
ſuos cultores liberent, ideo addit.

Tu es Deus, qui facis mirabilia.

Inſignis hic locus eſt, qui teſtatur nullam crea
turam in cælo & in terra poſſe miracula face
præter ſolum Deum. Quocirca mera præſtigi
ſunt quæ facit Satan & organa eius, etiam cũ ſa
nat ægrotos, excitat mortuos &c. Qualia mul
fuerunt florente regno Pontificio, Cum ſacrifi
eijciebant Dæmones, cum læſi à Diabolo conual
rant, poſtquam Diuis uota feciſſent, aut miſſas
natas fieri curaſſent, & ſimiles idolatricos cul
præſtiterant.

Sunt autem opera ſeu miracula Dei duplicia, [illegible] ſunt Arcana, & Manifeſta. Arcana ſunt, cũ [illegible] motus cordis excitat in conuerſis, cum pios [illegible] exhauſtos mirabiliter ſeruat, & ab [illegible] reuocat, cum tantum robur fidei illis addit ut auſint omnis generis pericula propter gloriam [illegible] ſubire & mortem contemnere, ut fecerunt S. Martyres.

Manifeſta miracula ſunt. Eductio populi Iſrael de Aegypto, cum per mare rubrum prebebat ei tranſitum, cum in ſolitudine illum alebat 40 annis Cum Reges potentiſsimos hoſtes populi ſui delebat, Cananeos, Iebuſeos, Phereſeos, Chetheos &c.

Haec autem miracula facere ſolet, partim per ſe ipſum, partim per ſuos Miniſtros.

Horum miraculorum hic iam in ſequentibus verſiculis mentionem facit.

Redemiſti in brachio populum tuum,
Filios Iacob & Ioſeph,

Filios Iacob & Ioſeph uocat filios Iſrael, In brachio id eſt, uirtute diuina. Scriptura brachium uocat potentiam, preſidium, auxilium &c. Caeterum ſaepe alias dictum eſt, Cur Spiritus ſanctus Deo membra & affectus humanos tribuat, ut ſcilicet doctrinam ſuam ad noſtram infirmitatem ac [illegible]. Neceſſe eſt enim ut ipſe nobiſcum loquatur [illegible] pater cum infantibus loqui καὶ λα[illegible]. Illud autem certum eſt, Deum ita [illegible] ſuas, ut homo ueſtem induit,

Quod ſi hæc fuerit ſententia, [illegible]
recte ſenſerunt & iniuſte damnati ſunt, ut Hære
tici.

Viderunt te aquæ Deus, uiderunt
te aquæ, & timuerunt & turbatæ
ſunt abyſſi.

Quæritur, Quomodo aquæ uideant & anga
tur, Cum tamen nec oculos, nec ſenſus ullos hab
ant? Reſpondeo, Nam etſi non habeant oculos &
affectus humanos, Tamen Deus eiuſmodi ſenſu
dedit, quibus poſſunt ſuum ſentire præſenti
dicenti & affirmanti Deo creaturas habere ſe
ſus, debemus aſſentiri, nec acie humani ingenij ſ
tari, quo fieri id poſsit, ut inanimatæ creaturæ ui
deant, audiant, angantur. Crebra autem h
phraſis eſt in ſcriptura, quæ creaturis irration
bilibus, & mutis ſenſus, affectus, & uocem hu
nam tribuit. Vult igitur dicere, aquas in Æg
pto ſenſiſſe uirtutem diuinam et in ſanguinem co
uerſas fuiſſe, Item, Mare præſentia Dei educe
tis populum Iſrael ex Ægypto uehementer co
turbatum fuiſſe, ac trepidaſſe & populo ſuo al
præbuiſſe tranſitum.

In quo id diſcamus quod omnia quæ ſunt in cæ
lo & in terra coguntur Deo creatori ſuo ced
& ſanctis eius ſeruire. Atq; hanc poteſtatem im
randi creaturis, Imo Diabolo & morti, Deus d
dit omnibus credentibus in Chriſtum, ut conſ
tur in exemplis Martyrum. Huc pertin

[illegible] es tu, cum transieris per aquas, tecum ero, flumina non tangent te, cum ambulaueris in igne, non comburet te, & flamma non ardebit in te, Quia ego Dominus Deus tuus ſanctus Israel, ſaluator tuus.

Fuderunt aquas nubes, uocem dederunt [illegible] &c.

Deſcriptio eſt miraculi, cum Deus populum Iſrael per mare rubrum duceret: Tum enim non modo mare diuiſum eſt, ſed etiã cataractæ nubiũ de cœlo effuſæ ſunt, Viſa horrenda fulmina & horribilia audita ſunt tonitrua, quibus Rex Ægypti Pharao cum ſuo exercitu ictus in mari ſubmerſus eſt, Exodi 14. & 15.

In mari uia tua, & ſemitæ tuæ in aquis multis.

Viam & ſemitas Domini uocat uerbum Dei, q̃ fides apprehendit, eoq́; ut firmiſs. petra nititur, nihil curans ulla pericula & impedimenta, Solum enim uerbum Dei eſt illud medium, quo Deus per mare rubrum, per mortẽ, infernũ, et per omnia mala uiã facit, & tranſitũ præbet pijs. Sonante igitur uerbo [illegible] ac trepidant omnes creaturæ in cœlo, & in terra, & omnes dæmones contremiſcunt. Am[illegible] ĕ. cõſolatio ſanctos quocunq́; peruenerint ſiue in mare ſiue in infernũ & mortẽ coniecti fuerint, non poſſe tamen à Deo auelli, ſed Deum illis adeſſe adiutorem & liberatorẽ. Du macheſt deinem volck Iſrael durchs meer ein weg / dz es mit trucken fus durchhin gienge.

Et veſtigia tua non apparebant.

Vnd man ſpüret doch deinen fuß nicht

Cum precedebas & ducebas filios Iſrael
cernebant preſentiam tuam oculis carnalibus,
ſpiritualibus hoc eſt, fide qua apprehendebant
bum illud, quod Deus dixit ad Moſen, Eleua
gam tuam, & extende manum tuam ſuper
ut gradiantur filij Iſrael in medio mari, per ſic
Exod. 14. hoc ipſum verbum veluti ducem ſe
ſunt, atq; ſaluati.

Hoc exemplum populi Iſrael nos imitemur,
in omnibus periculis & afflictionibus, in
mortis illud apprehendamus firma fide. We
not vnd tod daher ſtürmen vnd auff vns ſ
ſen/ Wie die groſſen waſſer wagen/ vnd w
len/ ſollen wir als denn vns mit ſtarcken
ſten glauben ans wort Gottes halten/ v
vns friſch hinauff wagen vnd dahin faren

Denn wo Gottes wort bleibet/ da werden
wir auch bleiben/ vnd wie die kinder Iſr
das Meer nicht kund erſeuffen/ Alſo w
vns der tod auch nicht können freſſen/ w
wir nur an dem Wort feſte halten.

Hanc doctrinam & conſolationem ex iſto lo
diſcamus. Noſtra enim cauſa Deus hanc glorioſ
liberationem populi Iſrael literis mandari vol
Sicut Paulus teſtatur, Rom. 14. Quecunq; ſc
ſcripta ſunt ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt.

Deduxiſti ſicut oues populum tuum per
manum Moſi, & Aaronis.

Oſten

[illegible] hiſtoriis, quis fuerit ſtatus, & quę [illegible] Iſrael in eductione ex Ægypto, [illegible] ſunt ovibus, quę undiq; rabio- [illegible] ſunt. Nam populus Iſrael utrinq; [illegible] erat, à tergo inſequebatur Pha- [illegible] habebat mare rubrum, ut nuſquam pa- [illegible] in hoc ſummo periculo, cum uerſa- [illegible] paſtore ſuo filio Dei, qui tum erat dux [illegible] contra furorem Pharaonis. Por- [illegible] ſola uoce paſtoris reguntur, ita popu- [illegible] ſolo uerbo Dei ſonantis per os Moſi [illegible], Sie müſſen ſich an das blo- [illegible] holten. Eleua uirgam tuam & [illegible] manum tuam ſuper mare &c. Hac uoce [illegible] ſione Dei freti & confiſi Iſraelitę ut ſic [illegible] ingreßi ſunt mare, utrinq; minitan- [illegible] ſionem aquis deſuper pendentibus.

[illegible] hęc eſt pictura Eccleſię, quę in hoc [illegible] & uagatur, uelut populus Iſrael [illegible] ad mare rubrum & undiq; cinctus peri- [illegible]. Hinc oppugnatur à Diabolo, il- [illegible] Euangelij. Huc accedit Caro, unde [illegible] noſtra nos impugnat Satan, Deniq; [illegible] pericula atq; ęrumnę, publicę & pri- [illegible] ſola paſtoris ſui Ieſu Chriſti ope, et pro [illegible] ſeruatur incolumis.

[illegible] non modo ad totum corpus Ec- [illegible] etiam ad ſingula eius membra accommo- [illegible] enim ſinguli credentes ſimiles ovibus quæ undiq; rabioſis lupis cinctæ ſunt. Diſ autem dicit Propheta per Moſen & Aaronem, oſtendat Deum per uerbum ſuum, quod poſuit in os Prophetarum & Miniſtrorum Eccleſiæ, paſce ac id eſt, Credentes regere, docere, conſolari & g nare. Nullum eſt aliud medium, quo Deus nobiſ cum agit, & nos cum eo quam uerbum uocale. Qui hoc negligit & aſpernatur, is Deum ipſum negli git & aſpernatur. Execrandus eſt igitur error En thuſiaſtarum, qui neglecto uerbo, neſcio quas reue lationes à Deo expectandas eſſe docent. Qualis erat Thomas Monetarius & multi alij.

Habetis enarrationem huius Pſalmi, breuem il lam quidem ac tenuem, Nec enim me pudet fateri materiam iſtam exuperaſſe uires ingenij mei, ſed ſuo quiſq; dono contentus ſit. Satis eſt ſi tur interpretem in docendo fidem & diligentiam ſuam præſtitiſſe. Deo autem æterno patri Domi ni noſtri Ieſu Chriſti gratias agamus, quod uerbum ſuum tam opulenter nobis dederit, Cui ſit laus, ho nor & gloria cum filio ſuo dilecto, & Spiritu ſan cto in omnem æternitatem, Amen.

PSALMVS LXXIX.

DEVS uenerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum ſanctum tuum, poſuerunt Hieruſalem in aceruos lapidum.

Poſue

[illegible] cadauera ſeruorum tuorum eſcas uolatilibus cœli, carnes ſanctorum tuo[illegible] beſtijs terræ.

[illegible] ſanguinem ipſorum tanquam aquam in circuitu Hieruſalem, & non erat qui ſepeliret.

[illegible] opprobrium uicinis noſtris, ſubſannatio & illuſio his qui in circuitu noſtro ſunt.

VSQVEQVO DOMINE iraſceris in perpetuum? Accendetur uelut ignis zelus tuus?

[illegible] iram in gentes quæ te non nouerunt, & in regna quæ nomen tuum non inuocauerunt.

Quia comederunt Iacob & habitaculum eius deſolauerunt.

Ne memineris iniquitatum noſtrarum antiquarum, cito anticipent nos miſericordiæ [illegible], quia pauperes facti ſumus ualde.

Adiuua nos Deus ſalutaris noſter propter gloriam nominis tui. & libera nos, & propitius eſto peccatis noſtris propter nomen tuum.

Ne forte dicant in gentibus, ubi eſt Deus eorum? Et innoteſcat in nationibus coram oculis noſtris ultio ſanguinis ſeruorum tu[illegible] qui effuſus eſt.

Introeat in conſpectu tuo gemitus cōpeditorū

Secundum magnitudinem brachij tui
reſiduos filios mortis.
Et redde uicinis noſtris ſeptuplum in ſinu eo
rum, improperium ipſorum quod exp
brauerunt tibi DOMINE.
Nos autem populus tuus & oues paſcuæ
confitebimur tibi in ſæculum. In generatio
ne & generationem annunciabimus lau
dem tuam.

ARGVMENTVM.

HIC Pſalmus ad genus ſuaſorium pertinet, eſt
que προφητικὴ εὐχὴ ſeu Prophetica oratio con
tra hoſtes populi Dei, hoc eſt, Regem Aſſyriorum
Nebuchadneſor, & Regem Syriæ Antiochum Epi
phanem, quorum uterque horribilem uaſtationem
piarum Scholarum & Eccleſiarum in Iudæa ef
cerat. Nam templum Antiochus non ſolum pro
phanauit, & ueros cultus Dei abrogauit, Sed eti
am euerſa urbe Hieroſolyma atrociſsimis cæd
& ſeruitute populum Dei oppreſſum euer
quaſi à Deo, quo confiſi erant, omnino proiecti
ſint.

Cæterum quo tempore hic Pſalmus compoſi
ſit, an poſt priorem ſeu poſteriorem Hieroſolym
euerſionem, non ſatis conſtat. Etenim templum
Hieroſolymæ uaſtatum fuiſſe legimus.

Porro hic Pſalmus dicendus, ac meditandus
in precibus noſtris contra hoſtes ac perſecutores

Eccleſi

[illegible] puriorem doctrinam Euangelij ſimul [illegible] uſu Sacramentorum ac ueris cultibus [illegible] funditus extinguere, & pro his ido[illegible] & traditiones humanas inſtaurare & [illegible].

[illegible] Pſalmi tres, 1. Eſt Querela. 2. Oratio [illegible] actio mixta conſolatione.

Doctrina quam ex hoc Pſalmo petamus eſt iſta Quod & in priuatis & publicis ærumnis, ſeu calamitatibus ita nos comparare debemus, ut primum Deo noſtras neceſſitates proponamus, & omnes a[illegible] noſtri angores in ſinum eius, quod dicitur, ef[illegible], non quod ipſe noſtras ærumnas & miſe[illegible], ſed ut hoc pacto mentes noſtras ad ar[illegible] inuocationem exuſcitemus. Deinde ut à [illegible] petamus & expectemus. Poſtremo ut [illegible] liberationem gratias Deo agamus. Quia preces [illegible] nunquam ſunt irritæ, propterea quod [illegible] inuocantes ipſum in nomine Chriſti, aut ex [illegible] periculis & calamitatib. liberat, aut [illegible] fidei, & tantam magnitudinem ani[illegible] ipſis addit, ut afflictiones ſuas pla[illegible] moderate ferant, ſicut ſcriptum eſt, 1. Cor. [illegible] enim Deus eſt qui non ſinit uos tentari [illegible] poteſtis, quo fit ut inuocantes Deum [illegible] ſentiãt animum in ipſa inuocatio[illegible] tranquillari, Hinc illa impedimenta Di[illegible] piorum preces interturbare ſtudet, [illegible], ac ſæpiſſime expertus eſt, quanta *nis ſit orationis piorum maxime cum inſtat & ur getur,* Wenn es anhelt/ *Sicut Iacobus inquit, ultimo cap,* πόλυ ἰσχύει δέησις δικαίου ἐνεργου μένη. *Multum enim ualet oratio iuſti aſſidua. Et præclare* D. *Bernhardus inquit. Hæc quo effi cior eſt, Si fiat, ut debet eo callidius impediri ab ad uerſario ſolet.*

De primo loco.

Deus uenerunt Gentes in hæreditatem tuam.

Priores quinq; uerſiculi continent Querimo niam, In qua pij conqueruntur & aperiunt Deo ſuum dolorem, quem ex prophanatione templi, & uaſtatione piarum Eccleſiarum & ſchola rum & Abrogatione uerorum cultuum Dei *conci piunt.*

Sunt autem tres partes iſtius Querelæ, Prima continet lamentationem de uaſtatione diuinorum cultuum Templi *& ſanctæ ciuitatis* Hieroſolymæ. *Secunda pars continet Querelam de horribili oc ciſione piorum & doctorum & Auditorum. Ter tia pars continet Querimoniam de aſperrimis conuitijs & uirulentis ſarcaſmis hoſtium Eccle ſiæ, quibus piorum mentes grauiter ſauciun tur.*

Prima Querelæ pars.

DEVS irruerunt Gentes in hæreditatem tuam &c.

Gentes uocat primum Aſſyrios & Syrios. Deinde omnes populos idolatricos, hoſtes ac perſecutores uerbi & Eccleſiæ Dei omnium temporum.

Hæreditatem *primum intelligit terram Iudeam, Deinde allegorice omnes pios ubiq; terrarum. Hos enim ſcriptura uocat heredes Dei, & coheredes Chriſti.*

Templum, *Primum hiſtorice intelligit ipſum templum Hieroſolymitanum quod bis uaſtatum igne conflagrauit. Nam primum illud deſtruxit Rex Aſſyriorum Naduchdonoſor, temporibus Zedechiæ, qui in iſto excidio Hieroſolymæ captus & effoſſis oculis Babylonem abductus, ibiq; in carcere mortuus eſt. Deinde idem templum igne & ferro uaſtauit Antiochus Epiphanes temporibus Maccabæorum. Is enim cum uenisset Hieroſolymam iuſſit ibi celebrari Bacchanalia adiuncto Menelao templum prophanauit collocato ibi idolo Iouis Olympii, [illegible] ante domos curauit aras extrui, imponi [illegible] gentilium more, Probibuit legem & circumciſionem. Iuſsit cremari ſacros libros, multos pios trucidari qui impio & atroci Regis edicto parere nolebant. Hac ſua crudelitate ac ſeuitia effecit, ut magna pars populi ad Ethnicos deficeret, ut ſcriptum eſt 1. libro Maccabæorum.*

Deinde ueſtibulum Templi allegoriâ ſig-
cat externum locum, in quo ueri cultus profeſſ-
Dei, ſcilicet, pura & ſincera doctrina uerbi, [illegible]
[illegible], Celebratio opera
beneficiorum Dei, item legitimus uſus Sacram-
torum.

Poſtremò templum per [illegible] ſignifi-
omnes pios. hi enim uocantur templa Spiritus ſan-
cti, 1. Cor. 6.

Hieroſolymam, uocat primum hiſtoricè
ipſam ciuitatem ſanctam, unde exorta eſt lux E-
uangelij & propagata per totum orbem terra-
rum, ſicut Iſa. 2. De Sion exibit lex, & uerbum Do-
mini de Hieruſalem, Pſal. 110. Virgam uirtutis tuæ
emittet Dominus ex Zion. Quare ideo ſancta ciui-
tas dicta eſt, quod Deus ibi ſuo uerbo & ſacramen-
tis habitabat, & quod ibi erat populus Dei. Dein-
de ἀλληγορικῶς Hieroſolymam appellat omnem
piam Eccleſiam & ſcholas in quibus traditur & con-
ſeruatur puritas doctrinæ & ſacramenta iuxta
mandatum Dei rectè ac legitimè adminiſtran-
tur.

Obſeruanda eſt autem hoc loco Rhetorica Spi-
ritus ſancti, qui per inimicos Dei expugnare ſolet
[illegible]
ſua [illegible] Deum [illegible] ut ſibi [illegible]
lum reddunt.

[illegible] non ſuam, ſed ſim-
pliciter Dei cauſam eſſe affirmant, ac Deum ipſum

in

[illegible] pati & affligi oſtendunt. Ideo ſtu [illegible] di formula Propheta uſus eſt, Deus [illegible] in hereditatem tuã etc. Minus. n. [illegible] bus uerbis, Deus, Gentes in nos [illegible] Hæc eſt illa Rhetorica, quæ De[illegible] delectatur, ut conſpicitur in exem[illegible] in exemplo Chananææ, In exemplo [illegible] Matth. 9.

Secunda pars Querelæ.

[illegible] cadauera ſeruorum tuorum [illegible] da uolatilibus cœli.

[illegible] uerſiculi de occiſione prophe[illegible] Doctorum Eccleſiæ proprie accipien[illegible] Q. D. Non ſolum Domine Deus nomen tu [illegible] adfecerunt. Verũ etiam Prophetas [illegible] ipſe unice diligis, magnifacis ac foues [illegible] pupillam oculi, crudeliſsime trucidarunt, [illegible] corpora, quæ honorifice ſepeliri decuerat, [illegible] cadauera uolucribus cœli proiece[illegible]

[illegible] ſanctorum tuorum beſtijs terræ [illegible] ſanguinem &c.

[illegible] membrum cum ſequenti uerſicu[illegible] omnium piorum in genere loqui [illegible]

[illegible] ſententia iſtorum uerborum, Recor[illegible] Deus ſeruorum tuorũ quorum carnes obnes obiecerunt beſtijs terræ & ſanguinem aquam inimici tui effuderunt. Si enim unius effuſum ſanguinem tanta indignatione uindica quanto maior tua exardeſcet ira in uindicta tot piorum ſanguine? Ita uidetur Propheta emplum Abel reſpicere, Gen. 4. Et tacite argu mentari à minori ad maius, Q. D. Si Deus accurate & ſtudioſe pios obſeruat & cuſtodit ipſorum etiam capillos capitis numeret Matt. 10 Et omnes eorum lachrymas in utrem ſuum collig Pſal. 55. Quanto magis effuſum eorum ſanguinem curabit?

Sed hic dicat aliquis, Cum Deus tantopere pios curet & diligat, cur tam acerbis & horrendis calamitatibus illos conflictari ſinit.

Hoc eſt illud ſcandalum quo non ſolum profani homines, Verumetiam uere pij interdum grauiter ſolent offendi, Quod ſcilicet Deus ſanctos Mundo, de quo ipſi præclariſsime meriti ſunt, tam atrociter ſinit affligi, & opprimi, coſq; in perpetuo mœrore & ſqualore uitam agere, ut ratio humana non aliter iudicare queat, quam illos omnino à facie Dei proiectos eſſe.

Hæc gubernatio Dei, qua pios regit, plurimos etiam optimos & ſanctiſsimos homines iam inde ab initio conturbauit, Imo propemodum in deſperationem eos conieciſſet, niſi uerbo Dei ſeſe ſuſtentaſſent, Atq; de uoluntate Dei ex uerbo ſuo iudicaſſent, hoc enim Scriptura uocat intrare in ſan

ctuaria

[illegible] Dei Pſalm. 73. Sola enim ſcriptura nos [illegible], eiuſq; uoluntate, conſilio & affectu erga [illegible] erudit, & omnem ſcrupulum conſcientijs [illegible].

Quid igitur Scriptura de hac re nos docet ? Reſponſio. Docet Deum ſingulari & mirabili conſilio [illegible] Eccleſiam in hac uita ſubiectam eſſe crucibus & afflictionibus, Primum ut diſcat quod afflicti[illegible] ſint teſtimonia reſtare aliam poſt hanc uitam, in qua Sancti perpetua & dulciſsima conſuetudine Dei & angelorum eius perfruentur, Iuxta illud, Hebre. 11. τοῦ θεοῦ περὶ ἡμῶν κρεῖττόν τι προβλεψαμένου, Deo ſcilicet aliquid melius pro nobis proſpiciente, Deo pro nobis melius aliquid prouidente. Deinde ut uetus homo in nobis mortificetur, & ne minus more impiorum ſecuri & timore Dei uacui uiuamus, Nam ſecuritas mater eſt omnium peccatorum, ſicuti plurima dicta ſcripturæ & exempla ſignificant.

Poſtremo ut fides in nobis exerceatur & creſcat quæ in ocio & ſecuritate langueſcit ac debilitatur.

Sunt præterea & aliæ plures cauſæ, cur Deus in hac uita tam horribilibus afflictionibus pios exerceri ſinat, quos clariſsimus uir D. Philippus Melanthon in Locis ſuis Communibus collegit illuc remittimus lectorem.

Tertia Querelæ pars.

Facti ſumus opprobrium uicinis noſtris.

Hæc eſt fortuna piorum, ut oppreſsi [illegible]
ſultetur, ut non modo afficiantur iniurijs, & [illegible]
modis excrucientur, Verumetiam ut acerbiſsimis [illegible]
rulentis conuitijs & ſubſannationibus exagiten
ut ſcilicet conformes fiant imaginis Chriſti, Q
præter corporales cruciatus atrociſsimis etiam ſ
caſmis & ironijs ab aduerſarijs ſuis conuiſ
eſt, Cum penderet in cruce inſultarunt deſcende
ac ſeipſum ſaluare. Ad hunc modum omnes pij
preſsi & afflicti à Diabolo & organis eius
de ab initio talibus conuitijs & ſubſannationibus
ri coacti ſunt. Sicut Dauid pulſus in exilium
mei acerbiſsimis Ironijs exagitabantur. Quæ
gis animum magis excruciauerunt, quam ipſ
tam triſte exilium.

Hæc autem non eſt humana, ſed plane diab
ca πονηρία. Denn der Teuffel wolt gern
Chriſten nicht allein mit leiblichen ſchme
tzen/Sondern viel mehr mit ſpitzigen gif
gen ſchmachworten vnd leſterung / ja m
ſchweren gedancken tödten.

Non enim poteſt Satan acerbiſsimum illud ſ
um odium Chriſti & membrorum eius explere
lis piorum cruciatibus.

Et grauiſsimam & ſanctiorem cauſam habe
hæc ſolet oppreſsis inſultare atrocius, & uirulen
tia in nos congerere conuicia, in primis cum
propter gloriam Dei, & confeſsionem fidei
guntur & opprimuntur, ibi tum hæc ſua ſatan

[illegible] potiſsimum utitur. Sed quomodo [illegible] è Diabolo uirulentis conui[illegible] exercentur ſeſe gerant? Reſponſio: Pri[illegible] cogitatione animum ſuſtentent, quod [illegible] ſit Diabolum ita rabioſe in perniciem [illegible], Quippe cum ſciat quæ gaudia, [illegible] uoluptas pijs in illa perpetua uita [illegible] ſint, ubi æterna conſuetudine Dei & angelorum [illegible] fruentur. Hoc illud eſt, q; illa cruciat, & [illegible] Diabolum, Nimirum ſe illis æternis bo[illegible], pios uero [illegible], quæ ipſe uidit & [illegible] experturos eſſe, neq; ullum aut [illegible], ſed perpetuo beatos fore. E con[illegible] ipſum Diabolum perpetuis doloribus infernalibus excruciatum iri unà cum angelis ſuis & [illegible], uel hæc una cogitatio ſeu conſolatio ſum[illegible] omnium etiam acerbiſsimarum [illegible] & cruciatuum nobis afferre deberet, [illegible] cogitatione pectora noſtra in omnibus [illegible] ac ærumnis confirmentur, Atq; hoc eſt [illegible] conſilium quod Spiritus ſanctus pijs oppreſ[illegible] ſolet.

[illegible] eſt, quo pij uexati & oppreſsi iubentur à Spiritu ſancto ad Deum patrem ſuum clementiſsimum ac benigniſsimum confugere, eiq; om[illegible] & ærumnas ſuas aperire, ſolatium & [illegible] ab eo petere ac expectare. Tum demum [illegible]. Quemadmodum in exemplis omnium [illegible] ab initio conſpicitur.

Vſquequo Domine iraſceris in finem
accendetur uelut ignis zelus tuus?

Exclamatio eſt quam præmittit Propheta
uſquam orationem ſuam auſpicatur, quo ſcilicet
dentiori precatione Deum inuocet. Oſtendit
tem his uerbis, quæ fuerit cauſa iſtius horribili
ſtationis atq; excidij Hieroſolymæ, uidelicet Idola
tria, quod populus Iſrael à Deo ſuo deſciuerat
impios cultus, impiamq; doctrinam amplexus
Nam hoc ipſum peccatum eſt, quod ſcriptura
cat fornicationem. Ezechiel 16. Quod autem h
ſit ſententia prophetæ teſtantur hæc uerba, Ac
detur uelut ignis zelus tuus? Quia Deus imbe
cillitati noſtræ conſulens ad captum humanæ
tis ſeſe accommodat. Porro ſicut maritus incredibi
li quodam zelo accenditur propter fornicatione
uxoris, ita Deus eiuſmodi zelo ſe affici & arde
oſtendit propter idolatriam populi ſui. Quoc
nullum peccatum eſt, quod Deum grauius offend
eiuſq; iram horribilius irritet quam idolatria.

Ideo etiam multo atrocius punire ſolet idol
tras, quàm cæteros peccatores. Nam idolatria
ter eſt, omnium peccatorum & flagitiorum.
autem peccatum Deus in populo ſuo punire ſole
in hac uita tantum corporalibus pœnis, eaſq; p
pter pœnitentiam & inuocationem mitigat,
in induratis hoſtibus Eccleſiæ ſuæ & contem
bus uerbi punit non ſolum præſentibus, ſed

[illegible] cruciatibus inferni.

[illegible] autem ſciendum eſt. Cum hoſtes Euangelij [illegible] Eccleſiæ in aliquam regionem [illegible] impetum faciũt, ut in ea ueram religionem [illegible] doctrinam Euangelij deleant [illegible] pios ac impios crudeliſsime trucident, [illegible] calamitas impijs quidem ſit pœna [illegible], pijs uero perſecutio diuinitus parata, qua [illegible] fides probetur, & confeſsio Euangelij fiat [illegible] & Eccleſia Chriſti Martyrum ſanguine [illegible] Vt item in ipſa communi calamitate hypo[illegible] ingratitudinis ſuæ erga Deum pœnas dant, [illegible] Chriſtiani probantur, ut fides illorum [illegible] fiat.

Secundus locus.

Effunde iram tuam ſuper Gentes &c.

Hic eſt ſecundus locus Pſalmi, uidelicet, Precatio, cuius tres ſunt partes, Imprecatio contra in[illegible] hoſtes Eccleſiæ, Petitio remiſsionis peccatorum, Petitio diuini auxilij. Sciendum eſt [illegible] rebus conſtare inuocationem ſcili[illegible] & imprecatione, quia omnis qui in[illegible] Primum petit ut Dominus credentes [illegible] in puritate doctrinæ & ſanctitate ui[illegible] conſeruet, Item ut uerum timorem [illegible] inuocationem ac cæteros fructus fi[illegible] augeat & confirmet, & tandem ex hac [illegible] lachrymarum ualle eripiat.

Item ut ſpiritum ſanctum in illis donet, quo pro [illegible] Dei ſeſe ſubijcere & humiliari ſub p manum Dei, & voluntati eius ac inſtigation Diaboli fortes in fide repugnare & reſiſtere.

In Deinde petit ut Dominus [illegible] um ac perſecutorum Euangelij omnes furores ſu tiam infringat, omneſq; [illegible] conſiliorum tyrannicoſq; proceſſus perturbet, quibus ipſi p rent doctrinam Euangelij [illegible] exting Eccleſiam Chriſti delere, & omnium piorum cleſiarum & ſubditorum deſtructionem efficere.

Complectitur igitur hic verſiculus, Effunde tuam &c. Primam partem precationis Prop ca, ſcilicet, precationem qua pij imprecantur duratis hoſtibus ac perſecutoribus Eccleſiæ in Dei, quam non ipſi per ſe, ſed ſpiritus ſanctus p eos imprecatur impijs illis parricidis.

Quæ te non nouerunt & in regna quæ nomen tuum non inuocauerunt,

Nunc exprimit quos hoſtes intelligat, ſcil eos qui uerum Deum negant & dicunt in co ſuo, non eſt Deus. Denique qui uocant uero no Dei. Welche Gott nicht wöllen noch erkennen/ Quales fuerunt Aſſyrij, Antioch Epiphanes & omnium temporum hoſtes ac perſ cutores ueræ Eccleſiæ Dei, ut Papa, Turca & nes illis addicti &c.

In Gentes quæ te non nouerunt.

[illegible] ratione abutuntur &c. Cum ta- [illegible] affirmet omnium hominum cor- [illegible] de Deo noticiam insitam esse, & idē [illegible] Quo- [illegible] hec dicta pugnātia conciliāda sunt? [illegible] loquitur de effecta [illegible] ignoratione Dei, que est [illegible] filius Dei [illegible] Bene [illegible] & impijs opinionibus de Deo con [illegible] vel ut Paul [illegible]

Est enim duplex nōticia Dei, Alia nobiscum [illegible] Quod sit Deus conditor & con- [illegible] rerum puniens iniustos, exaudie [illegible] iustos &c. Hanc noticiam Dei Epi- [illegible] obruunt sed mentientes et pugnan- [illegible] natura hominis. Ideo Paulus inquit, [illegible] Qui cum cognouissent Deum, non ut Deu [illegible]

[illegible] ipse filius Dei nobis reuelauit [illegible] Euangelij, Sicut scriptum est filius [illegible] sinu patris ipse enarrat nobis. Qui igi [illegible] Dei non habet hanc scriptura [illegible] Deum, atque vocat ἄφρονα, insipien- [illegible] Psalmi 14. Dixit insipiens in corde [illegible] &c. Nam extra Christum nulla [illegible] Dei, sed densissima caligine homi-

rum mentes oppreſſæ ſunt. Sicut teſtatur Chri
Matth. 11. neq; patrem quis cognoſcit, niſi fili
& cui uoluerit filius reuelare &c.

Et in regna, quæ nomen tuum non inuo
cauerunt.

Hunc locum Auguſtinus, Lyra & alij interpre
tes ita expoſuerunt, quod Reges ac populi idola
fuerint Deum non inuocarint, ſed idola ſua
quæq; gens habuerit ſuum peculiare idolum qu
coluit. Chaldei adorauerunt ignem, Ægyptij ſ
&c. Romani uero omnia omnium Gentium idol
receperunt & coluerunt, ut teſtatur templum
in honorem omnium Deorum ab ipſis conditū qu
ob eamq; cauſam πάνθεον dictum.

Hæc ſententia ueterum interpretum recte in
telligenda eſt, hoc eſt, explicandū eſt, quomodo gen
tes idola ſua coluerint & adorauerint, uidelicet
quod non omnes gentes ipſas ſtatuas adorarunt, ſe
uerum Deum ad certas ſtatuas alligarunt, ſi
nimirum populum Iſrael, qui uerum Deum ad ui
los aureos alligaſſe in ſolitudine & Samaria di
tur, quia perſuaſus erat à pſeudoprophetis De
apud uitulos aureos, perinde propicium fore
preces exaudire, atq; in eo loco, ad quem ſe
ſuo uerbo alligauerat, ſcilicet apud arcam fœde

Sic Papiſtæ non colunt, nec inuocant ipſas ſta
as, ſed uerum Deum, hunc exiſtimant ad hanc
illam ſtatuam magis propicium fore, magiſq;
ces exaudire, quam in uerbo ſuo & ſacrame

tis.

[illegible] perſuaſi ſunt Deo magis placere cultus, humana [illegible] ac deuotione inſtitutos, quam quos ipſe inſtituit, ac præcepit. Sic omnes Gentes idola[illegible] ab initio ſuis cultibus à ſe excogitatis & inuocatione ſua non ipſa idola, ſeu ſtatuas, ſed ipſum Deum petierunt ac intellexerunt. Sie hatten alle den rechten Gott gemeinet / vnd geſucht / Aber nicht funden noch troffen. [illegible] dictæ ſunt non ipſum uerum Deum, ſed idolon [illegible] ſui, hoc eſt, falſas deuotiones & impias opiniones ſuas de Deo adoraſſe & coluiſſe, Hoc Scriptura uocat ſimulachra Gentium adorare Pſalmo 113.

Quia comederunt Iacob, & domos eius deſolarunt.

Subijcit cauſam iſtius imprecationis, Quia, inquit, Comederunt Iacob &c. Hoc eſt, maximam partem populi Dei deleuerunt, permultos pios doctores & confeſſores ueræ religionis crudeliſſime trucidauerunt. Ad hæc omnes pias Eccleſias & ſcholas, in quibus pia doctrina tradebatur & propagabatur, deuaſtarunt.

Tantam enim cladem accepit Eccleſia Dei, primum temporibus Regis Aſſyriorum Sennaherib, deinde temporibus Antiochi Epiphanis. Poſtremo temporibus Iuliani imperatoris, qui hoc pacto omnium maximam perniciem Eccleſiæ inuexit quod ſcholas Chriſtianorum præcludi curauit.

Ceterum hoc loco obſeruandus eſt [illegible] [illegible] per [illegible] omnes pios comp[illegible] lat animus. Item propterea quod hic uetus [illegible] rum genus doctrinam & religionem à Sancto p[illegible] [illegible] traditam prædicat, confitetur [illegible] propagat.

Ne memineris iniquitatum noſtrarum antiquarum &c.

Hæc eſt ſecunda pars precationis, ſcilicet, [illegible] dio remiſsionis peccatorum. Oſtendit autem [illegible] uerbis, Quod peccatum cauſa ſit omnium cala tatum humanarum, Item, Quod ærumnoſi & cala mitatibus oppreſsi, primum omnium remiſsione peccatorum petant. Deinde omnis generis bene cia ſpiritualia & corporalia à Deo petant & ex pectent. [illegible] peccata remiſſa ſunt, tum Deus faciem ſuam nobis oſtendit, & nos clemen reſpicit, exaudit, iuuat, liberat; Denique ipſe ſe [illegible] bis placabilem & exorabilem præbet. Econtra [illegible] ro cum non remiſſa ſunt peccata, ibi tum cor ſentit [illegible] um ſibi iraſci, ideo nihil beneficij ab eo audet pe re &c.

[illegible] igitur quoties ad precandum acceſſuri ſumus, iſtam à corde reuoluamus, & imploremus miſericordiam Dei & ſumma humili te ſupplices rogemus Deum, ut peccata nobis re mittat, & tum demum omnis generis beneficia [illegible] eo petamus.

Diſce-

[illegible] Deum hoc loco omnes Sanctos iam
[illegible] tentatione uexatos fuiſſe, ſcili-
[illegible] conſcientia ſenſerint Deū preces illo
[illegible] propterea quod ſint peccatores.
[illegible] poſtea Diabolum in corde au-
[illegible] magnitudinem exaggerans & di-
[illegible] Peccatores Deus non exau-
dit [illegible] ipſorū inculcans, Quid tu inquiens pu-
[illegible] opere peccatū offendiſti, tuū illud
[illegible] : Et quo lucta ille ſit grauior, ac-
[illegible] illud quoq; impedimentum, quod quo magis
[illegible], & ardentiores fiunt hoc ma-
[illegible] differri ſolet, quemadmodum populo
[illegible] accidebat, qui quo magis una cum Moſe
[illegible] urgebat, hoc durius à Phara-
[illegible] Verum in hac lucta nullum melius
[illegible] conſilium eſt, quam apprehende-
[illegible] Rom. 11. Concluſit Deus omnia
[illegible], ut omnium miſereatur. Item, dictum
[illegible] 32. Dixi confitebor aduerſum me iniu-
[illegible] Domino, & tu remiſiſti impietatem
[illegible] pro hac orabit ad te omnis ſanctus in
[illegible] opportuno.

[illegible] anticipent nos miſericordiæ

[illegible] auxilij ſeu liberationis. Petit autem
[illegible] perſona Eccleſiæ, ut Dominus cito ex
[illegible] & captiuitate eam liberet, ut

ipſe animis Eccleſie afficiatur, Cum ipſa [illegible] do oppugnatur ab hoſtibus & Tyrannis, [illegible] tum omni ſolatio ac præſidio deſtituta ſit.

Quæri ſolet hoc loco, an in periculis Eccle[illegible] periclitantur in priuatis ſingulorum piorum peri[illegible] lie conditionaliter petenda ſit liberatio.

Reſpondeo, In priuatis periculis corpora[illegible] non dubium eſt, quin petitioni addenda ſit condi[illegible] Si Domino placuerit, Sicut Dauid orabat pulſus [illegible] exilium, Si inuenero gratiam in oculis Domini [illegible] ducet me &c. Si autem dixerit mihi, non pla[illegible] præſto ſum, faciat quod bonum eſt coram ſe. At [illegible] periculis quibus pro Eccleſia cum uerſatur in diſ[illegible] uero, ſimpliciter petenda eſt liberatio. Hic [illegible] petuntur non corporalia, ſed ſpiritualia beneficia, uidelicet ſanctificatio diuini nominis, conſer[illegible] puritatis doctrinæ, propagatio Euangelij &c. [illegible] & ſimilia beneficia ſine conditione ut petamus [illegible] preſſum mandatum Dei habemus, E contra [illegible] corporalia beneficia ita petenda ſunt, ut addi[illegible] conditio ſcilicet, Si Domino placuerit, quem[illegible] docuit leproſus ille, ut habet Matthei 8.

Quia pauperes facti ſumus nimis [illegible] ſic, Quia nimis attenuati ſumus.

Hoc eſt, quia pauci ſumus, inprimis uero doctorum & gubernatorum Eccleſie Dei eſt paucitas [illegible] qui non modo è uulgo piorum, ſed etiam excellentiſſimi [illegible] [illegible] corporis [illegible] doctrina [illegible] hi uiolenti alij gladio, alij alio modo. [illegible]

[illegible] & Synagogæ, ubi ſana doctrina tra
[illegible] horribiliter conquaſſatæ &
[illegible] ſcilicet uaſtationem Eccleſiæ
[illegible] orat, ut Deus conſideret & hac
[illegible] ſpecie Eccleſiæ ſuæ, ut afficiatur, Sicut
[illegible] ipſe in animo hac re afficitur, ut in Pro
[illegible] & Apoſtolicis paſſim teſtatur Spiritus S.
[illegible] ſententia, Ideo petimus Domine Deus,
[illegible] anticipent nos miſericordiæ tuæ, quia omni
[illegible] præſidijs ſumus ſpoliati, & afflicti &
[illegible] eſt, ne nimia triſtitia abſorpti per impa
[illegible] in deſperationem ruamus, ita hunc locum
[illegible] exponit, quam ſententiã probo et amplector.

[illegible] Adiuua nos Deus ſalutaris noſter.

[illegible] eſt, ingeminat .n. ſuperiorem petitionẽ
[illegible] magna Emphaſis in hac uoce, Deus ſalu
[illegible], & conuenit cum illo cantico Eccleſiæ,
[illegible] eſt alius qui pugnet pro nobis &c. Q. d.
[illegible] neceſſitas maius periculũ q̃ ut inde nobis
[illegible] præſidijs et conſilijs, undiq; cincti ſu
[illegible] et inſidijs, quæ partim à diabolo per
[illegible] et tyrannos, partim à falſis fratrib. et
[illegible] tuo gregi ſtruuntur. Præclare
[illegible] qui putat Pſalmiſtam tacite alludere
[illegible] illam liberationem Ægyptiacam,
[illegible] diabolo & mundo ſæuienti & graſ
[illegible] Eccleſiam Chriſti potentiam & uirtutem
[illegible] inde ab initio mundi in ſeruanda ac
[illegible] Eccleſia declarauit, contra omnes por
[illegible].

[illegible]

[illegible] figura Rhetorica id eſt, Trans-
[illegible] populi Dei ad glo-
[illegible] nominis ſui potentiſſi-
[illegible] affirmat, non tantum
[illegible] Dei ipſius cauſam agi, Q. D. Si tu
[illegible] Deus, nos deſerueris [illegible] nos ſolum peribi-
[illegible] gloria tua periclitabitur.
[illegible] hoc demum eſt omnium firmiſſimum argu-
[illegible] Eccleſiæ in precibus ſuis ad Deum uti
[illegible] Deus ideo Eccleſiæ ſuæ opem fe-
[illegible] nomen eius afficiatur contumelia,
[illegible] cum impij & hoſtes verbi clamant
[illegible] deſertos eſſe, & Deum curam Eccle-
ſiæ [illegible] abiecisse. Iam Deus nihil minus fer-
[illegible] nominis ſui blaſphemiam, ideo toti-
[illegible] per Prophetas inculcare ſolet. Pro-
[illegible] propter nomen meum dicit Dominus.
[illegible] talis precatio ſit omnium effica-
[illegible] exemplū Moſis, Exo. 32. qui eodem ar-
[illegible] precibus ſuis ad Deum uſus eſt, Sic enim
[illegible] Domine iraſcitur furor tuus contra po-
[illegible] quem eduxiſti de terra Ægypti in for-
[illegible] & in manu robuſta: Ne quæſo di-
[illegible] callide eduxiſti eos, ut interficeret in
[illegible] & deleret de terra, quieſcat ira tua, &
[illegible] ſuper nequitia populi tui, Recorda
[illegible] Iſaac & Iacob ſeruorum tuorum, qui-
[illegible] precatione Moſes Deum pla-
[illegible] populum Iſrael pro-

ptor peccatum idolatriæ perderet, Moſes
contra populum ſuum grauiſſime exarſerat,
Moſes uelut mediatorem ſe interpoſuit, &
brachia Dei puniēti precatione ſua cohibuit,
eut teſtantur uerba Dei, Dimitte me ut inf
furor meus & deleam eos &c.

Et innoteſcat in nationibus coram ocu
nostris &c.

Bis age, ſumme pater, reprobeas ulciſcere gen
Vindictam uideant lumina noſtra tuam.

Nam id quo ad glorificationem nominis De
pertinet, ſcilicet, ulciſci mortem & ſanguinem
ſuorum piorum, ut gentes & hoſtes uerbi Dei int
gant Deum, eos pios curare, reſpicere, exaud
ſaluare. Denique ipſum eſſe ultorem, defenſore
protectorem illorum & cognoſcant quod non ſit
Deus, niſi Dominus Deus noſter. Atque ita glori
liberatione piorū, ac pœnis impiorū cōminati
Eccleſie Dei aut conuertantur, aut magis
durati funditus pereant. Sed hic oritur quæſt
cur Eccleſia hoc in Pſalmo petat uindictam de h
ſtibus ſuis, cum tamen ſcriptura alibi cupiditatem
uindictæ prohibuerit? Reſponſio. Duplex eſt p
tio uindictæ, Altera quæ fit priuato affectu ut
cum quis affectus iniuria ab aliquo petit, ut D
ſuo inimicum ſuum puniat. Atque hæc petitio uind
ctæ prohibita eſt. Altera eſt, cum Eccleſia inſt
Spiritus S. ac zelo gloriæ Dei accenſa petit uind
ctam de hoſtib. ſuis, imo hoſtib. Dei, qui non

pa

[illegible] grasſantur, ſed etiam nomen [illegible] afficiunt & omnes ueros cultus [illegible] hic enim orat Eccleſia, ut do [illegible] induratos & inſana [illegible] Recte igitur D. Auguſtinus Non male [illegible] uoto iſta dicuntur, ſed Spiritu præuiſa præ [illegible]. Quæ ſupra de imprecatione diximus ea- [illegible] petitione uindictæ accipienda ſunt.

[illegible]oeat in conſpectu tuo gemitus compeditorum.

Vinctorum gemitus audi, lachrymasq; uideto.
Et ſine in aſpectus illa uenire tuos.

[illegible] Sancti certo ſciant, Deum non modo ipſorum preces, ſed intimos illos gemitus cordis audire [illegible] lacrymas, ſicut ſcriptum eſt Pſal. 55. [illegible] lacrymas in conſpectu tuo, Tamen ſolent [illegible] precationibus uti, ut ſcilicet, animos ſuos [illegible] & non tam alios, quàm ſeipſos hac precan- [illegible] conſolentur ac certos reddant Deum pi- [illegible] reſpicere, eorumq; preces, gemitus & [illegible] exaudire, intueri & magnifacere.

[illegible] etiam ad hunc modum hic locus exponi. [illegible] in ſummis & acerrimis conſcientiæ certa- [illegible] periculis ſentire magnam imbecillita- [illegible], ut propemodum dubitare incipiant, u- [illegible] impedantes, clamantes, gementes ex- [illegible] ſtatim ubi auxiliū deus diſtulerit, Wo iſt [illegible] ſo lange wil auſſenbleiben / & inte- [illegible] tentationum & afflictionum creſcit.

Ibi tum uarie sancti affliguntur, et nisi spiritu
ctus eos uerbo Dei sustentaret, necesse esset eos
modica absorbi tristitia, et in desperationem
re. Sicut conspicitur in exemplo populi Israel
in Aegypto, qui prae nimia angustia, angustia
bore non poterat audire Mosen de promissione li-
berationis concionantem, etc. Exod. 6. Hinc
miserabiles ipsorum uoces. Intonat in conspectu
tuo gemitus compeditorum. Item Psal. 76. Num
in aeternum proijciet Deus. An misericordiam
iratus erga nos clausit? An desijt nostri miserer
Item Psalm. 10. Vt quid recessisti Domine lon
etc. Despicis in opportunitatibus in tribula
ne, etc.

Verum contra hanc imbecillitatem carnis pu
gnant ipsi totis uiribus scilicet Meditatione
scintillae fidei, inuocatione etc.

Haec est altera sententia istius loci, et ui
detur esse simplicior, planior, magisque propria
germana.

Secundum magnitudinem brachij tui
serua filios mortificatorum, id est, mor
ti propinquorum, hoc est, qui semper
mortificantur, & trucidantur.

Obseruanda est hic phrasis scripturae [illegible]
[illegible] magnitudinem brachij tui, id est, [illegible]
[illegible] potentiam [illegible]
[illegible]

[illegible] præſidium Hieremiæ 17. [illegible] ponit carnem brachium ſuum. [illegible] ſumendis, ſed pios, qui aßiduam [illegible] ferunt, & quibus Diabolus & mun[illegible] uiolantur exitium, tua magna poten[illegible] diuino.

[illegible] uerum & proprium elogium, quo pij [illegible] uita nobilitantur, uidelicet, ut uo[illegible] filij mortificationis ſeu homines ad mortem [illegible] deſtinati, iuxta illud Pſalmi 44. [illegible] te mortificamur tota die, æſtimati ſumus [illegible] occiſionis. Item, 2. Cor. 4. Semper [illegible] Domini Ieſu in corpore circumfe[illegible] Quia Diabolus & Mundus & omnes [illegible] potentia, gloria, opibus, uiribus &c. in Mundo [illegible] pijs præſentem mortem intentant, & co[illegible] exitium rapere, & prorſus eadem [illegible] fortuna, quæ erat Ducis ipſorum Chriſti, [illegible] ipſe poſitus fuit in hoc mundo εἰς [illegible] ἀντιλεγόμενον. Ita omnia membra eius [illegible] ſunt, ſcilicet meta, ad quam omnia Diaboli & [illegible] directa ſunt. Nam primum Tyranni ho[illegible] Euangelij inmani ſæuitia in pios graſſantur, [illegible] ſæuiter eos trucidant. Deinde diabolus igniti[illegible] id eſt mortiferis cogitationibus corda [illegible] ficat. Etenim ſi quis à primis uſq; [illegible] noſtris repetet, reperiet pios in hoc [illegible] afflictißimo fuiſſe homines. Quis [illegible] unquam fuit, qui uerius filius occiſionis

ſtionis diceretur ꝙ primum homo Adam
quod horribiles blaſphemias, idolatrias,
dines &c. poſterorum ſuorum uidere co
uel quo dolore animi illum affectum fuiſſe
mur, ubi cædem Cain filij primogeniti, de quo
clariß: ſpes, uterq; parens conceperat,
Quod tum dolore animi non extinctus fuerit,
lare beneficium Dei fuit. Sed quis omnes ſan
illius uiri dolores & ærumnas enumeret, ulli
ta dicendi copia eſt, nec uis ingenij, quę pro
ſtri parentis afflictiones & calamitates ſatis
geret. Quare non dubium eſt, quin ipſe om
minum longe fuerit miſerrimus & afflictiſ
neq; ullius ſancti quamuis afflicti tentationes,
Adæ tentationibus poſſunt conferri.

Quid Noha an non & ipſe uere filius mor
cationis fuit? cuius animum poſteri degenera
horrendis flagitijs excruciarunt, 2. Pet. 2.
Abraham, an non & in ipſum hoc Epitheton
uenit, ut filius mortificationis dicatur, qui ip
uarijs tentationibus toto uitæ tempore con
tus eſt? Quid Moſes, Quid Samuel, Quid D
Quid Paulus Apoſtolus? Ut interim cæteros
am, an non & ipſi uere filij mortificationis in
Mundo fuerunt.

Et redde inimicis noſtris ſeptuplum
ſinu eorum &c.
Neue impune ferant tot dicta opprobria,
Ter quater hoſtiles illa refunde ſinu.

[illegible] te rogamus ut illa ipſa conuitia [illegible] quibus te tuumq; populum affecerunt [illegible] noſtri, ſeptuplū, id eſt, multipliciter in [illegible] capitum redundēt. Eſtq; imprecatio [illegible] ſupra dictum eſt.

[illegible] autem dicit, Improperium quo exprobauerunt tibi Domine, ut oſtendat omnia conuitia et contumelias quibus hoſtes Eccleſiæ Dei pios afficiunt, coniunctas eſſe cum blaſphemia Dei. Sicut ſcriptura [illegible] in locis teſtatur.

Nos autem populus tuus & oues paſcuæ tuæ. Tertius hic locus eſt Pſal: ſcilicet, Gratiarum actio, qua populus Dei, Deo agit gratias pro futura liberatione, non aliter ac ſi iam eſſet à captiuitate & oppreſſione ſua liberatus. Et continet hæc gratiarum actio illuſtrem deſcriptionem fidei. quod ſcit ea ſine ulla dubitatione ac hæſitatione expectanda quæ ſperanda ſunt, uel quæ ſola ſpe comprehenduntur. Et certo ſtatuit ea ſe habere ac poſſidere quæ non apparent. Iuxta illud Heb. 11. ἔστι δ' ἐλπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος [illegible] βλεπομένων. Etenim fides tā certo ſcit et [illegible] reſurrectionē mortuorū et glorificatiō [illegible] nouiſſ: die, q̄ certo ſcit ortū ſolis efficere diē, Occaſum uero eius noctē. Item q̄ certū, h. ē. ex [illegible] letiſſ: et formoſ. illud tēpus æſtatis redi [illegible], tam certa ipſa eſt hæc humilia & caduca [illegible] corpora poſt reſurrectionem mortuorū cla[illegible] corpori Chriſti ſimilia fore & tantā clari[illegible] ſolis eſt habitura eſſe.

Item tametſi ita eſt, fides [illegible] miſereri eſſe Deum [illegible] cie, id facit, ut in illa uita perpetua [illegible] nos et [illegible] in [illegible]

Item fides [illegible] certiſsime [illegible] peccata omnia nobis remiſſa eſſe à Deo, etiamſi [illegible] ſui peccati adhuc cruciemur, [illegible] multa uitia in-his hæreant.

Itē certa eſt Deum nobis propitium fauere ac beneuolum eſſe quamuis duriter affligat [illegible] interim nos exerceat, imo certo ſtatuit Deum [illegible] tunc quem maxime clementer reſpicere, & p[illegible] ne affectu complecti, cum maxime nos tentationi-bus ac ærumnis horrendis conflictari ſinit. [illegible] ſit Deus, illos tandem [illegible] [illegible] imponere: Primum ut [illegible] hominum nobis mortificent. Secundo ut fidem & inuocatio-nem noſtram exerceat.

Tertio ut ſimiles imagini filij ſui nos reddat. Quarto ut à peccatis & inſidijs Diaboli nos [illegible] ſeruet & quoniam in ſecuritatem [illegible] de in omnis generis flagitiis pertrahimur à diabo-lo.

Item, fides certo ſtatuit auxilium ac libera-tionem iam tum à Deo nobis paratam eſſe, [illegible] preces dicere cœpimus.

Deinde autem dicit Propheta, Nos autem populus tuus & oues paſcuæ tuæ [illegible] ſe hunc ipſum Deum inuocare, qui ſe in [illegible] eſt Chriſto patefecit. Itaque iam in ſuo Pſal[illegible]

[illegible] ac Chriſtum compellat, dicens. Nos [illegible] populus tuus &c. Quibus uerbis Chriſto uera ut propria epitheta tribuit, cum eum & Regem & paſtorem appellat.

[illegible] Regis officium eſt, Primum curare ut ciues ſint beati, in ocio & pace uiuant, Das er ſie ſol neeren. Deinde tueri eos ac defendere contra hoſtes & latrones, Sic & paſtoris officium duplex eſt, primum ut oues ſuas paſcat, foueat & probe curet. Deinde ut illas quoq; cõtra irruentes ac inſidiantes lupos defendat. In utroq; autem & Rege & paſtore Chriſtus ſe & officium ſuum ſuauiſsime pinxit. Nam & ipſe primum Eccleſiam ſuam doctrina Euangelij & uſu Sacramentorum paſcit, alit, fouet confirmat & conſolatur. Deinde tuetur ac defendit eam contra omnes impetus & inſidias Diaboli & Mundi &c.

Confitebimur tibi in ſeculum, In generationem & generationem annunciabimus laudem tuam.

Hic uerbis Pſalmiſta docet, quos cultus & quos honores populus Dei Chriſto Regi & paſtori ſuo & hic, & in futura uita præſtabit, uidelicet, Perpetuã confeſsionem, gratiarum actionem ac celebrationẽ nominis dei ac beneficiorũ eius. Hæc ſunt illa ſacrificia, quibus Deus delectatur, ac perpetuo à pijs glorificabitur. Nam & propter hanc ipſam cauſam hominem creauit, redemit & ſanctificauit, *ut omnem æternitatem hæc ſacrificia Deo [illegible] ſtet.*

Illud autem ſciendum eſt pios non modo in hac mortali uita Deum glorificare, ſed multo magis & glorioſius in illa uita perpetua eum glorificaturos eſſe, ſicut ſcriptura multis in locis teſtatur.

PSALMVS XCI.

QVI habitat in abdito altiſſimi, & in
umbra omnipotentis commoratur?
Dicet DOMINO, ſpes mea & munitio mea,
Deus meus, ſperabo in eum.
Quoniam ipſe liberabit te de laqueo uenantium, & à peſte exitiali.
Pennis ſuis teget te, & ſub alis eius ſperabis,
Scutum & clipeus eſt ueritas eius.
Ne timeas à timore nocturno, & à ſagitta uolante in die.
A peſte graſſante in tenebris, & à peſtilentia prædante in meridie.
Etſi cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis, ad te tamen non appropinquabit.
Vtiq; oculis tuis cernes, & retributionem impiorum uidebis.
Quoniam tu es Domine ſpes mea, altiſſimum poſuiſti habitaculum refugij tui.
Non affliget te malum, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.

Quoniam angelis ſuis mandauit de te, ut cuſtodiant te in omnibus uijs tuis.

In manibus portabunt te, ne ſorte offendas ad lapidem pedem tuum.

Super leonem & aſpidem ambulabis, & conculcabis catulum leonis & draconem.

QVONIAM deſiderat me, liberabo eum, protegam eum, quoniam cognouit nomen meum.

Clamauit ad me, & ego exaudiam eum, cum ipſo ſum in tribulatione, eripiam eum & glorificabo eum.

Longitudine dierum replebo eum, & oſtendam illi ſalutare meum.

ARGVMENTVM.

HIC PSALMVS *eſt unus ex præcipuis, Continet enim uberrimam doctrinam & conſolationum. Quia docet, quod hi qui Deo confidunt, eiuſq; promißionibus ſeſe ſuſtentant, in omni periculorum & calamitatum genere, præſentiam & & auxilium Dei experturi ſint, & quod Diabolus quantumuis non cæteros homines ſeuiat & graſſetur, nihil eis nocere poßit nec prius illos occidere, quam Deo placuerit. Item docet pijs angelos à deo cuſtodes attributos eſſe. In fine proponit dulcißimam conſolationem, cum dicit, Deum adeſſe pijs uerſantibus in periculo & morte, conſolatorem & liberatorem, Atq; hæc eſt ſumma huius Pſalmi.*

Qui habitat ſub protectione alti & ſub umbra omnipotentis comm ratur, Dicit Domino, fiducia mea, A mea, Deus meus quo confido.

Primum igitur ſciendum eſt, qui ſint illi, protectione Dei habitant. Sunt autem om hos Deus in protectionem ſuam recipit &c. nendi itaq; ſunt uerè pij ab hypocritis &c.

Eſtq; metaphorica oratio. Comparat acquieſcentē in promiſsionibus diuinis ei, qu munitiſsimo præſidio, quo hoſtes non poſſunt pere. Item comparat ſimilem uiatori, ex itin æſtu laſſo, & ſuauiter quieſcenti ſub umb le arboris.

Auxilio diuino duo præconia tribuit, uideli protectionem & umbram. Protectionem impugnationem Diaboli. Vmbram uero uarias afflictiones, quibus pij in hac uita tur. Vt enim in æſtu defatigati itinere, bram ſeſe recipiunt, ibiq; quieſcunt. Ita pij tentationibus & afflictionibus defatigati, um confugiunt, & in uerbo eius acquieſcunt

Ingens conſolatio eſt in his uerbis, Alti omnipotentis, ut pij diſcant nullum periculum malum tantum eſſe poſſe, unde Deus, qui ſ Altiſsimus & omnipotens, non poſsit eripere.

Abditum ſeu ſchirm & umbra, idem ſig uidelicet, uerbum Dei ſeu promiſsionem Dei [illegible] est Emphaſis In uocabulo, Altiſſ[illegible] omnipotentis. Item in uerbo, Habi[illegible] iſt / er mus ſich auſſer dem wort nicht [illegible] laſſen. Item in uocabulo Commorabitur, Q. D. Qui perſeuerauerit uſq; ad finem [illegible] mus ſich von dem Wort nicht ſchrecken laſſen/ noch mit guten worten oder verheiſſungen zeitlicher güter dauon locken laſſen. Duobus enim modis à uerbo nos auocare ſeu abſtrahere ſtudet Satan, ui & fraude. Vel Minis & promiſſis Q. D. Wer ſich alſo kan mit ſtarckem feſten glauben an Gottes Wort halten/ in nöten/ vnd ſich weder lieb vnd leid dauon leſſet ſchrecken oder abwenden / der kan denn zum HERRN ſagen. Meine zuuerſicht etc. Is tum demum poterit Deo confidere & in omnibus periculis & calamitatibus ſolatium atq; auxilium ab eo petere. Hoc autem præſtare nemo poteſt, niſi qui in adiutorio Dei habitauerit &c. Ein ſolcher menſch kan ſich deſſ alles guts zu Got verſehen. Is demum Diabolo, Mundo, peccato, morte, & omnibus inimicis ſuis inſultare poterit, fretus ſcilicet promiſſione Dei. Perinde ut is qui in munitiſſimo conſtitutus præſidio, irritos conatus hoſtium oppugnantium ridere ſolet.

Dicit Domino, mea fiducia, Arx mea,
Deus meus quo confido &c.

Hic verſiculus plenus eſt multiplicis doctrinæ. Primum enim docet, Quid ſit fides. Deinde, Quæ fit uera & efficax oratio. Es enim [illegible] ut ad Deum in omnibus periculis & [illegible] fugiat, omniaque bona à Deo petat & [illegible] Der sich zu Gott alles guten versihet/ [illegible] seiner gnade und hülffe tröstet etc. Item [illegible] fauore & gratia Dei freta, Diabolo, Mund[illegible] cato, morti & omnibus hostibus suis insul[illegible] aliter, ac si in munitissima arce sederet & [illegible] quæ Deum summum suum bonum ducat, [illegible] in uerbo & opere summè delectetur. Hoc [illegible] significare uoluit Propheta his uerbis. Dic[illegible] mino, mea fiducia, arx mea &c. Ad hun[illegible] dum impius, Deum alloqui & conuenire [illegible] suis non potest.

Quoniam ipse liberat me à laqueo [illegible] tis, & à peste nocenti.

Metaphora sumpta est à uenatore & fer[illegible] enim uenator feram persequi non cessat, [illegible] ipsam retibus captam uenabulo transuerbe[illegible] ita Diabolus [illegible] & in struendis [illegible] non desinit pios omni tentationum genere [illegible] qui & defatigare, ut eos in exitium pertra[illegible] ut apparet in exemplo Dauidis, & in simil[illegible] emplis piorum. Sic Propheta ista figura uol[illegible] ficare non modo calliditatem & technas D[illegible] sed etiam assiduitatem illius in tentandis [illegible] gnandis pijs. Pestem nocentem uocat non [illegible] stilentiam, sed etiam omnis generis calami[illegible] tentationes, afflictiones, ærumnas, pericu[illegible]

[illegible] terrores mortis & ignita tela di[illegible] propheta ideo hac tam illuſtri figu[illegible] pios ad uigilantiam & aſsiduitatem [illegible] ac meditandi uerbum Dei hortetur, ut [illegible] intelligant ſibi cum hoſte minime otioſo [illegible] eſſe, ſed acerrimo, aſtutiſsimo, uigilantiſsimo etc. & in omnes occaſiones intento etc.

Pennis ſuis cooperiet te, & ſub alis eius erit fiducia tua, ueritas eius eſt haſta & ſcutum.

[illegible] alia figura eandem ſententiam de protectione Dei declarat & illuſtrat, uidelicet, ſimilitudine de Gallina quae pullos alis ſuis tegit, fouet, ac defendit contra Miluum circumuolantem & undique inſidiantem pullis &c. Deus enim delectatur creaturis ſuis, Ideo in illis ſeipſum & Eccleſiam ſuam depinxit. In Gallina Spiritus ſanctus pinxit Chriſtum, In pullis uero Eccleſiam, In Miluo Diabolum effigiauit. Vt enim Gallina pullos ſuos non ſolum alis ſuis fouet ac tegit, ſed etiam ita illos amat, & pro eis dimicat, ut uitam amittat prius quam illos deſerat. Ita Chriſtus non ſolum Eccleſiam ſu[illegible] id eſt, ſuauiſsimis & uberrimis conſolationibus fouet, erigit & confirmat: Verumetiam [illegible] amore eam complectitur, ut uitam [illegible] pro ea non dubitauerit.

[illegible] Spiritum ſanctum dulciſsimis conſolationibus piorum mentes erigere & confirmare, *ne in periculis & afflictionibus à Deo deficia fidem abijciant &c. [illegible] est [illegible] nôtrum/Nihil enim tenerius/nec mollius est pi amicis, maxime in afflictionibus.*

Pennæ & alæ, quibus Deus tegit & fouet p sunt uerbum Dei, & iucundissimæ illæ promissi gratiæ ac beneuolentiæ Dei & Sacramenta, Propheta in altero membro uersiculi eas expo dicens.

Veritas eius eſt haſta & ſcutum.

Verbum Dei uocat ueritatem, hastam & sc tum, Quia solum uerbum Dei uerè nos docet, de uoluntate Dei, uerè nos consolatur ac erudit & firmat in omni tentationum genere. Omnes doctrinæ contra uerbum Dei sunt mendacia. Qua [illegible] speciosæ sint, Tamen nullam solidam co solationem conscientijs afferre possunt.

Item uocat uerbum Dei hastam & scutum ostendens nos oportere uerbo Dei, uelut hasta scuto probè munitos esse, & fortiter dimicare tra Diabolum, Mundum & carnem. Q. D. Si sub pennis & alis altissimi securus, & tutus ma et & in protectione eius acquiescere, fac ap hendas uerbum Dei uelut hastam & scutum, pugnam [illegible] Diaboli, eiusque ignita tela exti &c. Ad hunc locum Paulus respexisse uide cùm armaturam Christianæ militiæ describeret [illegible] ubi [illegible] gladium spiri [illegible] ſententia iſtius uerſiculi, Gott wil [illegible] flügeln decken / er leufft dir [illegible] nur daran/das du dich von jm [illegible] ut ad eam confugias.

Hæc per Antitheſin amplificanda. Qui hac [illegible] muniti non ſunt, hos nullo negocio Satan laqueis ſuis irretitos tenebit.

Vt non timeas terrorem nocturnum, ſagittam in die uolantem, Peſtem in tenebris obrepentē, luem prædantem ſeu perdentem in meridie &c.

Quatuor periculorum genera hic commemorat, quibus pij expoſiti ſunt, & quamuis plura præterea ſint alia piorum pericula. Tamen illis quatuor generibus omnia complectitur.

Primum periculum, ſeu malum, cui expoſiti ſunt pij, eſt illud acerbum odium perſecutorum Euangelij. Nam in illud incurrere neceſſe eſt omnes pios [illegible] doctores & auditores doctrinæ Euangelij. Hoc malum ſeu periculum propheta uocat terrorem nocturnum &c.

Alterum malum uocat ſagittam uolantem in die, quæ figura ſignificat manifeſtas blaſphemias, [illegible]ones, imprecationes, & conuitia aduerſariorum: Qualia nunc ſunt impia edicta Regum [illegible] &c. Emphaſis autem eſt in uocabulo ſagittæ. Vt .n. ſagitta emiſſa corpus uulnerat, Ita [illegible] edicta animas imbecillium ſauciant.

Tertium periculum, cui expoſiti ſunt pijs, ſunt occultæ iſtæ inſidiæ, technæ, conſilia, [illegible], coniurationes & confœderationes aduerſariorum, quibus conantur doctrinam Euangelij delere, & profeſſores pios è medio tollere. Hoc malum Propheta appellat, Peſtem uagantem in tenebris, Quibus uerbis Propheta ſignificare uoluit Aduerſariorum calliditatem & artificium in ſtruendis inſidiis & cogitationibus technis, quas in opprimenda Eccleſia Chriſti tentant.

Quartum periculum eſt morbus in meridie inſtans, id eſt, Manifeſtæ perſecutiones, & graſſationes hoſtium Euangelij. Hæc pericula pijs à Diabolo ſtruuntur, Sed addit Spiritus ſanctus conſolationem, Quod Deus contra hæc omnia illos protecturus & ſeruaturus ſit.

Etiamſi mille cadant à latere tuo, & decem millia à dextra tua; non tamen te attinget.

Q. D. Etiamſi multa hominum millia, alios fame, alios peſte, alios alia calamitate & ſpirituali & corporali uideas interire Tamen certo ſtatuere debes te protectione altiſsimi ſaluum & incolumem euaſurum eſſe.

Sed dicat aliquis, Quid igitur uidemus permultos pios fame, peſte, bello, & ſimilibus calamitatibus extingui.

Reſpondeo, Cauſa eſt iſta, quod aut non ſatis *firmi in fide fuerint, uidelicet, Quod urgentibus calamitatibus fidem, cum inuocatione abiecerint, aut quod certo conſilio & bona uoluntate Dei ex hac lachrymarum ualle eripiantur, ut qui iam curſum uocationis ſuæ perfecerint.*

Nam promißio Dei firma & irreuocabilis eſt, etiamſi ex infinito hominum numero uix unus reperiatur, qui promißionem Dei firma fide apprehendat, Quare etiamſi omnes homines interire uideas amiſſo & neglecto uerbo Dei. Tu tamen magno et forti ſis animo, ac ſcias te non periturum eſſe, dum uerbo Dei nitaris, & forte in fide ſteteris, magiſq; promißionem Dei, quam exempla eorum qui perierunt, conſiderare.

Alia ſolutio.

Duplex eſt protectio Dei, Altera ſpiritualis, Altera corporalis. Spiritualis eſt cum Deus defendit & protegit nos, ne in peccatum, & mortem æternam ruamus, neq; tentationib. diaboli ſuccumbamus, aut terroribus mortis extinguamur. Hæc protectio Dei ſolis pijs promittitur & contingit, De hac potißimum propheta hic concionatur. Altera eſt corporalis, quando Deus à peſte, fame, bello & ſimilibus corporalibus periculis nos defendit. Hanc protectionem Dei, pij cum impijs habent communem, nec ſemper pijs contingit, idq; certo conſilio Dei &c.

ALIA.

Quod Deus interdum pios ſinit fame, bello, peſte, & id genus calamitatibus interire, hoc facit in ſalutem ipſorum, ut ad pacem & quietem ſuam perducantur, Eſa. 56. Quominus horrendarum blaſphemiarum & triſtiſsimarum calamitatum ſint ſpectatores. Deinde hoc fit in terrorium impiorum, ut ſciant, ſe, niſi reſipuerint, funditus interituros eſſe, Si enim Deus dilectis ſuis filijs peccantibus non parcit, quanto minus parcet impijs? Iuxta illud 1. Pet. 4. Iudicium à domo Domini &c. Hier. 25. Ecce in domo in qua inuocatum eſt nomen meum affligere incipio, & uos quaſi immunes eritis? non eritis immunes.

Imo oculis tuis conſiderabis. & quemadmodum retribuatur impijs uidebis.

In priore membro huius uerſiculi Propheta docet, tantum abeſſe ut piorum mentes mole calamitatum & periculorum, quo impij exanimari ſolent, frangantur, ut etiam ex illis uoluptatem percipiant, non quidem carne, ſed Spiritu. Videmus enim quam formident ac trepident impij in ſummis periculis, quando omnia humana eos deficiant auxilia & ſolatia. E contra uero pios etiam media in morte magno & forti eſſe animo, ut apparet in exemplis Martyrum, qui uarijs tormentis excarnificati, Tyrannis etiam inſultarint, Vt de S. Laurentio ſcriptum legimus &c. In cuius con-

ſpectum

[illegible] cum Decius Tyrannus uaria tormentorum genera proferri iuſsiſſet. Has, inquit ille, epulas ſemper exoptaui. Sed hic addenda eſt correctio pios non ſine acerrima lucta hanc fortitudinem comparare ac retinere.

Eſt igitur ſententia iſtorum uerborum, Imo oculis tuis conſiderabis, Q. D. Omnes iſtæ calamitates, bellum, peſtis, fames &c. quarum commemoratione impij tantum non examinantur, non modo te non terrebunt, ſed exhilarabunt, quia cauſam cur Deus has plagas immittit, recte intelligis & conſideras, uidelicet, ut pios paterna caſtigatione emendet & in uitam reuocet, quia calamitates ſunt exercitia fidei & inuocationis. Die Rutten macht fromme kinder. Vexatio dat intellectum Eſai. 28. Denn allein die ſtraffe leret auffs wort mercken. Deinde ut impios ad pœnitentiam uocet & inſenſatos peccatores perdat, Das er ſie entweder bekere oder jn wehre. Hanc cauſam mundus uidere & intelligere non poteſt.

Alterum membrum eſt. Et retributionem peccatorum uidebis, hoc eſt uidebis quam horribiliter Deus puniet impios, qui uerbum ſuum neglexerunt, contempſerunt & perſecuti ſunt, & in omni flagitiorum genere uitam peregerunt. Quod Deus multo grauius puniet eos, quam putaras. Hæc iam exemplis ſunt declaranda, Vt exemplo populi Iſrael, qui conſpexit Pharaonem cum toto ſuo exercitum in rubro mari perire. Item exemplo Loth, qui

conſla-

Quod Deus interdum pios ſinit fame,bello,pe
ſte,& id genus calamitatibus interire,hoc facit i
ſalutem ipſorum , ut ad pacem & quietem ſu
perducantur , Eſa. 56. Quo minus horrendaru
blaſphemiarum & triſtiſſimarum calamitatu
ſint ſpectatores. Deinde hoc fit in terrorem impi
rum,ut ſciant,ſe,niſi reſipuerint,funditus interit
ros eſſe,Si enim Deus dilectis ſuis filijs peccantib
non parcit , quanto minus parcet impijs ? Iuxt
illud 1. Pet.4. Iudicium à domo Domini &c. Hi
25. Ecce in domo in qua inuocatum eſt nomen m
um affligere incipio,& uos quaſi immunes eritis
non eritis immunes.

Imo oculis tuis conſiderabis. & quemadmodum retribuatur impijs uidebis.

In priore membro huius uerſiculi Prop het
docet , tantum abeſſe ut piorum mentes m
calamitatum & periculorum,quo impij exanima
ri ſolent,frangantur,ut etiam ex illis uoluptate
percipiant,non quidem carne,ſed Spiritu. Vid
mus enim quam formident ac trepident impij i
ſummis periculis,quando omnia humana eos de
ciant auxilia & ſolatia. Econtra uero pios eti
media in morte magno & forti eſſe animo , ut a
paret in exemplis Martyrum,qui uarijs torment
excarnificati, Tyrannis etiam inſultarunt , Vi
S. Laurentio ſcriptum legimus &c. In cuius co

ſpectu

[illegible] cum Decius Tyrannus uaria tormentorum genera proferri iuſsiſſet. Has, inquit ille, epulas ſemper exoptaui. Sed hic addenda eſt correctio pios non ſine acerrima lucta hanc fortitudinem comparare ac retinere.

Eſt igitur ſententia iſtorum uerborum, Imo oculis tuis conſiderabis, Q. D. Omnes iſtæ calamitates, bellum, peſtis, fames &c. quarum commemoratione impij tantum non examinantur, non modo te non terrebunt, ſed exhilarabunt, quia cauſam cur Deus has plagas immittit, recte intelligis & conſideras, uidelicet, ut pios paterna caſtigatione emendet & in uitam reuocet, quia calamitates ſunt exercitia fidei & inuocationis. Die Rutten machet fromme kinder. Vexatio dat intellectum Eſai. 28. Deñ allein die ſtraffe leret auffs wort mercken. Deinde ut impios ad pœnitentiam uocet & inſenſatos peccatores perdat, Das er ſie entweder bekere oder jn wehre. Hanc cauſam mundus uidere & intelligere non poteſt.

Alterum membrum eſt. Et retributionem peccatorum uidebis, hoc eſt uidebis quam horribiliter Deus puniet impios, qui uerbum ſuum neglexerunt, contempſerunt & perſecuti ſunt, & in omni flagitiorum genere uitam peregerunt. Quod Deus multo grauius puniet eos. quam putaras. Hæc iam exemplis ſunt declaranda, Vt exemplo populi Iſraeli qui conſpexit Pharaonem cum toto ſuo exercitu in rubro mari perire. Item exemplo Loth, qui conſlaconflagrationem Sodomorum & Gomorreorum conſpexit. Nametſi aliquandiu florentißimi fuerant, & ipſum Loth ſanctißimum uirum una cum contionibus ſuis ludibrio habuerant: Tamen ad extremum ipſo Loth inſpectante perierunt, atq; Dominus patienciam ſanctißimi uiri duplici beneficio compenſauit. Primum, quod in illa conflagratione Sodomæ & Gomorræ illum ſeruauit. Deinde quod Dominus ipſum fecit ſpectatorem perditionis inimicorum ſuorum, iuxta illud Pſalmi. Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextera tua. Te autem non attinget, Imo oculis tuis conſiderabis &c. Item exemplo Dauidis, qui & ipſe inimicorum ſuorum conſpexit interitum. Er hat auch beiden Segen von Gott ererbet etc.

Item exemplo Eliæ, qui non prius in cœlum uiuus translatus eſt, quam omnes Prophetas Balaam è medio ſublatos uidiſſet.

Item exemplo Ioannis Euangeliſtæ, quo uiuente adhuc & ſuperſtite decem imperatores Romani, qui ferè omnes acerrimi erant hoſtes & perſecutores Eccleſiæ Chriſti, extincti ſunt.

Item exemplo Alexandri Epiſcopi Conſtantinopolitani, qui Arrium acerrimum ſuum aduerſarium, grauißimas blaſphemiæ pœnas dare uidit.

Item, Exemplo Agnetis, quod admodum illuſtre eſt. Etenim Symphronij filium, qui ſibi pudicitieum conabatur eripere, ab angelo ſuo uidit ita percußit, ut ſubito expiraret &c.

Quoniam Dominus eſt fiducia tua, altiſſimus eſt refugium tuum.

Subijcit cauſam cur pius inter tanta pericula, in quibus tot hominum millia pereunt, diuinitus tegatur & ſeruetur: Nimirum quod ipſe Deo confidit & inuocat Deum. Vt autem hic locus recte intelligatur, diſcernenda eſt uera fiducia in Deum ab iniuſta confidentia.

Nolo nimis ſubtiliter diſtingui fiduciam à refugio. Fiducia eſt aſſentiri promißioni gratiæ, Refugium uero eſt cum in fide auxilium à Deo petimus, Cum in periculis ad Deum confugimus, Qui igitur confidunt Deo, & confugiunt ad Deum, hi confiſi ac freti promißione diuina ardenter inuocant Deum, eumq; promißionis ſuæ admonent, Sie halten Gott ſein wort für/ Hoc uerbum tam altè animis infigunt, ut nihil præter uerbum audire, ſcire, aut uidere uelint, remouentes omnia ex animo, quæ in oculos & ſenſus incurrunt, & rationem mouent. Denique ex ſolo uerbo de Deo & uoluntate eius iudicant, extra uerbum nihil cum Deo agunt aut tentant. Duæ autem notæ ſunt fiduciæ in Deum, Humilitas & oratio.

Iniuſta confidentia eſt cum quis ſine uerbo Dei,

& extra ſine contra uerbum Dei cum Deo
aut aliquid negotij ſeu operis ſuſcipit & tent
Porro iniuſtæ confidentiæ duæ notæ ſunt ſuperb
& ſecuritas.

Ad eiuſmodi iniuſtam confidentiam Diab
ſollicitabat Chriſtum cum iubebatut ſe de pin
lis templi deijceret. Eiuſmodi confidentia erat
Achab cũ ſine mandato dei bellũ contra Syrios
cipiebat. 3. Reg. Vltima. Talis confidentia illo
Exorciſtarum qui in nomine Chriſti uolebant e
re dæmonia, ſed fruſtra, quia ſine mandato Dei
tentabant, Actor. 19. Talis confidentia erat il
Anabaptiſtæ, qui tentabat ſuper aquas inceder

Hactenus igitur docuit Propheta, quibus a
atq; præſidijs pius contra omnia pericula &
ta tela Diaboli tutus ſit, uidelicet, uerbo Dei, f
cia in Deum, & oratione &c. Hæc enim ſunt a
Chriſtiani militis, Ad Epheſ. 6. Nunc de quar
præſidiorum genere, uidelicet, de cuſtodia Ang
lorum concionabitur, Quod Deus angelos ſuos
attribuit, qui eos cuſtodiant &c.

Non eueniet tibi quicquam mali & plaga non appropinquabit tabernaculo tuo.

Q. d. Quantumuis graſſentur peſtis, fam
bellum & ſimiles calamitates, tamen te non attin
gent. Imo etiamſi fractus illabatur orbis, tu tam
cum tua familia ſeruaberis diuinitus, Vt Noë,

[illegible], nec prius Diabolus te occidet, quam curſum uocationis tuæ conſumaueris, Donec [illegible] te ſeruire & prodeſſe uoluerit Eccleſiæ & reipublicæ mirabiliter te ſeruabit. Vt in exemplo Apoſtoli Pauli, & in ſimilibus conſpicitur.

Magna conſolatio eſt in hoc uerſiculo. Quia docet pium cum tota ſua familia in periculis à Deo tegi & ſeruari. Quemadmodum enim Deus propter paucos quoſdam impios totam ciuitatem aut regionem nonnunquam ſubuertit, ut teſtantur multa dicta & exempla ſcripturæ. Vt illud de excidio tribus Beniamin, Iud. 20. Ita econtra propter unum aliquem pium multos homines, imo totam regionem nonnunquam ſeruat, ut oſtendit exemplum Ioſeph, propter quem Dominus toti Ægypto tempore famis benedicebat, Gene. 41.

Quoniam angelis ſuis mandauit de te,
ut cuſtodiant te in omnibus uijs tuis.

Plenus conſolationis dulciſſimæ eſt hic locus, Quia docet angelos nobis à Deo attributos eſſe cuſtodes & Miniſtros, qui multo maiore cura, diligentia, aſſiduitate, uigilantia & prudentia nobis ſeruiant, & operam dent, quam uel maximè ſollicita mater curat & fouet gremio filium uteri ſui.

Emphaſis autem eſt in hac particula, IN VIIS TVIS. Vt intelligamus angelos Domini illis tantum adeſſe cuſtodes & miniſtros qui in uijs ſuis ambulant, hoc eſt, qui uocationi ſuæ inſeruiunt cum Doctor Eccleſiæ pie ac fideliter docet, ſtatuat angelos ſibi adeſſe non modo gratula & ſpectatores ſui operis, Verumetiam ut mi ſtros & cuſtodes, qui furorem & conatus Diab molientis ſibi exitium prohibent & frangunt. Ei us rei illuſtre exemplum legimus 4. Reg. 6. cum Rex Syriæ miſiſſet exercitum qui obſid ciuitatem Dothaim, in qua habitabat Heliſeu ibi opprimeretur & caperetur, cuſtodia Angelo rum non modo ſaluus ipſe euaſit, Sed etiam mi lites qui ad eum comprehendendum uenerant, de duxit Samariam, eoſq; in manus regis Iſrael tradi dit.

Huc pertinet illud Athanaſij, ad quem compre hendendum cum Iulianus Imperator miſiſſet licto res, beneficio Dei, & cuſtodia Angelorum fieba ne lictores Athanaſium agnoſcerent, cum ta men illis ueniſſet obuiam Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ li 10. cap. 34.

Ad eundem modum & diuus Auguſtinus dici tur cuſtodia Angelorum euaſiſſe incolumis, cum Donatiſtæ ſtruxiſſent inſidias. Si enim ire perre iſſet quò decreuerat, incidiſſet in hoſtium man Illum haud dubiè amici illi, qui ſibi ueniebant ob uiam, fuerunt angeli, in ſpecie hominum, aut cert ab Angelis admoniti & excitati ut Auguſtino oc currerent &c.

Plenæ ſunt hiſtoriæ eiuſmodi exemplorum, qu

ſignifi

[illegible] Doctores Eccleſiarum in ſummis periculis [illegible] beneficio Dei, & cuſtodia Angelorum [illegible] curriculo uocationis, protegi & ſeruari.

[illegible] politica & Oeconomica exempla ſunt innumerabilia, Quæ oſtendunt illos qui uocationis ſuæ officia diligenter & ſtudioſe fecerunt, cuſtodia angelorum ſeruatos fuiſſe in multis periculis atq; ærumnis.

In manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.

Q. D. Quocunq; locorum uerſaberis, Angeli tibi aderunt comites, Miniſtri & cuſtodes, ut ne minimum quidem malum tibi accidat, niſi Dominus uoluerit. Non ſimpliciter dicit, Angeli cuſtodient te, ſed ἐμφατικωτέροις uerbis utitur. In manibus portabunt te. *Vt oſtendat magnitudinem amoris & curæ diuinæ erga pios, & diſcamus nullam matrem tanta φιλοστοργίᾳ ſobolem ſuam complecti, quanta Deus timentes eum complectitur.*

[illegible] hic dicat aliquis. Qui fit igitur, quod Diabolus ita nonnunquam graſſetur ac ſæuiat in pios, ut [illegible] crus, illi brachium frangat, Alium morbo [illegible] lethali, alium alio malo afficiat? Reſponſio: [illegible] præcipuæ ſunt cauſæ, cur Deus ita pios à [illegible] affligi καὶ καταδυναστεύεσθαι ſinat. Primum [illegible] malis pios langueſcentes ſeu ſtertentes in [illegible] fide & inuocatione exuſcitet.

[illegible] ut impios his exemplis piorum terreat,

ut conſpectu earum calamitatum, quibus pios exca ratos uident, inuitentur ad pœnitentiam, & cogi tent ſibi longe atrociores pœnas, niſi reſipuerint, paratas eſſe à Domino, iuxta illud 1. Pet. 4. Iudici um à domo Dei, Item Hierem. 25. Ecce in domo, in qua inuocatum eſt nomen meum, affligere inci pio, & uos quaſi innocentes & immunes eritis non eritis immunes.

Hinc facilis reſponſio eſt ad illam quæſtionem, Quid ſentiendum ſit de his qui ſubitanea morte, aut alioqui horrendo mortis genere pereunt, uide licet, quod Deus ideo interdum ſinat aliquem pium ſubitanea morte extingui, quo minus cogatur Dia bolum de peccato & ira Dei diſputantem audire, & terrores mortis experiri. Quare magni benefi cij loco ducendum eſt, quod Deus nonnunq̃ quoſ dam pios repentina morte ex hac calamitoſa uita eripit, ne, ſi longinquo mortis genere conflictaren tur, durius ac diutius affligerentur à Diabolo. Ad hunc modum Deus ex hac uita euocauit Ioannem Euangeliſtam, quem ſcribunt in ſuo ſepulchro mor tuum repertum fuiſſe.

Quid multa? Sancti ſemper omnibus diebus, horis & momentis ad mortem parati ſunt & pro bè muniti uerbo Dei contra Diabolum, qui nun cos incautos, imparatos & imprudentes poteſt opprimere atq; occidere. Quia ſcriptum eſt Pſal. XII. Iuſtus ab auditione mala non timebit. Para tum eſt cor eius ſperare in Domino, confirmatum eſt cor eius, non commouebitur.

Sed dicat aliquis, Cur igitur orat Eccleſia ut Dominus pios à ſubitanea morte uelit protegere. Reſponſio: Eccleſia pro his orat, qui uerbo Dei nondum ſatis eruditi & confirmati ſunt. Item, pro his qui nondum ſatis egerunt pœnitentiam, Talium enim mors ſubitanea periculoſa eſt. Quare Eccleſia non propriè hic orat pro illis qui uerbo Dei probè inſtructi & muniti, & multis ac uarijs tentationibus & afflictionibus exercitati & probati ſunt. Hi enim præclare ſecum agi putant, ſi Deus ſubitaneo mortis genere eos ex hac militia euocaret. Etenim cor eorum ſemper uerbo Dei, fide & inuocatione eſt confirmatum & paratum ſiue uigilent, ſiue dormiant &c.

Super leonem & aſpidem ambulabis & conculcabis catulum leonis & draconem.

Eſt ſententia, Si quis poſtulante id uocatione cogatur extrema ſubire pericula, is habet hanc promiſsionem, quod etiam inter immaniſsimas beſtias tutus erit, deus enim tam placidas illas reddet, quam ſunt ouiculæ, Vt oſtendit exemplum Danielis, qui in lacum leonum coniectus, manſit incolumis. Huc pertinent exempla Martyrum, qui obiecti Leonibus ac ſæuiſsimis beſtijs, non modo ab his non ſunt lacerati, ſed etiam uelut cuſtodibus illis uſi fuerunt. Vt Euphemia, quæ cum obiecta Leoni irritato fuiſſet, manſit illæſa. Nam Leo placidus ad eam acceſsit,

accesſit, cauda blandiens, & lingua manus Euph
miæ demulcens, Eoq; miraculo multi ex specta
ribus ad fidem Chriſtianam conuerſi ſunt.

Maxime uero Propheta ad ſuum ipſius exe
plum uidetur reſpicere: Nam & ipſe leonem
urſum necauit, cum oues paſceret 1. Reg 17.

Quod autem multi Martyres à Leonibus c
niſsimis beluis lacerati ſunt, Hoc eò factum q
miracula illa, ſi crebro fierent, uileſcerent & co
temnerentur.

Quoniam deſiderat me, liberabo eum,
cognouit nomen meum, Ideo protegam
eum.

Eſt ἐπιστροφὴ ad pium confidentem & ſpera
tem in Deum.

Singularem quandam Emphaſin uocabuli, De
ſiderare, apud Ebræos eſſe dicunt, & ſignifica
re propriè immenſum quoddam cordis deſiderium.
Ein hertzlich ſehnen vnd verlangen. Quod
eſſe uidemus in infantibus lactentibus, qui cu
pauliſper lacte materno caruerint, conſpecta m
tre ploratu, & mira cupiditate amplexum &
ubera eius appetunt, nec plorandi finem fa
ciunt, donec in gremium matris recepti fu
rint.

Hæc eſt uera & dulcis pictura pij laborantis &
luctantis cum pauoribus internis & doloribus, cu
enim ſentit DEVM ſeſe abſcondiſſe, & pau
lu

[illegible] vehementer angitur animus, & altiſſimis [illegible] acuatis. Dei præſentiam & conſolationem expetit, nec precandi, gemendi & ſuſpirandi finem facit, donec ex portis mortis ereptus fuerit. Et ſtatim, ubi in gremium Dei collectus, hoc eſt uerbo Dei recreatus fuerit, tranquillo eſſe animo incipit.

Eſt & Emphaſis in hac particula, Cognouit nomen meum. Nam Deum cognoſcere aliud nihil eſt, quam ſcire, quod Deus propter Chriſtum ſit nobis propitius, fauens, quod peccata nobis remittat, quod nos exaudiat in omnibus periculis, nos iuuet ac eripiat.

Vtitur autem hic Propheta ualde Emphatico uerbo, cum ait, Protegam eum. Significat enim lapſum ſeu proſtratum erigere, eleuare, ſuſtentare, Sumpta ſcilicet, Metaphora à luctatoribus.

Clamauit ad me, & ego exaudiam eum &c.

Videtur Spiritus ſanctus hic loqui de illo intimo & interno cordis gemitu ac ſuſpirio piorum, quo ſeſe in extremis tentationibus & doloribus ſuſtentant, auxilium & liberationem à Deo petentes. Hic eſt ille gemitus inenarrabilis, Rom. 8. & clamor [illegible] 4. Qui replet cœlum & terram & perrumpit nubes, Deumq; excitat & commouet, ut maturet liberationem & opem ferat oppreſſis, & [illegible].

Nam in ſummis illis angoribus animi atq; ten-

tationibus pij non poſſunt conceptis verbis
ſed tantum nutu ac precatu dicunt, imo vix biſy
infirmum gemitulum imo de pectore ducere q
unt, Vt in exemplo Moiſi Exod. 14. conſpi
&c. Nam illa στενοχωρία precludit nobis
ſimul & ſpiritum, Sicut teſtatur Pſal. 77. T
tus ſum, ut non poſſum loqui. Ideo Deus pro
Eſaie 77. cap. ſe talibus facturum eſſe ſtatu
loqui & animum poßint recipere.

Hæc diligenter inculcanda ſunt afflictis & te
tatis, qui conqueruntur ſe in ſummis illis terr
bus & στενοχωρίαις non poſſe orare, ſed ne biſy
quidem.

Poterit & idem vocabulum CLAMARE
aſſidua invocatione accipi, cum urgente ac
ſe tentationum ſeu ærumnarum mole & pr
gemitus ingeminare ſolemus. Sicut fecit muli
nanea, Mat. 15. & Regulus ille Iohan. 4. Nam
improbis precibus Deus valde delectatur, ut te
tur Chriſtus Lucæ 18. Parabola de iniquo iudice
vidua.

Sed hic quæritur. Vtrum peccatum ſit
aliquam imaginem aut ſtatuam piam, id eſt,
hiſtoriam quandam ſacram proponit, cum D
invocamus. Reſponſio: Si quis ita intuetur
quam piam imaginem, ut ea mentem ad invoca
nem accendat, recte ac pie facit.

Sed quia hoc loco imaginum mentio facta eſt,
aliquid de his diſſeremus.

Dep

[illegible]plices ſunt imagines. Quædam ſunt idola [illegible] hæ ſunt tollendæ ex Eccleſijs, quia ſunt [illegible] Dæmoniorum. Quædam uero μνημοσι[illegible] [illegible] eſt, ſigna earum rerum, quæ nos de ueris cultibus Dei admonent, & pias cogitationes in nobis [illegible]: Tales imagines non modo non ſunt tollendæ ex Eccleſijs, Verumetiam retinendæ & approbandæ. Non enim ideo factæ & in Eccleſijs collocatæ ſunt, ut ibi adorentur, ſed ut iuuentutis ac imperitorum oculis obuerſentur, ac pias cogitationes in eorum animis excitent. Etenim eiuſmodi imagines idem apud iuuentutem, & imperitiores efficiunt, quod apud peritos & adultos ſolet lectio ac meditatio ſacrarum literarum. Vt præclare dixerit Gregorius, Imagines ſunt idiotarum libri. Loquimur autem diſertè de his imaginibus, quæ ſacras hiſtorias ueteris & noui Teſtamenti, aut alioqui pias hiſtorias Martyrum adumbrant &c.

Quid enim imagines aliud ſunt quam mutæ narrationes uel contiones? Et quemadmodum doctori Eccleſiaſtico licet ſacram ſcripturam ſimilitudinibus declarare. Ita & imaginibus atq; picturis idem facere licebit. Magna enim imbecillitas [illegible] in tenera ætate, atq; imperita multitudine.

Quod ſi Pſalmis, Hymnis & ſimilibus cantilenis [illegible]libus animi ad pias meditationes excitandi ſunt, Quidam etiam idem imaginibus pijs ac

picturis fieri liceat? Quid quod ne ſummum
dem cultum Dei ſine imaginibus præſtare po
Quis enim conſiderans natiuitatem Chriſti,
animo concipit imaginem quandam pueri ia
& uagientis in cunis, & lactentis ubera
&c. Sic paßionem Chriſti meditanti, imago
ſti pendentis in cruce exiſtit in animo, etiamſi
id agat ut eiuſmodi imaginem animo con
at. Sic porro inuocans ego Deum eiuſmodi i
ginem animo pingo, quomodo Chriſtus ſede
Dexteram Dei patris interpellans pro nobis,
cæteris. Quid enim cogitationes noſtræ aliud
quam imagines earum rerum, quas uel audimus,
uel legimus?

Recte igitur ac piè faciunt qui ſacras hiſtori
pingi, eaſq; iuuentuti, ac imperitiorib. proponi
rant, Vt ipſis ſint uelut μνημόσυνα eorum quæ
ſacris contionibus didicerunt. Sicut præclare
Doctor Lutherus ſe ex animo optare, ut aliquis
mnes hiſtorias ueteris & noui Teſtamenti in libel
lo quodam pingi curaret, ut eſſet quaſi libellus
otarum, & addit: uerbum Dei non modo contion
do, ſed etiam pſallendo, canendo, pingendo &c. h
minum animis inculcari debet.

Sed iam etiam dictis ſcripturæ probabimus,
quod Chriſtianis liceat pias habere imagines
picturas. Sic enim inquit Euangeliſta Marcus Chri
ſtum per ſimilitudines docuiſſe populum, qui
per ſimilitudines idem & imagines approbat.

Quis

[illegible] oſtendimus imagines à ſimilitudinibus [illegible] &c. Ex quo ſequitur imagines non ſolum in Aedibus, ſed etiam in templis ponendas eſſe, [illegible]tis & imperitorum gratia. Vt ſcilicet ipſi pias imagines intuentes ſacrarum hiſtoriarum recordentur, eáſq; inculcent animo, quia, iuxta prouerbium, obiecta mouent ſenſus &c.

Ioſue 22. ſcriptum eſt filios Ruben, Gad, Manaſſe, ingens altare extruxiſſe, ut eſſet teſtimonium aut ſignum inter ipſos & populum Iſrael, quod ſi Iudæis licuit altaria & lapides inſignes extruere, ut his ueluti teſtimonijs & ſignis uterentur, cum tamen illis grauißime à Deo præceptum erat, ne quod altare extruerent, aut ſculptile ſibi facerent. Quanto magis nobis Chriſtianis licebit imaginibus pijs uti quæ nobis ſacrarum hiſtoriarum memoriam renouent?

Verum contra has rationes, quas hic collegimus, aliquis fortaſſe ſic argumentetur.

Quicquid pugnat cum uerbo Dei, non eſt ferendum in Eccleſia.

Imagines pugnant cum uerbo Dei.

Ergo. Non ſunt ferendæ in Eccleſia.

Minor probatur dicto illo Exod. 20. Leuit. 26 Deutero. 5. Non facies tibi ſculptile, nec imaginem ullam eorum quæ in cœlo deſuper, & quæ in terra deorſum &c. Hic Deus claro expreßis uerbis prohibet omnem imaginem.

RESPONDEO.

Ad hanc obiectionem dupliciter re
poteſt. Primum ſic. Quod hoc mandatum de
ginibus ad legem ceremonialem pertineat, C
autem hanc legem ſimul cum iudiciali in
ſtamento abrogatum eſſe, minimeq; ad Chriſ
pertinere.

Deinde hæc obiectio ita dilui poteſt,
Quod lex Moſaica diſerte loquatur de his
bus, quæ adorantur, hic tantum imagin
bet. Sic enim ſcriptum eſt, Leuit. 26. non
uobis ſculptile &c. nec lapidem inſignem,
retis eum. Hic locus clare teſtatur Deum
iſſe Iudæis tantum illas imagines, quæ ado

ALIVD.

Hezechias Rex Iuda laudatur quod
rit ſerpentem æneum, eo quod populus eum
rat adorare. Recte igitur faciunt hi qui ill
emplum imitantur & ex Eccleſijs tollant i
gines, quibus imperitum uulgus, aut papiſtæ
rem exhibent. Quod ſi æneum ſerpentem,
dato Dei factus erat, tollere & confringere
multo magis licebit imagines noſtras ex E
tollere.

Reſponſio: Diſtinguendum inter imag
Sunt enim quædam imagines: ut ſupra dict
idololatricæ ſeu idola, ad quas alligatur De
tia & uota fieri ſolent. Quales ſub pap
runt illæ in Grymmenthal, [illegible] etc. T
abrogandæ & tollendæ de Eccleſijs; Qui

[illegible] domicilia dæmoniorum, Quedam imagines [illegible] id eſt, memoriales, Atq; hæ ſ[illegible] ac retinendæ in Eccleſijs.

ALIVD.

Omnia que florente regno pontificio fuerunt impio abuſui ſubiecta, ex Eccleſijs tollenda ſunt. Imagines ſub papatu fuerunt impio abuſui ſubiectæ, Ergo: imagines de Eccleſijs tollendæ ſunt.

Reſponſio: Iterum diſtinguendum eſt inter res ipſas & abuſum, ceremoniæ, imagines &c. quæ ſacras hiſtorias declarant, illuſtrant & proponunt per ſe ſunt res bonæ, perinde ut cætera dona Dei, non igitur tollendæ ſunt de Eccleſijs, niſi ex his idola facta fuerint. Quid multa? Abuſus non tollit ſubſtantiam. Dent igitur operam concionatores ut mentes hominum uerbo Dei probe erudiant, poſtea in Eccleſijs ſalua erunt omnia. Sed redeo ad Pſalmum.

Obſeruanda autem ſunt pondera uerborum, Inuocat me, et ego exaudiam eum. Hic audimus quod ſit præſentißimum remedium contra ſpiritum triſtitiæ, quo uexari ſolent pij, cum premuntur afflictionibus, uidelicet, ut illico ad Deum confugiamus, eumq; inuocemus, omneſq; angores noſtros ei ut patri clementißimo aperiamus. Sicut ſcriptura paßim præcipit, ut Pſalm. 143. Effundo orationem meam in conſpectu eius, & oſtendo ei tribulationem meam. Item Pſal: 141. Dirigatur oratio mea ſicut incenſum, in conſpectu tuo &c.

Hæ ſententiæ clare teſtantur precatio gemitum cordis acceptiſsima Deo eſſe ſacrifi Deum ipſum hoc à nobis flagitare, ut omnia, nos angunt & excruciant, in ſinum eius, ut d effundamus, neq; nos ipſi angoribus noſtris c mus: Sed ut agnoſcamus ac fateamur cor noſtram imbecillitatem quod ne minimam qu tentationem & afflictionem ſine auxilio ſuo ſu nere, ac uincere poſsimus.

Quod ſi eiuſmodi cogitatio tibi obſtreperit, non eſſe tam dignum, nec ſanctum quam fuit pheta Dauid. Scias hanc cogitationem non à De ſed à Diabolo immiſſam eſſe, & ſic tentatori ſpondeas. Etiamſi non tam dignus, aut ſanctus ſum, quam fuerit Dauid, tamen hoc ſcio, me eiuſd Dei, cuius erat Dauid, eſſe creaturam, ac Deum p rinde mihi ac Dauidi præcepiſſe, ut eum inuoc

Cum ipſo ſum in tribulatione.

Continet hic uerſiculus inſignem & doctri & conſolationem. Nam primum docet pios pe de ac impios in periculum & neceſsitatem inc re, imo longe aſperioribus ærumnis conflicta cæteros mortales, idq; certo conſilio Dei, Sicut ſu pra oſtenſum eſt.

Deinde docet Deum pijs adeſſe in omnibus pe riculis & afflictionibus. Nec uero exiſtimemus um adeſſe, ut ociosum ſpectatorem, ſed ut σ θοῦντα καὶ παρακαλοῦντα θεὸν. Nulla igitur

lamit

[illegible] aut neceſſitas pijs poteſt accidere tam magna,atrox,& diuturna, quæ illis non facilis, [illegible]bilis,breuis,imo ſuauis fiat,eo quod Deus il[illegible] protector,conſolator & opitulator &c. [illegible] ſünde/tod/Helle/ Teuffel etc. So [illegible] doch den Chriſten nicht ſchaden/ Vbicunq; enim eſt Deus, ibidem eſt & uita & ſalus, Hanc conſolationem impij in ſuis periculis & calamitatibus non poſſunt concipere, quod ſcilicet, Deus illis adſit, Itaq; in deſperationem ſimul & odium Dei frementes ruunt,cumq; humanis præſidijs ſeſe ſpoliatos eſſe uident, cupiunt crudelem quoquo modo abrumpere lucem. Sicut apparet in exemplo Saulis & ſimilium &c. Huc pertinet exemplum illius Cardinalis in Anglia, qui in carcere ueneno ſibi ipſe uitam eripuit. Ita uidemus impios modis omnibus calamitoſiſsimos eſſe. Primum,ꝙ humanis præſidijs deſtituti,& animi & conſilij inopes in deſperationem ruunt. Deinde,quod arbitrantur Deum ſibi aduerſari & iraſci,neq; hac cogitatione poſſunt liberari.

Econtra uero pij,qui ſub protectione Dei, habitant, & ſub umbra eius commorantur, etiamſi foris affligantur & duriter exercentur: Tamen intus bonam habent conſcientiam, ac certi ſunt Deum illis adeſſe in omni genere afflictionum & periculorum, & tandem tempore oportuno illos [illegible] liberaturum eſſe,ſiue per uitam, ſiue per mortem id fiat,parũ referre putant. Etenim ut Paul:

ait Philip. 1. τὸ ζῆν illis χριστὸς ἐστι, καὶ τὸ ἀ
νεῖν κέρδος. itaq; semper tranquillo & læt
animo etiam in medijs afflictionibus, non modo p
pter spem liberationis, sed etiam propter co
tionem Dei paternam. Hinc illa tollerantia i
flictionibus & gloriatio piorum, cuius menti
facit Paulus Rom. 5. ἀλλὰ καὶ καυχώμε
ταῖς θλίψεσιν εἰδότες ὅτι ἡ θλῖψις ὑπομονὴν
τεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν, ἡ δὲ δοκιμ
πίδα, ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει. Sed hic add
est correctio, pios hanc animi tranquillitatem
posse retinere sine acerrima lucta.

Eripiam eum, & glorificabo eum.

Hæc est uberrima & dulcissima consolatio,
nihil addi posse uidetur. Quid enim mens pia
præterea postulet? cum ipse promittat se non
do pijs affuturum esse consolatorem & opitul
rem, Verumetiam se tandem eos erepturum
ex omnibus malis & glorificaturum. Est au
duplex Liberatio. Alia corporalis siue tempora
Alia spiritualis & æterna. Vtranq; hic Prop
hoc uocabulo ERIPIAM complectitur, quia D
utranq; pijs promisit.

Illud autem sciendum est, quod Deus non o
pios semper corporaliter liberat, idq;, ut s
iam dictum est, certo consilio, & bona uolu
Sicut ostendit Epistola ad Hebræos 11. Spiri
autem liberatio omnibus pijs & promittitur,
contingit.

[illegible] nonnunquam quoſdam pios [illegible] periculis & calamitatibus liberet [illegible] prorogat, hoc eſt, Quod uult eos di[illegible] & prodeſſe Eccleſie aut Reipublice, [illegible] exemplum Ezechie 4. Reg. 20. Exemplum Dauidis, exemplum Pauli Apoſtoli, exemplum D. Doctoris Martini. Hinc illa miracula, cum Deus quempiam quaſi ex [illegible] morte reuocat, in uitam, [illegible] tribuit Eſaie 40. Non enim [illegible] Eccleſie ac Reipublice gratia Deus illum prorogat. Danda igitur nobis opera eſt, quoties Deus ex aliquo morbo aut calamitate nos liberauit, ut poſthac maiore diligentia, fide, cura et [illegible] officia uocatiõis noſtre faciamus, ut nos [illegible] exemplum Ezechie. Item exemplum Dauidis qui ſemper poſt liberationem in ſtudio uocationis ſue fuit ardentior & excitatior.

[illegible] fiunt, dicat aliquis, quod plerique omnes, [illegible] ex magnis periculis & calamitatibus [illegible], aut ex graui quodam morbo recre[illegible] deteriores in poſterum fiunt? Hinc [illegible] natum eſt prouerbium Germanicum, [illegible] uidiſti, poſtquam conualuit, [illegible]? Reſpondeo. Quia non ſunt humiliati [illegible], Sie ſind nicht gebrochen/ cor eorum non eſt contritum, Das hertz iſt noch nicht [illegible] autem duplex humiliatio, ita enim [illegible] loquendum eſt, interna & externa, [illegible] generis calamitates corporales

[illegible] Dei Regni [illegible]

[illegible] & fide poſſidemus. In ſui [illegible]

[illegible] verum ea veræ-

[illegible]

[illegible] TIVS

[illegible]

[illegible] hic Pſalmus dicendus eſt, cum verſa-
[illegible] ſiue ſpiritualibus, ſiue corporali-
[illegible] cuiuſmodi cogitatione ex
[illegible] et [illegible]
[illegible] Quia [illegible]
[illegible] homines [illegible]
[illegible] periculo conflictatos fuiſſe & quanto
[illegible] pectora [illegible], nihil ta-
[illegible] Sed tandem [illegible]
[illegible]
[illegible] quæ igitur ſunt
[illegible] hominis [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] Q. D. Etiamſi omnes homines [illegible]
[illegible] & fra-
[illegible] in [illegible]
[illegible] Sed [illegible] Deo
[illegible] Deum [illegible]
[illegible]
[illegible] Pſalmus ad uſum [illegible] trans-
[illegible]

omnino

[illegible]

l 3 Cum

[illegible] diligentiam [illegible]
[illegible]
[illegible] ſubiecſi [illegible]
[illegible] comple-
legis. Nam eius hic P[illegible]

[illegible] exhibui [illegible] probe de
[illegible] Domini [illegible] etc. Talis
[illegible] tranquill
[illegible] imperturbabile lex
[illegible] vero [illegible]
[illegible] eſſe. [illegible] de impijs [illegible] conci
[illegible] Pſal. 36. [illegible] legis. [illegible]
[illegible] doctrinam & conſolationem
[illegible]
[illegible] afflictionibus [illegible]
[illegible]
[illegible] & intereant
[illegible]
[illegible] & [illegible]
[illegible] regum, oper
[illegible] illud [illegible]
[illegible] ſed vero
[illegible]
[illegible]
[illegible] legis
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] gubernat,

Quod

[illegible] ſentio, timui ne aut Diabolus
aut impij homines ad peccatum me
nem me impellant, aut aliquid in triſtice aſſ
[illegible] pſalm. 26. Dominus illuminatio mea
legat. Nam etſi hic Pſalmus ad multas pre
ac tentationes poßit accommodari. Tamen e
tentationi conuenit, ut oſtendunt hi verſic
mine oſtende mihi viam tuam, & dirige me
ta recta propter inimicos meos. Ne tradas m
luntati inimicorum meorum &c. Q. D.
Domine Deus inimicos meos in me gra
ſus graſſari, ac me impellere quo velint atq
tere. Poſtea ubi lectione iſtius Pſalmi animum
probe accenderis, adiunges precationem D
cam.

Cum eiuſmodi tentatione affligi cœperis, Q
ſi Deus nollet preces tuas exaudire, & quo m
Deum inuocas hoc durius affligeris, Sicut p
Iſrael acciderat in Ægypto, ſumes in manus
12. Vſquequo Domine obliuiſceris me ſinem
Pſalmus egregie docebit te, quomodo tum te
videlicet, ut primum querelas tuas coram De
fundas. Deinde ut eum ipſum Deum, qui mi
queſtus, inuoces, eumq; aſſidue & ardenti
cibus obtundas, imitatus viduam illam Luc. 18
cat & Chriſtum precatur. Ne dominum ſic ut
de auxilio diuino ſpem concipias, ſed etiam
[illegible] conſolationem in medijs precibus gratia
ſentias.

[illegible] tentatio ſecuritatis nos inuaſerit,
[illegible] carnem laſciuire & ferocire aduer-
[illegible] hunc Pſalmum 89. Domine refugium
[illegible] mediteris. Hic Pſalmus docebit
[illegible] calamitatem peccatũ originale con
[illegible] genus humanum. Et quam horribili-
[illegible] peccato, ut hominem nobiliſſi-
[illegible] creaturarum, quem ad imaginem ſu-
[illegible] tot tantiſq; calamitatibus propter
[illegible] onerauerit. Hæc cogitantes neceſſe eſt
[illegible] humiliari coram Deo, ſecuritatem ab
[illegible] horreſcere horrendum illud iudicium &
[illegible] aduerſus peccatum & proximi uitia &
[illegible] conſulere, tegere & diſſimulare. Huc
[illegible] dictum Hiob 14. Homo natus de muliere,
[illegible] tempore, repletur multis miſerijs, qui
[illegible] egreditur & conteritur & fugit uelut
[illegible] nunquam in eodem ſtatu permanet. Fer
[illegible] ſit oportet, quod his dictis non mouea-
[illegible] ſecuritatem deponat, & benignam mentem
[illegible] concipiat. Multas præterea alias pre-
[illegible] cogitationes idem Pſalmus tibi ſup-
[illegible] ubi meditatione iſtius Pſalmi pios
[illegible] in nobis accenſos eſſe ſenſerimus pre-
[illegible] Dominicam addamus.

Quod ſi de penuria & egeſtate tentatio fue-
[illegible] aliquo in periculo quodam uerſeris, Pſal-
[illegible] meditaberis. Hic Pſalmus docebit te, &
[illegible] conſolabitur, uidelicet, Deum non permit-

tere,ut timentes eius fame pereant. Item,
oculos Domini defixos eſſe in eoſdem &c. et
eius patere precibus ipſorum &c. Docebit
Deum tum maxime pijs adeſſe cum maxime ſi
dentur deſeri à Deo. Quinetiam docebit p
affligi & multiplici calamitate premi,ut
cem atq; æternam tandem conſolationem ex
antur &c. Ad hanc meditationem Pſalmi p
tio Dominica debet accedere,ita demum fiet,
quiem animæ tuæ inuenias.

Cum autem eiuſmodi tentatio fuerit,quod
tis quoſdam tibi exitium machinari , aut ali
periculum tibi creare,Pſalmum 56. Miſereri
Deus quoniam conculcauit me homo &c. medit
beris.Dulciſſimus hic Pſalmus eſt,Doctrinæ &
ſolationis pleniſſimus. Nam primum docebit te
la pericula , nec inſidias inimicorum noſtrorum
mendas eſſe illis qui timent Deum & inuocant
Deinde gratiſſimam addit conſolationem, uide
cet,Quod Deus lachrymas piorum in ſaccum ſu
colligit,& greſſus eorum numerit. Qua quidem
conſolatione nihil dulcius,nec gratius afflictæ
ti afferri poteſt.Poſtremo in eodem Pſalmo Prop
ta tedocebit ſuo exemplo præſentiam Dei experi
ri in inuocatione &c.

Hæc de uſu Pſalmorum iam ſatis ſit
admonuiſſe.

PSALMV

PSALMVS XCII.

[illegible]VM eſt confiteri Domino, & pſallere
[illegible]mini tuo altiſſime.

[illegible]nciandum mane miſericordiam tu-
[illegible] ueritatem tuam per noctem.

[illegible]chordo & pſalterio, cum cantico in ci-
[illegible]

[illegible]ficaſti me DOMINE in operibus tu
[illegible] in factis manuum tuarum exultabo.

[illegible] magnifica ſunt opera tua DOMINE:
[illegible] profundę ſunt cogitationes tuæ.

[illegible]piens non cognoſcet, & ſtultus non in
[illegible]get hæc.

[illegible]ruerint impij ſicut gramen, & uerna-
[illegible] omnes qui operantur iniquitatem,
[illegible]ereant in ſeculum ſeculi.

[illegible] altiſſimus in æternum DOMINE.

[illegible]m ecce inimici tui DOMINE, quoniam
[illegible] inimici tui peribunt, & diſpergentur
[illegible] qui operantur iniquitatem.

[illegible]bitur: ſicut unicornis cornu meum,
[illegible]gar oleo recenti.

[illegible]bit, optata oculus meus in inimicis
[illegible] inſurgentibus in me, & de malis quæ
[illegible] audiet auris mea.

[illegible] palma florebit, ſicut cedrus Libani
[illegible]plicabitur.

Plantati in domo DOMINI, in agrijs do
Dei noſtri florebunt.
Adhuc germinabunt in ſenecta, pingues &
rides erunt.
Vt annuncient quoniam rectus DOMIN
petra mea, & non eſt iniquitas in eo

ARGVMENTVM.

HIC Pſalmus mixtus eſt. Verſatur enim [illegible] in [illegible] Quia docet quàm precioſa & ſalutaris res ſit bum Dei, eorumq; fœlicitatem mirifice præd qui verbum Dei ſerio amplectuntur, diligun gnifaciunt & ornant. Tales enim Deum [illegible] care, colere, eiusq; miſericordiam, veritatem de beneficia recte celebrare potuerint. Qu dem celebratione nomen Domini ſanctificat plures ad verum Dei notitiam, inuocationem ducendi inuitantur. Qui etiam tales [illegible] de omnibus negotijs recte iudicare, & ab [illegible] inimicis ſuis inuictos ſe præſtabunt, propter quòd à Diabolo, peccato, morte, inferno opp ne queant, [illegible] quòd [illegible] ti. Item, quòd ipſi perpetuo [illegible], & flori etiam in medio morte & inferno, eo quòd cre tibus in Chriſtum omnia cooperentur in bonū catum ad iuſtitiam, mors ad vitam, denique afflictiones [illegible] illis fient exercitia fidei & cationis. Ideoq; palmæ arbori ſimiles eſſe dicun

hu

[illegible] uerbi Dei Propheta per Antitheſin [illegible], cum ait contemptores uerbi, ubi eorum [illegible] ad ſummum peruenerit, funditus ſubito [illegible]

Bonum eſt confiteri Domino.

Q. D. Hic demum uerus, laudabilis ac precio-[illegible] Dei eſt, Scilicet: Deum eiuſq; cultus ce-[illegible] gratias illi agere. Nam gratiarum a-[illegible] ueros cultus Dei complectitur inuocatio-[illegible] commemorationem beneficiorum Dei, purita-[illegible] trinae, deniq; pia & ſalutaria exempla qui [illegible] ad ueram Dei noticiam, inuocationem [illegible]. Etenim gratiarum actio, primum om-[illegible] cultus, eritq; nouiſsimus. Nam in uita per [illegible] pij in eternum Deum glorificabunt, eiuſq; [illegible] potentiam, ſapientiam, iuſticiam, boni-[illegible] ueritatem prædicabunt. Quoties igitur [illegible] Deum, aut docere in Eſcleſia pij uo-[illegible] gratiarum actione auſpicari debent.

[illegible] his uerbis: Bonum, ſeu præclara res eſt, [illegible] gratias agere: Vult oſtendere Propheta [illegible] hunc glorioſum cultũ Deo præſta-[illegible] modo, qui Deum uerè agnoſcunt, ac [illegible] ſunt, multiſq; & uarijs tentationi-[illegible] exercitati. Nemo enim pro incolumitate & [illegible] ualetudine Deo gratias agere rectè po-[illegible] antea aliquo morbo conflictatus eſt. [illegible] puriore doctrina Euangelij uero ar-dentiq;

dentiq́; peccatore, Deo gratias egit, niſi qui p
pertus eſt, quantum, quamq́; horrendum pr
impia & corrupta doctrina, Eccleſijs [illegible]
tibus attulerit. Item: Nemo pro amplißim
neficio Dei, ſcilicet pro reconciliatione, remiß
peccatorum, donatione ſpiritus ſancti, uero
& ardore cordis Deo gratias aget, niſi pri
horribiles pauores conſcientiæ in certa
ſpiritualibus deguſtarit. Item fieri non poteſ
tanto ſtudio pro miniſterio Euangelico d
reſtituto gratias Deo dicat, atq; ille qui in
priuitate conſcientiarum, florente regno po
uixit, ubi tanta uerè piorum doctorum cru
pia. Et ſic de reliquis beneficijs Dei, tum ſpiri
bus, tum corporalibus. Hi demum uero a
pectore gratias Deo agere ſolent, qui uarijs
ijs & afflictionibus conflictati ſunt, uel qui
runt in ſchola tentationis, hoc eſt, qui &
rum calamitatum & beneficiorum Dei mag
dinem conſiderant. Præclarum huius rei ex
plum de quodam bubulco extat in Hiſtoria
ſiaſtica. Qui cum humi conſpexiſſet ſcorpion
bito exclamare & eiulare cœpit, cumq;
ſcopi. qui tum forte hac iter faciebant,
rogarent, cur ita clamaret & lachrymaretur
ſpondit ſe illius ſcorpionis conſpectu ſuæ erga
ius ingratitudinis fuiſſe commonefactum
nunquam in uita pro beneficio creationis D
ſet gratias. Illud adijciens: Cum enim

[illegible] me, aut hominem, aut tam tetrum
[illegible] uenenatum animal creare, maluit
[illegible] ſua bonitate commotus, me ad ima
[illegible] condere. Hæc iam primum cogitans,
[illegible] execrari meam ingratitudinem ueris lachry-
[illegible] gemitu cordis, & in poſterum promitto me
[illegible] ſtudio & ardore pro omnibus beneficijs
[illegible] eſſe gratias Domino. Hoc tam pio
[illegible] erudito Bubulci reſponſo Epiſcopi obſtupefacti
[illegible] continentes, mirari ſatis hanc hominis in-
[illegible] non poterant.

[illegible] parentum ac preceptorum intereſt li-
[illegible] diſcipulos aſſuefacere, ut ad minimum bis
[illegible] gratias Deo agant, mane & ueſperi, idq; ſum
[illegible] animi ac reuerentia. Itaq; eis cer-
[illegible] quandam formam gratiarum actionis præſcri
[illegible] huiuſmodi ſcilicet.

[illegible] GRATIAS tibi ago omnipotens æterne, iu-
[illegible] Deus, æterne pater Domini noſtri Ieſu
[illegible] omnibus beneficijs tuis, quibus me iam
[illegible] utero matris meæ cumulaſti, uidelicet,
[illegible] me ad imaginem Dei creaſti. Quod filium
[illegible] donaſti, qui me redemit à poteſtate &
[illegible] Diaboli, quod me ſpiritu ſancto tuo do-
[illegible] fide purificat cor meum, quod me in hoc
[illegible] uitæ collocaſti, in quo poßim tibi ſeruire, &
[illegible] DOMINI mei IESV CHRISTI [illegible]
[illegible]
[illegible]

Ab

Ah quàm doleo, [illegible] ipſi ſic cenſeo, qua
ingenti [illegible] tibi Domine Deus gr
re nequeunt. Oro igitur te, ut ſpiritu ſ
mentem meam illumines, & accendas [illegible]
beneficia & dona tua agnoſcam, tuamq;
ſam potentiam, ſapientiam, iuſtitiam, bon
ac miſericordiam ardentiori pectore in pe
celebrem, Per Ieſum Chriſtum filium tuu
ctum Dominum noſtrum, AMEN.

Ad annunciandum mane miſericord
tuam, & ueritatem tuam.

Nunc declarat, quod ſit gratiarum a
quibus in rebus ſita ſit. Nimirum in prædic
celebranda miſericordia Dei ac ueritate. N
omnibus temporibus ac perpetuo laudemus &
rificemus, quod immenſa & gratuita miſeri
nos recipit in gratiam, iuſtificat, ſanctificat,
conſolatur, defendit contra omnes furores
que in omnibus periculis nobis adeſt [illegible]
berator, ſaluator, quod ipſe ſit uerax, fidelis
qui ſeruat promiſſa omnibus qui timent e
ipſum confugiunt.

Hanc precioſam uictimam Sancti ſemper De
ſtant, non modo ſecundis ſed etiam aduerſis
ut teſtatur Pſalmus 34. Benedicam Dominu
ni tempore. Hanc [illegible]
[illegible] et impij Deo præſtare nequeunt.
quod ipſi ſuam tantum ſapientiam, iuſtitiam,

laudibus prædicant, ut conſpi
Luc. 18. Hypocritæ ue-
ſecundis Deum laudant, at in
murmurant, ac fremunt aduerſus De

obſeruanda eſt hoc loco Phraſis ſcri-
tempus liberationis, cum res ſunt ſecun
ac mane, tempus uero afflictionis ue

etiam ad literam, ut uocant, hic uero
accipi, tamen ſiue ad literam, ſiue al-
cipiatur, eodem redibit ſententia. Nam
tempore laudare debemus, tamen
& ueſpertinum tempus cum primis
accommodatum eſt. Nam in ſobrijs
eſt intentio nominis.

chordo pſalterio, cum cantico in

filio Dei in ueteri Teſtamento olim
genere Muſices exercebantur. Pri
Dei admoneretur ſuauiſsimis illis
Deum à nobis hoc poſtulare, ut in ſumma
& uoluptate ei ſeruiamus. Deinde
& diſcentium in Eccleſia iſtis
ut eo alacrius & ardentius
audirent, Deum inuoca-
Cuius rei illuſtre exemplum la-
Heliſeo 3. Regum.

Postremo, ut à [illegible] repelleret
lus. Nam Musica fugat Diabolum, si piè ac
[illegible] utimur.

Quia delectasti me Domine in factu
ra.

Q. D. Mundus totus constituit & g
[illegible] esse bonis corporalibus. Nec q
aliud iactare & praedicare novit, quàm s
[illegible] suam gloriam, sapientiam, opes, dignit
[illegible] potentiss. regum ac principum b
tiam. Qui sit bonis abundans, huic terra q
[illegible] praedicat. Tu autem Domine fecisti
[illegible] vera illa & inaestimabili
[illegible] operis creationis, redemptionis
sanctificationis. Quod me tam mirabiliter i
materno formasti, & ad imaginem tuam c
sti tuam praesentiam [illegible] creaturas,
luceat vera noticia Dei, qua Deum perf
[illegible] quod amisissem [illegible]
[illegible] diaboli me redemisti, non precioso
tio [illegible] sanguine filii tui, quem mihi don
simul cum eo omnia. Item quod spiritu s
me donasti & sanctificasti, & tot tantisq
beneficiis tuis spiritualibus, tum corporalib
[illegible] voluisti me esse, tuae misericordiae.
me [illegible] inde ab utero materno inter tot i
[illegible] diaboli, & tanti [illegible]
& incolumem servasti, quod ex longis &

[illegible] & inimicis me toties mi[illegible] consilio ac uirtute tua eripuiſti [illegible] tui angelorum omnia opera ac [illegible], quibus perpetuo pios ornat & glo[illegible]riet? Hæc, inquam, opera Dei, qui ſa[illegible] diligenter celebrare poterit, is demum [illegible] dici debet, ac ſemper læto ac tranquil[illegible]. Quia certum eſt, quod cœleſtia ac æter[illegible] amittet, etiamſi omnibus corpo[illegible] & commodis ſpoliatus fuerit.

[illegible]tatem, & hæc dona Dei Propheta [illegible] & hoc nomine multo ſe beatiorem [illegible] florentiſſimos reges & ſatrapas. [illegible] ſe habet, quod nulla maior uoluptas [illegible] fingi poteſt, quam illa, quam pij ex [illegible] contemplatione operum Dei perci[illegible] hac uoluptate quid ſuauius aut iucundi[illegible] fingi poteſt, quam adfert cogitatio hiſto[illegible] ubi Deus pater hanc uocem de cœ[illegible] Hic eſt filius meus dilectus, & ſpiritus [illegible] in ſpecie columbæ, inſidentis Chri-

[illegible] magnifica ſunt opera tua Do-

[illegible] eſt. Nam Propheta omnia ope[illegible] tuens, admirabundus in hæc uer[illegible]: Quam magnifica ſunt opera tua

Quamuis autem hæc uerba de opera
creationis, conſeruationis omnium rerum
tionis & ſanctificationis poßint intelligi,
ego de operibus miſericordiæ, potentiæ ac
Dei potißimum accipienda eſſe duco. Hæ
Dei hic ſe dicit Propheta non poſſe ſatis ad
ſuſpicere ac prædicare, imo ne ſatis quidem
gere. Quod ſi ſummi illi & præſtantißimi
tot tantisq; donis Propheticis à Deo orna
non potuerunt hæc magnifica opera Dei
tueri ac intelligere, quanto minus nos,
illis ſumus inferiores, præſtare id poteri
tamen cuilibet noſtrum quomodò pius eſſe
cui gloria Dei chara eſt, pro uiribus cog
ra miſericordiæ, potentiæ, ac ueritatis Dei
telligat, prudenter ac diligenter celebret,

Verum quo facilius ac melius id fiat,
totius uitæ ſuæ curſum iam inde à natiui
conſideret & cogitet, quam uaria & ing
opera miſericordiæ, potentiæ ac ueritatis
in ſeipſo expertus ſit ac comperit. Princip
gitet: Quoties iram Dei ſuis horrendis
& nefandis flagitijs prouocauerit, ut Deus
do omnium calamitatum genere eum in
puniret, uerum etiam in æternos cruciatu
ret. His ſi amplitudinem miſericordiæ De
uitæ ſuæ contulerit, obſtupeſcat. Et ſum
dinem deteſtetur oportet. Bonitatem uero
rit ſatis celebrare & admirari ingenti

[illegible] Dei ſibi indigno exhibita. Intelliget [illegible] remiſsionem peccatorum conſe- [illegible] ſed multis etiam preclariſsimis donis à [illegible] per miſericordiam ornatum eſſe. Incre- [illegible] enim quantopere hæc cogitatio animos [illegible]ſcenda & celebranda opera Dei accendat [illegible] denn ein jeglicher müſſen bekennen [illegible] einander ſchüldig iſt zehen mal/ er [illegible] mal zu dancken ſchuldig ſey.

[illegible]ter ingenti motu cordis ad gratiarum [illegible] ardeſcet ſibi animus, ubi potentiæ Dei [illegible] animo perpenderit & cogita- [illegible], quantisq; periculis animæ & corpo [illegible]tatibus auxilio Dei eluctatum, & quo [illegible] dicitur, mortis reuocatus ſit. Hoc [illegible] opus nunquam ſatis toto uitæ tem- [illegible] ac prædicare poterit. Quid enim [illegible] morte reuocari, quam denuo creari?

[illegible] eundem modum laudem ueritatis Deo [illegible] in memoriam ſibi reuocauerit, ſuas pre [illegible] factas nunquam eſſe irritas, ac ſe ma- [illegible]ltiplicia beneficia ſepiſsime à Deo ueris [illegible]petrare.

[illegible] profundæ factæ ſunt cogitationes [illegible]

[illegible] altero membro uerſiculi docet Propheta [illegible] Dei eſſe longè altiores & profundio [illegible] humana poſsit aſſequi. Gleich wie

die werck Gottes ſind ſo gros/ vn
tieff/das ſie niemand [illegible] [illegible]
vnd recht [illegible] [illegible] ſind noch
Dencken viel zu hoch / [illegible] vnd [illegible]
Kein menſchlich hertz kan ergründen

*Cogitationes Dei Propheta hoc lo-
git eas, quibus Deus certo et mirabili co-
in hac vita ſinit male eſſe, impijs vero be-
cogitationes, ideo profundas ſeu mirabiles
quod ratio humana eas perferre [illegible] aut
nullo modo poſſit. Nam quae [illegible] homo
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
tiones ſuas Dei [illegible]*

Die Weltweiſen [illegible] [illegible]
nicht [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]/ vnd [illegible]/ [illegible] [illegible]
[illegible] Propheten [illegible] [illegible]

*Nec temere eſt quod iſtas cogitationes
vocat profundas ſeu inſcrutabiles. Quis enim
[illegible] [illegible] [illegible] conſilij Dei [illegible]
teſt, quid ſint [illegible] & filios huius ſ
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]*

[illegible] & honoribus abundare & flore
[illegible] indies ſplendide uictita-
[illegible] ſuaſit bibere, & omnibus uolupta
[illegible] interim uero ſinit miſerũ Lazarum
[illegible] diuitis fame contabeſcere.
[illegible] ſinit Herodem magnifica cum ſuis ſatrapis
[illegible] agitare conuiuia, & in gratiam ſce-
[illegible] Baptiſtam uirum innocen-
[illegible] & præſtantiſſimum, cuius tanta extant in
[illegible] præconia, in carcere crudeliter trucida-

[illegible] Ioannis ſi quis conſideret, nonne
[illegible] Dei eſſe profundas & mira-
[illegible] eines ſagen: [illegible] wie
[illegible] ſo tieff, Item: Mirificauit
[illegible] ſanctum ſuum.
[illegible] ſinit Turcam, Romanum Pontificem, Car
[illegible], Epiſcopos, & omnes acerrimos hoſtes
[illegible] perſequutores Eccleſiæ florere, eoſq;
[illegible] Paradiſo quadam collocat: Interim pios
[illegible] profeſſores Euangelij ſinit quaſi erro-
[illegible] à Deo, incertis uagari ſedibus, eoſq;
[illegible] male opprimi, atq; miſerrimè
[illegible] comburi, non aliter ac ſi om-
[illegible] abiecisset, cum planè eodem mo-
[illegible] gubernat, quo filium ſuum unigenitum la-
[illegible] in cruce gubernauerat, cũ
[illegible] à Deo derelictum eſſe.
[illegible] Deus iam inde ab initio Ec-

desiam fuerit peruersis [illegible]

minatibus, & multiplici [illegible]

nus apparent [illegible] D[illegible]

fiam Ecclesiam.

Hac cogitatione [illegible] in hoc [illegible]

Psalmista prorumpens, O nimis profundae [illegible]

tiones tuae Domine.

Quia hae profundae Dei cogitationes sunt [illegible]

& sequuntur Christi sententiam & ipsa [illegible]

fundissimae cogitationes Dei dicuntur. [illegible]

tur hoc loco Diuus Augustinus inquit: N[illegible]

[illegible] profundum, [illegible] cogitationes

[illegible] uidet [illegible]

sunt profundum; [illegible], ubi [illegible]

omnis infidelitas in isto [illegible] in isto profund[illegible]

transire hoc, à ligno Christiani [illegible]

Christum.

Vir insipiens non cognoscet, & stult[illegible]

non intelliget haec.

Verba sunt [illegible]

sui [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] agit, ſicut Epicurus
[illegible], muneribus eius benefi-
[illegible] abutitur.

[illegible] non profundas illas cogitatio-
[illegible], quod Deus
[illegible] finit eu-
[illegible] vero floreret [illegible] hac perſuaſio-
[illegible] & inuerſus eſt, illos modo
[illegible], qui habent Deum propitium ac fa-
[illegible] abundant omnibus [illegible]
[illegible]

[illegible] quod dixit: Vir
[illegible] cognoſcit, & ſtultus non intelliget
[illegible] eſſe hominum ge-
[illegible] Dei contem-
[illegible] deficiunt, eoſq;
[illegible]. Alteri dicuntur inſipientes, hoc
[illegible] non Deum, [illegible] Dei ſunt curant,
[illegible] conſcientiis ipſorum Deum eſſe non
[illegible] Dei diuinitat-
[illegible] obruere, quorum
[illegible] Paulus Rom. 1. Qui cum cognouiſſe-
[illegible] glorificauerunt ut Deum, &
[illegible] inſipiens in corde ſuo: non eſt De-
[illegible] fuerunt [illegible] &
[illegible] hoc noſtro [illegible] Romani Pon-
[illegible] Epiſcopi, [illegible] ſpectatores, &
[illegible] & ruſticos.
[illegible] ſtulti [illegible] hominum

qui

[illegible]

[illegible] tardè, ymò tanquam puniat. Si-
[illegible] propheta: Vt funditus intereant
[illegible] atque exemplum Deus ſui ſeuerißimi
[illegible] horrendæ iræ aduerſus peccatum con-
[illegible] impio & ſecuro. Emphaſis eſt in uo
[illegible] gramen. Vult n. oſtendere impios, cum
[illegible] fœlicitatem peruenerint / wenn ſie in
[illegible] ſtehen, ſubito in exitium ruere
[illegible] interire. Sicut enim gramina & flores
[illegible] uicina ſunt [illegible] amœnißima, &
[illegible] florentia ſunt: Ita impij florentes opibus
[illegible] tum maxime uicini ſunt exitio ipſo-
[illegible] gloria, potentia & fœlicitas ſum
[illegible], ſubito de altißimo gradu dignitatis &
[illegible] deturbantur ac delentur funditus. Vt
[illegible] clare conſpicitur.
[illegible] Chaldæorũ Baltaſar cũ ſibi uideretur
[illegible] & immenſo rerum ſucceſſu elatus, iam
[illegible] Deo inſultaret, repentina mor
[illegible] modũ plurimi Perſarum ſun
[illegible]. Antiochus Epiphanes cũ ſibi per
[illegible] polliceretur, dolore animi ſubito
[illegible] ſi uelim Græcorum & Rom: Im-
[illegible] exempla commemorare, quàm longus
[illegible]. Quis unquam Roman: Imperat
[illegible] rerum geſtarũ gloria & omnibus
[illegible] fuit præſtantior Iulio Cæſare, At
[illegible] & florentiß: ab inimicis, id
[illegible] eſt.

Plene

Plenæ ſunt hiſtoriæ talium exemplorum, in uidere licet, omnes impios quamuis florentes dem calamitoſos & tragicos habuiſſe exitu tum cum beatiſſimi ducerentur, repentina calamitate oppreſſos interiiſſe.

Verum omiſſis cæteris, unum adhuc comm rabo. Fuit quidam Epiſcopus & Cardinalis in glia, qui cum obſcuro genere, ſcilicet patre natus eſſet, propter ingenij & ſapientiæ Po præſtantiam ad ſummum dignitatis gradum ctus eſt, magnaq; in gratia ſimul & precio Regem Angliæ fuit: Adeo ut quoties in G ad Regem Legatus proficiſceretur, curru eoq; precioſis gemmis exornato uectus eſſe Et cum ipſe non procul ab ea urbe, in qua Galliæ Aula erat, abeſſet, duodecim uum ipſum in urbem trahere coactus fuit. Q ta? Splendidiorem uitam haud ullus unqu ſcopus aut Cardinalis egit. Sed cum iam ac fœlicitatis eius in ſummo eſſet flore, & ab bus beatiſſimus haberetur, Regi Angliæ, cet beneficio ita euectus erat, proditionis ſuſ eſſe cœpit, quaſi cum Rege Galliæ hoſte ſuo ret. Itaq; coniectus eſt in carcerem, unde non erat euadendi, impatientia fractus ſibi terio mortem conſciuit. In iſto Cardinale ill exemplum iſtius ſententiæ: Impij ut fœnum nobis proponitur.

Hinc ſi quis uolet, facile ſuſpicet

[illegible] hæreticorum & impiorum doctorum exem[illegible] Cherinthi, Arrij. Noſtra ætas etiam pluri[illegible]mpla ſuppeditabit. Quot, & quam floren[illegible]aticos ſpiritus his annis miſerrimè interi[illegible]mus?

[illegible]phaſis eſt autem in his uerbis: Donec de[illegible] in æternum. Docet enim impios & præ[illegible]ores funditus interituros eſſe, & diſtinguit [illegible]rtem piorum & impiorum. Pij cum ex [illegible] diſcedunt, non dicuntur mori, ſed placidiſ[illegible] conſopiri, & in Chriſto obdormiſcere, [illegible] hanc mortem corporalem, in æternam ui[illegible]loriam traduci. Impij uero ex hac uita ex [illegible] in perpetuam mortem & cruciatus æter[illegible] ruere. Sie fallen in ein grewlich [illegible]ecken/ darin ſie ewig müſſen blei[illegible] verderben. Ideo Pſal. 34. dicit: Mors [illegible] peſſima. Hac morte & his horribili[illegible]oribus oppreſſi ſunt Achitophel, Saul, Iudas [illegible], Nero, Iulianus, Thomas Monetarius, Rex [illegible]rienſis.

[illegible] Domine altimus, atq; in æter[illegible] permanens.

[illegible] facit collationem. Confert enim impio[illegible]am, gloriam ac fœlicitatem, ire höch[illegible]/ macht vnd herrligkeit ad Deum. Q[illegible] eſt omnis impiorum regum ac Principum [illegible]ia, dignitas & fœlicitas? ubi ad ſum

mum

nũ peruenerit, quid aliud niſi euaneſcunt
Vbi nunc ſunt florentiſsimi & potentiſsimi
Aſsyriorum, Perſarum, Græcorum, [illegible]
Quis unquam rex fuit florentior & glorioſior
lexandro Magno? Sed quàm ſubito interijt

Quocirca quantumuis fuerint illi reges & prin-
cipes [illegible] potentiam, gloriam ac fœlicitatem
aut iactarint & oſtentauerint, laß ſie prangen
pochen vnd trotzen auff jre macht/ krafft
herrligkeit / wie ſie wöllen / quamuis glo
& magnificentiæ titulos ſibi arrogent, videlicet
tentiſsimi & inuictiſsimi, attamen hunc mag
cum titulum [illegible] non poſſu
bi uendicare, ſed ſolus Dominus omnipotens
titulum obtinet, Ipſe enim eſt qui imperia tra
fert, & donat quibus ipſi uiſum fuerit. Item,
poſuit potentes de ſede, Trotz allen Keyſern
nigen / [illegible] / das ſie dieſen
tel jnen zuſchreiben.

Continet igitur hic verſiculus & commi
nem & conſolationem. Nam primum commina
nibus impijs regibus ac principibus perpetu
tium, ubi cœperint θεομαχεῖν, Deum de
ſuo deturbare, & docet Deum illis certas re
& graſſandi metas conſtituiſſe, ultra quas pro
di nequeant. Sicut apparet in exemplo Regis
ſyriorum Sennacherib, qui cum deceſſet
Hieroſolymam funditus delere, ſtatim

[illegible] cumq; in Niniuen redu-
[illegible] in templo Nefroth, idoli ſui occi-
[illegible]

[illegible] conſolationem proponit omnibus pijs,
[illegible] mortali uita multiplicibus ærumnis ex-
[illegible] autem piorum uirentem, ui-
[illegible] uitam non in hac mortali uita conſpici,
[illegible] abſconditam eſſe. Sicut Paulus inquit
[illegible] ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς
[illegible] ἐξ οὗ καὶ σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα κύρι-
[illegible]

[illegible] autem tacitus Syllogiſmus in hoc uerſi-
[illegible]

[illegible] Deus eſt Deus eorum, qui perpetuo ui-
[illegible] & florent.

[illegible] Deus eſt Deus eorum, qui uerbum Dei
[illegible]

[illegible] Ergo illi qui uerbum Dei amplectuntur,
[illegible] uiuent & florebunt.

[illegible] hunc modum & Chriſtus argumentatur
[illegible] 22. Deus eſt Deus Abrahæ, Deus Iſaac, Deus
[illegible] non eſt Deus mortuorum, ſed uiuorum.
[illegible] Iſaac & Iacob uiuunt.

[illegible] ecce inimici tui Domine, ecce
[illegible] tui peribunt &c.

[illegible] facit collationem fortunæ piorum & im-
[illegible] quantis ſupra oſtenderit, quam cala-
mitoſus

[illegible] [illegible] ſit [illegible]
tiam [illegible] [illegible]
mandos piorum animos. Eíq; ſimul [illegible]
Deum [illegible] [illegible]
ſi ob [illegible] [illegible] [illegible] ac per
impiorum, [illegible] ſperamus eorum [illegible]
iam funditus deleti ac [illegible] eſſent. V
tamen in iſtis figuris Rhetoricis, ut ſcilicet
gat illam praeſentem impiorum conſpectum
et transferat in conſpectum Dei, et [illegible]
los coram avocare ab illa ſpecie impiorum
[illegible] [illegible] ſeduliſſimi [illegible] ad illam
ram Deo apparent omnium calamitoſiſſim
ſerrimi.

Porro inimicos Dei vocat non modo
blaſphemos et contemptores Dei, ut ſ
tes Euangelii, qui ex profeſſo ſunt hoſtes
ci Dei, atq; Eccleſiae Chriſti, quales ſunt T
ſimiles. Sed multo magis hypocritas, qui
textu Chriſtiani nominis ac Religionis, et
[illegible] [illegible] in pia membra Eccleſiae
quales ſunt Romani Pontifices, tyranni
[illegible] reges ac principes, qui dolo et
ctrinam Euangelii, delere conantur. Die
liche tücke vnd ſtücke erdencken / Wie
reine Lere des Euangelii wöllen
Deniq; omnes Pſeudochriſtianos [illegible]
et vocationum homines impios, qui
Eccleſiae Chriſti [illegible], quos [illegible]

[illegible] è medio ſtudent tolle-
[illegible] reperire eſt in aulis Re
[illegible] urbibus, pagis, inter ſummos &
[illegible].

[illegible] dicuntur inimici Dei. Primum quod
[illegible] auerſatur. Deinde quod acer-
[illegible] Dei, & filiorum Dei flagrant.

[illegible] ſicut unicornis cornu me-
[illegible]c.

[illegible], ſicut Monocerotis exaltabitur
[illegible] peruagar.

[illegible] Antitheſis deſcribere incipit fortu-
[illegible] & commemorare emolumenta, ac glo
[illegible], quibus à Deo ornantur hi, qui
[illegible] ſtudio & amore amplectuntur
[illegible]. Nam hæc omnia non tantum ad
[illegible] ſed ad totum corpus Eccleſiæ re
[illegible]

[illegible] oratione figurata, quo magis pia
[illegible] hæc concio feriat & afficiat.

[illegible] Eccleſiam monoceroti, ut enim mo-
[illegible] cornu ſuum, quod duarum ulnarum
[illegible] æquat, eripi non poteſt, tanta enim
[illegible]icitur, ut à uenatoribus capi ne-
[illegible] cornu ſuum, id eſt, ſalus, uita,
[illegible] ſua à Diabolo & organis eius
[illegible]. quia exaltatum eſt ſupra & ex-
[illegible] ac uiolentiam hominum eſſe

[illegible] ſicut in [illegible] patriam [illegible] piis.

Simul etiam Propheta vult, admon[illegible] ingenii periculo, & certamine [illegible] [illegible], ut enim monocerotem [illegible] venantur & infeſtant, ita Eccleſia à mundo [illegible] bolo perſequitur & affligitur. Es leſſet [illegible] Welt vnd der Teuffel in keinem leben [illegible] ruge.

Porro Diabolus & mundus duobus [illegible] inſectantur & capere ſtudent. Aut vi, aut [illegible] hoc eſt, aut obiectis illecebris voluptatum [illegible] terna & interna ſeuitia.

Item ſicut cornu monocerotis pellit [illegible] ita verbum pietatis, quod eſt Chriſtus, verbum [illegible] des & invocatio extinguunt omnia ignita te[illegible] boli.

Eſt igitur ſententia iſtius verſiculi: Ex[illegible] bitur ſicut monocerotis cornu meum. Eſt [illegible] mos & plurimos hoſtes ſpirituales & cor[illegible] plus habeat, qui illum venantur ad exitium [illegible] conantur extinguere, tamen capere illum [illegible] ſunt. Perrumpit enim cornu ſuo per omnes [illegible] retia inſidiarum ſuarum, [illegible] ja nicht [illegible] halten / noch fangen / [illegible] helle noch tod. Cauſa eſt iſta, quod [illegible] [illegible] ſanum eſt, quo nullis humanis viribus Diab[illegible] [illegible] & ſeuitia poteſt attingere, quia [illegible]

[illegible] in protectione Dei ſalui ram
[illegible] hoſtes ac perſecutores Euan-
[illegible] pios trucident, cōburant, & in cineres
[illegible] illius non poſſunt extin-
[illegible] anima ſalua erit & corpus.
[illegible] corpora piorum reſuſcitari ex pul-
[illegible] ſalua, ac integra redire. Sicuti ſcri-
[illegible] locis teſtatur Ioan. 5. 1. Cor. 15. Phi-
[illegible] 18. Viuent mortui tui, & interfecti tui
[illegible] Expergiſcimini & laudate qui habita-
[illegible]re.

Et perungar uiridi oleo.

[illegible] monocerote oſtendit Propheta, qualis
[illegible] uita. Videlicet quod in hoc mundo exer
[illegible] ærūnis et afflictionibus. Nam &
[illegible] mundus perpetuo illis ſtruunt inſidias
[illegible] exitium, perinde ut uenatores
[illegible] inſectantur, uerum quamuis
[illegible]ficioſi ſint in opprimendis pijs, tamen
[illegible], id eſt, æternam ſalutem ac uitam
[illegible]quent, in hac metaphora adhuc per
[illegible]pheta, & iam in hoc altero membro
[illegible] pios aſperrimis & multiplicibus ſu
[illegible] exhauſtos & confectos, diuinitus
[illegible] corroboratū iri, ita ut perferre ærumnas,
[illegible] illam ingentem afflictionum molem.
[illegible]tur enim uiridi oleo, hoc eſt, conſola
[illegible], qua Chriſtus per Spiritum ſanctū
[illegible] eorum mirabiliter ac efficaci-
[illegible] et uiuificat, ſicut ſcriptum eſt Eſa. 61

vt detis ei oleum gaudij pro luctu. Item
Venite ad me omnes &c.

Vt enim oleum reddit corpora athle
gilia & parata, ita consolatio sacrarum
mentes piorum confirmat & roborat, vt
lia illa certamina subire ac perferre possi

Et oculus meus despexit inimicos
os.

Et oculus meus optata uidebit in inimi
& auris mea optata audiet de inimicis me
auris mea optata audiet de malignis qui
uersantur.

Tertia haec est consolatio, qua Prophe
firmat pios, qui uero amore & studio
flagrant. Videlicet, quod non solum contr
curiam suorum uim atq; furorem defend
protegantur diuinitus, sed etiam quod inimic
os funditus interire uidebunt atq; audient
admodum exempla omnium temporum te
Ecclesiam plurimos hostes ac persecutores
disse interire iam inde ab initio. Quot tyra
cutores, Reges, Principes ab initio mundi
uiribus conati sunt opprimere ac delere Ec
qui tamen omnes inspectante & florente
interierunt? An non ingentem volupta
clesia & oculis & auribus percepit, cum
terrimas illas bestias ac pestes, Neronem
modo interire?

[illegible] dictum Prophetæ non ad unum atq;
[illegible] ſed ad totum corpus Eccleſiæ accom
[illegible] eſt. Eccleſia enim ſemper manet & ma
[illegible] ad finem mundi, licet interim multa ipſi
[illegible] trucidentur, et miſerabiliter pereant.
[illegible] Eccleſiæ tres ordines Sanctorum. Qui
[illegible] ſunt Martyres, quidā Confeſſores, quidā inno
[illegible] Danielis 11. Vbi Martyres uocantur Edom,
[illegible] Moab, innocentes principium filiorum
[illegible] rubri, paterni, fraterni. Hi qui ſunt in or-
[illegible] feſſorum & innocentum, his datum eſt ui-
[illegible] interitum atq; exitium inimicorum
[illegible] hoſtium Eccleſiæ. Qui etiam ipſi conſe-
[illegible] promiſſionem bonorum corporalium. Sed
[illegible] Martyrij Deus uult ornare, illi non
[illegible] participes ſunt promiſſionis bonorū corpo
[illegible] ſcriptum eſt Heb. 11. καὶ οὗτοι πάν-
[illegible] ρηθέντες διὰ τῆς πίστεως, οὐκ ἐκομί-
[illegible] ἐπαγγελίαν τοῦ θεοῦ περὶ ἡμῶν κρεῖτ-
[illegible] βλεψαμένου.

[illegible] will nu der Prophet ſagen / das die
[illegible] igen werden zu letzt erleben / das
[illegible] Verfolger / werden für iren an
[illegible] ſehen / vnd ob es ſchon nicht alle
[illegible] können erleben / ſo werdēs dennoch
[illegible] kommen erleben.

[illegible] dicat aliquis: Cur dicat Propheta San-
[illegible] viſuros eſſe inimicos ſuos? Videtur enim
[illegible] afflictum ſit illis inimicorum ſuo-

rum

[illegible] ex illo aliquid ſcripturæ
bibet ut Matth. 5. Benedicite maledicen
Reſponſio: Pij non debent, nec ſolent ex
uel uitæ inimicorum ſuorum uoluptate
nec perſonis ipſorum male imprecari, ſed
flagitijs illorumq́; ſceleratæ.

Alia ſolutio.

Pij duo genera inimicorum habent. Alij
priuatim illis nocere ſtudent, alij publicam
ſiæ perniciem importare conantur. De p
ſea perſecutionum inimicis propheta hic lo
tur, ſed de publicis Eccleſiæ, qui puram d
Euangelij abolere ſtudent, & pergunt con
ſcientiſſime ueritatem agnitam impugnare, q
ac admoniti pergunt tamen Eccleſiam perſ
prorſus ſunt inſanabiles. Je mehr man
mahnet/ je erger ſie werden) Hi quia
peccant ad mortem, non eſt pro illis ora
Ioan. 5. [illegible] illis [illegible], ut Domin
gloriam lædunt, & tantis contumelijs aff
ces conſiſtunt & [illegible].

Cum [illegible] pij uident & audiunt
portenta talia fuerunt dicta, Die [illegible]
[illegible]
dio, non propter ipſorum [illegible]
quod ſaluos cuperent, ſi fieri poſſet, ſed
gloriam Dei, & ſalutem Eccleſiæ. Denn
[illegible] die feinde Chriſti geben zu der
[illegible]

[illegible]
[illegible] pie facimus, cum in integri-
[illegible] letamur. Deoq; pro libera-
[illegible] premebamur, gratias agimus.

[illegible] palma florebit, sicut cedrus Li- [illegible]

[illegible] est Prophetis, praecipue Psalmographo, [illegible] aliis subinde uerbis & figuris repete- [illegible] inculcare, idq; ob hanc causam, ut & piorum [illegible] languidam fidem exuscitent, & pro- [illegible] terroribus terrorem incutiant. Nam mens [illegible] nimia securitate & confidentia, aut [illegible] diffidentia & pusillanimitate praeceps ra- [illegible] res secundae sunt & laetae, nec modus, nec [illegible] efferendi & superbiendi. Sin aduersae, illi- [illegible] desperationem ruit.

[illegible] est quod Propheta toties easdem conso- [illegible] et comminationes repetere & ingemina- [illegible]

[illegible] autem hoc loco Propheta uult ostendere, [illegible] etiam in medijs aerumnis & affli- [illegible] Deo in kein fall stürtzen wird. [illegible] comparat cum palmae arbori. Se- [illegible] Propheta David multo suauioribus & [illegible] figuris, quam filius eius Salomon. [illegible] sicut palma semper, cum aestate [illegible] uiret, ita pius, non solum tranquillis [illegible] sed etiam rebus aduersis uiget, ui-

retq;

[illegible]

[illegible]

[illegible] et [illegible]

[illegible]

fœlicitas [illegible] et deprimere. [illegible]

[illegible]

innocentia in eo [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] et [illegible]

Pauli 2. Cor. 4. [illegible]

corruptione [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

in necessitatibus, in persecutionibus, in [illegible]

pro Christo [illegible]

[illegible]

David Psal. 12. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible], ita plus, non solum [illegible]

[illegible] eſt animo, & ope
[illegible] & probabile ducit,
[illegible] ſedentem ad dexteram
[illegible] cedrus Libani creſcet.

[illegible] propria, concinna & grata ſimilitu-
[illegible] Spiritus ſan-
[illegible] Cedri magna laus eſt apud
[illegible] habet præcipue præconia præ
[illegible] Primum, quod recta creſcit, ac
[illegible] Deinde quod ue-
[illegible] conſeruat libros
[illegible] cedri oleo non ſentiunt cariem
[illegible] ſententiam [illegible] figura
[illegible] autem oſtendere hac figurata ora-
[illegible] & uitam piorum rectam, et
[illegible] eſſe. Hoc enim rectitudine cedri
[illegible] uoluit. Vt enim Cedrus recta creſcit,
[illegible] & omnibus uitæ actionibus eſt
[illegible] & irreprehenſibilis coram
[illegible] rectitudinem opponit hypocri-

[illegible] Cedrus non ſentit cariem, nec ueta-
[illegible] libros [illegible]. Ita pius non
[illegible] in ſtudio & amore uer-
[illegible] & [illegible] fructibus ſu-

[illegible] Cedri libros [illegible] conſer-

uat:

nis sua destruxerit, opus [illegible]
servatis decet ordine [illegible]
[illegible]
ta reverenter colenda [illegible]

Oleum Cedri significat piam doctri[illegible]
vitam iustorum. Caries & [illegible] significa[illegible]
totam. [illegible]

Qui plantati sunt in domo Domini,
in atrijs domus Dei nostri florebunt.

Haec est [illegible]
frequens est in scripturis. [illegible]
significat [illegible]
[illegible] per baptismum & [illegible]
[illegible] propheta [illegible]
chi Paulus testatur 1. Cor. 3. Ego planta[illegible]
[illegible] Deus autem incrementum dedit.
florentis verbi est plantatio [illegible]
sententia [illegible] doctrinae & [illegible]
[illegible]

[illegible] in domo Do[illegible]
[illegible]
[illegible] & [illegible]
nis, hoc est, vera noticia Dei, vero timore,
[illegible] & dona spiritus sancti.

Denn [illegible]
Kirch ist [illegible]
[illegible]
fleck.

Quoties igitur pij in aliquos tristes [illegible]

[illegible] hanc dulciſſimam ſententiam
[illegible] Domini, ſibi inculcent.

[illegible] das weltliche reich/ſondern in
[illegible] himliſche reich gepflanzet / Dar/
[illegible] nit auch nit weltliche noch fleiſch
[illegible] ewige / himliſche güter zuge/

[illegible] obſeruandum eſt, quod addit.

[illegible] domus Dei noſtri florebunt.

[illegible] enim pios non latere, ſed bonis ſuis
[illegible] fructibus fidei praelucere alijs, & ſi-
[illegible] coram Deo & hominibus.

[illegible] Chriſten ſehen laſſen / vnd her/
[illegible] mit iren guten wercken/ vñ früch
[illegible] damit ſie Gott preiſen/vnd
[illegible] zum rechten erkentnis Gottes rei

[illegible] igitur dicit Propheta: In atrijs domus
[illegible] Dei.

[illegible] quamuis conſenuerint, attamen flore-
[illegible] frugiferi ac uirides erunt.

[illegible] obiectioni. Poterat enim aliquis di-
[illegible] pios uidemus omnium calamitoſiſſi-
[illegible] uita, ſoſq; horribilibus ærumnis con
[illegible] deniq; miſerrime trucidari à Ty

[illegible] denn das grünen vnd blühen
[illegible] ſie ſo jemerlich vnd grewlich
[illegible] werden auswendig vnd

[illegible] Cū aut à Tyrannis crudeliſſ. trucidan
[illegible] ueteris pæorib. excruciantur?
[illegible] Propheta.

Et quamuis consenuerint, attamen florebunt
Oportet te auertere oculos ab illa externa
piorum, eosq; referre ad internam ipsorum
em, seu gloriam internam. Nam & si secundum
nem sint afflictissimi ac miserrimi, tamen in
sunt florentissimi ac uiridissimi. Itaq; quo ma
cundum carnem deficiunt, hoc magis proficiun
ritu. Vt conspicitur in exemplis sanctorum pa
Prophetarum, Apostolorum, omniumq; sanct
rum. Denn je mehr die Christen eusserlich
dem leibe geplagt vnd gemartert werden
krefftiger/mechtiger/stercker vnd fruc
ter sie werden nach dem geist. Vult enim
per ipsorum infirmitatem, suam ostender
tiam 2. Corinth. 12. Quo [illegible] quo magis
senuerint, ac magis corporis defecerint, hoc
& uberiores fructus in spiritu afferre solent
colligere exempla R. D. D. Martini Lutheri
uis tunc scripta edebat, cum erat afflictiss

Vt annuncient, quoniam bonus Do
minus.

Subijcit causam, cur Deus tantum uigorem
riditatem, florem, ac robur spirituale pijs
scilicet, ut laudem eius annuncient. Denn d
sie alles zuthun. Haec est enim causa final
re tot amplissimis donis ac beneficijs pij
nentur, ut per ipsos uera notitia de Deo
ur propagetur.

Et non eſt iniquitas in eo.

Deus unus eſt ἀπροσωπολήπτης, nec impiorum [illegible] prouenit, nec iuuat eorum conatus.

PSALMVS XCIIII.

DEVS ultionum Dominus, DEVS ultionum appare.
Eleuare qui iudicas terram, redde retributionem ſuperbis.
VSQVEQVO impij DOMINE, uſquequo impij exultabunt?
Effabuntur & loquentur præfracta, loquentur omnes qui operantur iniuſtitiam.
Populum tuum DOMINE humiliauerunt, & hæreditatem tuam uexauerunt.
Viduam & aduenam interfecerunt, & pupillos occiderunt.
Et dixerunt, non uidebit Dominus, nec intelliget Deus Iacob.
Intelligite inſipientes in populo, & ſtulti quando intelligetis?
Qui plantauit aurem non audiret? aut qui finxit oculum non uideret?
Qui corripit gentes non argueret? qui docet hominem ſcientiam.
DOMINVS ſcit cogitationes hominum, quoniam uanæ ſunt.

BEATVS homo quem tu erudieris Dom
& de lege tua docueris eum.
Vt pares tranquillitatem ei à diebus mal
nec fodiatur impio fouea.
Quia non repellet DOMINVS plebem
am, & haereditatem ſuam non derelinq
Quoniam adhuc iuſtitia reuertetur ad iu
m, & illam ſequentur omnes qui re
ſunt corde.
Quis ſurget mecum aduerſus malign
Aut quis ſtabit mecum aduerſus opera
tes iniquitates?
Niſi Dominus adiuuiſſet me, parum ab
quin in ſilentio iacuiſſet anima mea.
Cum dicerem, motus eſt pes meus, miſeric
dia tua Domine ſuſtentabat me.
Secundum multitudinem dolorum meorum
in corde meo conſolationes tuae laetifica
runt animam meam.
Nunquid coniunget te ſibi ſedes iniquita
quae fingit miſeriam ſuo more?
Accingunt ſe contra animam iuſti, & ſang
nem innocentem condemnant.
Et factus eſt mihi Dominus in refugium, &
Deus meus in petram ſpei meae.
Et reddet illis iniquitatem ipſorum, & in m
lia eorum diſperdet eos, diſperdet illos D
minus Deus noſter.

RGVMENTVM.

[illegible] PSALMVS eſt precatio in qua Pſal[illegible]ographus in perſona omnium piorum con[illegible] de perſequutione, quam impij doctores [illegible] in ſe exercent. In primis uerò taxat im[illegible], hi ſunt enim illi, qui accendunt re[illegible] principum odia in pios & orthodoxos do[illegible] hæc uel præcipua nota eſt impiorum [illegible] autem faciunt ſub prætextu pij ze[illegible] Dei, atq; utilitate Eccleſiæ, quo ſe glo[illegible]re. Et quia ſucceſſum habent, & flo[illegible] ſunt ſe ſolos rectè facere, & habere [illegible] itaq; ſe magnificè efferunt, & [illegible] Dei iubilant, qui eis tantam poteſtatem & [illegible] dederit in affligendis ac opprimendis ſu[illegible]ſarijs, quos Hæreticos & ſeditioſos ele[illegible] Contra hos Propheta hic orat, ut Dominus [illegible] Eccleſiæ adſit adiutor & protector. Sed [illegible] Deus auxilium differt, hac ſe conſolatione ſu[illegible] ſuam doctrinam eſſe ueram & cœleſtem, et [illegible] ſuam Deo gratam eſſe, qui tandem ſcelera[illegible] illam ſedem unà cum ſuis doctoribus deleturus ſit.

DEVS ultionum Dominus, Deus ultionum appare.

[illegible] uox hic gemitus eſt omnium piorum & [illegible] & auditorum uerbi Dei, qui ſanant

&

& [illegible] [illegible]. Optat [illegible] [illegible] [illegible] cur- [illegible] & [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sequi & assequi.

Excitare [illegible]

Repentinum est [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Porro [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ipsos oppressos [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] esse.

[illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] habent.

Superbos [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] doctores. [illegible] credibile est [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] esse à spiritu sancto [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ille [illegible] ſit ſuperbia impiorum doctorum. [illegible] querentur. Reſcias an pie faciant pij, [illegible], ut Dominus de impijs doctoribus [illegible]? Cum Chriſtus iubeat orare etiam [illegible]. Reſpondeo. Sancti non orant, ut Dominus impios doctores perdat, & in tartara præcipitet, ſed ut eos reprimat, humiliet, & ſi modo [illegible] ſanabiles, pu[illegible] Satius eſt enim ipſos perire, [illegible] affici, & ſpiritus [illegible] certificari. So bitten ſie nun [illegible] ſie [illegible] bekeren/ oder [illegible]

[illegible] perſonam attinet, ſancti orant [illegible] pij, ſed quod ad glori[illegible] & [illegible] imprecantur, hoc ferre quie[illegible], Charitas vero [illegible], & [illegible] ferre parata eſt.

Vſquequo effabuntur & loquentur ſuperbè, [illegible] omnes qui operantur iniuſtitiam.

Vult dicere: Vſquequo impij doctores magna impudentia & temeritate docent, ſtatuunt, aſſerant quicquid illis placuerit, & corruptelas ſcripturæ [illegible]. Sicut videmus Romanos pontifices [illegible] & ſchiſmaticos ſemper fuiſſe, & no[illegible] ſancto [illegible], non ſe poſſe errare. Igitur ſe ſolos audiendos eſſe. Et addunt atrociſſimas minas, ſi quis illorum doctrinam & autoritatem aſpernatus fuerit, ſe fulmen excommunicationis in illum torſuros eſſe, & accenſuros odia regum & principum, qui ferro, igne, & [illegible] in nos graſſentur.

Ita ego hunc locum accipio. Primum de impudente impiorum doctorum aſſeveratione & clamore, qui contendunt ſe ſolos audiendos eſſe. Deinde de atrociſſimis illorum minis, & inſultationibus.

Superbe loqui dicuntur, cum clamant ſe regi ſpiritu ſancto, nec poſſe errare, item ſe habere poteſtatem imperandi Angelis in cœlo [illegible] Sicut Papa in ſuis decretis iactare ſolet.

Gloriari dicuntur, cum magnifice iactant ſe eſſe dominos Eccleſiæ, cum ſibi arrogant auguſtiſſimos titulos Eccleſiaſticos, cum aſſerunt maiorem eſſe autoritatem Eccleſiæ, quam ſcripturæ. Cum Papa aſſeratur ſe caput eſſe Eccleſiæ, ſe habere poteſtatem condendi leges, & cultus inſtituendi in Eccleſia pro ſuo arbitrio. Item cum ſe pontifices gloriantur, ac efferuntur de mirifico ſuo applauſu & ſucceſſu.

Populum tuum Domine humiliaverunt, & hæreditatem tuam vexaverunt.

Hactenus oravit contra impios doctores, qui

[illegible]

quam Eccleſiam contumelia afficiunt ſuis impijs dogmatibus. Nominatim Tyrannos patronos illorum uocat Eccleſia. Conqueritur autem de illorum ſæuitia quam in pios exercent, & dicit eos uaſtationem efficere Eccleſiarum, affligere, perſequi, & occidere pios cum doctores, tum auditores, quos hic uiduam, aduenam, & pupillos uocat, uſitato tropo ſcripturæ. Nam Eccleſia ſimilis eſt uiduæ, aduenæ & pupillo. Vt enim in hac uita uiduæ, aduenæ & pupilli omnium ſunt miſerrimi, ita Eccleſia in hoc mundo cœtus eſt hominum afflictiſſimorum, qui omnibus humanis præſidijs deſtituti ſunt, neq; quemquam habent, qui eos reſpiciat & iuuet præter Deum, ſicut hiſtoriæ omnium temporum teſtantur. Et ut maximè interdum aliqui pij principes extiterint, qui Eccleſiæ ærumnoſæ hoſpitium præbuerint, & pios doctores aluerint & fouerint, tamen à ſæuitia Diaboli defendere ipſam nequeunt.

Hæc per Antitheſin ſunt amplificanda. Videlicet falſam & ſanguinariam Eccleſiam in hoc mundo florere, à regibus & Principibus amari, defendi & ornari.

Si quis mauult hæc uerba non Allegoricè, ſed ad literam accipere, non repugno. Videlicet quod tyranni hoſtes Euangelij in perſequutione ſimul trucidant miſeras uiduas, aduenas & pupillos, dũ pios doctores ad ſupplicia rapiunt, ut fecerant Ro-

[illegible] imperatores, Nero, Decius, Diocletianus, & ſimiles, qui in omnem furi atq; [illegible] fuerunt, dum doctrinam Euangelij delere conati ſunt.

Aliq; hic operæpretium eſt uidere, quibus [illegible] gis Propheta [illegible], & quam [illegible] collegit, quibus Deum ad exequendam uindictam commouet. Nam primum dicit impios [illegible] res [illegible] Dei contumelijs afficere. Secundo, quod ſuperbiant confidenter, quaſi re optime geſta. Tertio, quod per Tyrannos [illegible] ſunt [illegible] Eccleſia crudeliſſime trucident. Quarto, quod oppreſſa Eccleſia [illegible] inſultent.

Et dixerunt: Non uidebit Dominus, nec intelliget Deus Iacob.

[illegible] eſt [illegible] impiorum, quod incredibile [illegible] ſit ſecuritas, quod perſuaſiſſimum ſit ſibi [illegible] ſua ſæuitia gratiſſimam λατρείαν præſtare Deo, ſicut apparet in Iudæis, in noſtris hodie perſequutoribus Euangelij. Cum enim pios doctores pernicien & peſtem humani generis eſſe dicant, die [illegible] / [illegible] [illegible] den / καθάρματα & περίψημα [illegible] [illegible] man cauſam ſe habere arbitrantur in illos ſæuiendi, [illegible] acceptiſſimum cultum Deo præſtare, ſi illos quoquo modo e medio tollant. Ja doch / ſprechen ſie / [illegible] in der Welt geſtanden / wenn [illegible] die [illegible] [illegible] [illegible] auff kommen.

Quæ res reddit eos tam ſecuros, arrogantes, feroces & inſolentes? Reſpondeo: Eorum ſucceſſus & fœlicitas, Regum & principum fauor & gratia, deniq; humana præſidia, quib. muniti ſunt. Solche macht ſie ſo mutig/ trotzig/ ſtoltz/ ſicher/ vermeſſen.

Intelligite inſipientes in populo, & ſtulti quando ſapietis? Qui plantauit aurem non audiret?

Obiurgat impios doctores, qui pertinaciſſimè ſibi perſuaſerunt, Deum nec uidere illorum practicas & conſilia, neq; lachrymas piorum oppreſſorum cernere, nec audire illorum blaſphemas uoces, nec gemitus ac preces piorum exaudire. Si enim hoc crederent, non ita pertinaciter perſeuerarent in ſuo errore, nec pergerent ita graſſari in pios. Impietas reddit eos ita cæcos, ſurdos atq; dementes.

Eſtq; ſententia: Longè uos fallit ueſtra opinio Deus non neglexit nec abiecit puſillum ſuum gregem, ſicut uos cogitatis, ſed oculi eius ſunt defixi in eos, & aures in preces eorum. Er ſihet ſo genaw auff ſie/ das er auch alle jre har auff dem heubt zelet/ & greſſus eorum numeret. Matth. 10 & Pſalm. 56. Is hæc audit ueſtras blaſphemias, ueſtras minas, ueſtra uirulenta conſilia, quæ in Sanctos ſuos concinnatis, cernit omnes ueſtras technas practicas, dolos, fraudes, ſophiſmata, nec quicquam eũ celare poteſtis. Er hat ein ſehr ſcharff geschicht/wenn Gott selbst lesst. Qui autem aurem creavit, non acerrimum auditum haberet, & qui oculos creavit, non acutissimum visum?

Ipsi enim his locis obiurgationem & comminationem complectitur, simul & simul consolationem pijs oppreßis proponit. Scilicet Deum cernere illorum lachrymas, et audire oppressorum gemitus, iuxta illud Psalm. 34. Oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum.

Qui corripit gentes, non arguet?

Q. D. An putatis Deum non [illegible] dissimulaturum vestra peccata, et scelera, neglecturum esse? Cum propter peccatum tot florentissima regna et tot longe potentes et florentes populos deleverit? Cum plenae historiae sint [illegible] mundi [illegible]tia. Proponit enim nobis exemplum Pharaonis, exemplum regum Babylonicorum, Chaldaeorum, Persarum, Graecorum, Romanorum imperij [illegible]. Haec exempla testantur semper horribiliter à Deo punitos fuisse tyrannos hostes populi Dei, qui afflictam Ecclesiam Dei opprimere conati sunt.

Hat Gott solche mechtige Königreiche [illegible] haben/er wird euch auch wol wissen zufinden vnd solt jre gewaltig straffen.

Nec vero solum impios reges ac populos propter idolatriam, seditiones & tyrannidem, & similia scelera punivit ac delevit, sed etiam sanctos suos, propter delicta [illegible] castigavit, ut Davidem, Vsiam, uſtus & ſimiles. Ideò à domo ſua pœnas inchoat. Sicut ſcriptum eſt, Hiere. 25. Ecce in domo in qua inuocatum eſt nomen meum affligere incipio, & uos quaſi innocentes & immunes eritis? non eritis immunes, dicit Dominus. Item iudicium à domo Domini &c.

Qui docet homines ſcientiam.

Der die menſchen leret was ſie wiſſen. Als ſolt er ſagen: Ach jr armen Leute/ was wolt jr mit Gott pochen/ vnd jn trotzen/ was wolt jr euch vnterſtehen mit ewer macht/ gewalt/ vnd klugheit/ euch wider Gott zuſetzen?

Vult dicere: Quid tentatis veſtra ſapientia efficere contra Deum, qui omnem veſtram ſapientiam & potentiam Deo acceptam referre cogimini? Quaſi vero veſtra conſilia, technas & practicas non intelligeret, qui omnes vires animi & corporis nobis donauit, & qui omnem ſcientiam & ſapientiam creauit.

Es ſtehet ja in keines menſchen kunſt noch macht/ wie er leben/ thun/ reden/ dencken/ wo vnd wenn/ vnd wohin er komen ſol/ ſondern iſt alles eitel lauter Gottes werck vnd kunſt.

Quid vos miſeri homunciones conamini Deum fallere, ac ei imponere, qui eſt creator omnis ſapientiæ & ſcientiæ?

Dominus ſcit cogitationes hominum, quoniam vanæ ſunt.

Cogitationes hominum [illegible] [illegible] [illegible] consilia prudenter excogitata, & ingenioſa pru dicantur, tamen dicit [illegible] irrita eſſe, quia Dominus diſſipat conſilia gentium, reprobat cogitationes populorum. Efficit enim ut illa ipſa conſilijs quibus veram doctrinam & religionem delere, & Eccleſiam Chriſti opprimere ſtudent, non modo nihil proficiant, ſed etiam ſibijpſis exitium accerſant. Vt in exemplo Pharaonis, Herodis, Iudaei, Diocletiani & ſimilium conſpicitur, Maximi aliter illuſtria ſunt exempla noſtrae aetatis. Quot enim [illegible] [illegible] [illegible] conſilia, quot conſultationes [illegible] [illegible] 1521 etiam de opprimenda noſtra doctrina habuerunt? & tamen nihil profecerunt. Romani Pontifices nunquam ſe [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], & ſectam illam Lutheranam (ſic enim veram Eccleſiam nominant) [illegible] [illegible]. Sed illis accidit quod Pharaoni. Is enim quo durius premebat & affligebat populum Iſrael, hoc magis [illegible] & numeroſior fiebat. Cumque illum conatus in frangendis ipſorum viribus irritos videt, donec ipſe denique ſuo pertinaciſſimo conſilio ſe ipſum conijceret in exitium ſubmerſus in mari rubro.

Sic enim ſolet Deus tyrannos & hoſtes veritatis ſuae illos arte ipſorum vertere ac perdere. Iuxta illud, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ſui. Item: Comprehendens ſapientes in aſtutia eorum. Iob 5. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] hominum gene-

re,

[illegible] filius Dei per mortem eum qui poteſtatem mortis habebat, eneruauit & deſtruxit, Heb. 2.

Non igitur frangamur animis, nec extimeſcamus, cum uideamus noſtros aduerſarios de nobis opprimendis tot & tam uaria capere conſilia, & omnes artes ac practicas tentare, & in perniciem noſtram inſanire, ſed interim canamus hunc uerſiculum cum Propheta. Dominus ſcit cogitationes hominum quoniam uanae ſunt, atque imitemur exemplum D. Athanaſij, quem cum Iulianus imperator [illegible] ad ſupplicium, & comites eius in magno eſſent metu, cum audirent lictores Athanaſium mare ingreſſum inſectari, ita fertur dixiſſe: Nubecula eſt, cito tranſibit.

Beatus quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum.

Wol dem/den du HERR züchtigeſt/vnd lereſt jn durch dein Geſetz.

Aureus hic eſt uerſiculus, doctrinae & conſolationis plenus, quem omnes pij probè familiarem ac meditatum habeant, ut eis ſemper ſit in promptu.

Eſt autem ſententia: Is demum uerè beatus dici debet, quem tu Domine ſalubriter caſtigas, & erudis ſalubriter uerbo tuo. Ita enim ſolet Dominus filios ſuos quos diligit, regere, ut modo illos caſtiget, modo liberet & conſoletur. Also züchtiget ſie veterlich vnd tröſtet ſie wider freundlich vnd reichlich.

Sic & alibi inquit Psal. 71. Fecisti me experiri tribulationes multas & malasq; conuersus uiuificasti me, & de abyßis terrae iterum reduxisti me.

Hanc uicißitudinem afflictionis & liberationis Propheta, siue Ecclesia hic sibi gratulatur, quod Deus sinit se multis asperrimis tentationibus & afflictionibus conflictari, & tamen inde liberat eum, & consolatur dulcißimis promissionibus, quod deducit eum ad inferos, & reducit.

Si quem igitur haec uicißitudo afflictionis & liberationis, seu consolationis contingit, is praeclare sciat agi fide, sciatque in illorum esse numero, quos Deus diligit, respicit, & in magno habet precio. E contra si quem uideris perpetuo in summa tranquillitate, securitate ac foelicitate uitam agere, quantumuis magnum studium Euangelij simulet, hunc scias in magno uersari periculo. Nam haec ipsa perpetua felicitas & tranquillitas signum est eum non serio doctrinam Euangelij amplecti, nec stare & ardere in fide. Quo magis enim fides in nobis uiget, hoc magis exercetur tentationibus & afflictionibus: Econtra in quibus aut nulla, aut simulata est fides, hi nullis uexantur tentationibus, nec ulla cruce premuntur.

Quare hunc morem Dei probe discamus, Deum ita sanctos suos regere, ut uicißim illos affligat, et consoletur uerbo suo, quod illis apponat.

[illegible] impius uero ſinit florere in hac uita, donec [illegible] uenerit, qua pereundum eſt.

Vt ſis patiens rebus aduerſis, donec fodiatur impio fouea.

Das [illegible] gedult habe/ wenns vbel gehet.

Poſtquam enim pius afflictus uerbo Domini confirmatus eſt, non ei poſtea difficile erit, crucem ſuam [illegible] afflictiones moderate & patienter ferre, [illegible] felicitate impiorum. Wenn jm Got ſein hertz mit ſeinem wort hat zu frieden geſtellet, ſo denn kan er auch gedültig ſein/ vñ [illegible] erwarten. Sed ſumma tranquillitate animi expectabit diem liberationis ſuæ, & interi[illegible] Er kan ſich wol zu frieden geben. [illegible] autem hypocritæ facere nequeunt. [illegible] effecti, aut calamitatibus oppreſſi [illegible] Deum, ſunt mirum in modum [illegible] furentes, & uindictæ cupiditate flagrantes, Quia non habent conſolationem Spiritum ſanctum, qui uerbo Dei mentes eorum erigat, & corda confirmet. Hinc illi fremitus & furores Sauli.

Docet igitur hic locus impoßibile eſſe quenquam calamitates aut iniurias, ſeu iniuſtam uim æquo ferre animo, niſi à ſpiritu ſancto per myſterium uerbi confirmatus fuerit.

Diſerte autem dicit: Donec fodiatur impio fouea, ut oſtendat Deum non ſubito impios afficere supplicio, sed differt poenam, ut concedat eis spacium ad poenitentiam. Item ut pij afflicti & oppressi habeant exercitium fidei & [illegible].

Quia non repellet Dominus plebem suam, & haereditatem suam non derelinquet.

Gott wird sein volck / und seine Kirche nicht lassen [illegible] / on rechtschaffene lerer/ welche sein wort lauter und [illegible].

Deus [illegible] ecclesiam suam [illegible] sine verbo & Sacramentis, sed semper [illegible] pios doctores, qui verbum Dei [illegible] doceant & [illegible] [illegible] nis [illegible], ac [illegible] hereticis & [illegible] [illegible] qui corrumpere [illegible] [illegible] re. Es gehe auch so [illegible] Etiam si appareat totum [illegible] interitum esse [illegible]. Deus illud [illegible], & pios non sinet [illegible] in [illegible] [illegible] sub Papatu accidit, [illegible] Deus [illegible] ecclesiam suam mirabiliter servavit. Do der [illegible] rachen so weit hat auffgesperret.

Hac consolatione & spe nos hoc tempore sustentemus, Deum in his tristissimis dissensionibus doctorum in ecclesijs [illegible] & scandalis pusillum suum gregem in sinu [illegible] conservaturum esse.

[illegible] & [illegible] [illegible] doctorum suos [illegible] & [illegible] bit.

[illegible] aduerſus Tyrannos hoſtes Eccleſiæ ſuæ defendet ſua mirabili ſapientia.

Quoniam adhuc iuſticia reuertetur ad iudicium, & illam ſequuntur omnes recti corde.

Denn recht mus doch recht bleiben / vnd dem werden alle frommen hertzen zufallen.

Q. D. Quantumuis multi falſi Doctores in Eccleſia [illegible], qui pernicioſe & impia ſpargunt dogmata [illegible] miris artibus ſuas præſtigias: Adhæc multi immanes Tyranni fuerint, [illegible] doctores unà cum doctrina cœleſti delere [illegible], tamen ſana doctrina manebit [illegible] mirabili modo [illegible] doctrinam [illegible] oppoſitis impijs doctrinis ſimul cum tyrannis [illegible] ut omnes fateantur, & [illegible] quam pij doctores tradiderunt & propagarunt, eſſe ueram & cœleſtem doctrinam, das ſey die Chriſtliche Göttliche Lere. [illegible] in exemplis omnium temporum conſpicitur. Temporibus Apoſtolorum multi Pſeudapoſtoli extiterunt, qui puram Euangelij doctrinam per Apoſtolos traditam & propagatam corrumpere ac de[illegible]. Sed doctrina Apoſtolorum manſit ſalua, ipſi uero Pſeudapoſtoli unà cum ſuis dogmatibus [illegible] interierant.

Sic temporibus Irenei, Polycarpi, Athanaſij, Baſilij, Ambroſij, Auguſtini, multi hæretici & phanatici exoriebantur, ut Arriani, Manichei, Marciani

Donaus dogmata [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ceſſum et applauſum habebant, ut [illegible] illos ſolos habere ſpiritum [illegible] [illegible] ſe ipſam veritatem et verbum Dei. [illegible] alle Welt meinete / ſie weren allein die rechten Lerer / und könnten nicht jrren. [illegible] [illegible] [illegible] ſuis dogmatibus. Interea [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] et [illegible] [illegible] [illegible] ſuperbos illos [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Sic [illegible] Dei [illegible].

Quis ſurget mecum adverſus malignantes, aut quis ſtabit mecum adverſus operantes iniquitatem?

Wer ſtehet bey mir [illegible] die boßhafftigen? Wer tritt zu mir wider die Ubelthäter?

Verba ſunt [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

quaſi in medio luporum uerſantis. Hanc uocem edidit Eccleſia temporibus martyrum, cum Tyranni tantam ſæuitiam exercebant in Chriſtianos. Tum enim nullus hominum ei opem ferebat. Da ſtund ſie gantz vnd gar hilfflos. Item hanc uocem edebat temporibus hæreticorum: Cum Arriani, Martiani, Pelagiani, Manichæi conturbabant, diſſipabant, & uaſtabant paſſim pias Eccleſias, & imperiorum impellebant, ut omnes orthodoxos doctores proſcriberent, atque ſedibus ſuis eiicerent.

Item hanc uocem florente regno pontificio edidit miſera Eccleſia, cum duriſſima ſeruitute & acerbiſſima tyrannide Romani Pontificis premebatur, cum afflictæ mentes & pauidæ conſcientiæ omnibus conſolationibus orbatæ erant, & nuſquam certam & firmam conſolationem reperire poterant, ſed humanis traditionibus excruciebantur.

Hanc uocem his extremis temporibus ingemiſcit Eccleſia, cum tam triſtes ſunt diſtractiones uoluntatum & opinionum inter doctores & paſtores Eccleſiarum, cum tanta ubiq; exoriantur ſcandala, cum tanta ſit ὑπόκρισις falſorum fratrum, cum non modo ab hoſtibus Euangelij, ſed etiam ab ipſis fratribus & amicis ſtruuntur inſidiæ, & creatur periculum, ut iure hunc uerſiculum uſurpemus: Quis ſtabit mecum aduerſus malignantes?

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in ſcandalo. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] hac Alexandro [illegible] Alexandria, [illegible] ferè Orientales Eccleſias, & [illegible] [illegible] ac Arrianam [illegible] amplectebantur, [illegible] tes à ſana doctrina.

Vocat autem Propheta falſos doctores [illegible] nos, & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quod acerbiſsimo odio piorum & orthodoxorum flagrent. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] periculum [illegible] [illegible] [illegible] laqueos [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] præcepimus [illegible] amici, aut libertatem [illegible], aut [illegible] perfugij [illegible]. [illegible] in [illegible] [illegible] ret.

Niſi Dominus adiuuiſſet me, parum abfuiſſet, quin in ſilentio habitaſſet anima mea.

Cum [illegible] [illegible] pie [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ſcandala hæreſes [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] poſsint fieri. Ad hæc [illegible] [illegible] [illegible]

ita

[illegible] in pios doctores, deniq; miniſtros, qui huius tam auide & ardenter doctrinam Euangelij amplexabantur, & amabant, flagitioſè à confeſſione, partim metu ſuppliciorum coactos, partim præmijs adductos deficere, horribili dolore afficiuntur, & multis tentationibus exercentur, adeo, ut niſi Dominus eis conſolator & opitulator adeſſet, in deſperationem ruerent, atq; de doctrina ſua, an uera & cæleſtis ſit, prorſus dubitare inciperent. Ideo dicit: Niſi Dominus adiuuiſſet me, parum abfuiſſet, quin in ſilentio iacuiſſet anima mea.

Ego itaq; hunc uerſiculum accipio de illa tentatione, qua pij docentes grauiter anguntur & conturbantur, non modo propter hæreſes, ſchiſmata, atq; ſæuitiam tyrannorum, uerum etiam propter triſtiſſimas illas diſſenſiones & diſtractiones uoluntatum & opinionum inter doctores Eccleſiæ, & propter horribilia ſcandala, ac defectionem plurimorum, qui aut metu periculorum, aut ſpe præmiorum confeſſionem purioris doctrinæ abijciunt. Nec reijcio ſententiam eorum, qui hunc uerſiculum ad alias tentationes accommodant. Videlicet, ut hæc ſint uerba hominis, qui ſenſu peccati, iræ Dei, ac triſtitia ſpirituali uexatur. Ita hanc uocem; Niſi Dominus adiuuiſſet me, uſurpare poſſemus, quacunq; tentatione conflictamur.

Dixi: Motus eſt pes meus, ſed miſericordia tua ſuſtentabat me.

QUASI D. etsi haec [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], sed [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], sed quid [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Deus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] / ob [illegible] / meine glaube / meine sache recht were / [illegible] πληροφο-ρία illa [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] potest, quam sit efficax πληροφορία illa, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quam [illegible] esse ipsam [illegible] Dei [illegible] et confessionem [illegible] esse veram, non falsam opinionem, [illegible] causam quam agimus non esse nostram, sed ipsius Dei, hoc est, nos non propter [illegible] [illegible], sed propter confessionem Christi et [illegible] [illegible] a Diabolo et mundo ita affligi, [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] / ist / [illegible] solchen [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] das unser lehre sey das [illegible] wort Gottes / und das unser Glaube recht sey / [illegible] Gott gefalle / ob er wol offt schwach [illegible] / und [illegible] [illegible].

Homines [illegible] [illegible] [illegible] ignari [illegible] non credunt nec intelligunt.

Vult igitur dicere Propheta [illegible] [illegible] quia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] Domine [illegible] [illegible] [illegible] misericordia et gratia.

Emphasis est autem in hac voce: [illegible] EST [illegible] [illegible]. Vult enim [illegible] Propheta

se pro-

[illegible] lapſum, id eſt, impiorum doctorum [illegible] aſſenſum fuiſſe, Das er auch ſolchen heuchler lere angenomen vnd bewilliget. Victum ſit [illegible] imbecillitate humana, & πιθανολογίαις & [illegible] ipſorum. Sicut Oſio Hiſpano Epiſcopo accidit, & multis alijs. Incredibile eſt enim quam artificioſe impij doctores ſua dogmata fucare, & [illegible] coloribus pingere norint.

19 Multis angoribus cor meum cruciabatur, ſed conſolationes tuæ lætificauerunt animam meam.

Ich hatte viel bekümmernis in meinem hertzen, aber deine tröſtung ergetzten meine Seele.

[illegible] ſit multis mortiferis cogitationibus propter [illegible] ſuperſtitiones voluntatum, diſſentiones inter doctores Eccleſiæ, item propter hæreticos, & [illegible], denique propter ſæuitiam Tyrannorum in pios [illegible], & prope extinctum fuiſſe, niſi [illegible] conſolationibus ſcripturæ ſeſe confirmaſſet, videlicet: Quod neceſſe ſit venire ſcandala, [illegible] in Eccleſia, [illegible] oppugnari & affligi intus & foris, & quod Deus in [illegible] & tentationum procellis [illegible] ſit in ſua doctrina & fide, iuxta illud Chriſti: Ego pro te rogaui, ne deficiat fides tua. Item Pſal. 55. Et non dabit in æternum fluctuationem iuſto.

[illegible] ſunt leones, ſiue & ſuperiores po-

[illegible] de hac quaestione accipio, cum propter illas dissensiones & controversias Ecclesiasticas incerti ferè sumus, cui parti assentiamur, & quae dogmata approbemus, parum audire interpretationem meliorem.

Numquid adhaeret tibi sedes iniquitatis, quae legem malè interpretatur?

Non convenit tibi cum impiis doctoribus.

Du wirſt ja nimmer eins mit dem ſchedlichen ſtuel, der das Geſetz ubel deutet.

Sedem iniquitatis vocat ipſos impios. Eſt *Synecdoche, Continens pro contento, quaſi dicat: Ferre non potes, ut quiſquam verbum tuum cum impiis doctrinis concilict. Nulla eſt concordia coeleſtis doctrinae, & humanarum traditionum.*

Dein wort leſt ſich je nicht mit menſchen lere vergleichen.

Hic locus evidentiſſimum teſtimonium eſt, nullo modo ponam ac coeleſtem doctrinam cum humanis traditionibus poſſe reconciliari. Et cum idolum Dagon [illegible] *Domini in templum* [illegible] *1. Reg.* [illegible]

[illegible]

Congregationes [illegible] *ingreſſi* [illegible] *eruditi, qui* [illegible] *Pontifi*[illegible]

clamat

[illegible] ſpiritus ſanctus, ac expreſſe dicit Deo nunquam conuenire cum ſede pernicioſa, ſiue, ut alibi dicit, cum cathedra peſtilentiæ.

Hoc ſentit & Apoſtolus Paulus, cum inquit 2. Corinth. 6. Quæ enim participatio iuſticiæ cum iniquitate? aut quæ ſocietas luci ad tenebras? Quæ autem conuentio Chriſti ad Belial? aut quæ pars fideli cum infideli? Qui autem conſenſus templo Dei cum idolis?

Diligenter hæc uerba Apoſtoli conſideranda ſunt. Vult enim dicere: Tam impoſsibile eſt uerbum Dei cum humanis traditionibus conciliari, quam eſt lucem cum tenebris, & Chriſtum cum Belial, incredulum cum pio, & templum Dei cum idolis conciliari. Darumb ſchleuſſet ſichs vnmüglich/ das wir den Papiſten nichts können einreumen/ noch vns mit jn vergleichen.

Hinc ſequitur nullam prorſus inter nos & Papiſtas reconciliationem fieri poſſe.

Qui fingit miſericordiam ſuo more.

Qui legem male interpretatur. Der das Geſetz vbel deutet.

Hic audis quæ ſit prima & præcipua nota impiorum doctorum. Scilicet deprauatio ſacræ ſcripturæ. Nam & ipſi ſacram ſcripturam allegant, uidentur ut ueri ac ſynceri doctores. Sed non uere allegant nec docent, Quia addunt corruptelas ſcripturæ, inflectunt & detorquent eam ad ſuam opinionem [illegible] suis [illegible], [illegible] [illegible] sic [illegible] in via [illegible], tamen & [illegible] [illegible] sic [illegible] rem filius [illegible] [illegible] magistri sui Satanae exemplum, qui & ipse scripturam sanctam citare solet, sed non recte nec sincere. Tantum enim mutilata & detruncata dicta scripturae adfert, ut conspicitur in illo exemplo Matth. 4. Ubi infestat Christum sese de pinnaculo templi deorsum praecipitet, dicens: Quia scriptum est: Quoniam angelis suis mandauit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis, & in manibus portabunt te, &c.

Ad hunc modum etiam impij et falsi doctores faciunt, [illegible] dicta ex scripturis decerpunt, quibus [illegible] sua dogmata [illegible] gant, sic [illegible] [illegible] [illegible]. Atque ita sub praetextu verbi Dei [illegible] liris [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in modum [illegible] [illegible] [illegible] lis congruant cum rationis iudicio, [illegible] usque [illegible] [illegible] scientiae, atque [illegible] [illegible] quam sint perniciosa ac letalia. Idem quoque [illegible] cidit, quod [illegible] liberum arbitrium [illegible] [illegible] cam illita.

Quare summo studio & prudentia in [illegible] [illegible] impiorum doctorum [illegible], [illegible] dogmatibus [illegible] propter illorum astutiam & calliditatem in depravandis locis scripturae.

Videmus enim quam pulchrè, quamq́; artificioſe Papiſtæ eorumq́; ſectatores hanc ſuam dæmoniacam doctrinam ornare ac pingere locis ſcripturæ norint: Quod non ſola fides iuſtificet, ſed fides informata charitate: Congerunt multa dicta ſcripturæ, quæ bona opera prædicant, ut illud: Si uis ingredi in regnum cœlorum, ſerua mandata, & ſimilia. Præcipuè uero hoc dictum Pauli Galat. 5. allegant, Fides per charitatem eſt efficax. Inde ratiocinantur non ſolam fidem iuſtificare.

Sic Antinomi qui docent indifferentiam operum, hoc eſt, qui contendunt nihil referre quomodocunq́; uiuamus, ſi modo hanc uocem ſonare poßimus, Nos credere in Chriſtum. Ita pingunt hoc ſuum delirium: Chriſtus propter peccatores in mundum uenit. Ergo nihil nocebit tibi, etiamſi quotidie libidinibus & ſimilibus peccatis te contamines.

21 *Accingunt ſe contra animam iuſti.*

Hæc eſt altera nota impiorum doctorum, quod hominum præſidijs, præcipuè uero regum & principum fauore & gratia ſeſe muniant. Sie trachten darnach, das ſie nur Fürſten und Herren gunſt und gnade haben mögen. Ut autem illorum beneuolentiam erga ſe conſeruent, totum doctrinæ ſuæ genus ad illorum uoluntatem accommodant. Sunt autem hic in re mirè artifices, ut in Pſeudoprophetarum & Hæreticorum exemplis apparet.

Et ſanguinem innocentem condemnant.

Tertia nota impiorum doctorum eſt, quod illos qui ſanam doctrinam [illegible] ſancte & fideliter tradunt, acerbiſſimis odiis perſequuntur, ut Haereticos & blaſphemos damnant & occidunt. Hic conſule hiſtorias omnium temporum à mundi initio, & innumerabilia [illegible] exempla colliges. Sic ſanguinem [illegible] Pontificis condemnatum [illegible].

Sanguinem innocentem [illegible] pios doctores [illegible] profeſſionis ſuae [illegible].

Condemnabilis ſignificat [illegible] & [illegible] pios doctores. Vide igitur Propheta [illegible] incredulitatem [illegible] in impiis doctoribus [illegible] ſanguinolentos.

Et factus eſt mihi Dominus in refugium, & Deus meus in petram ſpei meae.

Aber der HERR iſt mein Schutz / mein Gott iſt der Hort meiner Zuverſicht.

[illegible] avertit oculos ſuos Propheta, ſive Eccleſia ab illo horribili ſpectaculo, hoc eſt, à furore impiorum doctorum & tyrannorum. Quaſi dicat: Patimur & in periculis [illegible] [illegible] ad Dominum confugimus, is fit refugium meum, is fit [illegible] petra ſpei meae, & in verbo eius

[illegible] acquieſcam. Jch wil mich zu meinem Gott halten / der ſol mein ſchutz / hort / vnd feſte burg ſein. *Sub illius protectione latebo donec illæ procellæ tranſierint.*

Et reddet illis iniquitatem ipſorum, & in malicia eorum diſperdet eos, diſperdet illos Dominus Deus noſter.

Hac conſolatione Eccleſia ſeſe ſuſtentat, furores impiorum Doctorum & Tyrannorum non fore perpetuos, ſed Dominum tandem illos deleturum eſſe, ſicut Pharaonem & ſimiles deleuit. Sic & alibi inquit Pſalmus. Quia non permanebit ſceptrum impij ſuper ſortem iuſtorum, ut non extendant iuſti ad iniquitatem manus ſuas, id eſt, ne deficiant, ne blaſphement.

Sic repreſſit furores & tyrannidem Romanorum Imperatorum, Neronis, Diocletiani, Decij, & cæterorum. Sic & Romanorum Pontificum, & Turcarum furorem ac ſæuitiam tandem reprimet atq; pios oppreſſos liberabit, & glorificabit, quorum glorificationem in hoc ſeculo inchoabit, & in futuro perficiet. Amen.

PSALMVS CX.

DIXIT DOMINVS Domino meo, ſede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.

Sceptrum regni tui emittet DOMINVS ex
Sion, dominare in medio inimicorum tu-
orum.

Populus tuus ſpontaneus (offeret) in die ui-
ctoriæ tuæ, in ornatu ſancto, Ex utero ori
tur tibi ros generationis.

Iurauit Dominus & non pœnitebit eum; Tu
es ſacerdos in æternum, ſecundum ordi-
nem Melchiſedech.

Dominus à dextris tuis, conteret in die iræ
ſuæ reges.

Iudicabit inter gentes, implebit cadaueribus
conteret capita in terris multis.

De torrente in uia bibet, propterea exaltabit
caput.

ARGVMENTVM.

ARGumentum huius PSALMI reperies in latino Pſalterio, apud D. Georgium Maiorem in latinum ſermonem uerſi. ſic uero omiſſo Argumento ad ipſum textum accedo.

VTAR autem integro opere D. Viri D. M. Lutheri, quæ cum ſit eruditiſſima ac prolixiſſima in hanc Epitomen quaſi in faſciculum contraxi.

Scio enim imperitiores ſcripta Lutheri non ſatis poſſe intelligere, nec genuinam ſententiam in eis aſſequi propter ſummam illam uerborum & ſententiarum copiam, quæ in ipſo eſt. Spero itaque me gratiam ab illis, quibus Lutheri ſcripta minus nota ſunt, hoc labore inſumptum eſſe.

Dixit DOMINVS Domino meo.

Studio ita loquitur Propheta, Dixit Dominus Domino meo, Propter diſtinctionem perſonarum diuinitatis, Vt oſtenderet aliam eſſe perſonam patris, aliam filij. Prius uocabulum DOMINVS ſignificat Deum Patrem, poſterius Deum filium. Nam uocabulum illud, quod Ebraei uocant τετραγράμματον ſeu Adonai, ut crebro in ſacra Scriptura occurrit, propriè ſoli Deo Spiritus ſanctus tribuit, ideoq; maiuſculis literis paſſim ſcribi ſolet. Porro ueteres interpretes etiam Rabini uno ore affirmant, poſterius nomen DOMINI ſignificare Meſsiam ſeu Chriſtum patribus promiſſum.

Nec negligendum uero eſt, quod Propheta hac Phraſi utitur, Dixit DOMINVS &c. Vult enim [illegible] facta patribus de Chriſto naſcituro de ſemine Abrahae, atq; ex carne & ſanguine Dauidis, his breuiſsimis uerbis complecti.

Continet igitur hic uerſiculus euidentiſsimum teſtimonium, Quod Chriſtus ſit uerus Deus, & uerus homo, uel quod duae illae naturae, Diuina & humana, in perſona Chriſti unitae ſint unione hypoſtatica, ut ueteres loquuntur.

Apparet autem ex Phraſi uerborum Prophetam Dauidem, tum cum hunc Pſalmum componeret, ſumma exarſiſſe letitia, ac exultaſſe in ſpiritu, & quaſi obſtupefactum hac tam magnifica gloria diuinitus ſibi donata.

illum ipsum Dominum suum Meſsiam ex carne & ſanguine ſuo naſciturum eſſe.

Itaq; de eo hoc clarè ac diſertè vaticinatur ac ſi iam illum quaſi coram videret, qui tanto poſt naſcendus fuit [illegible] C. & X. annis, [illegible] tamen [illegible] & [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] dus, quae nunc multis ſeculis in nobis effecta, & [illegible] ut futurum in templo Dei promiſſum, [illegible] ali[illegible] oculis, quam quibus prophetis [illegible].

Hic D. L. [illegible] uere ſua [illegible] de gaudio ſpirituali Dauidis, & de noſtra ſalute. Item de noſtra ingratitudine & torpore, quod [illegible] noſtra ubi frigent in cogitationibus [illegible] hoc [illegible] ſuum [illegible].

Porro diligenter obſeruanda eſt appellatio DOMINI. Differunt enim [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], Videlicet, Quod [illegible] non [illegible], ut [illegible] [illegible] le futurum ſit [illegible] [illegible], [illegible] & [illegible] quod hic Dominum, quem Dauid hic alloquitur ſit uerum Deum, Q. D. Ipſe Meſsias de carne & ſanguine meo naſciturus ſit, Tamen eſt uerus Deus, qui me & totum genus humanum, & omnia quae in coelo & in terra ſunt, condidit, ideo diſertè dicit DOMINO MEO ut ... ut oſtendat Meſsiam uerum eſſe Deum atq; hominem.

Sede à dextris meis.

Eſt promiſſio de regno. Q. D. Deus Domino meo daturus eſt regnum, in quo pari potentia cum ipſo regnaturus ſit. Nam ſedere ad dextram Dei, eſt regnare pari potentia cum Deo. Hęc eſt Pauli interpretatio Epheſ. 1. Collocauit eum ad dexteram ſuam in cœleſtibus ſuper omnem principatum & omnia ſubiecit ſub pedes eius. Ebre. 1. Portans omnia verbo potentię ſuę per ſe facta purgatione peccatorum noſtrorum, Sedens ad dexteram Maieſtatis in ſublimi.

Continet autem hęc particula: Sede à dextris meis, amplißimam conſolationem. Nam primum quia regnum Chriſti æternum eſt, ac cœleſte ſequitur æterna ac cœleſtia in eo nobis beneficia donari, Videlicet Remißionem peccatorum, Reconciliationem, liberationem à Tyrannide Diaboli, à morte æterna, hoc eſt, internis pauoribus & triſtitia ſpirituali, Donationem Spiritus ſancti, Denique iuſtitiam, vitam ac lętitiam æternam.

In eo loco diu commoratur Lutherus, Taxat enim Iudęorum deliria de Regno politico Meßię. Item amplificat hęc beneficia per Antitheſin. Confert enim his corporalia beneficia, quę in regnis politicis donantur, & dicit ea eſſe incerta, caduca, fugacia & prorſus nullius momenti aut precij, ſi ad hęc amplißima cœleſtia bona conferantur.

Deinde, quia Rex iſte, Sedens ad dexteram Dei humanam naturam aſſumpſit, neceſſe eſt, ut generis humani miſericordia & cura adficiatur, hoc

eſt,

[illegible]

[illegible] in exemplo Stephani πρωτομάρτυρος [illegible], qui haud dubiè, cum iam lapidaretur, hac cogitatione animum confirmauit. Christum stantem ad dexteram patris, se respicere & consolari, [illegible] mortis metum sibi adimere, alioqui nunquam tanta tranquillitate animi ac hilaritate mortem oppetiisset. Vt autem haec consolatio esset firmior, [illegible] ipso sibi oblata est diuinitus. Visus est [illegible] videre coelos apertos, & Christum stare ad dexteram patris.

Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum.

[illegible] Christi describit, ac pingit suis [illegible] mirabile hoc regnum esse, quod Christus per summam infirmitatem administrat, tuetur & amplificat. Prorsus diuersissimo modo ab illo, quo politici reges ac principes Regna sua [illegible] & amplificare consueuerunt, quae res vehementer humanam rationem offendit, quo minus hunc Regem agnoscat, & doctrinam eius amplectatur. [illegible] cum audit tam magnifica, & gloriosa de isto rege praedicari, Quod DEVS super omnia, quae in coelo & in terra sunt, eum euexerit suamque potentiam, gloriam & Maiestatem diuinam ei communicauerit, ilico hac specie Regni sui offensa resilit.

Videtur enim illi esse per quam absurdum, Tantum Regem qui ſedens ſuam in cœlo tenet ab hoſtibus undiq; impugnari & infeſtari. Eumq; non armis, non machinis bellicis, non humanis præſidijs ac uiribus more Politicorum Regum ac Principum. Sed ſolo uerbo regnum ſuum adminiſtrare, defendere & propagare. Hæc eſt cauſa, quod in Mundo, quo quiſq; ſapientia ac eruditione cæteris eſt præſtantior, hoc minus hunc Regem agnoſcat & doctrinam eius amplectatur. Hinc illa ſcandala.

Hunc locum Lutherus per quam copioſe ac erudite tractat.

Hoſtes autem huius Regis ſunt Mundus & Diabolus, quorum alter incorporalis, Alter [illegible] hoc eſt, [illegible] hunc regem [illegible] delere, & regnum eius [illegible].

Hic Lutherus [illegible] Mundum uocat non ipſam machinam Mundi, ſed omnes incredulos uiros in Mundo, ingenio, eruditione, ſapientia, iuſtitia, ſanctitate, potentia, & id genus donorum præſtantia cæteris antecellentes in Eccleſiaſtico & politico regimine. Hi ſunt illi omnium acerrimi hoſtes Chriſti.

Sed quæ cauſa eſt, dicet quiſpiam, quod illi ſummi uiri tanta acerbitate odij Chriſtum perſequantur, & regnum eius, id eſt, Eccleſiam funditus delere ſtudeant? Reſpondeo.

In promptu eſt cauſa. Quia doctrinam Chriſti ferre nullo modo poſſunt, eo quod omnem humanam iuſtitiam & ſapientiam damnat, omneſq; homines omnes quantumuis ſapientia, iuſtitia & ſanctitate præſtantes, concludit ſub peccatum, & docet neminem ſaluari nec iuſtificari coram Deo, niſi qui ex aqua & ſpiritu renatus fuerit: Deniq; facit ex [illegible] omnium hominum & ſanctiorum & [illegible]. Item docet Deum omnes preclaros cultus ab hominibus inſtitutos ad placandam iram Dei, & conſequendam vitam æternam, Vt horrendam idolatriam & blaſphemiam abominari, ſed ſolum iuſtitiam fidei approbare. Hanc doctrinam Mundus clamat eſſe blaſphemam ac ſeditioſam. Itaq; in hoc ſummis viribus incumbit, ut eam deleat & omnes qui illam profitentur, è medio tollat.

Hinc illa excommunicationum fulmina, quæ Romani pontifices in confeſſores huius doctrinæ torquent. Verentur enim, ne ſi hæc doctrina propagari cœperit, Regnum pontificium labefactetur. Quare iſtis furijs agitati Regum ac principum [illegible] accendunt, ut ferro, igne, & omni crudelitatis genere illos, qui hanc doctrinam ſonant & profitentur, extinguant, vociferantes eam eſſe ſeminarium omnium hæreſeon ac ſectarum, facem ſeditionum & turbarum in omnibus ordinibus.

Alter hoſtis iſtius Regis eſt Diabolus, qui mendacio Regnum Chriſti vaſtare ac delere conatur, hoc eſt, Hæreſibus, Schiſmatibus, diſſenſionibus, Sectis. Item omni genere tentationum & terrorum, quibus piorum corda excruciat.

[illegible] [illegible] sunt. Item, Omnis potestas in co- [illegible] [illegible] Christo.

Magna autem Emphasis est in his verbis, Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum. Donec enim Propheta Deum ita perpetuo [illegible] et superbos hostes Christi subiugaturum, Vt sint perpetuum scabellum pedum eius [illegible] perpetuo illos pedibus suis conculcet ac premat. Qua quidem poena nihil horribilius [illegible] dici aut cogitari potest, quam pedibus Christi perpetuo premi. Sicut iam Nero, [illegible], Iulianus et similes, pedibus Christi [illegible], et tandem ipse Diabolus et [illegible]. Interim hac consolatione contenti [illegible], sperantes de illis [illegible] [illegible] a Christo, et in nouissimo die [illegible] [illegible] abiectum iri.

[illegible] regni tui emittet Dominus ex Zion.

[illegible] [illegible] incipit, Primum ubi hoc regnum [illegible] sit, ut conscientiae certo sciant, Vbi [illegible] [illegible] sit, Videlicet in SIONI, [illegible] et Regi [illegible] [illegible], iustitiae peccati, mortis, diaboli fiet, [illegible] [illegible] cap. 2. De Sion exibit Lex, et verbum Domini de Hierusalem. Deinde significat hoc regnum non [illegible] incorporale, sed verbo administrari. [illegible] [illegible] Sceptri, non significat Legem quæ tam antea [illegible] erat in [illegible] Sion, sed dulcißimam vocem Euangelij annunciantem salutem, Esai. [illegible].

Postremo verbo EMITTET, admonet lectorem, Hoc sceptrum, id est Euangelium, Apostolos, ceterosq; successores per totum orbem terrarum circumlaturos & propagaturos esse. Hoc insigne sceptrum est illud medium, quo Christus regnum suum stabiliat, propaget & amplificet.

Porro magnificum præconium huic sceptro Propheta tribuit, Psal. 45. cum dicit, Sceptrum [illegible] sceptrum regni tui, [illegible] curuum, [illegible]. Vt differat doctrina Euangelij à legis doctrina, quæ [illegible] & curua est. Quia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

In [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] regnum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] fuerit, & cuius non uel Tyrannis, uel ignauia reprehenſa ſit. Nullæ unquam leges tam commodæ & ſalutares latæ ſunt, in quibus non aliquid deſideratum ſit. At in ſolo regno Chriſti nihil poteſt deſiderari, quod uel ad perſonam regis, uel ad ipſius regni adminiſtrationem, uel ad doctrinam pertinet.

Dominare in medio inimicorum tuorum.

Nunc addit aliam circumſtantiam. Quale hoc regnum futurum ſit, Videlicet, Quod in medio inimicorum florebit & ſeruabitur. Regna politica cum foris oppugnantur ab hoſtibus. Intus uero ſeditionibus concutiuntur, non ſunt diuturna, ſed ruunt & [illegible] rediguntur. At regnum Chriſti, cum foris acerrime oppugnatur à Tyrannis, hoſtibus Euangelij, intus uero ab Hæreticis affligitur, tamen maxime floret, uiget, & amplificatur. Chriſtus enim ex medijs hoſtibus ſuis colligere ſibi ſolet Eccleſiam. Sicut teſtatur Pſalmus 68. Accepiſti dona pro hominibus, etiam rebellibus, ut inhabitet Dominus Deus, ut eſt uidere in exemplis Hieroſolymæ, Romæ, Græciæ, ubi Chriſtus ſibi collegit Eccleſiam, & hoſtes ſuos quos ibi habebat partim conuertit, partim deleuit. Sic hodie in regnis ac regionibus, adeoq; in ipſis aulis infeſtiſſimorum hoſtium Euangelij Chriſtus Eccleſiam ſibi colligit per Miniſterium Euangelij. Nec dubium eſt, quin

[illegible] hoſtes noſtros eſſe hoſtes Chri-
ſti [illegible] illud Zach. 2. Qui uos tang[illegible] pupillam oculi mei. Item Eſai. 4. Qui [illegible] ipſum quoque affligit. Wer ſie angſtet [illegible] ein mahl / [illegible]

Populus tuus erit ſpontaneus, in die ui[illegible] tuae &c.

[illegible] Propheta perſonam & potentiam ipſius Regis deſcripſit, item oſtendit, ubi initium [illegible] futurum ſit. Nunc addit de populo [illegible] qualem ipſe populum habiturus ſit. [illegible] qui ſua ſponte audito Euangelio ſe huic [illegible] Er wirt gar viel ein ander [illegible] / weder Moſes / welches ſein [illegible] mit ſchwerdten vnd [illegible] ſondern [illegible] wenig [illegible].

[illegible] autem regis populus ſumma voluntate & [illegible] Deo obedit [illegible] omnia, quae illi grata [illegible] reliqua in Scholijs D. Philippi ſuſe [illegible].

[illegible] populus id eſt, credentes in Chriſtum [illegible] cultus Deo praeſtabunt, ſcilicet, [illegible] fiduciam, Inuocationem, [illegible] celebrationem beneficiorum Chriſti [illegible] doctrinae Euangelij, [illegible] Confeſſionem, Tolerantiam in aduerſitatibus [illegible]. Deniq; [illegible] obedientiam in

[illegible] ornantur, ut hi gloriam Dei illu[illegible] ad fidem conuertant & Christo [illegible].

[illegible] Propheta [illegible] ornatus [illegible]. Hic est enim proprius Christiano[illegible] discernuntur ab [illegible] & Hypo[illegible] Ceremo[illegible]. Vt uelit illos [illegible] Sacerdotes [illegible] sanctos. Hi enim oleo, illi uero spiritu [illegible].

[illegible] Lutherus grauiter taxat sectam Pon[illegible] externo ornatu sacerdotali fucum [illegible], ut illos fecit [illegible] in exitium. [illegible] ornatum, [illegible]. Dicit enim [illegible] illam bi[illegible] significare noui & ueteris & [illegible] sue Legis & Euangelij cognitio[illegible] Episcopum, duos fasciculos [illegible], admonere eum [illegible] Episcopum [illegible] Euangelij, [illegible] tanq; spargere & propagare debere.

[illegible] significant dona spi[illegible] 12. [illegible] doctor Ecclesie or[illegible]. Crux assuta uestes significat Epi[illegible] esse debere, ad omnis generis affli[illegible] propter gloriam Christi & [illegible] Euangelij subeas.

[illegible] significat uitae [illegible] pios

[illegible] ſentiunt illos eſſe populum Dei, [illegible] patrum nati ſunt. Alij contendunt il[illegible] Dei, qui externa legis iuſtitiis & [illegible].

ALTERA PARS PSALMI.

[illegible] Dominus & non pœnitebit eum.

[illegible] Propheta vaticinatus eſt de Regno Chriſti & populo eius. Nunc pergit deſcriptio[illegible] & docet eum non modo eſſe [illegible] Sacerdotem et quidem æternum [illegible] officium Regis & Sacerdotis [illegible].

[illegible] doctrina, quæ iam inde ab initio in [illegible] eſſet, in quorum animis hæc [illegible] quam ut inde euellatur, [illegible] Politicum fore ac regna mundi [illegible], vt quod ex tribu Iuda naſcitu[illegible] Deus Regnum promiſerat, ſi[illegible] Leui ſeu Aaronis.

[illegible] ſeducunt Iudæos. Nos vero gratias [illegible] animi, quod hanc dulciſ[illegible] & conſolationem his extremis [illegible] illuminauit, ut Chri[illegible] ac pontificem. Sicut iſte Pſal[illegible].

[illegible] autem hæc verba conſideranda ſunt, [illegible] Dominus. Vult enim his verbis Prophe[illegible] eſſe præcipuas cauſas, Cur Deus [illegible] Chriſto [illegible] confirmarit.

Primum

[illegible] Melchiſedech ſenſit D. Hieronymus [illegible] ſem filium Noha, qui [illegible] Doctor erat in po- [illegible] ante quingentos annos poſt Dilu- [illegible] ipſi in unum genera- [illegible] Abraha ſuperſtes 35. annis [illegible] eſt, quia [illegible] nomen dato [illegible] illum patriarcha tum fuerit [illegible] rerum uſu ac experientia [illegible] longe antecelluerit, Quippe [illegible] ante diluuium, & multos [illegible] vidit & audiuit, & ſeriem do- [illegible] conſeruauit & propaga- uit.

[illegible], hic Melchiſedech ſummus Do- [illegible] Dei fuerit, [illegible] hæc verba [illegible]. Nam in veteri Teſtamento [illegible] ſacerdotis.

[illegible] Melchiſedech, hoc eſt, Rex in [illegible], videlicet, Quod veram doctrinam de [illegible] ac [illegible] homines docu- [illegible] Petrus 2. Pet. 2. illum vocat [illegible]. Nec dubium eſt, quin Deus huic [illegible] diu vitam prorogarit, Vt cæle- [illegible] & Religionem propagaret & [illegible]. Atq; hæc una cauſa eſt, Quare Pro- [illegible] fit Melchiſedech.

[illegible] eſt, cur hic [illegible] et ſcribu- [illegible] ipſe eſſet imago Chriſti. Ebre. cap. 7.

qui

[illegible] & Euangelium, quorum alte-
[illegible] ad ſtatum & [illegible],
[illegible] & verbis [illegible]

[illegible] ſunt [illegible] inter Sacer-
[illegible] ſacerdotes noui Te-
[illegible] proprium in Vete-
ri [illegible] ſacerdotum officium erat prædica-
[illegible] ſanctificare & ora-

[illegible] ſemine contritu-
[illegible] id eſt Chriſto prædicans & con-
[illegible] propinquus erat, ſun-
[illegible] &c [illegible]
[illegible] po-
[illegible] de-
[illegible] ſua [illegible], tamen
[illegible] ipſorum officium.

[illegible] in nouo Teſtamento, qui
[illegible] ſuppeditabant ſibi eſſe, qui doce-
[illegible] in ceremonijs à Deo inſtitutis,
[illegible] peccabant
[illegible] à Spiritu ſancto reprehenſi ſunt
[illegible] ſacrificia illa Leuitica tan-
[illegible] imagines ſunt illius veri ſa-
[illegible] quo Chriſtus Dei placa-
[illegible] humanum Deo patri reconcilia-
[illegible]

Sic

[illegible] per totum orbem terra[illegible] credentibus in eum conuerſa [illegible] per miniſterium Euange[illegible] Sicut [illegible] Ec[illegible] ad conſummationem ſeculi.

[illegible] doctrina diligenter tra[illegible] populo.

[illegible] Lutherus [illegible] in modum rhetori[illegible] digreſſionem, docens, [illegible] beneficium Dei ſemper & vtilitate [illegible] colloquentem, [illegible] [illegible], à peccatis abſoluentem per organa ſua, id eſt, Miniſtros Eccleſiæ.

[illegible] & dicere veri ſacerdotis offi[illegible] non more Leuiticorum Sacer[illegible] & hircorum, ſed ſu[illegible] in ara crucis [illegible] pro totius generis humani [illegible] patri obtulit, [illegible] ardentiſſimi [illegible] ſua poſtea [illegible].

[illegible] non ſemel in horto & [illegible] & la[illegible] ad dex[illegible] pro no[illegible] & orare, preces noſtras ad patrem [illegible] Non poteſt [illegible] plena doctrinæ & conſola[illegible]

[illegible] eſt Doctores, Paſtores, Con-
[illegible] & Dies [illegible] ado-
[illegible] probe [illegible] prædicanda pro-
[illegible], qui hec duo officia ſeu munera
conf[illegible] inde [illegible], Omnes
Chriſtiani ſunt Sacerdotes, Ergo omnibus Chriſtia-
nis licet publicè docere in Eccleſia, Sacramenta mi-
niſtrare &c.

3 [illegible] Scripturæ affirmat omnes Chriſtia-
nos eſſe ſacerdotes, intelligamus quod liceat cui-
que Chriſtiano pro ratione vocationis ſuæ docere,
aut publicè, aut priuatim. Publice quidem hi
qui ſunt in publico Miniſterio, priuatim vero ſin-
guli.

4 [illegible] officium ſacerdotis eſt ſacrifi-
care [illegible] ſe offerant Deo [illegible]
[illegible] corpora hoſtiam [illegible]
[illegible] Deo, [illegible],
[illegible] generis [illegible] & periculis pro-
[illegible] [illegible] labores &
[illegible] propter ſalutem Eccleſiæ.
[illegible] & copioſe tractari poteſt, ſi ad
[illegible] & [illegible] accommo-
[illegible], quod omnia piorum opera & affi-
[illegible] ſunt vera ſacrificia, & veri cultus qui Deo
[illegible] accedat [illegible], videlicet, Quod
[illegible] præclariſſima in ſpeciem opera
[illegible] ſunt abominatio coram Deo. Quia
[illegible] quod [illegible] verbum Dei
[illegible].

[illegible]

Dominus [illegible] a dextris tuis, Percu[illegible] in die irae suae Reges.

[illegible] Propheta [illegible] de Regno & [illegible] Deum patrem pro nobis intercedere, & [illegible]

[illegible]

[illegible] REGES [illegible]

[illegible] eſſe, Sicut inquit Pſal. 2. Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania. Adſtiterunt Reges terræ & principes conuenerunt in unum aduerſus dominum, & aduerſus Chriſtum eius.

Quis hoc credere auſit, niſi hic verſiculus tam clare ac diſerte id affirmaret? Quis igitur miretur, ſimulatq; doctrina de iſto noſtro Rege, & Sacerdote ſonare cœpit illico ſummos Reges ac principes paſſim in pios præcones & confeſſores Euangelij graſſari ac ſæuire? eosq; tam acerbo imo Satanico odio perſequi, ut omnes idolatrias, id eſt, blaſphema dogmata, ſcelera & flagitia, quam doctrinam de Chriſto ferre malint.

Hæc autem ad noſtram conſolationem ſcripta ſunt, ut contra hoc ſcandalum nos præmuniamus. Cum uidemus Reges & principes, & ſummos homines in terra infenſiſſimos hoſtes ac perſecutores eſſe huius doctrinæ. Cumq; uidemus eos tantam crudelitatem in homines pios, qui puriorem doctrinam de Chriſto profitentur, exercere, Certi ſimus hinc ipſam quam profitemur eſſe uerã ac cœleſtem doctrinam. Es mus gewiſlich dieſe Lehre / ſo wir bekennen / die rechte Chriſtliche Lehr vnd Gottes Wort ſein / weil es die groſſen Herrn in der Welt / Keiſer / Könige vnd Fürſten verfolgen / vnd nicht leiden wollen etc. Nam hæc ſemper fuit iam inde ab initio Mundi fortuna cœleſtis doctrinæ in Mundo, Vt hi qui

[illegible] perpetuam, quibus [illegible] Christi Tyrannos adficiet, Q. [illegible] confringet ut figulus vasa testacea con[illegible] alludens ad illud Psal. 2. Tanquam [illegible] confringes eos.

[illegible] In die irae suae Emphasis. [illegible] Deum non illico sua fulmina mittere in [illegible] sed concedere illis spacium ad [illegible] Hoc tempus scriptura vocat diem sa[illegible] tempus acceptum, cum Sol gratiae lucet et [illegible]issime, quo Deus impios invitat ad [illegible], et offert eis gratuitam reconcilia[illegible] diem salutis et tempus gratiae ne[illegible] succedit iam alius dies, qui vocatur dies [illegible] furorem indignationis suae grassa[illegible] totas regiones et amplissima imperia et [illegible] pereant, ut recte de [illegible] Et campus ubi Troia fuit.

[illegible] in exemplis clare conspicimus, ut in cla[illegible] Hierosolymitanorum et [illegible] Iudaici. In excidio Hierosolymae, [illegible] in vastatione Graeciae et aliarum florentium [illegible] Regionum et urbium. Vereor [illegible] ne et Germania his exemplis [illegible] annumeretur, quae et ipsa tandem [illegible] poenas, partim propter ingratitudinem, partim propter [illegible] factionis Pa[illegible] fit. Oramus DEVM ne

[illegible] quod illi non [illegible], illos [illegible] ſuis confringet.

[illegible] beneficium nobis [illegible], Quod Chriſtus non modo à [illegible] & morte nos liberauerit, ſed etiam [illegible] omnes ſuerunt, ac ſeuiſſent [illegible] ſit, & quod crudeliſſi[illegible] ſi more Gigantum congeſtis [illegible] Cœlo bellum inferant, [illegible] in nobis opprimendis tentant, [illegible], Sed, ut dicitur, cornibus in [illegible] ſunt.

[illegible] obſeruandum eſt, quod Propheta [illegible], ſed Dominum à dextris tuis uo[illegible] Chri[illegible] implent, [illegible] & pro[illegible] Deo [illegible] Chriſtus nicht anders [illegible] ſein / wie wir verſtehen [illegible] gegen ſeinem himliſchen Vater [illegible]

Iudicabit inter Gentes, cumulabit cada-
uera, conteret caput magnarum natio-
num.

Er wird richten unter den Heiden / Er
wird groſſe Schlacht thun / Er wird
zerſchmeiſſen das Haubt uber groſſe
Lande.

[illegible] verſiculo proprie de clade populi

[illegible] dissipa-
[illegible] esse. In pri
[illegible] intelligere imperium
[illegible] in membra
[illegible] sanguine sese cruenta
[illegible] peragunt, nullus Martyrum
[illegible] Ecclesiae sunt. Hinc illa lacera-
[illegible], haec clarissima urbs Roma
[illegible] exempla multarum poten
[illegible] & florentissimarum urbium
[illegible] omnes propter contemptum ac
[illegible] Euangelij prostratae ac dirutae
[illegible]

[illegible] imperia, Regna & flo-
[illegible] regiones Deus sic horribi-
[illegible] po-
[illegible]
[illegible] per
[illegible] enim iam imperium Romanum
[illegible], Si ad illas priores Monar
[illegible] florentissima Veteris Regni confera-
[illegible], nisi nomen, aut reliquiae quae-
[illegible]

[illegible] D Et cornua [illegible]

[illegible] Iudaei fiunt & caeteris locis scri
[illegible], videlicet, quod
[illegible] bestiam [illegible]
facient

[illegible], ut te [illegible] fieri potest [illegible] Calix in ma- [illegible]

[illegible] Christum in terra [illegible] est, pati, affligi, & con- [illegible], ut uideretur infra omnes [illegible] & à Deo derelictus esse. Ad hæc [illegible], ut quidem ubi caput [illegible] more [illegible] ut omnium [illegible] in crucem [illegible].

[illegible] De tor- [illegible] commu- [illegible] affli- [illegible] appetitu- [illegible] & [illegible] corpo- [illegible] cupidißime [illegible] Christum [illegible] aquâ ple- [illegible] torrentem [illegible] pateretur, [illegible] illas uoces in Psalmo ac quere- [illegible] Psal. 42. Omnes [illegible] & fluctus [illegible]. Significat igitur Torrens [illegible] illas afflictiones Christi, sed [illegible], hoc est, acerrimos hostes Christi [illegible] Herodes, [illegible] pontifices, Sa- [illegible] & Romani imperatores, Denique [illegible] Esa. 7.

Propterea exaltabit caput.

Hoc

[illegible] & [illegible] Hy-
[illegible], prophetae & [illegible]
[illegible] Gentes
[illegible] caeli & terrae [illegible] abscon
[illegible] & reuela-
[illegible] & [illegible] &c.

PSALMVS CXXXVII.

[illegible] flumina Babylonis illic sedimus &
[illegible] dum recordaremur Sion.
[illegible] in medio eius suspendimus cytha-
[illegible]
[illegible] postulauerunt à nobis, qui capti-
[illegible] nos, uerba cantici, cum suf-
[illegible] instrumenta laetitiae, cantate
[illegible] Sion.
[illegible] canticum DOMINI,
[illegible] aliena?
[illegible] tui Hierusalem, obliuioni de-
[illegible] mea.
[illegible] faucibus meis, si non
[illegible] proposuero Hieru-
[illegible] laetitiae meae.
[illegible] DOMINVS filiorum Edom in
[illegible] Qui dicunt nudate nudate
[illegible] in ea.
[illegible], beatus qui re-
tribuet

[illegible] capti-

[illegible] hereditas pos-

[illegible] partes

[illegible] liberos

[illegible] Za-

[illegible] in

dat

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

f 3 [illegible]

[illegible]

[illegible] modo

[illegible] Dei

[illegible] sententia:

[illegible] Prius

[illegible] illa est

[illegible] Ecclesia

[illegible] D. Augu-

[illegible] Vt

[illegible] pro

[illegible]

[illegible] gloriam Dei

[illegible] si quis

ſibi-

[illegible] bonis
[illegible] autem
[illegible] & [illegible]
[illegible] Psalm. 84. Quam
[illegible]

[illegible] Edom, in
[illegible]

[illegible] capti
[illegible] ac
[illegible]

[illegible] &
[illegible] in populo Dei, qui
[illegible] & religionem amplec-
[illegible] aliquo-
[illegible] 2. Timoth.
[illegible] populo Dei. Quales
[illegible] & [illegible],
[illegible] Evangelij amplec-
[illegible] Deum verè co
[illegible] com
[illegible] un
[illegible] & [illegible].

[illegible] post quam
[illegible] eccle-
[illegible] nec
[illegible] Ecclesiam

Christi

[illegible] alij plures. Quare pro [illegible] Eccleſiæ, ut Dominum agnoſcant, qui [illegible] veritatis factus.

[illegible] dicuntur, qui ſæpius admoniti, ta[illegible] et indurato animo veritatem odiſ[illegible] progreſſi pergunt in pia membra [illegible] pro quibus non eſt orandum, ſed mala eis im[illegible]. Sicut docet nos Scriptura Pſal. 70. [illegible] et furorem iræ tuæ ſuper eos. Item, Retribue [illegible] inimicis noſtris ſeptuplum in ſinu eorum. [illegible] peccatum ad mortem, pro quo non orat Eccleſia. 1. Iohan. 5. Eſt peccatum ad mortem pro quo non dico ut quis oret. Vocat peccatum in Spiritum ſanctum.

[illegible] aliquis locum illum Hieremiæ capite [illegible], qui iubet orare captiuos Iudæos pro [illegible] Babylonica. Quia in pace [illegible] erit pax vobis. Inde colligendum, quod pro bonis [illegible] et malis Magiſtratibus ſine diſcrimine orandum ſit.

[illegible]: Verum eſt, quod liceat pro bonis ſimul et malis Magiſtratibus orare. Sed diſtinguendum eſt inter malos. Quidam enim Magiſtratus [illegible] ſunt, hoc eſt, manifeſte quibuſdam criminibus [illegible], et tamen interim non ſunt hoſtes [illegible] Euangelij, pro talibus orare debet [illegible]. Talibus [illegible] erat Magiſtratus Babylonicus, atque pro eo quoque illi Iudæi iuſſi fuerunt orare.

Item,

[illegible]

[illegible] qui peut-[illegible]

[illegible]

[illegible]

ſide.

[illegible] erat longe uberrimum fa [illegible] confessorum certi [illegible] & optime benefactoris à Deo [illegible] defendebat [illegible] opes [illegible] in omnes, precé [illegible] his [illegible] pro [illegible] spiritualium [illegible] Christophorus apparuerit [illegible] & ipsum [illegible] ne [illegible] præ cæteris [illegible] plauderet ac rece [illegible] Et quid omnes [illegible] Papa [illegible] argumento [illegible] 2 Cor. 12. [illegible] pro [illegible] Ergo [illegible] pro [illegible]

[illegible]

[illegible] non sophisticum, [illegible] Prophetæ, Apostoli, Mar[illegible] pij qui in Christo [illegible] apud Deum sunt & uiuunt, non [illegible] sed [illegible] in hac uita [illegible] Sicut [illegible] in [illegible] sed testimonio scripturæ [illegible] testimo[illegible] Quod si [illegible] quiete fruuntur [illegible] Christi [illegible] paradiso. 2. [illegible] ignorare [illegible] de dor[illegible] Ioh. 11. Lazarus amicus noster dor[illegible] Lucæ 8. Puella non est mortua sed dormit [illegible] inquit, [illegible] &c.

[illegible] & somnus, etiam cum dor[illegible] Sancti qui de hac uita disce[illegible] in Deo, & apud Deum uiuunt [illegible] somno [illegible] quiescunt, usque [illegible] Consolatio sunt igitur [illegible] Sancti qui in Christo obdor[illegible] Dei, & [illegible] dixit [illegible]

[illegible] noſtri parentes. [illegible] noſter ſit μεσίτης καὶ ἱκέ- [illegible] Quicquid petieritis in [illegible] filius, & ut intelligamus hanc [illegible] huius promiſſio- [illegible] Quicquid in nomine meo petieri- [illegible] Pſal. 110. Iurauit Dominus, [illegible] Tu es ſacerdos in æternum [illegible] Melchiſedech.

[illegible] argumentum Gen. 48.

[illegible] ipſos pueros meos. Ergo inuoc- [illegible] Sic ſolent Papiſtæ et So- [illegible] & quoſdam ſcripturæ locos ali- [illegible] iactantur, locus iſ- [illegible] Angelus qui [illegible] benedicat pueris iſtis [illegible] nomen [illegible] & creſcant in [illegible] Patriarcha Iacob [illegible] Abraham & Iſaac ſe- [illegible] Trinita- [illegible] ipſa [illegible] interpretatur, [illegible] Dei qui [illegible] Zacha. 1. [illegible] Chriſtum [illegible] Angelum Dei qui [illegible] locus nihil [illegible] defendi poſſe [illegible] & [illegible] inuocandos eſſe.

[illegible] *inuocationem ſua* [illegible] *precibus ſuis De*[illegible], *ita Sancti De*[illegible] *& pro nobis intercedant apud Deum* [illegible]

[illegible] *non attendunt Deum hoc loco* [illegible] *loqui. Quod autem mortuus Abraham* [illegible] *nobis non intercedat apud Deum* [illegible] *inferius ipſe* [illegible] *Abraham* [illegible]

[illegible] *teſtimonium* [illegible] *primo ponam in hac* [illegible]

[illegible] D[illegible]

Luc [illegible] *nobis amicos de mammona iniquitatis* [illegible] *recipiant vos in æterna tabernacula. Ergo* [illegible] *Sancti* [illegible] *ſua interceſſione* [illegible] *in æterna Tabernacula.*

Reſponſio. [illegible] *loco de Sanctis qui in* [illegible] *&* [illegible] *loquitur* [illegible] *liberales ac beneſici ſunt erga* [illegible] *pauperes pro illis vota faciunt* [illegible] *Dei peruenient* [illegible] *regni cælorum. Hunc locum* [illegible] *ad impetrationem Sanctorum qui defuncti ſunt,* [illegible] *modum omnia* [illegible]

[illegible] ubicunq; ſancti in-
[illegible] ut et ipſi
[illegible] Hieronymus & alij
[illegible] laudis merentur. Lau-
dare [illegible] ſanctis ſuis, in Eccleſia ſua,
[illegible] hic locus Deum non velle, nec poſſe
[illegible] cum plerumque vers
[illegible] & de-
[illegible] ſuis extra
[illegible] poſſint Deum [illegible] ſed [illegible]
[illegible] eſt blaſphemia. Quæ [illegible] ſunt
[illegible]

Et [illegible] ſanctis [illegible] hic locus de
[illegible] ipſorum
[illegible] poteſt. Ut ſit ſententia: Deum lau-
dandum [illegible] ſanctis hoc eſt, immenſam Dei miſe-
ricordiam & bonitatem in ſanctis celebrandam
eſſe [illegible] pœnitentes in gratiam receperit
[illegible] ſed gratis propter Chriſtum,
ſicut [illegible] idolatriæ deditum ac verum Dei
[illegible] & iuſtificauit fide in promiſ-
ſo [illegible] Paulum Apoſtolum [illegible],
[illegible] Eccleſiæ Chriſti converterit, Quod
[illegible] reſtituit &c. Vel, Deum celebran-
dum eſſe quod Sanctos qui ex hac vita diſceſſerunt
[illegible] miſericordia recepit in gratiam & tot
[illegible] donis eos ornauit nullo ipſorum
merito. Sicut Abrahamum idolatram recepit in
gratiam & [illegible] Dei iuſtitiam [illegible].

Item,

[illegible]

DE

DE MODO ET RATIONE CONCIONANDI.

INequid [illegible] me nec ingenio, nec eruditione, nec experientia, aut rerum usu, instructum esse, ut profitear me rationem aut modum concionandi alijs posse tradere. Quoniam autem [illegible] aliquod [illegible] Theologi [illegible] concionandi [illegible] praescribere. [illegible] pij [illegible] modo [illegible], sed etiam artem & methodum concionandi tradam. Exegistis me tandem [illegible], ut opus longe difficillimum & maximum susciperem. In quo si non expectationi uestrae satisfecero, non temeritati meae, aut impudentiae, à quo uicio uehementer natura abhorreo. Sed potius uestrae petitioni ac rei difficultati, adscribetis. Equidem quo magis magisq; cogito de ratione & modo concionandi, hoc mihi res uidetur

detur eſſe difficilior, præſcribere alijs forſitan quandam informandi ſacras conciones. Conſtitui autem non accuratam quandam & integram rationem concionandi tradere: Sed ſimplicem & planam, & planè eiuſmodi, q̃ R. Dominum D. Lutherum, patrem ac præceptorem meum, in ſuis ſcriptis & concionibus ſeruaſſe, animaduerti. Sæpiſſime enim ex ipſo audiui, rationem concionandi non poſſe arte aut præceptis tradi, eoſq; longe errare, qui nimis anxie & ſuperſtitioſe ad præcepta Dialectica & Rhetorica conciones ſuas informare conantur.

DE MODO ET RATIONE CONCIONANDI.

TRIA SVNT GENERA [illegible] Didascalicum, [illegible] lo-cos, aliquem [illegible] Christianæ doctrinæ, [illegible] consolationibus [illegible] confirmat ac erudit.

In genere ἐλεγκτικῷ versatur Concio, quando Doctor Ecclesiæ omnia [illegible] vitia & peccata arguit, & graviter homines [illegible] improbans, contumaces ac impœnitentes damnat, atque illis severissimas comminationes Dei, et horribilia exempla iræ Dei adversus peccatum proponit & inculcat. Item, cum in hostes Euangelij, & adversarios invehitur, eorumque argumenta diluit.

ἐξηγητικὸν concionum genus est, cum Doctor Ecclesiæ textum, ordine explicat, & verborum pondera ac emphases perpendit & urget.

Quot sunt concionum genera, totidem & Concionatorum reperiuntur.

Priuſquam de præceptis inſtituendæ ſacræ concionis dicturi ſumus, illud admonendus eſt auditor ſtudioſus, nos non in hoc præcepta voluiſſe concionatoribus tradere, ut aut omnia in illis ſita eſſe arbitrentur, aut nimis anxie & ſuperſtitioſe illa in concionando obſeruent. Sed ut viam illis monſtremus & rationem tradamus, qua facilius ſanctorum doctorum Eccleſiæ ſcripta & conciones intelligant, & ad eorum imitationem ſeſe aſſuefaciant. Nemo enim egregius Concionator ſine imitatione factus eſt. Sicut infra copioſius de ea re dicemus.

De officijs concionatoris.

Quænam ſunt præcipua officia Concionatoris? Docere, Arguere, Conſolari, Adhortari.

Docere dicitur Concionator, cũ neceſſarios & utiles locos doctrinæ Chriſtianæ tractat & explicat. Cum textum ſcripturæ recte ac dextre exponit ac interpretatur.

Arguere dicitur cum omnia cuiuſuis hominum vitia & peccata à ſummo uſq; ad infimum ordinem taxat. Maxime vero cum homines feroces, prophanos & impœnitentes perterrefacit propoſitis cõminationib. Dei, & horribilibus exemplis iræ Dei aduerſus ſecuros, Epicureos, & impœnitentes ac Contemptores verbi Dei. Ad quos terrendos cum conciones ſuas doctor Eccleſiæ accommodat, recte arguere dicitur.

Conſolari dicitur, quando afflictas mentes, pavidaſq; conſcientias, dulciſsimis promiſsionibus & conſolationibus Euangelij erigit & confirmat.

Adhortari dicitur, non modo cum ad ſtudium bene operandi omnes homines in genere hortatur, verumetiam cum unumquemq; ſui officij & vocationis admonet.

Hæc de officijs Concionatoris breviter diximus. Nunc [illegible] de re ſæpius admonendus erit auditor.

De partibus concionis.

Partes concionis ſacræ ſunt ſex, Exordium, ſive Invocatio numinis divini, Recitatio Textus Scripturæ, qui explicandus eſt, Propoſitio, ſeu Thema, Confirmatio, Confutatio, Peroratio.

De Exordio.

Exordijs vero in concionibus utendum erit, propterea quod ſacræ Conciones diverſiſsimæ ſunt ab orationibus forenſibus. Quando autem exordia decent, aut neceſſaria ſint, non poteſt hoc arte tradi, ſed uſus atq; experientia docebunt. Res, Tempus, locus, perſonæ, Neceſsitas, optimi monitores erunt quando præmittenda ſint exordia.

Cæterum de Exordio tria præcepta neophyti teneant. Primum, ut Exordia ſint quam maxime verecunda & [illegible]. Etenim modeſta & verecunda exordia vehementer auditores benevolos, &

attentos & dociles reddunt. Sicut econtra tumida exordia valde auditorum animos abalienant.

Secundo ne nimis longe petita ſint.

Tertio ut in exordijs ſummam Euangelij aut textus, quem explicandum ſumſerint, breuiter tradant, & oſtendant ſe de magnis & neceſſarijs rebus dicturos eſſe. Denique cum ita exordiuntur, ut ſtatim initio dicendi appareat quid dicturi ſint, ſicut uidemus principem Theologorum noſtræ ætatis Reuerendum Dominum Doctorem Lutherum feciſſe.

Porro uerecunda exordia dicuntur, quando oratio, ut prouerbio dicitur, plus habet in receſſu, quam fronte promittit, & cum concionator quam poteſt ſimpliciter exorditur. Debet enim oratio in dicendo creſcere. Et quo quiſq; eſt doctior, hoc uerecundius exordiri ſolet, ſicut econtra indocti quam maxime confidentes ſunt initio dicendi, iuxta illud Tucydidis, ἀμαθία μὲν θράσος [illegible] ἢ δὲ λελογισμένον ἀπεργάζεται.

Tumida exordia dicuntur, quando aut nimis elaborato exordio, aut nimis pompoſa, ut ita dicam, præfatione utimur. Cuiuſmodi exordia plerumq; in ſcriptis & orationibus indoctiorum obſeruari ſolent. Nimis longe repetita exordia ſunt ea in quibus Concionator nimis prolixa circuitione initio dicendi utitur, ut ſi de fide habenda erit concionaturus, initio nimis diu in prædicanda fide commoretur, ſeu nimis prolixum proœmium de præconijs fidei præmittat.

[illegible] seu [illegible] concionatoris [illegible] [illegible] ut in dicendo futurum esse, ut auditores [illegible] [illegible] & dociles fiant.

De recitatione textus seu lectionis.

QVARTO [illegible] loco [illegible] Textum scripturæ [illegible] recitet clara voce & summa reuerentia.

De propositione.

De hac parte concionis varia præcepta quidam tradiderunt, sed in hoc omnes conueniunt & ipsi periti Theologi consentiunt, certum quoddam thema concionis esse [illegible].

Hic quoque de propositionibus scilicet simplicibus & compositis quidam certa præcepta tradiderunt. Sed nos simpliciorem rationem instituendæ concionis studiosis Theologiæ tradamus, [illegible] scilicet, ut Concionator [illegible] præcipuos aliquot locos è textu excerpat, eosque pro viribus, seu modulo doni sui tractet. Non possunt huius loci certa præcepta tradi aut præscribi, quot & quos locos eligat & tractet, propterea quod magna ingeniorum est diuersitas. Quidam enim ingenia sunt fecunda & copiosa & singulari quadam dexteritate in docendo præditi. His satis erit unum, modo utilem locum eligere, eumque copiose tractare. Quidam vero sunt natura [illegible] & [illegible] plures locos eligant.

Verum quemadmodum idem ſtudium ſit concionatoribus, ut auditoribus conſulant, hoc eſt, ut ad imperitiorum captum conciones ſuas accommodent. Sicut præclariſsime D. Gregorius admonet, dicens, Doctor ad captum auditorum orationem ſuam informare debet.

Quoniam omnia præcepta in hoc traduntur, ut Doctor Eccleſiæ auditores doceat, eorumq́; animos ad diuerſos affectus traducat, in hoc cum ſita ſunt omnia, quemadmodum ſumma uis oratoris forenſis in hoc ſita eſt, ut probet, Delectet & flectat, teſte Tullio de Oratore &c.

De confirmatione.

Cum iuxta præcepta Rhetorices, Confirmatio aliud nihil ſit, quam propoſitionis confirmatio, declaratio & amplificatio, Orator Eccleſiaſticus locos ſuos explicet atq; illuſtret inſignibus dictis atque exemplis ſcripturæ.

Cæterum confirmatio ſacræ concionis his 4. rebus præcipue conſtet.

Definitione, Diuiſione, Argumentatione, Citatione inſignium locorum & exemplorum. Nec uero ſemper Definitione, Diuiſione, Argumentatione ſimul utatur. Eſt autem non mediocris ſapientiæ ac experientiæ, uidere quando aut definitione aut diuiſione aut Argumentatione utendum ſit. Nam ut ſupra admonuimus, non poſſunt hæc omnia arte aut præceptis tradi.

[illegible] aplicandum fuerit, ſic [illegible] Dialecticis [illegible] ſumptum eſt ad Definitionem Dia[illegible] & [illegible] ſemper ſeruetur argumenta[illegible].

Illud autem inprimis piu[illegible] [illegible] præſentis temporis nō com[illegible] [illegible] Con[illegible] admonuit [illegible] laudabis [illegible]

De definitione.

Cum Definitione utendum erit, animaduer[illegible] con[illegible] per [illegible] illas cauſas definitionis conſtituere, ſcilicet cauſam efficientem, cauſam materialem, cauſam formalem, cauſam finalem.

Nam [illegible] nem, ſed [illegible] admonendum eſt [illegible] per illum oportere hunc [illegible] uſurpare, hoc eſt, ex omnibus [illegible] quatuor cauſis definitionem componere, [illegible] eſt unam [illegible] cauſam [illegible]. Cum definienda [illegible] quantum [illegible] lica erit Definitio. [illegible] Euange[illegible] fidei, [illegible] libertatis Chriſtianæ etc. Definitio [illegible] erit per efficientem, formalem & finalem cauſas definitionem duxiſſe.

[illegible] exemplum de fide Heb. 11. Eſt autem fides rerum ſperandarum ſubſtantia, & certum argumentum non apparentium.

Hic primùm oſtendat Concionator, quæ ſit efficiens cauſa fidei, ſcilicet, uerbum Dei, iuxta illud, Rom. 10. Fides ex auditu; Quia Spiritus ſanctus per uerbum uocale efficax eſt, ac fidem in nobis efficit. Hoc probet poſtea exemplis eorum qui audita doctrina Euangelij conuerſi ſunt, ut illo Acto. 2. Vbi prædicatione Petri Apoſtoli &c. hominum millia ad fidem conuerſi fuerunt, item illo Æthiopis Actor. 9. item illo Pelagiæ.

Deinde oſtendat, Quæ ſit materialis cauſa fidei, ſcilicet, Cor contritum & humiliatum, hoc eſt, quod ſenſit ueros terrores in agnitione peccati ac ſenſu iræ Dei. Nam in hominibus ſecuris, prophanis, [illegible], ἀπηλγηκόσι, qui fræna laxant cupiditatibus, & pergunt in peccatis, non poteſt conſiſtere fides. Quare illorum corda malleo legis contundenda ſunt, Man mus ſie zuvor ſchrecken mit dem Geſetz.

Tertiò doceat, Quæ ſit cauſa formalis fidei. Nimirum, Aſſentiri promiſsionibus & in ſolum uerbum Dei ſtatuere, ex eoq; ſolo pendere. Hoc eſt, expectare ea quæ ſunt ſperanda, ſcilicet, Reſurrectionem mortuorum, uitam & glorificationem æternam.

Quartò oſtendat, Quæ ſit finalis Cauſa fidei, Nimirum, Salus animarum noſtrarum, 1. Pet. 1.

Hoc eſt Reconciliatio, remiſſio peccatorum, Donatio Spiritus ſancti, uita æterna, item, pax conſcientiæ, gaudium in Spiritu ſancto, item ut De[illegible] in honore, in futuro ſeculo glorificemur.

Aliud de Iuſtificatione.

Iuſtificatio eſt remiſſio peccatorum & acceptatio ad uitam æternam.

Cauſa efficiens iuſtificationis eſt meritum Chriſti.

Cauſa materialis ſunt omnes peccatores uere pœnitentes, non Hypocritæ aut Epicurei, qui contra conſcientiam indulgent cupiditatibus.

Cauſa formalis eadem eſt quæ fidei.

Cauſa finalis uita æterna.

Aliud de Matrimonio.

Matrimonium eſt indiſſolubilis coniunctio unius maris & fœminæ.

Cauſa efficiens Matrimonij eſt uoluntas & ordinatio Dei. Deus creauit maſculum & fœminam, creauit eos dixit, Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carnem unam.

Cauſa formalis eſt ipſa coniunctio quæ fit iuxta præceptum & ordinationem Dei, Scilicet, ut ſi liberi de conſenſu & uoluntate parentum contrahant, & ut utrique parentes ſequantur ordinationem Dei, liberos educent, hoc eſt, ut recte ac prudenter illis proſpiciant in educando.

Cauſa finalis eſt propagatio humani generis, conſeruatio Eccleſie, politie, Oeconomie, ut coniugium ſit remedium contra uagas libidines, Item ut ſit ſchola ac exercitium fidei & inuocationis.

Abſoluta definitione poſtea dicendum erit. Quomodo inchoandum ſit coniugium, uidelicet, In timore Dei, fide & inuocatione.

Ceterum, quomodo hec omnia amplificanda ſint, Conſulenda ſunt precepta Rhetorica.

Aliud de BAPTISMO.

Baptiſmus eſt Sacramentum.

Cauſa efficiens eſt uerbum Dei, & mandatum Dei, ite baptiſate omnes gentes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti.

Cauſa materialis eſt aqua, Cauſa formalis eſt ipſa inſtitutio & ordinatio Dei, ut baptiſentur gentes, hoc eſt, omnes homines cuiuſcunq; ætatis. Item ut baptiſentur à Miniſtris Eccleſie, ſeu à membris Eccleſie, uel ut alter ab altero baptiſetur, & non ſeipſum baptiſet.

Cauſa finalis eſt, hereditas regni cœlorum. Sicut ſcriptum eſt, Saluus erit.

Aliud de Natiuitate CHRISTI.

PRIMUM *doceat Concionator. Quid ſit Chriſti natiuitas, ſcilicet, Chriſtus conceptus de Spiritu ſancto, Verus homo ſine peccato natus ſit de Maria uirgine.*

Cauſa efficiens, quod Chriſtus homo factus ſit, eſt ardentiſſimus ille ac ineffabilis amor diuinæ Maieſtatis erga genus humanum, & ſumma filij obedientia erga patrem & humilitas.

Cauſa formalis Natiuitatis Chriſti eſt, Quod non modo carnem & ſanguinem noſtrum, Verum etiam omnes humanos affectus, excepto peccato, [illegible] aſſumpſerit.

Cauſa finalis eſt, ut Chriſtus placaret iram Dei, genus humanum Deo patri reconciliaret & à poteſtate Diaboli liberaret.

De Diuiſione.

Non ſemper neceſſe eſt Concionatorum Diuiſione uti, ſed tum demum ea utendum erit, cum uocabulum obſcurum, aut non ſatis notum rudioribus occurrerit. Vt cum de gratia dicendum erit, ibi tum admonendi ſunt auditores, Vocabulum gratiæ uarie olim à quibuſdam acceptum fuiſſe. Atq; id incommodi ex imperitia linguarum ortum fuiſſe. Aliud enim ſignificat uocabulum χάρις, aliud χάρισμα. χάρις enim ſignificat proprie gratiam & fauorem Dei. χάρισμα uero donum Spiritus ſancti ſignificat.

Item, Cum de iuſtitia concionandum erit. Principio præfatiuncula utatur & dicat duplicem eſſe Iuſtitiam, Alteram ciuilem, Alteram Chriſtianam, Se uero iam [illegible] altera de Chriſtiana iuſtitia dicturum eſſe.

Hi qui ingenio & dicendi copia abundant, ſane hac prudentia in præfatione uti, & de utraque iuſtitia plenius & copioſius, ut D. Doctorem Luth. feciſſe videmus.

Item, quando concionator locum aliquem ſcripturæ, in quo regni Chriſti mentio fit, interpretatur, poterit initio diſtinguere inter regnum ſpirituale & Regnum corporale, & poſtea Definitionem integram regni ſpiritualis tradere.

Item, quando locum iſtum Pauli, Chriſtus in mundum venit, Peccatores ſalvos facere, enarrandum ſuſceperit, initio diſtinguere debet inter peccatores reſipiſcentes & pœnitentes & inter peccatores, qui contra conſcientiam pergunt in peccatis & frena laxant cupiditatibus.

Sit adhuc unum exemplum ex Evangelio quod in Eccleſiis recitari ſolet in Dominica Septuageſimæ, de patre familias conducente operarios in Vineam ſuam &c.

Ex iſto Evangelio eliget concionator aliquot locos tractandos. Eſt enim Evangelium plenum multiplicis Doctrinæ & conſolationis. Verum principalis locus eſt iſte, Videlicet, Quod in regno CHRISTI eſt Exæquatio omnium hominum Iudæorum & Gentium, & quod nulla ſit in eo προσωποληψία.

Nam Deus ex æquo omnibus donat remiſſionem peccatorum ac vitam æternam, qui abiecta omni

merito-

[illegible]

[illegible] propter [illegible] ad miſeri-
cordiam [illegible]; & Chriſtum agnoſcunt [illegible]
[illegible] Item quod [illegible] ſu-
[illegible] ad illam [illegible] ad
æternam [illegible] qui
[illegible]
[illegible] Chriſtum [illegible]
[illegible] Spiritum S.
&c. atq; illi qui [illegible] ſunt, &
[illegible] nullus
[illegible] inſu-
[illegible] propter [illegible]
[illegible] quod ad illam [illegible]
[illegible]

Hic locus [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] Regnum Chriſti [illegible]
[illegible] eſſe regnis politicis.

Poſtea [illegible] conſo-
[illegible] regno Chriſti nullum eſſe
[illegible] ſed quod in ratione hæreditatis
[illegible] opera ſint
[illegible] hi qui in obſcuriſſima ſorte vitæ ge-
rere & [illegible] gratis Deo facere poſ-
ſunt, atq; illi qui ſplendidiſſima conditione & func-
tione utuntur.

Cauſa iſtius exæquationis [illegible] in
regno Chriſti eſt meritum Chriſti, qui ſacrificio
ſuo

ſua propitiatoria iram Dei placauit noſq; Deo reconciliauit, æternam iuſticiam, uitam & gloriam donauit ſimul cum omnibus, quæ ipſius ſunt.

Alter locus ſummus Euangelij eſt de Prædeſtinatione.

Prædeſtinatio

Eſt autem prædeſtinatio, qua eligimur à Deo ad uitam æternam per miſericordiam propter Chriſtum.

Cauſa efficiens prædeſtinationis eſt fides in Chriſtum, ſeu fiducia miſericordiæ in Chriſto.

Formale eſt Miniſterium Euangelicum ſeu auditus uerbi Dei, ſeu conſideratio & agitatio promiſsionum Dei. Quærenda eſt promiſsio in qua uoluntatem ſuam expreſsit Deus. Ex uerbo Dei de uoluntate Dei iudicandum & ſtatuendum. Sic autem ſcriptum eſt. Hic eſt filius meus dilectus, in quo complacui, HVNC Audite. Hæc uox promiſsiones omnes complectitur. Deniq; in ipſum Chriſtum intenta mente animoq; intueamur. In Chriſtum, inquam, iacentem in gremio matris, agoniſantem in horto, pendentem in cruce, mortuum, reſuſcitatum, ſedentem ad dexteram patris, interpellantem pro nobis &c. Hæc meditatio tandem eò nos deducet ut certi reddamur nos eſſe prædeſtinatos &c.

Aliud exemplum.

Scriptura ſæpe mentionem facit libertatis Chriſtianæ. Quoties igitur eiuſmodi dicta occurrerint, Concionatori ad diuiſionem decurrendum erit. Sic igitur diſtinguat.

Duplex eſt libertas, Spiritualis & Politica. Vtraq; deſcribenda eſt.

Spiritualis libertas eſt, qua liberati ſumus à maledictione legis, & poteſtate Diaboli &c. Quod ad iſtam libertatem pertinet, Chriſtiani liberi ſunt & non ſerui. Politica libertas eſt, qua corpora hominum libera ſunt, ſeu qua liberi ſumus à ſeruitute hominum, uel ſeruitute corporali.

Quod ad hanc libertatem attinet, non omnes Chriſtiani liberi ſunt, quia Euangelium non abolet leges politicas.

ALIVD.

Vbi habenda erit Concio de fide. Concionator primum utatur diuiſione oſtendens triplicem eſſe fidem, Fidem hiſtoricam, fidem miraculoſam, fidem iuſtificantem. Abſoluta definitione ſingulorum, poſtea de fide iuſtificante integram habebit concionem. Oſtendet & dictis & exemplis ſcripturæ, ſola fide in Chriſtum nos iuſtificari. Item, docebit hanc fidem cum delictis contra conſcientiam non poſſe exiſtere &c.

In enarratione Euangelii, Ductus eſt Ieſus in deſertum concionator primum utatur diuiſione, oſtendens. Dupliciter hominem tentari, à Deo & à diabolo. A Deo quidem, tentari ad bonum & ſalutem. A diabolo autē ad malum et perniciem animæ & corporis. Tentari à Deo dicimur, cū nos à mundo ſeu à diabolo affligi ſinit, Cum ſimulat ſe nos deſeruiſſe, noſq; auerſari. Cū contrariū promiſsioni nobis accidere patitur & quo ardentius eum inuoca

mus

uum hoc diutius differt auxilium & liberationem. Ad hunc modum tentauit Abrahamum iubens eũ immolare filium ſuum Iſaac. Nam hoc mandatum Dei prorſus cum promiſsione. In Iſaac uocabitur tibi ſemen pugnare uidebatur, Ideo autem Deus iuſſit Abrahamum, immolare filium ſuum Iſaac, ut fidem eius & conſtantiam in retinenda promiſsione probaret. Quare textus diſertè dicit: Dominus tentauit Abraham, ad hunc modum Deus tentauit etiam patriarcham Iacob, cũ patiebatur illum uiginti annos ſeruire in Meſopotamia, nec aliter tractabat eum, ac ſi promiſsionem ſuam de regno & ſacerdotio reuocaſſet. Sic Dauidem, cum ſinebat eum exulare decennium, ut hoc pacto fidem, Spem, patientiam & inuocationem eius probè exerceret, tentamur à diabolo, quando nos ad peccandũ ſollicitat, atq; inde in exitium protrahabat. Poſtq̃ diſcrimen utriuſq; tentationis diuinæ & diabolicæ oſtendit. Tum demum aut textum Euangelij ordine explicabit, aut præcipuos eius locos pro modo doni ſui tractabit.

Aliud de ſacrificio.

Sacrificia ſunt duplicia, Vnum propiciatorium, Alterum Euchariſticum.

Tantum unum eſt ſacrificium propiciatorium, ſcilicet, Mors Chriſti, nec aliud aut fuit, aut erit unquam propiciatorium.

Eſt autem ſacrificium propiciatorium quod meretur alijs remiſsionem peccatorum, culpæ & pœnæ coram Deo.

Nullum

Vnum fuit in lege [illegible] propitiatorium sacrificium, [illegible] præter [illegible] nes & [illegible] propitiatorij [illegible] qui [illegible] peccatorum [illegible] qui deliquerant [illegible] ex politia.

Nec in nouo Testamento aliud propitiatorium sacrificium relinquitur præter mortem Christi.

Eucharistica sacrificia in veteri Testamento erant Oblatio, Libatio, primitiæ, [illegible].

In nouo autem Testamento [illegible] afflictiones, & omnia opera sanctorum sacrificia Eucharistica.

Ideo autem dicuntur Eucharistica sacrificia, Quod illis Deum & glorificant & beneficia eius celebrant.

Singuli igitur Christiani habent duplex sacrificium propitiatorium & Eucharisticum.

Sed alterum habent alienum, alterum proprium.

Alienum est propitiatorium à Christo oblatum, cuius fructus accommodatur fide [illegible].

Propria sunt Eucharistica, cum [illegible] afflictiones, & bona opera nostra.

De Allegandis locis Scripturæ.

[illegible]

In citandis Scripturæ locis, qui [illegible]

da erit

deſit prudentiæ concionatori quam in cæteris partibus orationis. Sunt enim qui hoc unum modo ſtudio habent, ut quam plurima dicta Scripturæ coaceruent, atq; in laudem eruditionis captant, qui uero auditorum profectui ſeſe [illegible] potiſſimum conſulere arbitrantur.

Econtra uero ſunt alij, qui proferunt nihil inſigniter dictorum allegant, ſed copia uerborum & loquacitate nimia gaudent, hi præclare ſe docere exiſtimant, ſi quam uerboſißimi fuerint. Hæc uitia obſeruare, ac noſſe nouitium concionatorem utile eſt. Det igitur operam, ut plura & illa quidem inſignia Scripturæ dicta alleget, & omnino eiuſmodi quæ quàm maxime textum illuſtrare uideantur. Solent enim obſcuriores loci Scripturæ per alios qui ſunt planiores explicari.

Quod autem de Allegatione diximus, idem propemodum etiam de exemplis intelligendum eſt. ſcilicet ut concionator propria, et maxime ad rem accommodata exempla citet. Atq; hic quoq; modum teneat, ut ſciat quid ſit ſatis, iuxta præceptum Apellis, qui ueteros pictores in hoc peccare dicebat, quod neſcirent, quid ſit ſatis. præclare inquit Ariſtoteles, τὸ εὖ [illegible] τῷ μέτρῳ.

De Argumentatione.

De Argumentatione conſulendi ſunt libelli dialectici & rhetorici, Quomodo autem, & quando argumentatione utendum ſit, in exemplis infra oſtendemus

[illegible] [illegible] ſemper argumentatione Con-
cionator utatur, ſiquidem [illegible] argu-
mentationem, [illegible] [illegible] docti-
[illegible] [illegible] fidei [illegible] & [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Sed quia omnis argumentatio ieiuna videtur, & propoſitionis [illegible] eſſe videtur, niſi amplifica-tionis [illegible] [illegible]. Ideo aliquid de modo am-plificandi addemus, quomodo ſacra concio ampli-ficari debeat.

De Amplificatione.

Principio lector admonendus eſt Oratorem Ec-cleſiaſticum longe alia amplificandi ratione in concionando uti ſolere ac debere, quam oratorem forenſem propterea quod ſacra Concio tota ad il-luſtrandam Dei gloriam, & ædificationem Eccleſi-æ comparata eſſe debeat. Ideo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ſed grata Deo & utilia Eccleſiæ concionator dicere ſtudeat.

Porro amplificatio ſacræ concionis fit vel [illegible] [illegible], tranſlatione hypotheſeos ad theſin, hoc eſt quando concionator orationem ſeu doctrinam ſu-am accommodat ad omnes omnium [illegible] homines. Digreſſione, Allegorijs, ſimilitudinibus præclaris cogitationibus & [illegible].

De tranſlatione hypotheſis ad theſin ſeu accommodatione.

Inter omnia præcepta, quæ de modo concionandi tradi ſolent longe utiliſs. eſt illud quod iubet concionem transferre ad theſin, hoc eſt, ad omnes omnium uocationum & ordinum homines. Poſtq̃ enim Concionator germanam ſententiam iſtius loci ſcripturæ, quem enarrandum ſuſcepit, tradiderit, reliquum eſt, ut eat per ordines, exorſus ab ordine Eccleſiaſtico pergat ire per ordinem politicum & œconomicum, Nam hi tres ordines ſuæ Hierarchiæ omnes uocationes complectuntur.

Meminerit autem pius Doctor, ut ſcite & prudenter id faciat, quo minus fiat ineptus. Non enim ſemper hoc artificio utendum erit. Interdum ſatis eſt in uno modo atq; alterum Ordinem euagatum fuiſſe. Verum hæc omnia magis in exemplis, q̃ in præceptis poſſunt conſpici & oſtendi, Exempli gratia ſi concionator Euangelium quod in tertia & 4. Dominica Aduentus in Eccleſijs enarrari ſolet tractare uoluerit, cumq; locum principalem iſtius Euangelij de Conſtantia Ioannis explicare cœperit, operam det ut concionem ab hypotheſi ad theſim transferat & in ordinem Eccleſiaſticum expatietur, oſtendens hic illuſtre exemplum conſtantiæ proponi omnibus doctoribus Eccleſiæ; Ut enim Ioannes tentationi iſti, qua ad κενοδοξίαν ſollicitabatur fortiter reſtitit, ita omnes pij doctores nullis periculi terroribus, nec promiſsis ampliſsimorum præmiorum à confeſs. purioris doctrinæ deficere debent.

[illegible] LXV D [illegible]

In [illegible] de [illegible] conducente operarios in Vineam ſuam, [illegible] locus eſt de [illegible] ac [illegible] & quod nulla [illegible] ſit [illegible], quod ad ſe [illegible] bonorum [illegible].

In [illegible] illius loci Concionator debet [illegible] concionem ad quinque omnium vocationum hominum, hoc eſt, Docebit primum, quod in Regno Chriſti nullum prorſus ſit diſcrimen inter ſummos & infimos homines inter eos, qui ampliſsimis donis ornati ſunt à Deo & inter illos, qui coram mundo ſunt obſcuri ac ſpreti, [illegible], quod illorum opera, qui in obſcuriſsimis [illegible] verſantur, perinde Deo placeant & grata ſint ſacrificia, atque eorum qui in ſplendido [illegible] vitæ genere præclariſsima [illegible] [illegible] in Eccleſia Politia & Oeconomia. Ad hunc [illegible] per omnes ordines eundum eſt Concionatori, ſi ex doctrina ſua auditores aliquem fructum percipere voluerit.

Item docebit [illegible] illud: Hanc [illegible] parabolæ, Deum omnia beneficia ſpiritualia, & corporalia nobis largiri gratuita bonitate, ut proinde Deum [illegible] ex corde glorificemus, quod nullo noſtro merito, ſed [illegible] nobis omnia donat, [illegible] es alles von jm, und zu jm komme, [illegible] ſol [illegible] laus & gloria in ſolidum ſit Dei, non noſtra [illegible] uere qui ſibi donis elatus ſuperbit aduerſus Deum & proximum. Item, Quod Deus ſuperbos & ingratos humiliat, ſuiſq; donis exuat [illegible], ut conſpicitur in exemplo Iudæorum. Propterea quod Deus nemini quicquam debet, Sed quicquid nobis donat, hoc gratuita bonitate donat. Nam etſi promiſerit præmia ſeruientibus præceptis ſuis, [illegible] quod ad illam externam obſeruationem & diſciplinam pertinet, tamen ſi exactam rationem a nobis poſcere uellet, non præmijs, ſed pœnis nos affici oporteret.

ALIVD.

CVm enarrandum erit Euangelium de ſemine Luc. 8. Concionator operam dabit ut in Enarratione iſtius Euangelij doctrinam ſuam transferat ad om̃s huius generationis homines. Oſtendat .n. in iſto Euangelio & triſtiſſimas comminationes ſimul & dulciſſimas conſolationes proponi. Comminationes quidem his qui non uere, nec ſerio doctrinam Euangelij amplectuntur, ſed aut emolumenti cuiuſdam gratia, quo ſcilicet commodius & ſuauius uiuant, aut propter conſuetudinem & opinionem religionis Chriſtiani perhibeantur. Hos omnes cuiuſcunque ſint ordinis, generis & uocationis Chriſtus comparat ſemini cadenti in ſemitam, quod aut conculcatur, aut a uolucribus cœli comeditur. Ideo [illegible] diabolum uerbum Dei rapit ex cordibus [illegible], Hoc eſt, Quod ſint toti obſeſſi a diabolo.

Asserant igitur Concionatores auditores hoc nihil mirum esse quod inter ipsos fiat concionibus, et ad eas non frequentius ueniant. Propterea quod tantum [illegible] uerbum Dei [illegible], nec studeant illud animo possint suscipere, et ad uitam moresque transferre, nec inuocant Deum, ut ipse Spiritu sancto suo corda ipsorum uerbo audito accendat. Cum igitur non uere nec serio studio uerbum Dei audiunt atque amplectuntur, Diabolus rapit illud ex cordibus ipsorum, pergitque illos in omnis generis scelera et flagitia impellere, ita ut post uerbum auditum multo deteriores fiant, quam unquam antea fuerint. Haec facilis et prompta responsio est ad illam superiorem quaestionem: Quare post redditam lucem Euangelij peccata hominum in omnibus ordinibus crescant. Haec possunt amplificari exemplis Haereticorum, Phanaticorum et similium, Ut Iuliani etc.

Deinde suauissimae consolationes proponantur ueris auditoribus. Hoc est illis, qui serio ardentique pectore, uera humilitate cordis ac reuerentia uerbum Dei audiunt, atque illud omissis omnibus, audire, discere, profiteri, propagare et ornare student, de his quod illud summum et amplissimum sibi thesaurum effecerunt. In summa, [illegible] [illegible] [illegible] et summopere, conentur hi uerbum [illegible] conformemque ut [illegible] ac [illegible] ut illud [illegible] auditorum [illegible] pro-

ponuntur

[illegible] quod exiguum fructum illatuli ſſent [illegible] in genere uitæ fuerint. Sic .n. inquit [illegible] aliud quidem centeſimum, aliud ſexageſimum, aliud trigeſimum, centeſimum fructum afferunt ſi qui [illegible] funguntur munere Eccleſiaſtico, Sexageſimum qui funguntur politico munere, triceſimum qui in œconomica uocatione uerſantur.

ALIVD.

Sumamus aliud exemplum ex Euangelio, Ductus eſt Ieſus in deſertum.

In enarratione iſtius Hiſtoriæ, ita commode ac ſcite fiet accommodatio ad omnes omnium uocationum homines, ſi Concionator ad hunc modum auſpicetur.

Chriſtus dupliciter in Scriptura nobis proponitur, uidelicet, ut donum & exemplum, ut donum Quod ipſe à Deo patre nobis donatus ſit, & factus ſapientia, iuſticia, ſanctificatio & redemptio, Denique quod ſimul cum Chriſto omnia nobis donata ſint. Et exemplum, cum ſcilicet ita nobis proponitur, ut ſicut ipſe per paßionem ſuam ad gloriam ſuam ingreſſus eſt, ita & nos credentes in eum oporteat per multas tribulationes ingredi regnum cœlorum, utroque modo in iſto Euangelio nobis proponitur. Primum, quod ipſe non modo uariis tentationibus uexatus ſit à Diabolo, uerumetiam & omnes tentationes ſuas cum tentatore ſuo diabolo uicerit, & uictoriam Diaboli, omniumque tentationum nobis donarit.

[illegible] ſed animo ſuo ipſo [illegible], & [illegible] opponat. Non habebis Deos alienos coram me, id eſt, Dominum Deum [illegible] ſuper omnia timeat, diligat & confidat, [illegible] tentatorem repellamus. Nihil [illegible] Quis [illegible] Deus [illegible] me & [illegible] fremant, inſaniant & ſæuiant [illegible] tyranni, & hoſtes Euangelij non tamen [illegible] plus quam Dominum Deum [illegible], ſi modo Dominus nobis fuerit propitius [illegible] principum gratiam & beneuolentiam [illegible]. Sicut inquit Propheta Pſalmo 73. Si tu modo habuero Domine Deus, nihil moror [illegible]. Econtra vero cui Deus iraſcitur & aduerſatur huic [illegible] ipſe Deo [illegible]. Wenn wer Gott zum feinde hat/der muss [illegible]/der [illegible] werden. Wenn er auch gleich droben im Himel ſeſſe/wie Lucifer.

[illegible] hanc ſententiam, Deum ſuper omnia [illegible] diligere & confidere, apprehendamus & op[illegible] diabolo cum [illegible] nos ad [illegible] ſuperbiam, libidinem [illegible] ſugitis [illegible], ibi tum cogita[illegible] vide ne [illegible], ſed [illegible] adeſſe [illegible] & propter [illegible] hanc [illegible] Deum [illegible], hoc

illud

[illegible] Deus [illegible] ſunt [illegible] in ostendit [illegible] [illegible]

De Digreſſione.

[illegible] forma [illegible] [illegible] digreſſionem [illegible] magna utilitatis [illegible] ſunt, [illegible] Digreſſionem [illegible] Eccleſiaſtes fiat in principio [illegible] Chriſtiana [illegible] digreſſione [illegible] Eccleſiaſticum.

[illegible] exemplum ex Euangelio, Ductus eſt Ieſus in deſertum [illegible]

Hic ſtatim [illegible] fieri poteſt Digreſſio in locum [illegible]. Quod ſi dicat, Chriſtus exemplo ſuo docuit oportere eum qui ad [illegible] Eccleſiam [illegible] eſſe [illegible] Eccleſiæ [illegible] ſcriptum [illegible]

Chriſt[illegible]

[illegible] [illegible] quam ocioſi ac ſecuri doctores, Deinde maiore fœlicitate & dexteritate aſſiſtas mentes docere & confirmare poſſunt, meliusq; ad captum auditorum ſeſe accommodare. Poſtremo uigilantiores & circumſpectiores ſunt in obſeruandis technis & inſidijs diaboli. Econtra uero neophyti. Primum non habent ſanum iudicium. Se- 1· 2
cundo ſunt curioſi. Tertio, πολυπράγμονες, 3
Quarto, ſuperſtitioſi. Quinto, ambitioſi ſeu φι- 4· 5
λαυτοι. Sexto inconſtantes. Septimo præcipitan- 6· 7
tes iudicia & conſilia.

ALIVD.

Ex Euangelio de Syrophœniſſa Matth. 36. In enarratione iſtius Euangelij ſiue in principio ſiue in medio, ſiue in fine concionis ſcita & commoda fieri poteſt digreſſio. Ad hunc ſcilicet modum. In iſta mulierċula omnibus parentibus proponitur exemplum ueræ φιλοσοργίας erga liberos & oſtenditur quib. in rebus ſita ſit uera parentum φιλοσοργία erga liberos, uidelicet ut liberis non ſolum omnia uitæ commoda & præſidia curent, ſed multo magis, ut in pietate ac uera religione eos educent. In hoc omnis parentum cura & cogitatio uerſari debet, ut ſic liberos educent, ut qui poſtea adulti aut Eccleſiæ aut reipub. utilem & ſalutarem operam nauare poſſint, et ſint organa Dei. Et enim propter hanc ſolam cauſam Deus parentib. liberos donat, ut ſint συνεργοὶ Dei in præparandis egregijs organis Dei in ordine Oeconomico, Politico & Eccleſiaſtico.

[illegible]

Poteſt

Pauci & hi ſunt [illegible], [illegible] plerum[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in [illegible] ſpeci[illegible] [illegible] ipſis [illegible] poſuerunt [illegible] [illegible]. Ipſi enim [illegible] [illegible], nunquam [illegible] fidei [illegible]. Sic & Prophetæ [illegible] temporis [illegible], præſtarent ad [illegible] [illegible] & [illegible] plenos Pſalmos [illegible] [illegible] & ſpere tentationes non ita [illegible] ipſi non modo ipſi ſed etiam Eccleſiæ omnibus temporibus [illegible] [illegible].

Hic quiddam eſt per [illegible] [illegible] quamuis ſit in [illegible] tentationem & afflictionem ſibi [illegible] & Euangelium [illegible] ſibi fuiſſe prædicatum.

ALIVD.

In Euangelio de Obſeſſo & muto Lucæ 11. Fieri ſolet Obſeſſionum [illegible], [illegible] in [illegible]ne ſtatim [illegible] [illegible] & [illegible] fieri poſſit, [illegible] [illegible], [illegible] ſine [illegible] [illegible]. [illegible] ſunt [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Diabolum [illegible] [illegible] [illegible] obiecto [illegible] in [illegible] iudicio Eccleſiaſtico.

[illegible]

niſtrum, idolatriarum, ſeditionum, libidinum & ſimilium flagitiorum &c. Sunt igitur duo genera ſpiritualiter obſeſſorum. Vnum genus eſt eorum, quos Hereticos & Phanaticos ſpiritus vocamus. Alterum vero illorum qui perſeuerant in peccatis contra conſcientiam, neq; de vita emendanda cogitant. Quales ſunt manifeſtè blaſphemi, contumaces, fœneratores, raptores, Adulteri, fornicatores, fures, mendaces &c. Nam hos omnes Diabolus obſedit ſpiritualiter, propterea quod illos ad arbitrium ſuum captiuos tenet.

Duo gener
ritualiter obſ

ALIVD.

In enarratione Euangelij quod in Dominica Quaſimodogeniti, in Eccleſijs recitari ſolet, commoda & tempeſtiua Digreſſio poterit fieri de firmis & infirmis in fide. Hic concionator oſtendet quod ſit diſcrimen inter infirmos in fide & contumaces ſeu hypocritas. Item inter illos in quibus magnum robur eſt fidei & inter infirmos in fide.

Infirmi in fide ſunt, qui patiuntur ſe admoneri erudiri & confirmari & qui agnoſcunt infirmitatem ſuam, atq; ex animo dolent et anguntur ſe non ita ardere uera fiducia erga Deum, ut deberent, tales Deus recipit.

Verum contumaces ſeu hypocritæ ſunt, qui nullam admonitionem, nec conſolationem admittunt, Man ſchrecke oder tröſte / ſo gilt es jn gleich viel / De his nulla ſpes concipienda eſt.

Hoc loco admonendus eſt etiam ſtudioſus concionator de digreſſione, hoc eſt, de his locis quæ ſæpe afferuntur in concionibus, nec proprie ad propoſitum pertinent. Magnum enim vitium eſt Oratoris Eccleſiaſtici alienos locos admiſcere concioni. Quare hoc vitium tam vitandum eſt Concionatori, quam nautis ſcopulus in mari. Et niſi hoc vitium naſcens ſtatim quis compeſcuerit, poſtea nunquam deponere poterit.

Sed de Digreſſione ſatis dictum eſt, pergamus reliquos locos amplificationis pertractare.

De Allegoria.

Nulla res eſt quæ magis teneat auditorem & qua plus auditores & qua plus [illegible] delectantur quam Allegoria. Et ſane magnam habent gratiam magnamq; conſolationem piis afferunt Allegoriæ concinnæ, eruditæ & analogæ fidei. E contra vero intempeſtivæ & coactæ magnam perniciem Eccleſiis afferunt. Quales olim fuerunt Allegoriæ Origenis, Hieronymi, item noſtra ætate Anabaptiſtarum & cæterorum Phanaticorum doctorum. Quapropter in tractandis allegoriis ſervanda eſt hæc regula, primum ut ſint analogæ fidei. Deinde ne ſint intempeſtivæ aut immodicæ.

Sumamus exemplum ex Euangelio quod die Reſurrectionis Chriſti in Eccleſiis ſolet enarrari. Et cum tranſiſſet Sabbatum &c. Mar. 16.

Illæ mulieres ſunt imago omnium qui vere de-

ſerio

[illegible] [illegible] diligenteſq; profitentur Chriſtum & doctrinam eius. [illegible] [illegible] das Euangelium / und die Chriſten [illegible] lieb haben / vnd an jn glauben.

Emerunt aromata.

Aromata ſignificant omnis generis beneficia [illegible] pij auditores in Miniſtros Eccleſie conferunt. Quia verum ſtudium Euangelij & verus amor Chriſti ſemper cum beneficentia [illegible] coniunctus eſt. Econtra vero in hypocritis nulla eſt liberalitas & humanitas erga pios doctores.

Vt ungerent IESVM

Diſcimus [illegible] defunctos et dormientes in Chriſto honeſte ſepeliendos eſſe, & Cœmiteria illorum ornanda & conſeruanda.

Et valde mane una Sabbathorum, veniunt ad monumentum.

Monumentum ſignificat ſacram Scripturam ad quam afflicti & conſternati ſenſu peccati ac metu iræ Dei confugiant, hoc eſt, ſine mora & ſine ulla [illegible] ac heſitatione ad Miniſtros Euangelij [illegible], & ab illis conſolationem petant [illegible] dolori & cogitationibus [illegible] [illegible].

Orto iam Sole.

Sol [illegible] Chriſtum Malach. 3. & tempus [illegible] Euangelij [illegible] [illegible] lucente

luce

[illegible]
et [illegible]
ac [illegible]
ceros doctores [illegible].

Q[illegible] lapsilium [illegible]
[illegible] monumenta [illegible]

[illegible]
tur [illegible]
mentes non possunt, nisi predicatione Euangelij
per Ministros Ecclesiae. Weran [illegible]
[illegible]
[illegible]
legen.

[illegible]
ti est imago [illegible]

Quod autem Angelus [illegible]
[illegible]

[illegible]

ALIVD

ALIVD.

DE SAMSONE.

SAMSON eſt imago CHRISTI, Sponſa Samſonis eſt Eccleſia. Problema à Samſone propoſitum conuiuis eſt Euangelium, Conuiuae ſunt Iudaei ac Gentes.

Vt autem Sponſa interpretationem aenigmatis à Samſone blanditijs ſuis ac precibus impetrauit & poſtea conuiuis tradidit. Ita Eccleſia ueram interpretationem Myſterij id eſt, Euangelij à ſponſo ſuo Chriſto accepit, & tradit eam conuiuis, hoc eſt uocatis ad regnum coelorum. Denn wie die Braut des breutgams mechtig iſt / alſo auch die Kirche iſt Chriſti jres breutgams mechtig.

Leo laceratus à Samſone eſt Typus mortis ſuperatae atque extinctae in ipſo Chriſti corpore.

Mel & apes ſignificant dulcißimas promißiones & conſolationes Euangelij.

Item Samſon imago eſt piorum omnibus temporibus, qui dum in timore Dei ambulant, & ut Paulus inquit Philip. 2. cum timore & tremore ſalutem ſuam operantur, fidem ac Spiritum ſanctum retinent, interimq; res magnas & ſalutares gerunt; Sicut Samſon res heroicas & utiles gerebat, & glorioſas reportabat uictorias. Verum ubi ſecuri & ocioſi eſſe coeperint, illecebris uoluptatum inescati capiuntur ac euertuntur à Diabolo. Quemadmodum Samſon tandem blanditijs Delile uictus eſt, & occultum ſuum robur perdidit, Nam Delila eſt imago uoluptatis. Significat autem hec hiſtoria pios facilius illecebris uoluptatum, quam rebus aduerſis & apertis tentationibus frangi poſſe, ut oſtendit exemplum Dauidis & ſimilia.

ALIVD.

Ex Hiſtoria de immolatione Iſaac pulcherrima & maxime analoga fidei allegoria fieri poteſt. Abraham eſt imago Dei uolentis genus humanum propter peccatum perdere. Iſaac eſt typus humani generis. Angelus monſtrans arietem ſignificat Spiritum ſanctum admonentem Deum patrem ſuæ φιλανθρωπίας erga genus humanum, Aries inter uepres herens cornibus eſt imago Chriſti, qui pro redemptione humani generis factus eſt uictima mirabili & inſcrutabili conſilio Dei &c.

ALIVD.

Ex ueteri teſtamento de Tabernaculo etc.

Tabernaculum eſt imago Eccleſiæ, Color purpureus Tabernaculi ſignificat ſanguinem Martyrum, Color coccineus ſignificat Dilectionem, qua Deus Eccleſiam complectitur & mutuam illam beneuolentiam & φιλαδελφίαν piorum.

Color hyacinthinus ſignificat afflictiones & calamitates Eccleſiæ. Color byſſinus ſignificat uitam conſolationum et lætitiam. Hinc eſt quod angeli in ueteri & nouo teſtamento ſemper in albis ueſtibus apparuerint.

His coloribus ornata eſſe debet Eccleſia.

ALIVD.

De Arca fœderis.

Pulcherrima imago Eccleſie omnium temporum eſt Arca fœderis.

Duæ tabulæ Decalogi in Arcam collocatæ ſignificant Eccleſiam ſemper oportere cuſtodiam eſſe Propheticorum & Apoſtolicorum ſcriptorum, in quibus Deus ſe patefecit. Vbi igitur hi libri ſunt, ibi Eccleſiam Dei eſſe oportet.

Propiciatorium ſignificat Chriſtum.

Vt enim Arca tegebatur tabula illa aurea, ita Eccleſia tegitur & defenditur aduerſus iram & horrendum iudicium Dei mediatore Chriſto propter quem Deus parcit nobis, recipit & exaudit et iuuat nos.

Item, ſicut propiciatorium eſt ſedes Dei, Ita Chriſtus uere ſedes eſt Dei, Quia in Chriſto habitat tota diuinitas corporaliter Coloſ: 2.

Duo Cherubim ſtantes ſuper Arcam alas iungentes & ſe mutuo contuentes ſignificant Miniſterium doctrinæ, in utroq; teſtamento & ſunt iunctæ alæ & facies ſe mutuo contuentur, ut conſenſus doctrinæ ſignificetur.

Vectes & Baculi ſignificant etiam Miniſtros Doctores & Scholaſticos.

Aliud de nauicula Chriſti, Math. 8.

Nauis qua Chriſtus uehitur imago eſt Eccleſie. Mare ſignificat mundum, uenti & procellæ ſignificant

ficant diabolum, Diſcipuli Chriſti ſunt omnes pij doctores & auditores Euangelij. Chriſtus enim eſt ipſe ueritas, Doctrina Euangelij & fides. Priuſquam Chriſtus & diſcipuli eius nauem ingrediuntur mare tranquillum eſt, & nulli ſæuiunt ac uenti, ſed mox ſimul atq; Chriſtus cum diſcipulis ſuis mare ingreſſi ſunt, oriuntur procellæ ac tempeſtates. Ad eundem modum ubi doctrina Euangelij prædicari in mundo cœperit, Reges & Principes & omnes ſapientes huius mundi fremunt, tumultuantur, & doctrinam Euangelij ſimul cum pijs doctoribus & profeſſoribus funditus delere conantur. Iuxta illud Pſalmi 2. Quare fremuerunt gentes &c. Es wolt alles rege vnd wege in der Welt. Vt temporibus Chriſti, Apoſtolorum & Martyrum, acciderat, & nunc noſtro ſeculo, uidemus accidere.

Quod autem Chriſtus in nauicula dormit ſignificat tempore perſecutionis Chriſtum diſsimulare ſe furores diaboli & mundi, miſeriam Eccleſiæ & afflictiones piorum cernere, Verum excitatur tandem Chriſtus clamore diſcipulorum, hoc eſt, precibus Eccleſiæ clamantis ad eum die noctuq; &c. Quo ipſo mare fit tranquillum, ſedatur tempeſtas hoc eſt, Chriſtus concedit tandem aliquam tranquillitatem Eccleſiæ, ut doctrina Euangelij propagari poſſit &c.

Hæc allegoria non modo erudita eſt, ſed etiam analoga fidei, quia congruit cum ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis, & magnam lucem affert dictis Scripture.

Sciendum eſt autem quod non ſolum in ſacris literis, ſed etiam in creaturis Dei, erudite, apte & dulces Allegorie fieri poſſunt. Multa enim & uaria ſunt ueſtigia diuinitatis creaturis impreſſa, ſed eſt magne ſapientie & ſpiritus illa deprehendere. Nec dubium eſt Salomonem in oſtendendis illis ueſtigijs & picturis Dei natureq; diuine incredibilem habuiſſe dexteritatem ac fœlicitatem, ac precipuum ea in re preſtantis ſapientie ſue ſpecimen declaraſſe.

Sed exempla quedam huius rei proponamus.

Allegoria de Leone.

Leo primum imago eſt uere pij Prouerb. 28. Iuſtus quaſi leo confidens, abſq; terrore erit. Vt .n. in leone incredibile quoddam robur eſt cordis ita ut nullũ animal quantumuis ferox, ſeuum, magnum, & immane extimeſcat. Ita iuſtus dum ſtat in fide nullos hoſtes qui ſibi minantur exitium, nec corporales nec Spirituales formidat. Item, Sicut Leo non ceterorum animalium more, dormiturus petit latebras, Sed quocunq; locorum ſomnus eum oppreſſerit, ſecurus in terram ſeſe abijcit. Ita iuſtus quocunq; locorum peruenerit, ſiue in terra uerſatur, ſiue in mari fluctibus agitatur, ſiue in carcere iacet, ſemper infracto & tranquillo animo, quia certum eſt Deum ſibi adeſſe [illegible] cre- [illegible] scriptum est Psal. 92. Cum ipso sum [illegible] [illegible] 139. [illegible] spiritu suo & [illegible] & 1. [illegible] Actor. 10. [illegible] Deum & operantur [illegible] est illi.

[illegible] Leo est imago Diaboli, 1. Petri 5. Adversarius vester Diabolus tanquam leo rugiens, [illegible] quaerens quem devoret. Ut enim leo [illegible] crudelissimus [illegible], [illegible] Diabolus [illegible] Dei & [illegible] & [illegible] [illegible] occasiones intentus, si quo modo [illegible] re ac perdere [illegible] animas aut corpora [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Leo [illegible] & [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] negligens [illegible] Dei fidem & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] Diaboli [illegible]

[illegible] ſub ſpecie angeli lucis, imo Dei, affert ſcri[illegible], ſed mutilatos ſcripturæ locos; quemadmodum in exemplo primorum noſtrorum parentum conſpicitur, cum Diabolus Heuam ſub ſpecie [illegible] formoſiſſimi & blandiſſimi animalis, ſcilicet, Serpentis, ac deprauato Dei mandato decepit ac perdidit, inquiens, Nequaquam moriemini, ſcit enim Deus &c. Q. D. Non recte mandatum Dei de prohibita arbore intelligitis, atq; ita [illegible] argumentatur à Maiori ad Minus. Qui vobis conceſſit de omnibus arboribus comedere. Quidni etiam de iſta arbore conceſſerit, ſic paulatim verbum Dei animo eius per corruptelas man[illegible] &c.

Alia de Crocodilo & Ichneumone.

In Crocodilo Deus pinxit Diabolum, Ichneumon vero eſt typus Chriſti. Sicut enim Ichneumon [illegible] animal mergere ſe limo dicitur ſæpius, ſo[illegible] in fauces Crocodili proſilire parat, quem ubi ſomno oppreſſum eſſe conſpexerit illico in fauces eius inuadit, aluumq; eiuſdem ingreſſus corrodit, ita Chriſtus contriturus caput ſerpentis, [illegible] opera Diaboli, humanam aſſumpſit naturam, ac ſicut inuolutus eſt carne & [illegible] in fauces, Diaboli [illegible] filijs, poſ[illegible] & deuorari, ſed cum iam Diabolus [illegible] omnino extinctum eſſe arbitraretur, [illegible] illo triumphauit.

Ibi tum Chriſtus tertia die reſurgens aluum eius erodit, hoc eſt, infernum deſtruxit, omnemq; poteſtatem eius, ſcilicet, mortem ac tyrannidem illius extinxit, funditusq; deleuit.

Alia de Pauone.

Pauo eſt imago phariſæorum ſpirituum & Hæreticorum, Vt enim Pauo pulchritudine & opibus pennarum ſibi ipſi blanditur & placet, eamq; ob cauſam mirum in modum effertur cæteras uolucres præ ſe contemnens, Item explicatione & oſtenſione pennarum prætereuntium oculos in ſe conuertit. Ita Hæretici & phariſæi doctores propter donorum ſuorum præſtantiam ſeipſos admirantur, ſuaq; dona oſtentant, iiſdemq; mirificum ſibi applauſum & admirationem apud imperitum uulgus conciliant. Significant igitur pennæ pauonis utrumq; & inſignia illorum dona, & noua atq; plauſibilia dogmata, Nam his duabus rebus inclareſcunt, autoritatem & admirationem ſibi parant.

Item, ſicut Pauo [illegible] & inſuauem habet uocem, ita Hæreticorum & phariſæorum doctrina, etiamſi [illegible] impijs iucunda & grata ſit, ſonum tamen pijs [illegible] parturit, & in triſticiam conijcit, ut in exemplis conſpicitur. Item ſi humana ratione [illegible] blanditur & iucunda & ſuauis uidetur, [illegible] in [illegible]

Quia

Quartū Pauo Zelotypia & inuidia laborare dicitur, ſic & impij doctores atq; heretici, oẽs uere pios doctores premunt, neq; in Eccleſijs ſuis ferre poſſunt, ſed quoquo modo illos conantur opprimere/ Denn ſie wollen allein alles ſein/ vnd können niemand bey ſich leyden. Exemplo eſt Arrius qui non poterat ferre Alexandrum Epiſcopum Alexandrie nec ullos alios orthodoxos patres.

Poſtremo pedum deformitas in pauone ſignificat heretica & Phanaticę doctrinę fundamentum eſſe deforme, hoc eſt, pugnare cum ſana doctrina Euangelij quod ubi agentes animam phanatici ac Heretici intueri cœperint, ſubito territi deformitate & impietate doctrinę ſuę exclamant & in deſperationem ruunt.

ALIA DE OVE.

IN OVE Chriſtus ipſe pinxit naturam & ingenium uere pij: Vt enim Ouis tota ex gubernatione & cura paſtoris pendet, ſic pium à ſolo paſtore ſuo Chriſto doceri & regi neceſſe eſt, Item Ouis nullam aliam prǽter paſtoris ſui uocem agnoſcit, quam ubi audierit lęta, & exultans accurrit, ita pius neglectis omnibus alijs, ſolam Chriſti doctrinam agnoſcit & amplectitur ac retinet hanc audiens ſummo afficitur gaudio & tranquilla fit conſcientia, Item, ſicut Ouis à grege delapſa & [illegible] ſe ad paſtorem ſuum [illegible] non poteſt, ſed [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] re [illegible] [illegible] [illegible] poteſt ſic viribus [illegible] [illegible] Chriſti id eſt Catholicæ [illegible] [illegible] [illegible] & conſtringitur [illegible].

Alia de [illegible].

Stratio eſt [illegible] [illegible] [illegible] Stratio ubi [illegible] aut ſolio [illegible] [illegible] ſuum [illegible] [illegible] ſuum corpus [illegible] & latere ſe arbitratur, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] bene opere [illegible] poteſt ſe [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] ſe, ſeq; Dei [illegible] & gratiæ [illegible].

De Baſiliſco.

In Baſiliſco peſtis eſt [illegible] [illegible] [illegible] ille ipſo aſpectu [illegible] [illegible] [illegible] in illo [illegible] [illegible]. Sic ſi homo [illegible] peccati ſui [illegible] [illegible] ipſe [illegible] ac ſi [illegible] ſolis [illegible] [illegible] pre-[illegible] longiùs [illegible] Dei quod [illegible] [illegible] ſeipſo [illegible] [illegible] peccati & [illegible] adverſis [illegible] [illegible], [illegible] fiat Baſiliſcus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ſui [illegible], Non [illegible] [illegible] ſuus [illegible] per [illegible] Regnum [illegible] & familiæ turbabit, Non [illegible] impios [illegible] [illegible], Omnemq; [illegible] ſive Eccleſiaſticam

ſive

[illegible] ſunt excommunicati illi tenuerint, nullis illis ſides, nulla ſœlicitas, nullus rerum ſucceſſus, Da iſt kein heil/glück noch ſegen/item. Quemadmodum Muſtela vero Baſiliſco exitio eſſe dicitur, [illegible] interficit cum in cauernis ſola tabe. Ita ſolus Chriſtus cuius imago eſt Muſtela, ſua morte extinxit ac deleuit peccatum. Præſentiſſimum eſt igitur remedium aduerſus ſenſum & horrendum conſpectum peccati, cogitatio mortis Chriſti.

DE AQVILA.

Aquila eſt imago pij, ut enim Aquila, ubi roſtrum quod adeo ſibi in ſenecta accreſcit, ut cibum capere nequeat, & propterea fame contabeſcit ad petram alliſit, uires recuperat & quaſi renouatur. Ita pius tentationibus & luctibus oppreſſus tormentiſque iam contabeſcens mœſtitia ad petram, id eſt, Chriſtum ſe recipit, à quo confirmatur renouatur & nouas uires acquirit, Sicut ſcriptum eſt Eſaiæ 40. Qui autem ſperant in Domino nouabunt uires recipient, ut pennis ſicut aquilæ euolent &c.

Ad Allegoriam pertinent μυθολογίαι ſeu ſacra illa poemata. Quale illud eſt de Chriſtophoro quod haud dubie ab erudito quodam ac pio Doctore confictum eſt, uoluit enim quaſi in pictura ſeu imagine quadam oſtendere. Qualis ſit uita Chriſtiana. Magis enim illa animos atq; aures imperitorum feriunt ac mouent quæ eiuſmodi picturis & figuris [illegible] proponuntur.

Principio Chriſtophorus fingitur vaſto atq; robuſto fuiſſe corpore, Quo ſignificatum eſt Chriſtianum magnifice prorſus diuinis viribus præditum eſſe oportere, propterea quod ingens afflictionum ac ærumnarum moles ei ſuſtinenda ſit. Denn menſchliche krafft vnd ſterck iſt viel zu geringe vnd ſchwach dazu / das ſie ſolt ſolche greuliche püffe von der welt vnd dem Teuffel ausſtehen.

Item ingens robur animi & fortitudo in Chriſtophoro dicitur fuiſſe. Quia Chriſtianum magno & infracto eſſe animo oportet, Quippe cum acerrima certamina & pericula ſibi ſubeunda ſint in ordine Eccleſiaſtico, Politico, Oeconomico, & dimicandum non cum carne & ſanguine, ſed cum Diabolo & angelis eius, Tanta enim magnitudo animi in Chriſtiano eſt, vt mortem & omnem potentiam ac furorem Diaboli in fide adiutus à ſpiritu ſancto contemnat. Item ſicut Chriſtophorus negauit ſe nulli præter cæleſtem, [illegible] principi ſeruiturum eſſe, ita Chriſtianus in baptiſmo iurat ſe ſoli illi Deo, qui eſt creator omnium & qui ſe in filio ſuo Chriſto patefecit, colitorum eſſe.

Item Chriſtophorus cupiens videre & cognoſcere Regem omnium regum, id eſt, Chriſtum, primo perducitur ad illum Eremitam, qui ſibi illum oſtenderet, vt ſignificetur Chriſtianum poſt baptiſmum primo deducendum eſſe ad Doctorem Eccleſiæ qui eum in doctrina legis & Euangelij probe inſtituat, & monſtret ſibi Chriſtum. Ad hæc certa exercitia fidei præſcribat, atq; eundem hortetur, certam & Deo placentem amplecti Vocationem. Denn ein Chriſten muß nicht ein müſſig/ faul/ ſicher leben führen, non ſit ἐτώσιον ἄχθος ἀρούρης. Sondern all ſein leben vnd weſen ſol dahin gerichtet ſein / das er Gott ſeinen HErrn lobe vnd Preiſe/ vnd dem Nechſten diene. Hoc ſignificatum eſt, in eo quod Eremita iubet Chriſtophorum naucleron fieri, & homines ſublatos in robuſtos humeros per flumen traijcere, iuſto precio.

Hanc Conditionem ubi accepiſſet Chriſtophorum, accidit aliquando ut intempeſta nocte euocaretur à quodam puero, quem ipſe traduceret, Cumq; egreſſus Chriſtophorus puerum in humeros tollere pararet, puer blandiens quæſiuit ex eo, num ſe poſſet traijcere? Tum ille, Ego ne, inquit, te tantillum puerum humeris ſublatum traijcerem? Vix ingreſſus flumen Chriſtophorus, ſenſit puerum magis magiſq; uelut ingens quoddam onus ingraueſcere, cumq; in medium ferè flumen perueniſſet, pueri ingraueſcenti propemodum cœpit ſuccumbere, parumq; abfuit quin ſuccubuiſſet oneri, niſi arbore, quam dextra manu tenebat, ſeſe ſuſtentaſſet.

Sic uita eſt Chriſtianorum, cum primum doctrinam Chriſti amplectuntur, mirum in modum

hac

hæc ipſis blanditur iucunda & grata eſt. Itaq; ſibi polliceri incipiunt ſummam felicitatem, & vitæ tranquillitatem, ac ſe iam perſuaſum eſſe arbitrantur omnibus periculis, ac ſecuris negotiis. Diabolum, mundum, peccatum & mortem vincere poſſe exiſtimant. Verum ſimul atq; Chriſtum in humeros ſuſtulerint & in profundum maris proiectum ſit, hoc eſt, poſtquam Chriſtum profiteri cœperint in ſua quiſq; vocatione, tum demum ſentiunt ſe onus Ætna grauius ſuſtinere humeris. Quia cōcitabunt contra ſe omnem ſæuitiam ac furorem mundi & Diaboli. Der Teufel wird ſie auſſen und inwendig plagen.

Accedunt monſtra illa marina, quæ Chriſtophoro minantur exitium, hoc eſt, horrendi pauores ac terrores & ingentia certamina ſunt, teſtatur Paulus 2. Corinth. 7. ἔξωθεν μάχαι, ἔσωθεν φόβοι. ſuſtinenda ſunt pijs homini illa, id eſt, Mundo quibus omnino ſuccumberent, atq; opprimerentur fluctibus tentationum [illegible], hoc eſt verbo Dei ſeſe ſuſtentarent, Das Wort Gottes mus die Chriſten erhalten, tröſten und ſtercken in allen trübſale. Vnicum hoc eſt ſolatium in omnibus aduerſis in quo acquieſcunt pij.

Poſtremo Chriſtophorum ferunt, poſt ſuum luctamentum, precatione ſua multa fecisse miracula, et tandem propter confeſſionem Chriſti nominis raptum eſſe ad ſupplicium. Ita Chriſtianus poſtquam multis et varijs tentationib. certaminibus & conflic-

tatibus

[illegible] incipit ueras & flagrantes dicere preces, Nam uexatio dat intellectum.

Denn ſolche leute/die wol tentiret vnd probiert ſein/die können denn auch recht emſig vnd vleiſſig beten / vnd dadurch groſſe ding ausrichten.

Sed ad extremum rapiuntur ad ſupplicia & occiduntur ut blaſphemi ac ſeditioſi, Dz iſt denn ein recht Prophetiſcher vnd Apoſtoliſcher tod iuxta illud Pſalmi 116. Credidi propter quod locutus ſum, ego autem humiliatus ſum nimis.

DE GEORGIO.

Quemadmodum Chriſtophorus eſt imago Eccleſiæ, ſeu uere pij doctoris Eccleſiaſtici, Ita Georgius eſt typus uere heroici gubernatoris politici, qui diuinitus uocatur & excitatur ad gubernandam & defendendam rempublicam, qui non modo ſingularibus donis ad gubernandum inſtructus eſt, ſed etiam cui ſingularem autoritatem ac fœlicitatem Deus circumdedit.

Tales enim eſſe oportet, qui in ſummis periculis reipub. ſalutem afferat, Quales Heroes in populo Dei fuerunt Ioſua, Gideon, Samſon & ſimiles. Apud Ethnicos Achilles, Hector, Iulius Cæſar, Auguſtus, Alexander Macedo, Themiſtocles &c.

Non enim ſatis eſt politiam optimis legibus, prudentiſſimis doctiſſimisq; uiris inſtructam eſſe, ſed neceſſe eſt etiam accedere gubernatorem, qui heroica [illegible] fœlicitate præditus ſit.

Denn es iſt nicht gnug/ das eine ſtat oder land gantz/mechtig vnd reich iſt von gelerten vnd klugen verſtendigen leuten / ſie muß auch ein wundermann da ſein / der das beſte thun ſol.

Vt enim Rex iſte cui Georgius opem tulit ſuis viribus & conſilijs Draconem ipſum quamuis ſuſpectum non poterat è medio tollere, ita Magiſtratus, hoc eſt, Reges, principes & Gubernatores politici oppreſſæ reipub. opem ferre nequeunt, niſi à viro heroica fortitudine ac felicitate prædito adiuti fuerint. Vt apparet in exemplo Achillis, qui dum pro Græcis & cum Græcis pugnabat ſuperiores erant Troianis, E contra cum ipſe pugnare ceſſaret, magnam cladem accipiebant.

Filia Regis eſt politia ſeu reſpub. quo poëmate ſignificatum eſt, Reges, Principes & Gubernatores politicos non aliter debere rempublicam amare & fouere, quàm pater ſolet vnicam ſuam filiam diligere.

Draco ſignificat omne genus calamitatis ac peſtis, qua oppreſſa eſt politia ſeu reſpub.

Quod Georgius vltro opem fert Regis filiæ deſtinatæ Draconi, & regnum ab iſto portento ac peſte liberat, ſignificatum eſt heroicum virum innato quodam ſtudio iuuandæ reipublicæ ac reſtaurandæ publicæ tranquillitatis flagrare, Nullos quantumuis difficiles & moleſtos labores refugit, nulla fugit pericula, nulla detrectat certamina, vt hominum vndique rempublicam iuuare & ornare poſſit [illegible] sibi esse propter salutem reipub. [illegible] compere & gloriosum putet pro libertate patriæ mortem oppetere. [illegible] in Achille conspicitur, qui interrogatus [illegible], quos sustinuisset omnium maximos & difficillimos labores respondet susceptos pro amicis, cumque pergeret Aiax interrogare quos nam [illegible] iucundissimos sustinuisset, rursus Achilles [illegible] inquit, Significans heroicum virum flagrare immensa cupiditate iuuandæ reipub. quæ [illegible] suscipit asperrimus, non ut sine voluptati sed ut communi consulat.

De Tundalo Equite.

[illegible] de Tundalo ponitur ad illud Christophori [illegible]. Sic autem habet narratio Tundalum super [illegible] non excedentem latitudinem palmæ [illegible] cum grossitudine & infra se habens [illegible] paludem plenam sulphuris & draconum, [illegible] in medio ponticulo habens obuiam qui sibi cedere iubet.

Hos ponunt veteres olim doctores Ecclesiæ [illegible] quam plena periculi sollicitudine [illegible] sit vita piorum.

[illegible] significat [illegible] qui angustam [illegible] ad vitam & regnum cœle[illegible].

[illegible] vitam Christianam, quæ ado[illegible] propter insidias

Diabolicę, mundi ſæuitiæ. Oportet igitur Chriſtianum caute, prudenter, circumſpecte, & ſumma uigilantia ambulare & cauere ne [illegible] impingat, ruat & labatur. Propterea quod uarias & infinitas illi telas texerit Diabolus, multis ſcripturæ paſſim docet. Quod homini Tundali [illegible] [illegible] alterum hominem [illegible] pontem prebuit atq; in cauſa ſuis ſurtis & [illegible] impedire ſtudens, Dæmones ſunt [illegible], qui pontem in profundam paludem conantur protrudere, hoc eſt in impatientiam, deſperationem ac ſuperbiam, aduerſus Deum impellere. Vir armatus in medio ponticulo occurrens Tundalo eſt mundus, qui iubet plane ſibi cedere, & omnino eius doctrinam ac uitam ad uoluntatem ſuam attemperare.

Hæc de Allegorijs ſatis ſit dixiſſe. Cæterum quod de Allegorijs dictum eſt, idem etiam de ſimilitudinibus dici poteſt, propter earum cognationem, [illegible] [illegible] differunt eſt in Allegoria uerum ſignificatio mutatur, ſed in ſimilitudine retinetur.

DE PROSOPOPOEIS

προσωποποιΐα.

Proſopopœia eſt fictio perſonarum, cum ſcilicet rebus inanimatis aut fictis, aut irrationalibus animalibus aut etiam mortuis ſermonem hominis tribuimus. Sunt autem Proſopopœiæ Theologicæ, cum aut fingimus & introducimus loquentem Eccleſiam, aut [illegible] [illegible] [illegible], aut [illegible] affectus [illegible] [illegible] inanimatis at-

tribuim

dolentium, ſicut facit Paulus Rom. 8. Vbi creaturam fingit nobiſcũ congemiſcentẽ & parturientẽ.

Admonendi autem ſunt hoc loco nouitij concionatores, ut raro & uerecundè proſopopœiis utantur. Sunt igitur proſopopœiæ itidem ut Allegoriæ analogiæ fidei, hoc eſt, eruditè concinnæ & quæ ſententiam ſcripturæ maximè illuſtrant & ornant, Qualis eſt illa paulina Rom. 8. ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συστενάζει, καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν. Hic introducit quaſi in ſpectaculum uniuerſas creaturas Dei, more parturientis mulieris, gementem & dolorem parturientiũ ſentientem & ipſo geſtu oſtendentem & affectus humanos illis attribuit. Solem indignari & grauiter affici, & quaſi mœrore conſici, quod hanc ſuam ſuauißimam lucem impijs & impuris ac ſceleratis hominib. impertiri cogatur. Angitur itaq; tum propter abuſum ipſius, tum propter dilationẽ liberationis ſuæ & glorificationis piorum. Cupit enim pijs tantum lucere ac ſeruire, id quod in futuro ſeculo licebit. Ad hunc modum et cæteras creaturas licebit fingere, ſimul cum pijs congemiſcentes & grauiter angi, quod ſceleratiß: hominibus ſeruire cogantur.

ALIVD de Volucribus.

In Euang: Mat. 6. Vbi Chriſtus iubet nos exemplum uolucrum imitari inquiens. Reſpicite uolatilia cœli &c. commodam & iucundè licebit facere προσωποποιΐαν h. ẽ. introducere auiculas colloquentes cum homine anxiè ſollicito de uictu & amictu.

Ad hunc modum ſi queras ex auiculis, cur tam alacres uolitent, ac coelo libero ferantur. Haud dubie, ſi illis daretur ſermo reſponderent, nos ne ſimus alacres, qui tam benignum Deum creatorem habemus, à quo nobis quocunq; locorum peruenerimus, cibus paratus eſt. Mane cum euigilauimus, primum omnium Deo creatori noſtro preces matutinas laeti cantillamus. Poſtea aut in campos, aut prata, aut hortos deuolamus. Ibi enim à Deo creatori noſtro uictus & menſa nobis parata eſt. Veſperi cum ad nidum nos recipimus ſollicitudinem omnem reijcimus in Deum, Quia certi ſumus nos ab eo curari & ali. Et ſi queras ex eis, qui illud ſciant haud dubie ita reſponderent, uides ne quid in alis noſtris pictum & ſcriptum ſit? Et Pater ueſter coeleſtis alit ea &c.

Huiuſmodi προσωποποιίαι ſi fuerint tempeſtiue & rarae admodum decent & commendant conciones.

Eius generis eſt illa eruditiſſima προσωποποιία, quae extat in cantilena illa germanica. Nu frewt euch lieben Chriſten / Vbi Deus pater fingitur cum filio ſuo colloquens & deliberans de redemptione humani generis & poſtea Chriſtus inducitur alloquens peccatorem & admonens eum, ut agnoſcat haec tanta beneficia redemptionis & ſanctificationis.

De praeclaris cogitationibus.

Reſtat ut de [illegible] cogitationibus dicamus.

Nihil eſt autem de quo minus quam de hac re præcepta tradi poſſunt. Sunt autem præclaræ cogitationes, quas germanice gutte zufelle / feine ſchöne vñ herrliche gedancken nominamus eiuſmodi cogitationes, quæ non cuilibet in mentem poſſunt venire. Vt cum D. Doctor M. exponens hunc locũ Matth. 8. Vade, & ſicut credidiſti, ita fiat tibi, iſtã præclaram cogitationem habuit de ſpeculo, Vt enim ſpeculum repræſentat imaginem intuentis, ita cor hominis credentis reddit imaginem dei hoc ſpeculum dixit peccato originali per furorem & calliditatem Diaboli plane deformatum eſſe, ita ut iam amplius imaginem Dei repræſentare nequeat ſed purgandum ac renouandum eſſe hoc ſpeculum aſsidua pœnitentia & inuocatione &c. Hæc cogitatio integram fere concionem ei ſuppeditauit, ſicut ipſe apud amicum olim confeſſus eſt inſignem aliquam cogitationem ſibi integram & copioſam concionem ſuppeditare ſolere, ſed ut ſupra dictum eſt non poſſunt de hac re certa præcepta tradi. Illud autem ſciant nouicij concionatores, præclaras cogitationes nihil aliud eſſe quam cum Doctor Eccleſiæ aut uulgaria & nota dicta ſcripturæ nouo modo tractat & explicat, aut cum abſtruſos locos perſpicuis & notis ſententijs declarat, id quod rhetores uocant τὰ κοῖνα καινῶς, καὶ τὰ καῖνα κοινῶς tractare. Vt ſi quis in enarratione iſtius loci omnem ſollicitudinem proijcientes in eum &c. alleget illam dulciß: ſententiam Malachiæ 3. Dominus attendit & audit, Scriptus eſt liber monumenti, ſeu memorialis coram eo timentibus Dominum & cogitantibus nomen eius. Aut cum inſignem aliquam ſimilitudinem ſeu figuram affert, quæ ſententiam ſcripturæ illuſtret. Vt in enarranda hac ſententia. Sic Deus dilexit Mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret &c. Poterit Concionator iſtam ſimilitudinem afferre, quæ hanc dulciſſimam ſententiam altius animis auditorum infigat. Deus donans & offerens filium ſuum mundo, h. e. ſceleratiſs: hominibus &c. Perinde facit ac ſi quis pater homicidæ, qui ſe infeſtiſsime filium ſuum vnicum iniuſte & crudeliter trucidaſſet, condonationem ſceleris offerret & promitteret ſe illum in locum filij occiſi recepturum eſſe, ſi modo veniam ſupplex veniat & condonationem petierit. Sic Deus hominibus blaſphemis, idololatris, homicidis &c. qui filium ſuum vnigenitum occiderunt ſuis peccatis, inæſtimabili ſua bonitate adductus, vltro offert remiſſionem peccatorum & vitam æternam. Item ſi quis locum de infirmis in fide tractauerit hanc præclarā cogitationem vel ſimilitudinem poterit afferre, Chriſtus dulciſſ: ſuum affectum ſeu φιλοστοργίαν erga infirmos in fide pingit in affectibus maternis ſeu στοργῇ materna. Sicut enim matercula filium infantem tenerius diligit ac diligentius curat, fouet & alit, quam alios liberos qui paulo adoleuerunt. Ita Chriſtus infirmos in fide ſuauius tractat et blandius alloquitur, quam firmiores & ſeniores in fide. Lon-

Et quemadmodum non offenditur mater ſordibus infantis filij, ſic Chriſtus non offenſus multiplici noſtra infirmitate et uarijs lapſibus ac erroribus pergit nos credentes in eum diligere, iuuare, tueri, conſolari, confirmare ac defendere contra furores Diaboli ac mundi &c.

Item, ſi quis expoſuerit hunc locum Lucæ 11. Beati qui audiunt uerbum Dei, & cuſtodiunt illud & taxauerit hypocritas, qui nullam aliam ob cauſam amplectuntur doctrinam Euangelij, niſi ut ſub illius prætextu licentius peccent & oſtendere uoluerit illis doctrinam Euangelij non ſalutarem ſed pernicioſam fore. Et hanc ſententiam dictis & exemplis ſcripturæ illuſtrarit licebit iſtam cogitationem ornandi, ſeu amplificandi gratia aſpergere Videlicet. Perinde facere hypocritas, qui non ſerio, ſincero ſtudio doctrinam Euangelij amplectuntur, atq; olim Philiſtini fecerunt qui poſtquam arcam Domini cepiſſent et apud ſe eam retinerēt perſuaſi erant ſe poſthac facili negocio populum Iſrael deleturos eſſe, ſed poſtea magna ſua clade experiebantur ſe Arcam Domini tam diu ſecum retinuiſſe. Ita hypocritæ tandem experiuntur, ſe magno ſuo malo ac pernicie fouere puriorem doctrinam Euangelij dum non ſerio illam amplectuntur, ſed ſolum prætextu ut illam ſuis flagitijs prætexant. Sicut uernaculè faciunt, [illegible] wird [illegible] [illegible] [illegible] werden. Melius fuiſſet illis non cognouiſſe uiam ueritatis 2. Pet. 2.

2.133.1

Haec de practicis cogitationibus breuiter annotare ſtudioſis Theologiae uolui. Non enim de his certa quaedam praecepta tradi poſſe uidentur, ſed ne intelligere quidem poſſunt inexperti ſatis nouitij concionatores, quid ſint practicae cogitationes, propterea quod longo uſu & experientia comparari ſolent, & ſunt ſingularia quaedam ſpiritus ſancti, quibus abundant hi Theologi, qui multis & uarijs certaminibus & tentationibus ſunt confirmati & probati.

DE confutatione.

Cum ſacra concio potiſſimum ad imperitorum captum accommodanda ſit, praecipue cauendum in concionando quantum fieri poterit, omnes ſubtilitates et diſputationes de rebus arduis. Huius generis cum ſit Confutatio, id eſt, diſſolutio argumentorum quae ab Aduerſarijs obijciuntur, parciſſime illa tractandum eſt in ſacris concionibus, ſed tum demum ea adhibeatur ubi neceßitas poſtulauerit. Vt cum aliqua pernicioſa & impia opinio per Haereticos aut phanaticos in Eccleſiam ſparſa, auditorum animis eximenda fuerit. Vt ante aliquot annos cum ſecta Anabaptiſtarum recens exorta erat, & mirum illud Anabaptiſticum inſigne graſſabatur, ibi tum neceſſe erat, pios doctores populum in concionibus diligenter monere ac ab illa inſidioſa & peſtifera phanaticorum doctrina ſibi cauere, ſaepius Anabaptiſtarum argumenta refutare. Sic quoties aliquam falſam perſuaſionem ex

alterius

literis ubi impium dogma ſparſum fuerit, Doctores Eccleſiæ confutatione in ſuis concionibus utantur & Aduerſariorum argumenta diluant, atq; in tempore impiæ doctrinæ ſemina opprimant.

Ad confutationem pertinent conciones inuectiuæ, cum in Rom. Pontificem eiuſq; ſectatores inuehimur, cum illorum ſcelera taxamus & impoſturas technas & practicas quibus ueram doctrinam & religionem ſtudent opprimere ac delere funditus, aperimus & in lucem proferimus hoc monſtrum quod alunt. Item cum præcipua illorum argumenta diluimus & fucos quibus præſtigias ſuas pingunt, monſtramus. Solent enim illi organa Diaboli, nouis ſubinde coloribus impoſturas ſuas ac uirulenta dogmata ornare, quo imperitiores demulceant, perturbent & illos, quorum animus eſt in dubio, in ſuam factionem pertrahant. Vt igitur rudium animi aduerſus has impoſturas præmuniantur, Doctores Eccleſiæ interdum aliquid operæ ſumant in confutandis Aduerſariorum argumentis, & in taxandis illorum blaſphemijs, idolatrijs, ſceleribus.

Admonendi ſunt hoc loco neophyti ſeu nouitij concionatores ut in hac re modeſtiæ ſimul et menſuræ doni ſui meminerint, hoc eſt, ut modeſte prudenter ac ſcite Aduerſariorum ſcelera taxent, neq; imitentur [illegible] illorum qui longo rerum uſu experientia ac præſtanti eruditione autoritatem quandam & dicendi libertatem ſibi compararunt.

runt, videntur [illegible] [illegible], qui eum legerunt vel audiverunt. D. Lutherum [illegible] [illegible] in Seſſione [illegible] [illegible] ſedem [illegible] ſuiſſe ſtudent & ipſi hanc illius [illegible] imitari, & per hoc pacto, ſeu potius [illegible] [illegible] ſe dare ſolent, ſuntq; ineptiſſimi, propterea quod ipſorum conciones non habent illum neruum, quem D. Lutherus habuit, [illegible] [illegible] aliquis eadem eruditione, qua D. Lutherus præditus erat, excelleret, tamen deſtitueretur illo ſpiritu [illegible] & virtute heroica ſeu Prophetica, qua ipſe antecelluit omnibus ſuæ ætatis Doctoribus &c.

DE EPILOGO

Epilogus ſacræ concionis debet eſſe breviſſimus, in quo ſumma Evangelij, ſeu iſtius textus, qui expoſitus eſt, quam pauciſſ: verbis recitari debet. Quod ſi temporis anguſtia non patietur, ſumma ſolum omittenda erit [illegible] quamcunque audientes [illegible] concionator [illegible] & [illegible]. [illegible] hoc vitium concionatori ſummopere vitandum eſt, ne tædium ſacietate ſacræ concionis auditores afficiat. Quod quidem futurum eſt, ſi non ad compendium, ſed [illegible]poſitam concionem attenderit. Cæterum quanto præſtabilior ſit oratio compoſita compendij ipſa teſtatur experientia, ſed [illegible], [illegible] Concionatores profectum auditorum, & ædificationi Eccleſiæ conſulere volentes [illegible] [illegible], ut prolixis concionibus [illegible] [illegible] Epilogum [illegible] [illegible] aliquanto [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] ad

[illegible]

bonam, [illegible] & ſalutarem concionem perti[illegible] præceptis tradi. Rectiſsimum igitur conſilium [illegible] Theologiæ ſtudioſis dare uidentur qui [illegible] ſummorum doctorum Eccleſiæ ſcripta & [illegible] diligenter legere ac relegere & ad eorum imitationem ſe totos componere, Item, diligenter obſeruare quæ deceant peritos artifices & doctores Eccleſiæ, & econtra quæ non deceant imperitos ac neophytos. Etenim imitatio, ut omnes oratores ac rhetores fatentur & affirmant maximam uim ad proficiendum affert. Tum enim eximium quiddam in concionatore exiſtet, ubi ad excellentem naturam fœlix imitatio acceſſerit.

De uirtutibus Concionatoris.

Etſi multis inſignibus uirtutibus concionatorem ornatum eſſe oportet, tamen tres ſunt præcipuæ quæ in eo requiruntur. Prima igitur uirtus ſeu commendatio concionatoris eſt Diligentia; hoc eſt, cum non ſolum prophetica & Apoſtolica ſcripta diurna nocturnaq;, ut dicitur, manu uerſat, legit, relegit, ita ut ſingulorum uerborum pondera perpendat, Verum etiam ut conciones ſuas componat. Nam compoſitio ſeu ſtylus acuit ingenium, format iudicium, alit pietatem, parit prudentiam & arcet præcipitantiam & prorſus multiplicia affert commoda. Cum econtra illi qui extemporales tantum conciones habent quantumuis ſint facundi & ingenio ualeant, tamen non poſſunt id præſtare ut tam prudenter & utiliter doceant, quam illi ſuperiores.

Et licet Spiritus ſanctus per eos qui extemporales habent conciones, perinde poteſt eſſe efficax atq; per illos qui compoſitas & elaboratas conciones afferunt, tamen & hoc ſpiritus ſanctus in doctore Eccleſiaſtico requirit, ut diligenter ac prudenter officium ſuum faciat, hoc eſt, ut diligenter legat, ſcribat, meditetur. Sicut & Paulus & Timotheum admonet 1. Tim. 4. Attende lectioni. πρόσεχε τῇ ἀναγνώσει, τῇ παρακλήσει τῇ διδασκαλίᾳ. Nam hæc omnia complectuntur nomine diligentiæ.

Fugienda eſt illa quorundam peruerſa diligentia, qui per uarias neotericorum ſcriptorum lucubrationes lectione uagantur. his enim non poteſt conſtare ullus fructus iſtius diligentiæ, eo quod hac uaga lectione animum prorſus perturbant. Sie machen ſich ſelbs domit jrre & defatigant. Deguſtanda tantum ſunt neotericorum ſcripta atq; illis euoluendis ſucceſſiuæ horulæ impertiendæ.

Nt.

2.

Secunda uirtus concionatoris eſt, ut ſumma cautione & prudentia doceat. Videmus quanto ſtudio & cura politici oratores uerba faciant apud Reges & principes wie vleiſſig ſie jr wort ſetzen.

Quanto maiore ſtudio & cautione dicendum erit doctori Eccleſiaſtico cui non modo apud homines ſed etiam coram Deo & angelis eius uerba facienda ſunt.

Pericl.

Periculum ferme, quoties concionatorum prodierit.

bit,Deum precatum fuiſſe,ne quod ſibi uerbum excideret,quo quiſquam offendi poſſet. At quanto magis doctori Eccleſiaſtico cauendum & precandum erit,ne quod ſibi uerbum in concionando excidat,quo aut numinis Dei gloria ledi, aut quiſq̃ piorum offendi & perturbari poßit.

Porro caute concionari dicitur quiſquis operam dat,ne quid plus minuſuè dicat, quam neceſſe eſt.Non ſolum igitur in uerbis , ſed multo magis in rebus hec cautio ſita eſt,Exempli gratia,ſi quis de iuſtificatione concionem haberet & diceret iuſticiam Chriſtianam eſſe credere in Chriſtum atq; hic ſermonem abrumperet , hoc eſſet incaute concionari,Debuiſſet enim integram definitionem iuſticie Chriſtiane tradere , uidelicet , Quod iuſticia Chriſtiana ſit apprehendere miſericordiam Dei fide in Chriſtum , & in nouitate uite ambulare, ut Paulus inquit,hoc eſt ipſis fructibus & operibus fidei declarare ſe uerum membrum eſſe Chriſti.

Iustitia Christ

Item,ſi quis hunc locum,Iuſto non eſt lex poſita interpretaturus ſic doceret, pium nullis nec humanis,nec diuinis teneri legibus , atq; hic ſermonem abrumperet,is incaute doceret addenda eſt huic παραδόξῳ dogmati correctio,uidelicet, piũ quod ad iuſtificationem attinet,liberum eſſe ab omnibus legibus.Sed non quod ad nouam obedientiam pertinet. In certaminibus conſcientie & terroribus ſpiritualibus pariter & peccata & bona opera negligamus,atq; ex conſpectu noſtro remoueamus, uel [illegible] [illegible] [illegible] bene [illegible] opere. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] cogitationes [illegible] [illegible] [illegible] peccata, & ſtudio [illegible] operandi [illegible] [illegible] id eſt, [illegible] [illegible] & [illegible].

Item, ſi quis de imbecillitate humanae naturae ſeu de impoſſibilitate legis concionetur dicens, Homo non poteſt [illegible] peccet, Wir müſſen ſündigen, etiam tum, cum optima & praeclariſſima faciens opera peccat, Sicut [illegible] Eccleſia. Es iſt nit [illegible] thun [illegible] / auch in dem beſten leben / Irritae & impurae ſunt omnes noſtrae uitae actiones, etiam [illegible] & integerrime [illegible]. Item uniuerſa iuſtitia noſtra [illegible] [illegible] tanquam pannus [illegible]. Non eſt igitur quod quiſquam de ſtudio bene operandi ſollicitus ſit. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] gen in dieſem leben / das er nicht ſündige / [illegible] in hac uita ad [illegible] perfectionem peruenie[illegible], ſed non multiplic[illegible] errores [illegible] & peccat. Haec oratio [illegible] & [illegible] gratia ſit [illegible] [illegible], tamen niſi addatur correctio [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quiſq; ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] de imbecillitate humanae naturae, ſeu legis impoſſibilitate concionetur, [illegible], Natura ſi ingens ſit imbecillitas humanae naturae & potentia Diaboli [illegible], [illegible] ſe [illegible], quia multis uitiis [illegible] [illegible]tur.

tur & [illegible] uariæ flammæ cupiditatum contra legem Dei, nihilominus tamen conatus in eo debet [illegible] reſiſtat huic imbecillitati carnis et tentationibus diaboli uerbo Dei, fide & inuocatione & [illegible] animi & corporis uiribus connitatur ut indies creſcant & firmior fiat, hoc eſt, ut interior homo magis magisq́; indies proficiat & exterior deficiat &c.

Tertia uirtus Concionatoris eſt, Modeſtia hoc eſt, ut primum non plus, quam oportet, ſapiat, ἵνα μὴ ὑπερφρονῇ παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν, ne plus ſibi ſumat & arroget, quam uocatio & menſura doni ſui poſtulat.

Deinde ut maioribus natu doctoribus, etiamſi ingenio, eruditione illis antecellat, tamen propter gloriam Dei cedat, ſeq́; de iiſdem admoneri ac regi patiatur & iudicium de ſe ſuaq́; doctrina illis permittat, denique prorſus ſe longe infra illos abiiciat.

Hæc de modo & ratione concionandi pro mediocritate ingenij & doni mei tradere non doctis, ſed [illegible] concionatoribus uolui, neq́; propoſitum meum id fuit, ut abſolutam quandam rationem concionandi traderem, ſed tantum ut ſacræ Theologiæ candidatos admonerem, quo conſilio & ſtudio ſummorum Doctorum Eccleſiæ ſcripta legerent eorumq́; uirtutes in concionando imitarentur.

Τέλος. Τῷ μόνῳ σοφῷ καὶ ἀθανάτῳ
θεῷ δόξα.